

ANGVSTIA 21, 2017

ANGVSTIA

21

Revista
Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni

Editura ANGVSTIA
Sf. Gheorghe
2017

Redactor șef

VALERII KAVRUK

Redactor responsabil

ALEXANDRU POPA

Colegiu de redacție

DAN LUCIAN BUZEA

ANA DOBREANU

MARIA MAGDALENA ȘTEFAN

DAN ȘTEFAN

Orice corespondență se va adresa:
Please send any mail to the following address:

MUZEUL NAȚIONAL AL CARPAȚILOR RĂSĂRITENI

Sfântu Gheorghe, Str. Gábor Áron nr. 16

520008, jud. Covasna

Telefon/fax: +40 267 314139

e-mail: secretariat@mncr.ro

web: angvstia.mncr.ro

ISSN 2602-0653

ISSN-L 1454 - 8275

Cuprins – Table of Contents

STUDII ȘI CERCETĂRI DE ARHEOLOGIE (*Archaeological studies and researches*)

Contribuții la Repertoriul Arheologic al județului Covasna (IV) / *Contributions to the Archaeological Repertory of Covasna County (IV)* – József Puskás 9

Rezultate preliminare ale cercetărilor geofizice și de teledetecție de la Coldău, jud. Bistrița Năsăud / *Preliminary results of the geophysical and teledetection researches at Coldău, Bistrița Năsăud* – Dan Ștefan, Alexandru Popa 93

Analiza arheozoologică a rămășițelor animale descoperite la Reci-Dobolyka, jud. Covasna / *The archaeozoological analysis of the animal remains found at Reci-Dobolyka, Covasna County* – Kelemen Imola 103

Observații asupra descoperirilor de amfore din hinterlandul provinciilor romane Dacia și Moesia inferior / *Roman Amphorae beyond the frontiers of Dacia and Moesia inferior Provinces* – Alexandru Popa 125

Noi date cu privire la tezaurul monetar medieval de la Baia Sprie / *Neue Daten zum mittelalterlichen Münzfund aus Baia Sprie* – Carol Kacsó 173

Post-Roman discoveries of Sântana de Mureș-Černjachov culture type in Covasna County / *Descoperiri de origine post-romană ale Culturii Sântana de Mureș-Černjachov în județul Covasna* – Bordi Zsigmond Lóránd, Dan-Lucian Buzea, Andrea Chiricescu 195

Activitatea Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni în anul 2017 / *The activity of the National Museum of Eastern Carpathians in 2017* – Valerii Kavruk, Dan Buzea, Cristina Felea-Baubec, Ana Dobreanu..... 237

Abrevieri (*Abbreviations*) 271

Studii și cercetări de arheologie

Archaeological studies and researches

Contribuții la Repertoriul Arheologic al județului Covasna (IV)

Contributions to the Archaeological Repertory of Covasna County (IV)

József Puskás¹

Cuvinte cheie: prospecțiuni de suprafață, SE Transilvaniei, Depresiunea Târgu Secuiesc, Epoca neolitică, Epoca bronzului, Epoca dacică, Epoca migrațiilor

Key words: field surveys, south-eastern Transylvania, Târgu Secuiesc Depression, Neolithic, Bronze Age, Dacian period, Migration period.

ABSTRACT

In the last two years field surveys were carried out in the valley of the Black River, in the Târgu Secuiesc Depression. The present paper is the 4th of the series, presenting 15 sites, from which 13 were unknown until present. The earliest settlement traces were discovered at Boroșneu Mare–Kökösi mason, belonging to the Neolithic Linear Pottery culture. To the Wietenberg culture of the Middle Bronze Age eight settlements are belonging (Boroșneu Mare–Conacul Kökösi, Cernat–Kapitány I., Cernat–Molnár 2 I., Cernat–Molnár 2II., Imeni–Rákosdomb, Lunga–Árkon kívül, Mărtănuș–Tanorok and Turia–Rétiláb/Nagy út mente), from which five to its 2nd, one to the 3rd phase of evolution, while two cannot be dated because of the fragmentary material. The Late Bronze Age is represented by the Noua culture, with five settlements (Cătălina–Városi út jobb oldala II, Cernat–Kapitány I., Imeni–Rákosdomb, Lunga–Gardens and Mărtănuș–Tanorok). On three of them the so-called “ashmounds” were identified. Three settlements of the Late Bronze Age/Early Iron Age Gáva culture were discovered at Boroșneu Mare–Karé, Imeni–Rákosdomb and Lunga–Ponkok. The settlement from Lunga can be dated to the Ha A2-B1 period. The dacian period is represented by six settlements (Cernat–Kapitány I., Imeni–Rákosdomb, Lunga–Inlot, Târgu Secuiesc–Városi út jobb oldala III., Turia–Rétiláb/Nagy út mente and Turia–Vöremenő), most of them belonging to the 1st century BC–1st century AD. From the post-roman (Sântana de Mureș–Černjachov culture) era two sites are presented, both already known in the earlier literature (Boroșneu Mare–Conacul Kökösi and Cătălina–Városi út jobb oldala II). At Cătălina a grindstone was discovered, very likely belonging to this period. A few sherds from the Middle Ages were found in Lunga–Gardens and Lunga–Inlot.

Cercetările de suprafață continuate în ultimii ani în Depresiunea Târgu Secuiesc au adus la lumină noi date privind așezările aparținând diferitelor epoci a pre- și protoistoriei, epocii migrațiilor și evului

mediu.² Cercetările au fost efectuate pe terasele Râului Negru și a câtorva afluenți. Sunt prezentate în total 15 situri, din care 13 necunoscute până la momentul de față în literatura de specialitate. Pre-

¹ Arheolog independent, Târgu Secuiesc–Lunga, joska1987@yahoo.com.

² Pentru articolele precedente pe această temă vezi: PUSKÁS 2012: 115-150; PUSKÁS 2012-2013: 155-206; PUSKÁS 2015: 257-290.

zentarea acestor vestigii contribuie la o mai bună cunoaștere a realităților arheologice privind rețeaua de așezări, dar și la protejarea acestora prin includerea lor în Repertoriul Arheologic Național.

În continuare este prezentat fiecare sit cu o analiză asupra materialului arheologic. La finalul textului este întocmită o anexă în care sunt descrise toate obiectele în parte, cuprinse în planșele de la finalul articolului.

1. Boroșneu Mare (m. Nagyborosnyó) – Conacul Kökösi

Grădina și împrejurimile conacului Kökösi sunt cunoscute în literatura de specialitate de la începutul secolului 20, când Ferencz László și Vilmos Csutak au efectuat săpături arheologice, aducând la lumină vestigiile mai multor epoci, începând din eneolitic până la epoca migrațiilor. Cercetările de teren efectuate de autorul acestor rânduri s-au concentrat pe două porțiuni ale terasei, unde malul este surpat. Primul loc se află la estul terasei, sub cimitirul vechi, lângă casele țiganilor (pl. III/1-a). În malul surpat se distinge conturul mai multor complexe databile în epoca bronzului și în epoca migrațiilor (pl. II). Materialul colectat de aici aparține unui castron (TD1a)³ și unei străchini lobate (TE1c), ambele databile în epoca bronzului mijlociu, cultura Wietenberg (pl. IV/1-2), iar un alt fragment cel mai probabil epocii migrațiilor (pl. IV/3). Sub groapa ilustrată pe pl. II/1 a fost găsit fragmentul unei amfore și zgură de fier (pl. IV/4-5), foarte probabil provenind din acest complex. Complexul cu diametrul de 2-3 m are o umplutură eterogenă, la fund având un strat de cenușă și cărbune, mai sus, lentile de lut galben, suprapus de sol

cenușiu, probabil amestecat cu mult humus. Complexe similare apar în așezările din epoca migrațiilor.

Între conac și fostul CAP este un drum de pământ care duce în vale. Lângă acest drum este o porțiune de terasă unde malul este surpat (pl. III/1-b). Printre rădăcinile copacilor poate fi colectat un material neolitic bogat (Cultura Ceramicii Liniare), probabil dintr-un complex al cărui contur este greu de observat.⁴ Dintre cele 31 de fragmente, două nu aparțin perioadei menționate, una fiind făcută la roată rapidă, probabil din evul mediu sau modern; cealaltă este din epoca bronzului mijlociu. Acestea au putut să ajungă accidental lângă materialele neolitice, probabil fiind spălate din straturile de sus. Materialul neolitic aparține unor vase grosiere, semifine și fine, toate degresate cu nisip fin și pleavă. Cele grosiere (10 buc.) sunt din vase mijlocii și mari, de provizii, cu suprafețe zgrunțuroase, arse la maroniu, decorate cu brăuri alveolate, impresiuni sau fără decor. Majoritatea sunt din peretele vaselor (pl. V/4), unul singur din buză (pl. VI/1). Ceramica semifină prezintă o gamă mai largă de forme, apar și străchinile de diferite mărimi. Dintre cele 11 bucăți, șase sunt pereți atipici din vase mijlocii. Din cele cinci rămase, trei sunt decorate: una cu măturica, una cu un buton mic în relief (pl. VI/3), iar cealaltă cu un buton circular, adâncit la mijloc (pl. VI/4). Marginile a două străchini globulare sunt decorate cu impresiuni circulare (pl. V/2; VI/5). Ceramica fină este caracterizată prin suprafețe bine netezite, rareori lustruite. Din cele opt fragmente, unul singur nu este decorat. Celelalte sunt din vase cu corpul bombat sau bitronconic, bogat ornamentate cu linii drepte și arcuite, întrerupte de mici impresiuni (pl. VI/2, 6-7). Străchini-

³ La definirea formelor și tipurilor de ornamentație a culturii Wietenberg am folosit tipologia întocmită de N. Boroffka (BOROFFKA 1994, Typentafel 1-29). În text la fiecare formă și ornamentație în paranteză apare și codul acesteia.

⁴ Până la momentul de față nu dispuneam de informații asupra unei așezări pe acest sit din această cultură. Vezi: REP-COV 1998, 51, nr. 75-77; BORDI-POPA 2012-2013, 262-266.

le au forme globulare, cu buza invazată, decorate în mod similar categoriei precedente (pl. V/1, 3).

Bibliografie:

Bordi-Popa 2012-2013, 261-308 (cu bibliografie); Puskás 2015, 98-99.

2. Boroșneu Mare – Karé

Situl se află la circa 1,4 km vest de biserica romano-catolică din localitate, pe o terasă înaltă a pârâului *Covasna*, pe malul stâng al acestuia. În malul surpat s-au putut observa urmele unui posibil cuptor (pl. III/2) datând, probabil, din epoca migrațiilor târzii, posibil secolele 7-9 d. Chr. De pe terenul arat au fost colectate numai fragmente aparținând culturii Gáva.

Perioadei epocii bronzului târziu/priemei epoci a fierului (cultura Gáva) îi aparțin 25 de fragmente, din care 21 sunt din peretele vaselor de dimensiuni mijlocii și mari, de provizii, nedecorate, arse la cărmiziu sau negru la exterior și maroniu la interior (pl. VII/1). Două fragmente sunt din pereții unor vase de provizii, decorate cu caneluri (pl. VII/2-3). Alte două cioburi sunt din recipiente mici: un perete nedecorat, netezit, iar unul din fundul unei cești cu "umbo" la mijloc.

Din malul surpat, din împrejurimile posibilului cuptor au fost adunate șase fragmente, modelate la roată rapidă. Cele două buze poartă urmele unui decor cu linii ondulate (pl. VII/4-5), doi din cei trei pereți au ornamente cu striuri orizontale, respectiv cu fascicule de linii ondulate (pl. VII/6-7). În interiorul unui fragment din fundul unei oale sunt rămășițe arse cu depunere (mâncare?).

3. Cătălina (m. Szentkatolna) – Városi út jobb oldala II.

Situl se află între comuna Cătălina și orașul Târgu Secuiesc, vizavi de fabrica de apă minerală Perla Covasnei, pe partea dreaptă a drumului județean DJ 121. Așe-

zarea a fost situată pe o terasă dominantă a Râului Negru.

În urma noilor cercetări, în cadrul așezării au fost identificate două, eventual trei cenușare, bine delimitate, atât pe imaginile de satelit, cât și la suprafață. Acestea apar ca mari pete circulare-ovale, de culoare mult mai deschisă comparat cu restul solului. Posibila existență a cenușarelor în acest sit a fost semnalată mai devreme.⁵ Din cauza condițiilor de teren atunci neprielnice, abia acum s-a putut confirma această ipoteză.

Din afara cenușarelor s-a colectat puțin material, majoritatea fiind din epoca migrațiilor. Astfel din cele 11 descoperiri, 10 sunt fragmente ceramice, unul fiind os. Din cele zece cioburi, opt aparțin culturii Sântana de Mureș-Černjachov, restul culturii Noua. Acestea din urmă sunt din pereții unor vase nedecorate, unul este lustruit, celălalt zgrunțuros. Fragmentele antice sunt făcute la roată rapidă, cu o excepție, toate s-au ars la cenușiu. Trei sunt din pereții, una din buza (pl. VIII/3) unor vase de provizii. Umărul unei oale de culoare cărămizie este decorat cu un brâu simplu (pl. VIII/4). Trei fragmente lustruite aparțin unor străchini bitronconice, nedecorate, de factură fină (pl. VIII/1-2, 5).

Cenușarul nr. 1. Este situat pe partea nordică a așezării, în apropierea malului abrupt, având forma ușor ovală. La suprafață este multă ceramică și oase de animale. Dimensiuni: 35x38 m. Materialul colectat aparține epocii bronzului târziu (cultura Noua) și, mai redus la număr, epocii migrațiilor (cultura Sântana de Mureș-Černjachov). Dintre cele 59 de fragmente aparținătoare culturii Noua, 39 sunt de factură grosieră. 18 la număr sunt nedecorate, din peretele unor vase nespecificabile tipologic, două din funduri, trei sunt decorate cu brăuri simple (1 buc.) sau alveolate (2 buc. – pl. X/5; pl.

⁵ PUSKÁS 2012, 123.

XI/1). S-au descoperit fragmentele a două torți zgrunțuroase, probabil aparținând unor vase mari, de tip sac sau de provizii. Fragmentele de buze (13 buc.) aparțin oalelor (9 buc.) și străchinilor/castroanelor (3 buc.). Oalele sunt de tip sac, de obicei decorate cu brâuri simple (pl. X/6; XI/2), alveolate (pl. X/1; XI/1) sau cu buton aplatizat (pl. XI/6). Diametrul gurii variază între 19 și 23-24 cm, deci de dimensiuni mijlocii. Mai rar apar și vasele cu gura invazată (pl. XI/8). Străchinile/castroanele calotiforme sunt de dimensiuni medii (pl. X/2) și mari (pl. XI/5).

Categoriei ceramicii fine îi aparțin 22 de fragmente, majoritatea (10 buc.) fiind fragmente atipice din vase mici și medii cu suprafețe netezite și/sau lustruite. Fragmentele decorate (5 buc.) sunt din cești sau oale mai mici, arse la cenușiu sau maroniu, cu suprafețe lustruite sau netezite. Sunt decorate cu brâuri simple, caneluri orizontale (pl. IX/2), caneluri arcuite și oblice (pl. IX/4) sau cu triunghiuri hașurate (pl. IX/5). Dintre fragmentele de buze, putem să le amintim pe cele aparținătoare unor oale cu buza trasă în afară sau invazată, cu suprafețe lustruite, decorate cu caneluri pe gât (pl. IX/3; X/4) sau cu buton (pl. X/3), eventual nedecorate (pl. IX/7). Diametrul gurii variază între 15 și 26 cm. Străchinile mici din ceramică fină sunt rare. Apare un exemplar cu un diametru de 16 cm, decorat cu un brâu simplu (pl. XI/3). S-au descoperit două toarte de la recipiente mici, lustruite, una fiind triunghiulară în secțiune cu un buton mic (pl. IX/6). În acest cenușar s-a găsit un fragment aparținând probabil unei străchini cu profilul în formă de S, de dimensiuni mijlocii, lustruită, decorată cu caneluri late, verticale (VA5 – pl. IX/1). Astfel de vase sunt cunoscute în cultura Wietenberg (tip TD3e). Obiectele din lut, ca fragmentul unei fusaiole (pl. XI/4) și a unui obiect circular (pl. XI/7), nu pot fi atribuite cu certitudine culturii Noua.

Nouă fragmente din epoca migrațiilor au fost identificate pe teritoriul complexului. Toate sunt lucrate la roată rapidă, majoritatea (8 buc.) aparținând unor vase de provizii. Unul are culoarea cărămizie, celelalte cenușii, câteva fiind decorate cu fascicule de linii ondulate (pl. XI/9). Un alt fragment este din peretele unei străchini, iar un altul din fundul unui vas inelar.

La capătul vestic al cenușarului, s-a descoperit o piatră mare de formă circulară, perforată la mijloc (pl. XL/1). Suprafețele sunt zgrunțuroase, însă pe o parte prezintă urme de lucrare circulară (pl. XL/1-b). Foarte probabil, un timp servea ca râșniță, după care se folosea la altceva. O râșniță similară a fost găsită la Sântimbru.⁶ Pietre mari, circulare au fost descoperite recent, la Miercurea-Ciuc, în urma săpăturilor efectuate în grădina Fodor de către István Botár. Vatra unei locuințe semiadâncite a fost construită din pietre incluzând mai multe obiecte similare, câteva rupte în două. Pe baza informațiilor responsabilului de șantier, locuința poate fi încadrată în perioada timpurie a slavilor (sec. 5-6 d. Chr.).⁷ Trebuie menționat că așezarea slavilor s-a suprapus peste o așezare Sântana de Mureș–Černjachov, pietrele putând fi refolosite din această perioadă.

Cenușarul nr. 2. Se află la circa 85 m sud-est de cenușarul nr. 1. Dimensiuni: 33x48 m. La suprafață poate fi colectat un material bogat, constând din oase de animale și fragmente de vase. În total s-au colectat 18 cioburi și cinci oase. Din cele 18 fragmente ceramice, 14 aparțin epocii bronzului târziu, cultura Noua, nouă fragmente reprezentând ceramica grosieră, cinci, ceramica fină. Ceramica grosieră este formată din buze (4 buc.), pereți (3 buc.) și funduri (2 buc.). Buzele aparțin

⁶ BOTÁR 2011: 31, 7. tábla/6.

⁷ Informații furnizate cu amabilitate de István Botár, Muzeul Secuiesc al Ciucului, Miercurea-Ciuc. Autorul prezentului articol a participat la șantierul amintit, chiar la dezvelirea locuinței respective.

tipurilor de vas-sac, decorate cu brâu sau buton (pl. XII/1-2) și unei străchini calotiforme, decorată cu brâu alveolat (pl. XII/3). Un alt fragment este decorat cu măturica (pl. XII/6). Au fost găsite două „jetoane”, formate din peretele unor vase zgrunțuroase (pl. XII/7). Cele cinci fragmente din vase fine aparțin unor recipiente de dimensiuni mai mici, probabil vase de tip kantharos. Două sunt din pereți, decorate cu caneluri subțiri, oblice, despărțite între ele (pl. XII/4-5), alte două, din toarte iar una din buza unei străchini.

Fragmentele aparținând epocii migrațiilor (cultura Sântana de Mureș-Černjachov) sunt lucrate la roată, două dintre ele fiind din buza unor oale de dimensiuni mijlocii (pl. XII/8-9).

Cenușarul nr. 3? La circa 25 m nord-est de cenușarul 2, pe marginea abruptă a terasei, probabil este un al treilea cenușar. De aici materialul nu a fost adunat separat, existența lui fiind îndoielnică. Partea estică a acestuia, probabil, este erodată, păstrându-se circa un sfert-jumătate din complex.

Bibliografie: Puskás 2012, 123-124.

4. Cernat (m. Csernát) – Kapitány I.

Urmele unei așezări pre- și protoistorice au fost depistate pe malul stâng al pârâului *Nagyvölgy*, pe o terasă domoală, la circa 1,4 km nord-est de drumul național DN 11, care leagă comuna Cernat cu orașul Târgu Secuiesc. Pe baza materialului și a observațiilor de teren, se confirmă existența unui „cenușar” din perioada târzie a epocii bronzului, cultura Noua. Dintre cele 90 de fragmente ceramice adunate din așezare, 67 aparțin culturii Wietenberg, restul (23) epocii LaTène.

Ceramica din epoca bronzului se împarte în două categorii: în cea grosieră și fină. Ceramica grosieră este reprezentată de 50 de fragmente, majoritatea (38 buc.) fiind din peretele vaselor neidentificabile tipologic. Oale cu buze ușor evazate (TA3a – 4

buc. – pl. XIII/2, 6) sau cu corpul cilindric (TA1b – 1 buc. – pl. XIII/5) erau nedecorate sau ornamentate cu impresiuni pe gură. Au fost descoperite două fragmente din buza unor vase de provizii, însă neidentificabile tipologic. Fragmentul de vas cu ciotul unei toarte probabil aparținea tot unui vas de provizii (pl. XIII/8). Strachina calotiformă de factură grosieră (TD1b – pl. XIII/4) este reprezentată de un fragment decorat cu caneluri oblice (VA10). Acestei categorii îi mai aparțin două funduri și un perete decorat cu măturica (VD1 – pl. XIV/1).

Categoriei ceramicii fine îi aparțin 17 fragmente, din care nouă sunt pereți nedecorați din vase de diferite mărimi. Din cele cinci fragmente de buze, trei aparțin unor oale mai mici (TA2a, TA4c – pl. XIII/1, 3), nedecorate sau cu impresiuni pe gură. Strachina calotiformă este reprezentată de un fragment de culoare neagră, cu buza îngroșată, nedecorată (TD1b – pl. XIII/7). Decorul „scheletului de pește” (VD8 – pl. XIII/9) și spirala incizată (VD30 – pl. XIV/2) apare pe două fragmente. Alte două aparțin unor toarte în bandă.

Ceramica perioadei dacice poate fi împărțită în două grupuri: fragmente din vase modelate cu mâna (14 buc.) și cele făcute la roată rapidă (9 buc.). Vasele modelate cu mâna sunt de factură grosieră (7 buc.) și fină (7 buc.). Din cele grosiere s-a putut identifica o singură formă, cea a oalelor cu buza ușor evazată (pl. XIV/3). Decorul constă din mari butoane, circulare, plasate pe corpul vaselor (pl. XIV/6-8) sau din brâuri alveolate, arcuite (pl. XIV/5). Fragmentele categoriei fine aparțin unor vase de culoare neagră, netezite, nedecorate. Forma acestora nu s-a putut identifica, dar, probabil, aparțin unor vase cu dimensiuni mijlocii. Un singur fragment nedecorat poate fi atribuit unei „fructiere” modelate cu mâna (pl. XIV/4). Vasele făcute la roată rapidă sunt de două feluri: cele arse la cărmiziu (5 buc.) și cele la cenușiu (4 buc.). Fragmentele cărmizii

aparțin unor vase de dimensiuni reduse (2) sau unor vase de provizii (2) nedecorate. Fragmentul unei toarte cu secțiune circulară poate fi atribuit unei amfore. Cele arse la cenușiu sunt din recipiente mijlocii. Un fragment aparține unui vas cu fundul inelar.

Cenușarul nr. 1. Pe la mijlocul așezării se conturează un „cenușar” mai deschis la culoare, cu mult material arheologic. Majoritatea (21 buc.) aparține culturii Wietenberg, restul culturii Noua (14 buc.). Acest fenomen poate fi atribuit faptului că straturile de locuire au fost amestecate în urma lucrărilor agricole. Dimensiuni: 33x20 m.

În total s-au adunat 35 de fragmente ceramice, șapte oase și o bucată din materialul „cenușarului”. Epocii bronzului mijlociu îi sunt caracteristice 21 de fragmente, din care patru sunt de factură grosieră, din oale cu dimensiuni mijlocii și mari. Acestea aparțin tipului TA2a (pl. XV/3-4; XV/1). Sunt decorate cu impresiuni pe gură, cu brâu alveolat (VE2) sau fără decor. Ceramica fină este caracterizată de suprafețe bine netezite și/sau lustruite. Sunt caracteristice oalele de tip TA2a (pl. XV/2; XVI/2) și TA3a (pl. XV/5), nedecorate. Străchinile sunt reprezentate de tipurile calotiforme (TD1b – pl. XVI/4, 6). Din cele patru exemplare numai una este decorată cu un brâu imprimat (VE3 – pl. XVII/1). O altă străchină (TD2a) este decorată cu triunghiuri hașurate pe umăr (VD18) și cu caneluri oblice pe corp (VA10), fiind separate de o linie incizată (VD2 – pl. XVI/3). Străchinile lobate sunt de tipul TE1c, decorate cu impresiuni alungite (VD5 – pl. XVII/2) sau triunghiulare (VD6, VD47 – pl. XVI/5). Un fragment din fundul unui vas este lustruit (pl. XVI/1). Sunt patru pereți decorati, unul cu un mic buton alungit, unul cu incizii de tip „ramură de brad” (pl. XVI/7), iar alți doi cu caneluri oblice, probabil fragmente din recipiente mici, cești (VA10 – pl. XVII/3). Două fragmente aparțin unor vase mari, cu forme neidentificabile.

Bronzului târziu (cultura Noua) îi aparțin 14 fragmente ceramice, din care nouă de factură grosieră și 5 din pastă fină. Ceramicii grosiere îi aparțin trei fragmente din vase de tip sac, decorate cu brăuri alveolate și incizate (pl. XVII/5-6), respectiv un fragment cu urma unei toarte. Două fragmente sunt din fundul unor recipiente mari, iar patru pereți sunt decorați cu brăuri simple (2 buc.) și cu măturica (2 buc.). Trei fragmente aparținând categoriei ceramicii fine, cel mai probabil sunt din vase de tip sac de mari dimensiuni, unul fiind un fund, iar celelalte două, pereți cu toarte. Probabil, unor recipiente mijlocii și mici le aparțin alte două toarte, una supraînălțată, cu creastă (pl. XVII/4).

5. Cernat – Molnár 2 I.

Urmele unei așezări din epoca bronzului mijlociu au fost depistate pe malul stâng al pârâului *Nagyvölgy*, pe panta unei terase ușor ridicate, la circa 550 m de la drumul național DN 11. Materialul arheologic este format din ceramică și câteva fragmente de pietre cioplite. În total s-au adunat 58 de fragmente de vase, dintre care 42 de factură grosieră, 16 fine. Din cele grosiere, 26 de bucăți sunt din peretele unor vase atipice, majoritatea de mari dimensiuni, arse la cărmiziu, mai rar la cenușiu. Patru fragmente de buză aparțin unor recipiente cu profilul în formă de S (TA4c), unul decorat cu impresiuni pe buză și cu brâu imprimat (VE2 – pl. XVI/4), unul numai cu impresiuni pe buză, respectiv, unul fără decor. Opt fragmente sunt din peretele unor vase decorate, dintre care patru cu brăuri alveolate (VE2 – pl. XVIII/8), două cu butoane circulare (VE10), unul cu un disc adâncit la mijloc (VE9 – pl. XVIII/5), iar unul cu caneluri late, oblice (VA11 – pl. XVIII/7). Patru fragmente aparțin unor funduri de vase de mari dimensiuni.

Din categoria ceramicii fine, nouă fragmente sunt din vase neidentificabile ti-

pologic, majoritatea arse la cenușiu, netezite, nedecorate, aparținând unor vase de dimensiuni mijlocii și mari. Se disting două tipuri de oale, reprezentate de trei fragmente: două de tip TA4c (pl. XVIII/1, 3) și una de tip TA2a. Două fragmente din străchini lobate aparțin tipului TE1a, unul este decorat cu impresiuni pe partea exterioară a buzei (VD5), celălalt cu incizii în forma „scheletului de pește” pe buză (VD8), cu butoane în relief și impresiuni sub gură (VD6, VE10 – pl. XVIII/6). Fragmentul unui recipient de dimensiuni mijlocii este decorat cu caneluri oblice, subțiri, despărțite între ele (VA10 – pl. XVIII/2), iar o toartă în formă de șa aparține probabil unei cești. Două pietre poartă urme de cioplire.

6. Cernat – Molnár 2 II.

La circa 250 m sud de situl sus prezentat, pe aceeași terasă a pârâului *Nagy-völgy* se află o altă așezare din epoca bronzului mijlociu. În total s-au colectat 31 de obiecte, dintre care 28 fragmente de vase și trei pietre. Dintre acestea, 16 aparțin unor vase grosiere. Nu s-a putut identifica vreo formă aparte. Majoritatea sunt arse la cărămiziu sau maroniu închis, nedecorate.

Fragmentele din vase fine (12 buc.) aparțin unor recipiente de dimensiuni mici și mijlocii, majoritatea (8 buc.) având culoarea cenușie sau neagră, cu suprafețe netezite. Șapte sunt din peretele unor vase neidentificabile tipologic, două din recipiente mici, străchini sau cești (TD3e – pl. XIX/3), unul fiind fragmentul unei toarte supraînălțate (pl. XIX/4). Două fragmente aparțin unor străchini lobate (TE1c), unul decorat pe buză și sub gură cu împunsături (VD5, VD46 – pl. XIX/1), iar celălalt cu triunghiuri imprimare (VD6, VD47 – pl. XIX/2). Materialul litic, format, probabil, din două bucăți de gresie și una de silex (pl. XIX/5-6) reprezintă reziduuri, așchii rămase în urma prelucrării pietrei.

7. Imeni (m. Imecsfalva) – Rákosdomb

Situl se află pe malul stâng al Râului Negru, între confluența pârâurilor *Ghelița* și *Rákos*, în stânga drumului județean DJ 121, care leagă satul Imeni de localitatea Cătălina. Au fost depistate urme de locuire aparținând mai multor epoci. Pe marginea nord-vestică a așezării au fost identificate două „cenușare” din perioada epocii bronzului târziu, cultura Noua.

Majoritatea materialului colectat (63 buc.) cuprinde vase și obiecte de lut din epoca bronzului mijlociu, cultura Wietenberg. Fragmentele reprezentând ceramica grosieră (21 buc.) sunt din vase de dimensiuni mijlocii (6 buc.) de tip TA2a (pl. XXII/1-2), TA4c, decorate cu brâuri alveolate (VE2 – pl. XXII/1), cu impresiuni (VA9 – pl. XXII/2), eventual nedecorate. O strachină calotiformă (TD1b) este decorată cu un brâu similar (pl. XX/4). Câteva fragmente (3 buc.) sunt decorate cu brâuri în relief (VE3, VE10 – pl. XXII/5) sau cu măturica (VD1 – pl. XXII/7; XXIII/2). Acestea din urmă pot aparține și culturii Noua. Fragmentele nespecifice (11 buc.) sunt din vase de dimensiuni mijlocii sau mari, arse la cenușiu și/sau cărămiziu.

Categoriei ceramicii fine îi aparțin 42 de bucăți, dintre care 13 sunt din vase nespecifice, lucrate din pastă fină, cu suprafețe netezite și/sau lustruite. Majoritatea sunt din vase mici sau mijlocii, arse la cenușiu sau negru. 20 de fragmente sunt din buza unor recipiente de diferite dimensiuni, prezentând o gamă variată de tipuri. Oalele sunt reprezentate de nouă fragmente, majoritatea cu buza evazată, cu secțiunea în formă de S (TA4c – pl. XX/2-3, 6; XXI/7; XXII/4, 6), decorate cu benzi sau triunghiuri hașurate (VD4 – pl. XX/6; VD51 – pl. XXI/7), impresiuni triunghiulare (VD47 – pl. XX/3), caneluri subțiri în formă de Z (pl. XXII/6), eventual nedecorate (pl. XX/2, 6; XXII/4). Castroanele și străchinile sunt reprezentate de șapte fragmente, aparținând tipului calotiform (TD1b) și cel cu

profilul în formă de S de mari dimensiuni (TD3d). Prima categorie are dimensiuni reduse, nedecorate (pl. XX/10) sau prevăzute cu brâuri simple (VE1 – pl. XXI/6), eventual cu incizii sau benzi hașurate pe buză și la gură (VD4, VD48 – pl. XXI/3-4, 6). A doua categorie este reprezentată de un fragment, partea exterioară a gurii fiind incizată cu linii oblice, subțiri (VD4 – pl. XX/5). Ceștile sunt reprezentate de două fragmente de buze de tip TD3d, una fiind decorată pe gură cu incizii, iar pe corp cu caneluri late, oblice (VD5, VA10 – pl. XXI/1), cealaltă cu benzi hașurate și cercuri imprimate (VD4, VD6 – pl. XXII/3). Au fost descoperite două fragmente din buza unor străchini lobate, probabil de tip TE1c, unul nedecorat (pl. XXI/2), celălalt decorat cu benzi hașurate (VD4 – pl. XX/8). Fragmentelor decorate le aparțin șapte bucăți mai deosebite, decorate cu meandre incizate umplute cu împunsături simultane (*Zahnstempelung*, probabil VC19 – pl. XXI/9), incizii în zig-zag (VD14 – pl. XXI/8). Două fragmente sunt decorate cu benzi (VD4 – pl. XX/7), eventual romburi (VD20 – pl. XX/9) hașurate, care cel mai probabil provin din străchini lobate de factură fină, lustruite la exterior. Unei cești mici poate să-i aparțină fragmentul decorat cu impresiuni oval-alungite (VD5 – pl. XXI/5). Partea superioară a unui vas poartă urmele unui decor incizat, probabil caneluri subțiri (pl. XX/1). Obiectul circular, cu un mâner mic pe o parte, putea fi folosit ca lustruitor (pl. XXIII/1).

O descoperire deosebită reprezintă fragmentul unui cărucior de lut, cu suprafețe lustruite, decorat cu benzi hașurate, cu un buton circular supraînălțat (pl. XXI/10). Este din colțul unui cărucior dreptunghiular, probabil cu câte un buton la fiecare colț.

Așezării culturii Noua (din afara „cenușarelor”) îi sunt atribuite 2-3 fragmente de vase, toate de factură grosieră. Un fragment aparține unei oale, decorat cu

brâuri simple (pl. XXIII/3), iar celălalt unui castron calotiform cu un brâu alveolat.

Două fragmente aparțin culturii Gáva. Acestea au suprafețele exterioare arse la negru, cele interioare la maroniu. Unul este din gura evazată a unui vas de provizii. Ambele sunt nedecorate (pl. XXIII/4).

Dintre cele șapte fragmente aparținătoare perioadei dacice, șase sunt făcute la roată rapidă. Patru aparțin unor „fructiere”, trei fiind din buză (pl. XXIII/5, 8-9), unul din piciorul acestora. A fost descoperit și fundul inelar al unui vas, probabil al unei străchini, și un fragment din peretele unui vas de mari dimensiuni, de provizii, decorat cu fascicule de linii drepte (pl. XXIII/6). Fragmentul vasului modelat cu mâna este decorat cu un buton arcuit (pl. XXIII/7).

Cenușarul nr. 1. Este situat pe partea nord-vestică a așezării. Apare ca o pată mai deschisă la culoare, cu un material arheologic mai bogat comparativ cu restul așezării. Dimensiuni: 33x40 m. Au fost adunate un total de 31 de obiecte, dintre care 28 de fragmente ceramice și trei oase. Ceramica cuprinde mai multe perioade. Perioadei culturii Wietenberg îi aparțin cinci cioburi, patru din recipiente mici, din pastă fină, unul nedecorat, celelalte decorate cu împunsături și caneluri (pl. XXIV/1). Un fragment dintr-un vas mic, zgrunțuros este decorat pe buză cu impresiuni.

Cu cele mai numeroase fragmente este reprezentată cultura Noua. Dintre cele 15 fragmente, cinci sunt pereți (patru fine, una grosieră), trei sunt pereți decorați cu măturica (pl. XXIV/3) sau cu brâuri simple. Bazat pe fragmentele din buza vaselor, trei sunt din vase-sac, două grosiere, decorate cu brâuri simple (pl. XXIV/4) sau alveolate (pl. XXIV/5) și unul fin cu suprafețe lustruite, decorat cu brâu, întrerupt de un buton (pl. XXIV/2). Străchinile sunt reprezentate de trei bucăți: două zgrunțuroase și una fină. Cele zgrunțuroase sunt dintr-o strachină mică și una de dimensiuni mari,

ambele nedecorate. Cea fină are suprafețe lustruite, nedecorată. Fragmentul strecurătoarei (pl. XXIV/6) foarte probabil aparține acestei culturi. La marginea estică a cenușarului s-a găsit o râșniță de piatră, foarte probabil aparținând tot epocii bronzului (pl. XL/2).

Culturii Gáva îi este atribuit un singur fragment, de culoare neagră la exterior, netezit și maroniu în interior, zgrunțuros. La exterior se vede urma unui decor canelat, plasat vertical.

Perioadei dacice îi aparțin șapte fragmente, toate făcute la roată rapidă. Dintre acestea, patru sunt din peretele unor vase de dimensiuni reduse, eventual din vase de provizii, unul decorat cu fascicule de linii drepte (pl. XXIV/7). Un alt fragment este din toarta unui vas, unul din buza unei „fructiere”, iar celălalt este un fragment din fundul inelar al unei străchini sau cane (pl. XXIV/8).

Cenușarul nr. 2. Situat la sud de primul complex, se distinge mai bine prin culoare, conținând mai mult material arheologic. Dintre cele 33 de fragmente, unul singur aparține LaTène-ului dacic, celelalte fiind caracteristice culturii Noua. Dimensiuni: 51x36 m.

Dintre cele 32 de fragmente din epoca bronzului târziu, 12 aparțin categoriei groșiere. Dintre acestea, șapte sunt din pereții unor vase mari, probabil de provizii, arse la maroniu la exterior și maroniu sau cenușiu în interior. Cele cinci fragmente de buze aparțin unor vase de tip sac, arse la maroniu sau cenușiu, unele decorate cu brăuri simple și butoane (pl. XXV/3-4, 7). În categoria ceramicii fine pot fi incluse un număr de 20 de fragmente, dintre care 11 sunt din peretele sau fundul (pl. XXV/6) unor vase mari sau mijlocii, cu suprafețe lustruite, majoritatea fiind arse la cenușiu. Patru fragmente aparțin unor oale nedecorate sau decorate cu un brâu simplu (pl. XXV/1, 5, 10). Strachina calotiformă de mari dimensiuni este reprezentată de un

fragment (pl. XXV/8). Trei fragmente aparțin unor recipiente mici, probabil cești cu suprafețe lustruite, negre sau cenușii, nedecorate (pl. XXV/2, 9).

Epocii dacice îi aparține un fragment din piciorul unui vas modelat din pastă fină, la roată rapidă (pl. XXV/11). O posibilă unealtă din piatră cu secțiunea rectangulară poate să aparțină oricărei epoci (pl. XXV/12).

8. Lunga (m. Nyújtód) – Árkon kívűl

Urmele unei așezări din epoca mijlocie a bronzului (cultura Wietenberg) au fost depistate pe malul stâng al pâraului *Estelnic*, pe o pantă lină, la circa 3 km nord-vest de biserica romano-catolică din sat. Materialul colectat este format din ceramică și două fragmente de unelte din piatră. Din cele 56 de fragmente de vase, 33 sunt din pereții unor recipiente de dimensiuni mijlocii și mari, arse la cărmiziu sau cenușiu, cu suprafețe zgrunțuroase. Cinci pereți sunt decorați în diferite maniere: unul cu un brâu simplu (VE1), doi cu alveolate (VE2), un fragment cu caneluri late, oblice (VA11 – pl. XXVI/8) și unul cu cercuri imprimate (VA9 – pl. XXVI/7). Fragmentele de buze (11 buc.) sunt din diferite tipuri de vase, cele mai numeroase fiind cele de oale cu profilul în formă de S (TA4c), cu diametrul gurii variind între 18-22 cm (pl. XXVI/2-3). Dintre acestea, trei sunt decorate, unul cu incizii (VD5 – pl. XXVI/6) și două cu impresiuni (pl. XXVI/1, 5). Două buze îngroșate sunt din vase neidentificabile tipologic, de presupus din străchini. S-a descoperit un fragment din buza unei străchini calotiforme (TD1b – pl. XXVI/4) de mici dimensiuni, nedecorat. Bine cunoscuta strachină lobată este reprezentată prin două fragmente de diferite tipuri: unul are loburile evazate (TE1a), decorat cu incizii (VD5) și alveolări (VA9) sub buza îngroșată (pl. XXVI/9), celălalt are loburile trase în interior (TE1c), nedecorat (pl. XXVI/10). Sunt cunoscute trei fragmente

de funduri, aparținătoare unor vase mari, de provizii. S-au descoperit două fragmente de toarte, unul fiind amplasat pe peretele unui vas, cu secțiunea triunghiulară (pl. XXVI/11). Ceramica fină este reprezentată de un singur fragment din peretele unui vas de mărime mijlocie, nedecorat, ars la cenușiu.

Pe lângă materialul ceramic, au fost găsite două piese litice. Unul este fragmentul unui cuțit curb (*Krummesser*), făcut din gresie, cu suprafețele netezite (pl. XXVI/13). Celălalt pare a fi fragmentul unui topor de piatră, cu suprafețe șlefuite (pl. XXVI/12).

9. Lunga – Grădini

În urma unor periegeze efectuate în grădinile unor localnici din sat (grădina lui Tóth János și Tóth István, nr. 245-246), au fost descoperite mai multe fragmente de vase aparținând epocii bronzului târziu (cultura Noua) și epocii medievale târzii sau moderne. Grădinile se întind pe o terasă ridicată a *Râului Negru*, pe malul drept al acestuia.

Dintre cele 26 de fragmente, 21 aparțin epocii bronzului, 15 fiind de factură grosieră, 6 fine. Din cele grosiere, opt aparțin unor pereți de vase nespecifice tipologic, probabil din oale de dimensiuni mari și mijlocii. Sunt patru fragmente decorate, două cu măturica, unul cu un brâu simplu, celălalt cu un brâu și un buton alungit (pl. XXVII/1, 3, 6). Din cele trei buze, două sunt din oale de tip sac, decorate cu brăuri simple (pl. XXVII/2), iar una dintr-o strachină calotiformă, cu urma unui buton rupt (pl. XXVII/5). Ceramica fină este reprezentată de cinci fragmente, din care patru din pereții unor oale: unul este dintr-un vas de provizii de mari dimensiuni, cu suprafața lustruită, celelalte trei fiind din vase mici și mijlocii, netezite la suprafață. Fragmentul unei toarte în bandă aparținea probabil unei cești. Din peretele unui vas zgrunțuros s-a făcut un obiect

circular, un „jeton”, un obiect des întâlnit în așezările Noua (pl. XXVII/4).

Epoca medievală târzie și/sau modernă este reprezentată de cinci fragmente de vase, toate modelate la roată rapidă. Două aparțin unor buze răsfrânte în afară, nedecorate, de culoare neagră (pl. XXVII/8-9). Celelalte trei sunt din pereții unor vase, din care unul este decorat cu hașuri (pl. XXVII/7).

10. Lunga – Ponkok

La circa 3 km nord-est de biserica romano-catolică din sat, pe o terasă ușor ridicată, pe malul drept al pârâului *Mărtănuș* se află urmele unei așezări din epoca bronzului târziu/prima epocă a fierului, aparținând culturii Gáva. Pe suprafața arată s-au adunat multe fragmente de vase, precum și două fusaiole de lut.

Ceramica poate fi împărțită în categoria grosieră și fină. Din cele 117 fragmente, 68 aparțin categoriei grosiere, din care 47 sunt fragmente nedecorate din peretele unor vase de tipuri nespecificabile. Nouă fragmente poartă diferite tipuri de decor: 5 decorate cu măturica (pl. XXX/3-5, 8; XXXI/8), unul cu brâu simplu (pl. XXX/6), două cu brăuri alveolate (pl. XXXI/9-10) și altul cu un buton mare aplatizat. Buzele aparțin mai multor tipuri de vase. Cele mai reprezentate sunt vasele de tip sac de dimensiuni medii și mari, arse la cărămișiu (3 buc.) sau cenușiu (3. buc), din care cinci sunt decorate cu brăuri alveolate (pl. XXVIII/1, 4; XXIX/3; XXX/9; XXXI/2-3) iar una cu un brâu simplu. Două fragmente aparțin unor vase de provizii cu buza evazată (pl. XXX/1), trei unor vase de dimensiuni mici și mijlocii (pl. XXVIII/6; XXIX/5-6) și unei străchini mici, calotiforme (pl. XXX/7).

Ceramica fină este reprezentată de 49 de fragmente din care 31 sunt din pereții diferitelor tipuri de vase: vase de provizii (20 buc.), oale sau străchini de dimensiuni mijlocii (7 buc. – pl. XXVIII/5, 7) și re-

cupiente mici, oale sau cești (4 buc. – pl. XXIX/4). Din pereții decorati, cinci aparțin unor vase de provizii, ornamentate cu caneluri drepte (pl. XXIX/8; XXXI/4-5) și în ghirlandă (pl. XXXI/6-7), iar unul este dintr-un vas mijlociu, decorat cu caneluri verticale (pl. XXX/2). Buzele fine aparțin unui vas mare cu buza ușor trasă în afară (pl. XXVIII/3), unui vas cu gura trasă în afară, pe partea interioară decorată cu caneluri (pl. XXIX/7), unui mic vas cu o creastă verticală pe corp (pl. XXIX/1) și unui vas mic cu un buton vertical sub buză (pl. XXIX/9). Străchinile fine sunt reprezentate de trei fragmente. Două sunt de dimensiuni mari, unul cu buza invazată, nedecorat (pl. XXVIII/2), iar celălalt decorat la interior cu caneluri în formă de stea (pl. XXXI/1). S-a mai descoperit fragmentul unei cești cu o toartă în bandă, supraînălțată, nedecorată (pl. XXIX/2). Din cele șase funduri cinci aparțin unor vase mari iar unul, netezit, unui vas mijlociu.

S-au descoperit două fusaiole, una biconică (pl. XXXI/12) și una având forma unei clepsidre (pl. XXXI/11).

11. Lunga – Intravilan

Situl se întinde pe un teren neconstruit, pe mai multe parcele arabile, între Râul Negru și drumul național DN 11, pe o terasă ușor ridicată, la circa 1 km sud-vest de biserica romano-catolică din localitate. În mare majoritate, materialul arheologic este format din ceramică aparținând perioadei dacice. Două fragmente aparțin evului mediu timpuriu.

Ceramica poate fi împărțită în două categorii: cea lucrată cu mâna (99 buc.) și cea lucrată la roată (17 buc.). Fragmentele din vase lucrate cu mâna sunt de factură grosieră și fină. Majoritatea fragmentelor (54 buc.) grosiere sunt din pereții unor vase de dimensiuni medii sau mari, nedecorate, arse la cărămiziu sau maroniu, restul (7 buc.) având culoare cenușie. Două fragmente aparțin unor vase mari

cu suprafețe lustruite. Fragmentele decorate aparțin tot categoriei grosiere (16 buc.), majoritatea având un brâu alveolat (pl. XXXIII/4, 6-7) sau simplu (pl. XXXIV/1). Lângă acestea apar fragmente decorate cu buton (pl. XXXIII/9), impresiuni (pl. XXXIII/6), incizii în ghirlandă sau fascicule de linii ondulate (pl. XXXIII/3, 5), eventual cele decorate cu măturica. Toate aparțin unor recipiente mari sau mijlocii. Din cele 11 fragmente de buze, șapte sunt din vase grosiere de tip borcan, cu buza evazată (pl. XXXII/5; XXXIII/8), unul singur fiind decorat cu alveole pe partea exterioară a gurii. Trei fragmente aparțin unor „fructiere” modelate cu mâna, nedecorate, arse la cărămiziu (pl. XXXII/1), negru, eventual brun-cenușiu. Două fragmente aparțin aceleiași „cești dacice” (pl. XXXII/6). Trei toarte și patru funduri aparțin unor recipiente de dimensiuni mari sau mijlocii tot de factură grosieră. Un fund inelar este făcut cu mâna și aparține probabil unei străchini (pl. XXXIII/1).

Vasele modelate la roată rapidă sunt făcute din pastă fină, arse la culoare cenușiu-deschis. Din totalul de 17 fragmente, zece sunt din pereții unor vase mari, de provizii (7 buc.), trei aparțin unor recipiente mici, unul fiind decorat cu două brăuri simple, paralele (pl. XXXIII/2). Din fragmentele de buze, 4 sunt din buzele evazate a unor „fructiere”, unul fiind decorat cu o linie ondulantă pe buză (pl. XXXII/2-4), unul aparținând unui vas de provizii cu gura evazată. A fost descoperit câte un fragment din piciorul unei „fructiere” și din fundul unui vas inelar probabil aparținând unei străchini.

Două fragmente, unul decorat cu o rotiță dințată (pl. XXXIV/2), celălalt cu linii incizate aparțin perioadei Arpadiene. Fragmentul unei cute, cu suprafețe netede ar putea să aparțină oricărei perioade (pl. XXXIV/3).

12. Mărtănuș (m. Kézdimartonos) – *Tanorok*

Pe partea sudică a localității Mărtănuș, pe malul stâng al unui pâraieș, pe un teren arat, au fost colectate fragmente ceramice aparținând epocii bronzului mijlociu și târziu (culturile Wietenberg și Noua). Din cele 63 de fragmente, 54 aparțin culturii Wietenberg, iar 9 culturii Noua.

Materialul Wietenberg este format din ceramică de factură grosieră și fină. Din cele 39 de fragmente aparținând primei categorii, 28 sunt din pereții unor vase de dimensiuni mijlocii și mari, cu suprafețe zgrunțuroase, majoritatea (18 buc.) arse la cărmiziu sau maroniu, restul (10 buc.) la cenușiu. Trei pereți decorați cu butoane (VE10) aparțin tot unor vase mari, probabil de provizii. Buzele aparțin la mai multe tipuri de vase. Oalele sunt reprezentate de trei fragmente, din exemplare mari, grosiere, cu buza răsfrântă în afară (TA4c), unul fiind decorat cu un brâu simplu (VE1 – pl. XXXV/2-3). Alte trei fragmente sunt din străchini sau căni mici, din păcate nespecificabile tipologic. Fragmentul de strachină de formă tronconică (TD1a) este decorat cu un brâu simplu, întrerupt de un buton (VE1 – pl. XXXV/5). Singurul fragment dintr-o strachină lobată (TE1a) este nedecorat (pl. XXXV/1). Categoriei ceramicii fine îi aparțin 15 fragmente, din care 8 sunt din pereții unor vase mijlocii și mari, cu suprafețe netezite. Oalele cu profilul în formă de S (TA4c) sunt reprezentate de două fragmente nedecorate, netezite (pl. XXXV/6), iar un fragment aparține unei străchini calotiforme (TD1b – pl. XXXV/4). S-au mai descoperit trei funduri din vase cu suprafețe netezite și fragmentul unei toarte, aparținătoare unei cești.

Materialul din epoca bronzului târziu este mai redus la număr. Din cele 9 fragmente patru sunt atipice, probabil din pereții unor vase de provizii. Dintre acestea, trei sunt decorate, două cu măturica

(pl. XXXV/10) și unul cu un brâu alveolat. Oalele și străchinile sunt reprezentate de câte două exemplare. Oalele sunt de tip sac, unul decorat cu un brâu alveolat, celălalt cu un brâu și un buton alveolat (pl. XXXV/8). Străchinile calotiforme sunt decorate cu impresiuni pe buză sau un buton aplatizat sub gură (pl. XXXV/7). Un singur fragment aparține categoriei ceramicii fine, și anume fragmentul unei toarte cu buton (pl. XXXV/9). Foarte probabil aparținea unei cești și era supraînălțat.

13. Târgu Secuiesc (m. Kézdivásárhely) – *Torjai út jobb oldala III.*

Situl se află pe partea dreaptă a drumului care duce spre Turia, la circa 2,3 km nord-vest de biserica reformată din centrul orașului, pe malul drept al pâraului *Turia*, pe o pantă lină. Materialul arheologic este format exclusiv din ceramică, lucrată cu mâna și la roată.

Ceramica lucrată cu mâna poate fi împărțită în grosieră și fină. Din cele 30 de fragmente grosiere, 13 sunt pereți nespecifici din vase mijlocii și mari, cu suprafețe zgrunțuroase. Opt pereți poartă urme de ornamentație, din care trei sunt butoane circulare sau ovale (pl. XXXVI/4-5, 8), trei brăuri alveolate (pl. XXXVI/6-7) și unul simplu, arcuit (pl. XXXVI/9), iar un fragment poartă urmele unui decor cu fascicule de linii incizate (pl. XXXVI/10). Cele două funduri și două buze aparțin unor oale-borcan, unul având o incizie orizontală (pl. XXXVI/2-3). Categoriei ceramicii fine îi aparțin cinci fragmente de pereți, nedecorate, netezite, probabil din vase de dimensiuni mijlocii.

Ceramica lucrată la roată este reprezentată de două fragmente, arse la cenușiu, lucrate din pastă fină, unul aparținând peretelui unui vas. Celălalt fragment este dintr-un vas de provizii, cu gura evazată decorat pe gât și pe umăr cu fascicule de linii drepte și ondulate (pl. XXXVI/1).

14. Turia (m. Torja) – *Rétiláb/Nagy út mente*

Urmele unor așezări din epoca bronzului mijlociu și epoca dacică au fost depistate pe malul drept al pârâului *Turia*, pe o terasă ridicată, pe partea dreaptă a drumului județean DJ113 care leagă orașul Târgu Secuiesc de comuna Turia. Materialul din epoca bronzului este puțin la număr (5 fragmente). Cu atât mai semnificative sunt artefactele dacice.

Epoca bronzului mijlociu (cultura Wietenberg) este reprezentată de două fragmente de buze din două oale mici (TA2a), una prevăzută cu o toartă în bandă și cu urma unui decor incizat tip bandă hașurată (VD4 – pl. XXXVII/1-2). Pe un fragment, se poate observa urma unui decor în relief (pl. XXXVII/3). Alte două cioburi sunt fragmente atipice din peretele unor vase de dimensiuni mijlocii sau mari.

Perioadei LaTène îi aparțin 82 de fragmente, din care 52 sunt din recipiente modelate cu mâna, iar 30 făcute la roată rapidă. Cele făcute cu mâna pot fi împărțite în două categorii: grosiere și fine. Din cele 23 de fragmente grosiere, 16 sunt din pereții vaselor, atipice. Două sunt decorate cu brăuri alveolate (pl. XXXVII/4, 6), aparținătoare unor vase de dimensiuni mijlocii, iar patru funduri și o buză unor vase mari, probabil de provizii (pl. XXXVII/7).

Din cele 29 de fragmente aparținătoare unor recipiente fine, 21 sunt pereți, piese atipice. Două cioburi cu suprafețe netezite au câte un buton pe partea exterioară, iar un fragment, tot netezit este din fundul unui vas mijlociu. Buzele aparțin la două „fructiere”, arse la cărmiziu-marونی, nedecorate. Alte două piese sunt din marginea unor străchini, iar un fragment din buza unei oale.

Fragmentele din vasele făcute la roată rapidă pot fi și ele împărțite în două grupuri, după culoare: cele arse la cărmiziu (3 buc.) și cele la cenușiu (27). Fragmentele cărmizii sunt din funduri și un perete,

acesta din urmă decorat cu o linie orizontal-incizată (pl. XXXVII/5). Dintre cioburile cenușii, 15 sunt atipice, pereți din vase de dimensiuni mici și mari, unul decorat cu un brâu în relief (pl. XXXVIII/7). S-au descoperit două funduri inelare, probabil, din căni și/sau străchini (pl. XXXVIII/6), iar alte patru fragmente aparținând probabil picioarelor unor „fructiere” (pl. XXXVIII/9-10). Din cele șase buze, trei sunt din străchini de tip „fructieră” (pl. XXXVIII/1-3), două din recipiente mici (oale sau străchini – pl. XXXVIII/4-5) și una dintr-o cană cu o toartă în bandă (pl. XXXVIII/8).

15. Turia – *Vőremenő I.*

Pe malul stâng al pârâului *Nagyvölgy*, pe o terasă ușor ridicată au fost depistate urmele unei așezări din perioada dacică. Situl se află la circa 4,6 km vest de biserica reformată din orașul Târgu Secuiesc și circa 650 m nord de situl Cernat-*Kapitány I.* Materialul arheologic este format exclusiv din ceramică, reprezentând două categorii: categoria ceramicii lucrate cu mâna (30 buc.) și cea lucrată la roată (6 buc.). Ceramica lucrată cu mâna este de factură grosieră și fină. Din cele 23 de fragmente grosiere, 17 sunt atipice, pereți din vase mari. Trei sunt decorate: două cu butoane alveolate (pl. XXXIX/5, 8) și unul cu fascicule de linii drepte (pl. XXXIX/7). Vasele-borcan sunt reprezentate de două buze, una fără decor, cealaltă decorată cu linii incizate oblice (pl. XXXIX/1). Șapte fragmente de vase aparțin categoriei ceramicii fine, cinci fiind din pereții unor vase. Dintre acestea, două sunt fragmente atipice din oale sau străchini, două aparțin unor „fructiere”, iar unul este din umărul unui vas cu o incizie în formă de V pe partea interioară (pl. XXXIX/9). Două buze aparțin unor recipiente de dimensiuni mijlocii, una cu gura evazată (pl. XXXIX/3), cealaltă cu buza îngroșată și corpul cilindric (pl. XXXIX/2).

Ceramica lucrată la roată rapidă este reprezentată de șase fragmente, toate arse

la cenușiu. Patru sunt fragmente din pereți, unul dintr-un vas cu corpul cilindric. Se pare că partea exterioară a buzei este ruptă, deci s-ar putea să aparțină unei „fructiere” (pl. XXXIX/4). Un alt fragment este din marginea evazată a unei străchini de tip „fructieră” (pl. XXXIX/6).

Concluzii

Din cele prezentate mai sus reiese că materialul descoperit în urma cercetărilor de suprafață efectuate în Depresiunea Târgu Secuiesc acoperă un timp îndelungat, peste 6000 de ani, din neoliticul mijlociu până la epoca modernă. Totuși majoritatea așezărilor descoperite aparțin epocii bronzului și perioadei dacice. Așezările sunt situate în apropierea râurilor, pâraurilor, pe terase joase sau mai înalte, întotdeauna protejate de inundații. Solurile fertile făceau posibilă practicarea agriculturii, pășunatul și creșterea animalelor. Pădurile asigurau animale pentru vânat și lemne pentru construcții, lemne de foc.

Cea mai timpurie așezare atestată în urma periegezelor a fost identificată la Boroșneu Mare–*Conacul Kökösi*, ce poate fi încadrată în epoca neolitică, cultura ceramicii liniare. Până în prezent din Depresiunea Târgu Secuiesc se cunoșteau două situri cu ceramică liniară, unul de la Turia și unul de la Lunga.⁸ Analogii apropiate pentru vasele prezentate cunoaștem de la Turia,⁹ sau din exteriorul arcului carpatic de la Dănești, Mihoveni, Perieni, Târpești¹⁰ etc.

Perioadei epocii bronzului mijlociu, culturii Wietenberg îi aparțin opt așezări (Boroșneu Mare–*Conacul Kökösi*, Cernat–*Kapitány I.*, Cernat–*Molnár 2 I.*, Cernat–*Molnár 2 II.*, Imeni–*Rákosdomb*, Lunga–*Árkon kívül*, Mărtănuș–*Tanorok* și

Turia–*Rétláb/Nagy út mente*). Pentru încadrarea cronologică ne stau la dispoziție fragmentele de vase, însă majoritatea acestora prezintă particularități pentru mai multe faze de evoluție. Formele cele mai des întâlnite (TA2a, TA3a și TA4c) apar în toate fazele culturii, cu o pondere mai mare în cea *timpurie* și *clasică* (I-II/A-B).¹¹ Cele de tip TA1b apar mai des în perioada a II-a a acestei culturi.¹² Situație similară poate fi observată și în cazul străchinilor: tipurile TD1a-b, TD3d-e apar în toate fazele culturii,¹³ pe când tipul TD2a în cea timpurie și clasică.¹⁴ Străchinile lobate au lăburile mai scurte, evazate (TE1a) sau ușor invazate (TE1c), dar nu atât de mult precum în faza clasică (III/C).¹⁵ Pentru o mai bună încadrare ne stau la dispoziție motivele ornamentale. Majoritatea acestora, precum unele incizii (VD2, VD4, VD14, VD18), impresiuni (VD5-6, VD48), diferite brăuri, decor în relief (VE1-3, VE10) sau caneluri (VA10-11) apar în toate fazele,¹⁶ totuși unele sunt caracteristice anumitor perioade de dezvoltare. Astfel de motive sunt inciziile în forma „scheletului de pește” (VD8), considerate caracteristice pentru faza timpurie,¹⁷ triunghiurile (VD47) sau impresiunile (VD46) imprimate pe buze, romburile hașurate (VD20), spiralele incizate (VD30), triunghiurile hașurate pe buze (VD51), meandrele umplute cu împunsături simultane (*Zahnstempelung* – VC19), canelurile late, verticale (VA5) sau cercurile alveolate (VA9) aparțin fazei clasice (III/C).¹⁸ Din cele relatate se poate presupune că așezările de la Cernat–*Molnár 2 I.*, Cernat–*Molnár 2 II.*, Lunga–*Árkon kívül*,

⁸ REP-COV 1998: 166; SZTÁNC SUJ–PUSKÁS 2014: 19-20.

⁹ SZÉKELY 1996: 113, Fig. 11/4-8.

¹⁰ URSULESCU 1990: 41, Pl. 2; 43, Pl. 6-7; 44, Pl. 8-9.

¹¹ BOROFFKA 1994: 248-249; BĂLAN et al. 2016: 69-82. Pentru expresiile *timpurie* și *clasică* vezi BĂLAN et al. 2016: 69-82.

¹² BOROFFKA 1994, 250.

¹³ BOROFFKA 1994: 248-249; BĂLAN et al. 2016: 69-82.

¹⁴ BOROFFKA 1994: 248-249; BĂLAN et al. 2016: 69-82.

¹⁵ BĂLAN et al. 2016: 71.

¹⁶ BOROFFKA 1994: 248-249.

¹⁷ BĂLAN et al. 2016: 72.

¹⁸ BOROFFKA 1994: 247, 250; BĂLAN et al. 2016: 80-81.

Mărtănuș–*Tanorok* cel mai probabil aparțin fazei timpurii (II/A2-B) a culturii, pe când cea de la Imeni–*Rákosdomb* perioadei clasice (III/C). Această datare pare confirmată și de decorul cu cârligul în formă de Z ce apare pe buza unui vas, motiv care apare numai în perioada clasică (III/C) a culturii.¹⁹ Din cauza materialului sporadic așezările de la Boroșneu Mare–*Conacul Kökösi* și Turia–*Rétiláb/Nagy út mente* nu pot fi datate cu exactitate. În așezarea de la Cernat–*Kapitány I.* sunt câteva motive care indică o datare în faza clasică (III/C), însă acestea nu sunt concludente. De exemplu lipsa totală a meandrului incizat sau a tehnicii împunsăturilor simultane ne îndeamnă mai degrabă la o datare în faza a II-a a culturii. Un singur fragment descoperit la Cătălina–*Városi út jobb oldala II.* poate fi interpretat ca „import” în mediu Noua.

Perioada târzie a epocii bronzului este reprezentată de cultura Noua. În urma cercetărilor de teren s-a colectat material din cinci situri (Cătălina–*Városi út jobb oldala II*, Cernat–*Kapitány I.*, Imeni–*Rákosdomb*, Lunga–*Grădini* și Mărtănuș–*Tanorok*), cel de la Cătălina fiind descoperit și publicat cu câțiva ani în urmă. În trei dintre așezări a fost confirmată existența „cenușarelor”, vizibile la suprafață, care se delimitau foarte bine de restul sitului. Suprafața acestor complexe abundă în material arheologic, apar foarte multe fragmente ceramice și de oase. De obicei oasele sunt mari, probabil majoritatea aparținând unor bovine. Dacă acceptăm ideea că ceramica Wietenberg de la Cătălina este un „import”, atunci pare iarăși confirmată contemporaneitatea Wietenberg III–Noua, și sugerează o conviețuire a celor două populații.²⁰

Urmele a trei așezări din perioada târzie a epocii bronzului/prima epocă a fierului au fost descoperite la Boroșneu Mare–*Karé*, Imeni–*Rákosdomb* și Lunga–*Ponkok*. Primele două furnizează materiale puține, dar specifice. Regăsim fragmente din vase mari de provizii, cu gura evazată, arse la negru la exterior, bine lustruite, cărămiziu/maroniu la interior. Apar fragmente decorate cu caneluri late, probabil din motive în ghirlandă. În așezarea de la Lunga, s-a descoperit un material mult mai bogat. Fragmentul decorat cu caneluri verticale (pl. XXX/2) are bune analogii în așezarea de la Teleac, faza Ib,²¹ sau Mediaș.²² Ambele au fost datate în perioada evoluată a culturii.²³ Unele elemente însă sugerează un început mai timpuriu: canelurile înguste în ghirlandă apar pe vase atribuite perioadei timpurii a culturii,²⁴ ca și motivul stelar canelat pe interiorul unei străchini, similar celui de la Lunga, a fost descoperit în așezarea de la Alba-Iulia–*Monolit*, o așezare datată în Ha A1–2.²⁵ Pe baza acestor date putem presupune că așezarea exista în perioada Ha A2–B1, aproximativ între anii 1100–950 a. Chr.²⁶

Din perioada a doua a epocii fierului, șase așezări noi au fost identificate (Cernat–*Kapitány I.*, Imeni–*Rákosdomb*, Lunga–*Intravilan*, Târgu Secuiesc–*Városi út jobb oldala III.*, Turia–*Rétiláb/Nagy út mente* și Turia–*Vőremenő*). Pe baza materialului arheologic, foarte probabil, majoritatea (dacă nu toate) așezărilor aparțin fazei clasice (sec. 1 a. Chr. – sec. 1 p. Chr) a culturii dacice. Regăsim toate elementele definitorii acestei etape, începând de la „fructierele” lucrate la roată rapidă, „ceștile dacice”,²⁷ decorul incizat cu linii ondulate,

¹⁹ DIETRICH 2014, 180.

²⁰ Un alt fragment dintr-un vas lobat a fost descoperit într-un cenușar de la Turia. Pe când în zona studiată ceramica de tip Wietenberg IV lipsește total, credem că numai o paralelizare Wietenberg III–Noua poate fi luată în considerare.

²¹ CIUGUDEAN 2011: 96, Pl. IX.3; 98, XI.8.

²² PANKAU 2004: Taf. 36.9,11; 45.10.

²³ CIUGUDEAN 2011: 75; PANKAU 2004: 92–98.

²⁴ CIUGUDEAN 2011: 95, Pl. VIII.1,4.

²⁵ CIUGUDEAN 2009: 70, 84, Pl. VIII.5.

²⁶ CIUGUDEAN 2011: 81, Fig. 3.

²⁷ MARCU-ȚENEA 2000: 67–85.

butoanele circulare etc.²⁸ Analogii apropiate găsim aproape în toate aşezările contemporane. În această perioadă, numărul aşezărilor creşte semnificativ comparat cu perioadele anterioare, ce poate fi rezultatul unei creşteri demografice.

Perioadei romane s-ar putea să îi aparţină fragmentul de amforă cărămizie descoperit la Boroşneu Mare–*Conacul Kökösi*. Acesta fiind găsit în preajma unei posibile gropi din epoca migraţiilor (cultura Sântana de Mureş–Černjachov), tot aşa poate să aparţină şi perioadei post-romane. Vase similare, de tip amforă arsă la cărămiziu, au fost descoperite în cuptorul de ars ceramică din Odorheiu Secuiesc, într-o aşezare a culturii sus menţionate.²⁹ Ceramica post-romană de la Cătălina–*Városi út jobb oldala II.* are bune analogii în aşezările contemporane de la Mugeni,

Cristuru Secuiesc, Filiaşi,³⁰ Ineu, Mihăileni³¹ etc. Epocii migraţiilor târzii poate să-i aparţină materialul descoperit la Boroşneu Mare–*Karé*, probabil de sec. 7-9 p. Chr. Perioadei medievale (Arpadiene) îi aparţine fragmentul de vas de la Lunga–*Intravilan*, decorat cu roţiţa şi, unei epoci mai târzii (sec. 14-16 d. Chr.), cele descoperite la Lunga–*Grădini*. Analogii apropiate cunoaştem de la Cristuru Secuiesc.³²

Cu acest articol dorim să contribuim la o mai bună cunoaştere a realităţilor istorico-arheologice din valea Râului Negru, să aducem în circuitul ştiinţific noile materiale descoperite. Prin includerea lor în Repertoriul Arheologic Naţional sperăm ca siturile să beneficieze de protecţia cuvenită, atât pe plan naţional cât şi pe plan local prin apariţia lor în Planurile Urbanistice Generale.

Bibliografie / Bibliography

BĂLAN *et al.* 2016

Bălan, G., Quinn, C., Hodgins, G., *The Wietenberg Culture: Periodization and Chronology*, in: Dacia, N. S. LX, 67-92.

BENKŐ–SZÉKELY 2008

Benkő E.–Székely A., *Középkori udvarház és nemesség a Székelyföldön*, Budapest.

BENKŐ *et al.*

Benkő E.–Demeter I.–Székely A., *Középkori mezőváros a Székelyföldön*, Cluj.

BORDI–POPA 2012-2013

Bordi, Zs.–Popa, A., *Castrul roman de la Boroşneu Mare: o sută de ani de la prima cercetare arheologică sistematică*, în *Acta Siculica* 2012-2013, 261–308.

BOROFFKA 1994

Boroffka, N. G. O., *Die Wietenberg-Kultur. Ein Beitrag zur Erforschung der Bronzezeit in Südosteuropa*, UPA 19, Bonn.

BOTÁR 2011

Botár I., *A Marosszentanna-Csernyahov kultúra régészeti emlékei a Csíki-medencében I*, in: Zs. Körösfői (ed.), *Publicaţiile Muzeului Molnár István 3. Transilvania şi relaţiile ei în epoca migraţiilor timpurii*, Cristuru Secuiesc, 15–38.

CIUGUDEAN 2009

Ciugudean, H. I., *Bemerkungen zur Chronologie der befestigten Siedlung von Teleac*, in: *Analele Banatului*, S. N. XVII, 67-87.

CIUGUDEAN 2011

Ciugudean, H. I., *Periodizarea culturii Gáva în Transilvania în lumina noilor cercetări*, in: *Apulum* XLVIII, 69-102.

CRIŞAN 1969

Crişan, I. H., *Ceramica daco-getică cu specială privire la Transilvania*, Bucureşti.

³⁰ KÖRÖSFŐI 2011: 140, 6. tábla/3; 7.4,7; 22.2.

³¹ BOTÁR 2011: 27, 3. tábla/6; 11.7.

³² BENKŐ–SZÉKELY 2008: 188-189, 65. kép/3; 66.2, 4; BENKŐ *et al.* 1997: 169, 10. tábla/1-2; 14.1.

²⁸ CRIŞAN 1969: 143, 167.

²⁹ KÖRÖSFŐI *et al.* 2011: 454-456.

DIETRICH 2014

Dietrich, L., *Die mittlere und späte Bronzezeit und die ältere Eisenzeit in Südossteienbürgen aufgrund der Siedlung von Rotbav*, UPA 248, Bonn.

KÖRÖSFŐI 2011

Körösfői Zs., *A Marosszentanna-Csernyahov kultúra lelőhelyei a Nagy-Küküllő felső folyása mentén*, in: Zs. Körösfői (ed.), *Publicațiile Muzeului Molnár István 3. Transilvania și relațiile ei în epoca migrațiilor timpurii*, Cristuru Secuiesc, 95–160.

KÖRÖSFŐI et al. 2011

Körösfői, Zs., Sófalvi, A., Nyárádi, Zs., *Töpferöfen in der Siedlung der Sântana de Mureș-Černjachov-Kultur in Odorheiu Secuiesc-Alsólok, Siebenbürgen*, in: Bemann, J., Hegewisch, M., Meyer, M., Schmauder, M. (Hrsg.), *Drehscheibentöpferei in Barbaricum. Technologietransfer und Professionalisierung eines Handwerks am Rande des Römischen Imperiums*, Bonn, 445–456.

MARCU-ȚENEA 2000

Marcu, F.-Țenea, O., *Observații asupra ceștii dacice din perioada romană și post-romană*, in: *Revista Bistriței* XIV, 67–85.

PANKAU 2004

Pankau, C., *Die älterhallstattzeitliche Keramik aus Mediaș/Siebenbürgen*, UPA 109, Bonn.

PUSKÁS 2012

Puskás J., *Adatok Kovászna megye régészeti repertóriumához II*, in: A Csíki Székely Múzeum Évkönyve VIII, 227–234.

PUSKÁS 2012-2013

Puskás J., *Adatok Kovászna megye régészeti repertóriumához I*, in: *Acta Siculica* 2012–2013, 155–206.

PUSKÁS 2015

Puskás, J., *Contribuții la Repertoriul Arheologic al județului Covasna (III)*, in: MCA, S. N. XI, 257–290.

REP-COV 1998

V. Cavruc (ed.), *Repertoriul Arheologic al județului Covasna*, Sfântu Gheorghe.

SZÉKELY 1996

Székely, Z., *Cultura Criș în lumina săpăturilor de la Turia*, in: *Acta (Siculica)* 1995, 105–114.

SZÉKELY 2000

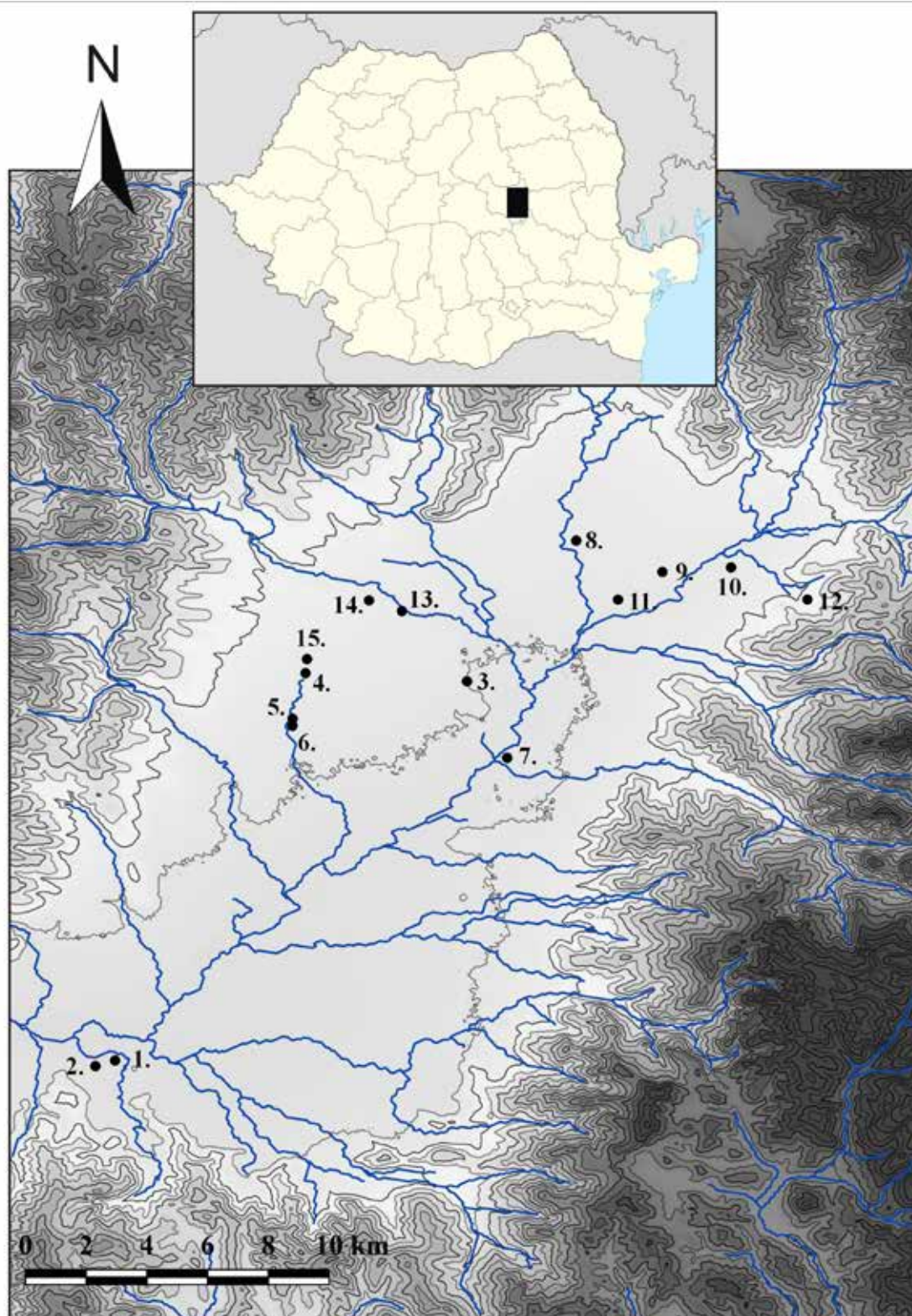
Székely, Z., *Cultura Noua în valea Oltului și a Târnavei*, in: *Angvstia* 5, 177–192.

SZTÁNC SUJ-PUSKÁS 2014

Sztáncsuj, S.–Puskás, J., *Municipiul Târgu Secuiesc. Studiu arheologic*. Manuscris.

URSULESCU 1990

Ursulescu, N., *Contribuții privind evoluția culturii ceramicii liniare pe teritoriul Moldovei*, in: *Arheologia Moldovei* XIII, 13–47.

Pl. I. Localizarea Depresiunii Târgu Secuiesc în România și amplasarea siturilor prezentate în text.
Pl. I. Position of the Târgu Secuiesc Depression within Romania and localization of the sites mentioned in the text.

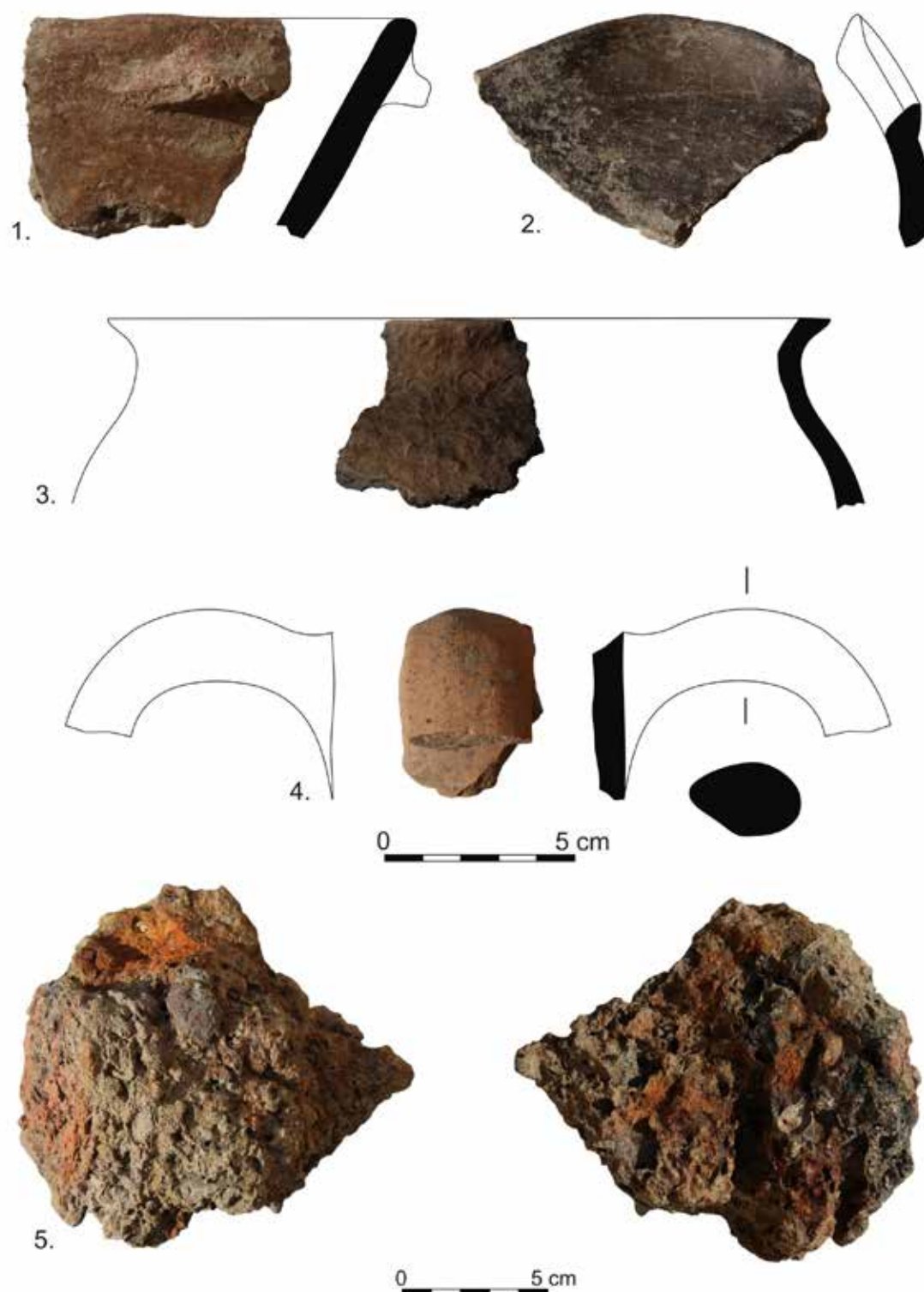

Pl. II. Boroșneu Mare–Conacul Kőkösi: fotografii ale complexelor din malul surpat al terasei.
Pl. II. Boroșneu Mare–Conacul Kőkösi: images of the pits in the wall of the terrace.

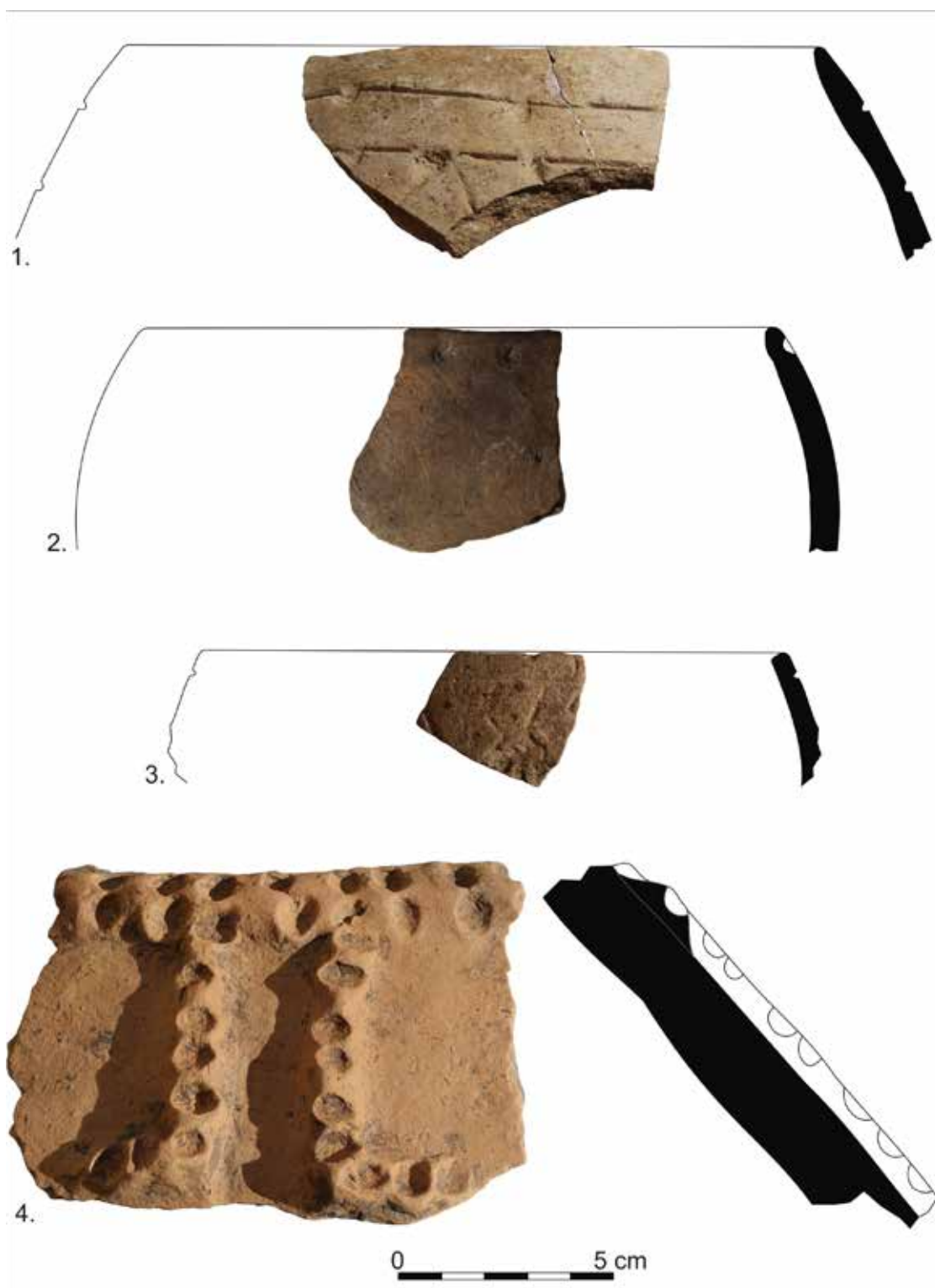

Pl. III. Boroșneu Mare–Conacul Kökösi: locul de descoperire a materialelor prezentate (1).
Boroșneu Mare–Karé: malul surpat cu urmele complexului arheologic (2).

Pl. III. Boroșneu Mare–Conacul Kökösi: place of discovery of the presented material (1).
Boroșneu Mare–Karé: the crumbled terrace with archaeological complex (2).

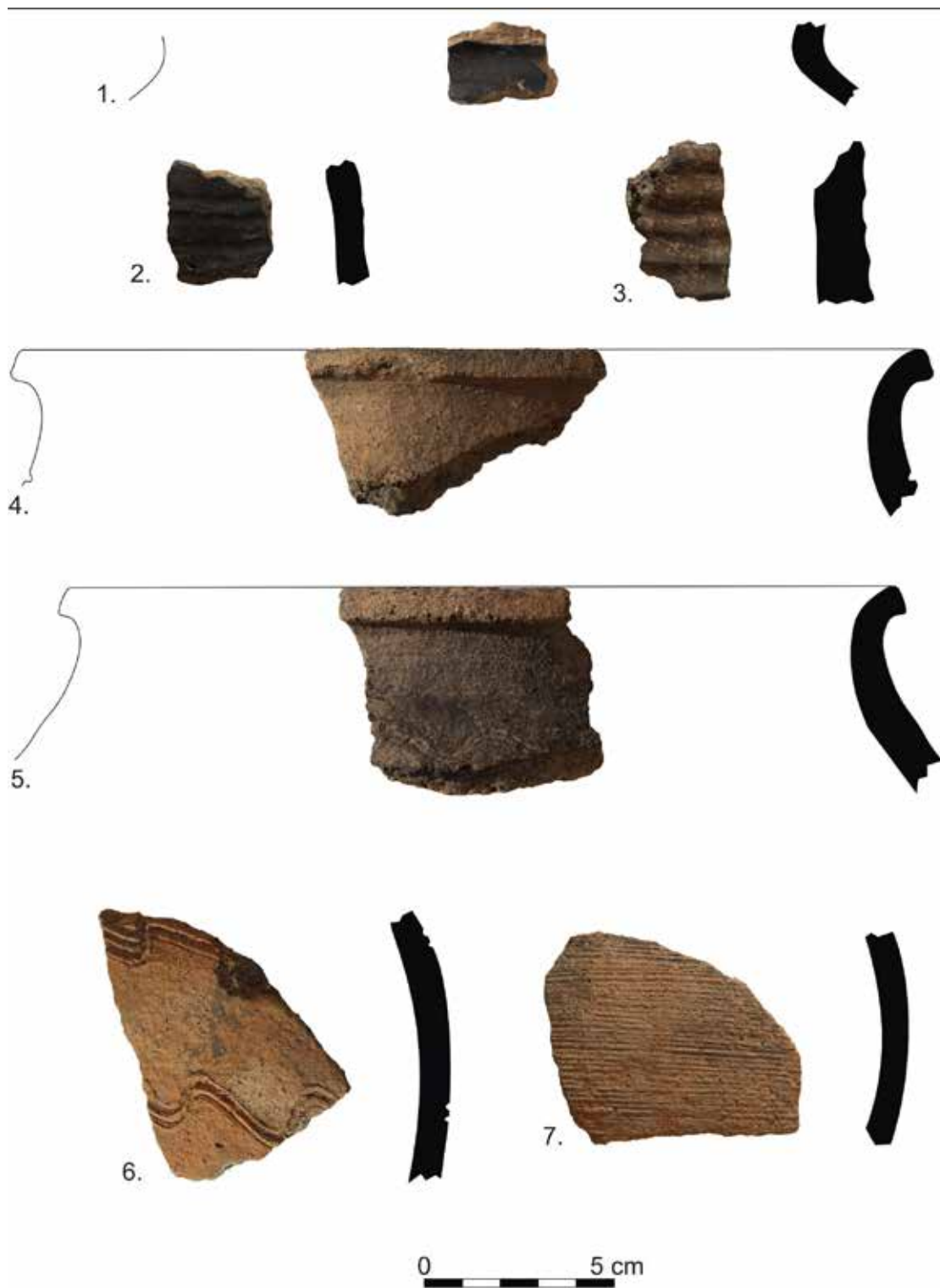
PI. IV. Boroșneu Mare–Conacul Kőkösi. Ceramică din epoca bronzului (1-2) și din epoca migrațiilor (3-4). Zgură de fier din epoca migrațiilor (5). **PI. IV.** Boroșneu Mare–Conacul Kőkösi. Bronze Age (1-2) and Migration Period (3-4) pottery. Iron slag from the Migration Period (5).

Pl. V. Boroşneu Mare–Conacul Kőkösi. Ceramică aparţinând culturii ceramicii liniare (1-4).
Pl. V. Boroşneu Mare–Conacul Kőkösi. Ceramic fragments of the Linear Pottery culture (1-4).

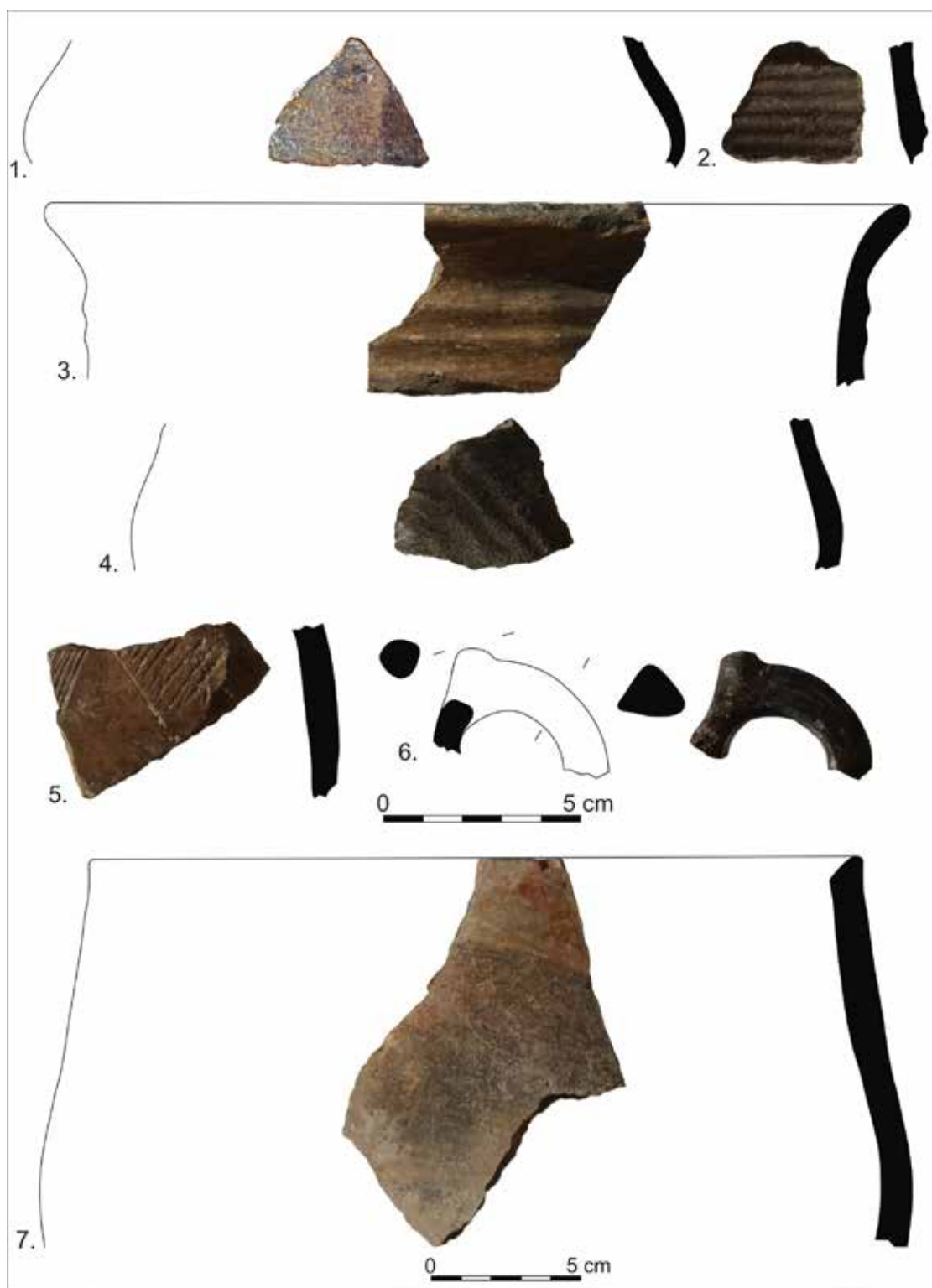
Pl. VI. Boroșneu Mare–Conacul Kőkösi. Ceramică aparținând culturii ceramicii liniare (1-7).
Pl. VI. Boroșneu Mare–Conacul Kőkösi. Ceramic fragments of the Linear Pottery culture (1-7).

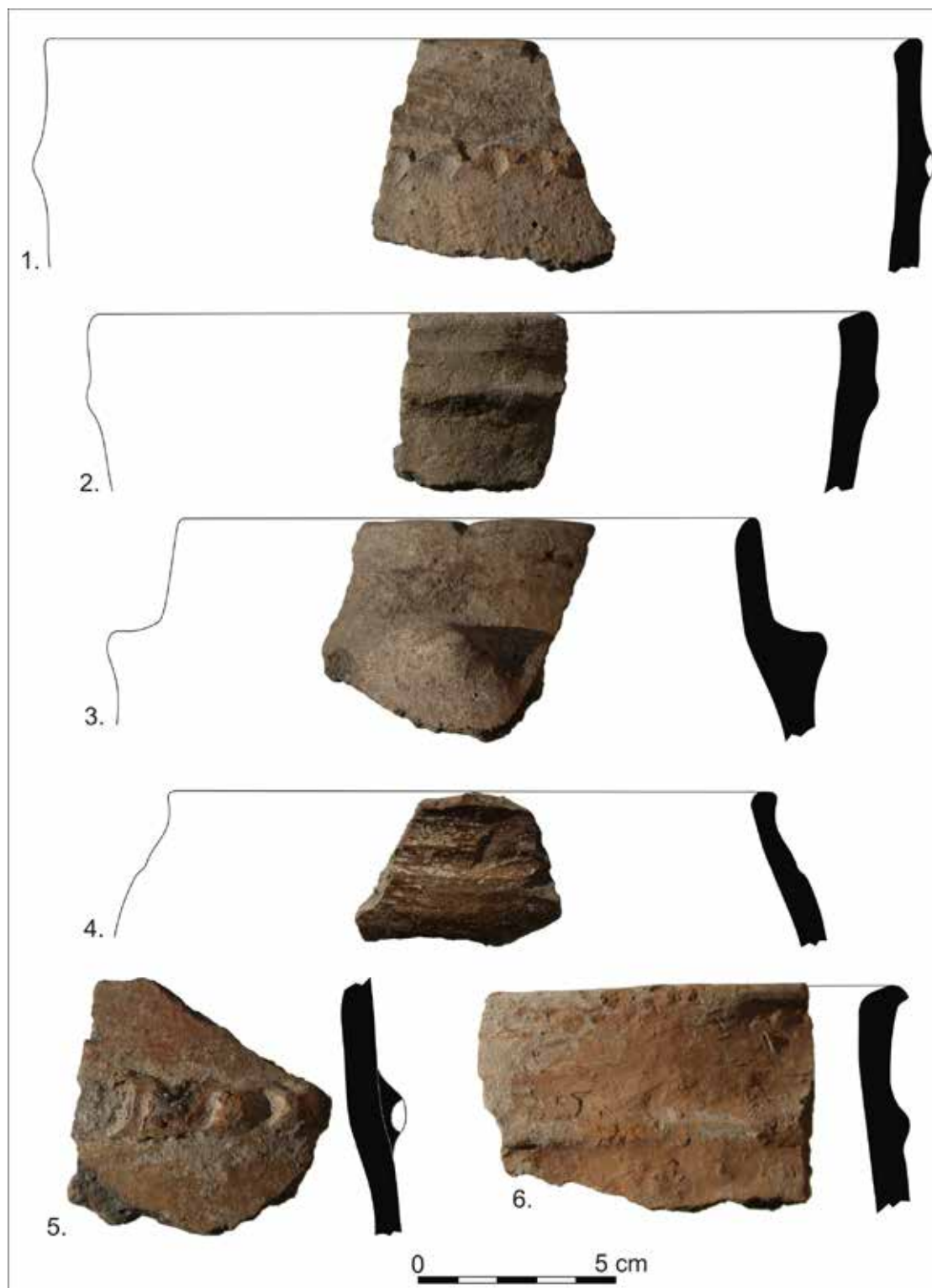
PI. VII. Boroşneu Mare-Karé. Ceramică aparținând culturii Gáva (1-3) și secolelor 7-9 d. Chr. (4-7).
PI. VII. Boroşneu Mare-Karé. Ceramics belonging to the Gáva culture (1-3) and 7-9th centuries AD (4-7).

Pl. VIII. Cătălina-Városi út jobb oldala II. Ceramica culturii Sântana de Mureș-Černjachov din așezare (1-5). **Pl. VIII.** Cătălina-Városi út jobb oldala II. Ceramics of the Sântana de Mureș-Černjachov culture from the settlement (1-5).

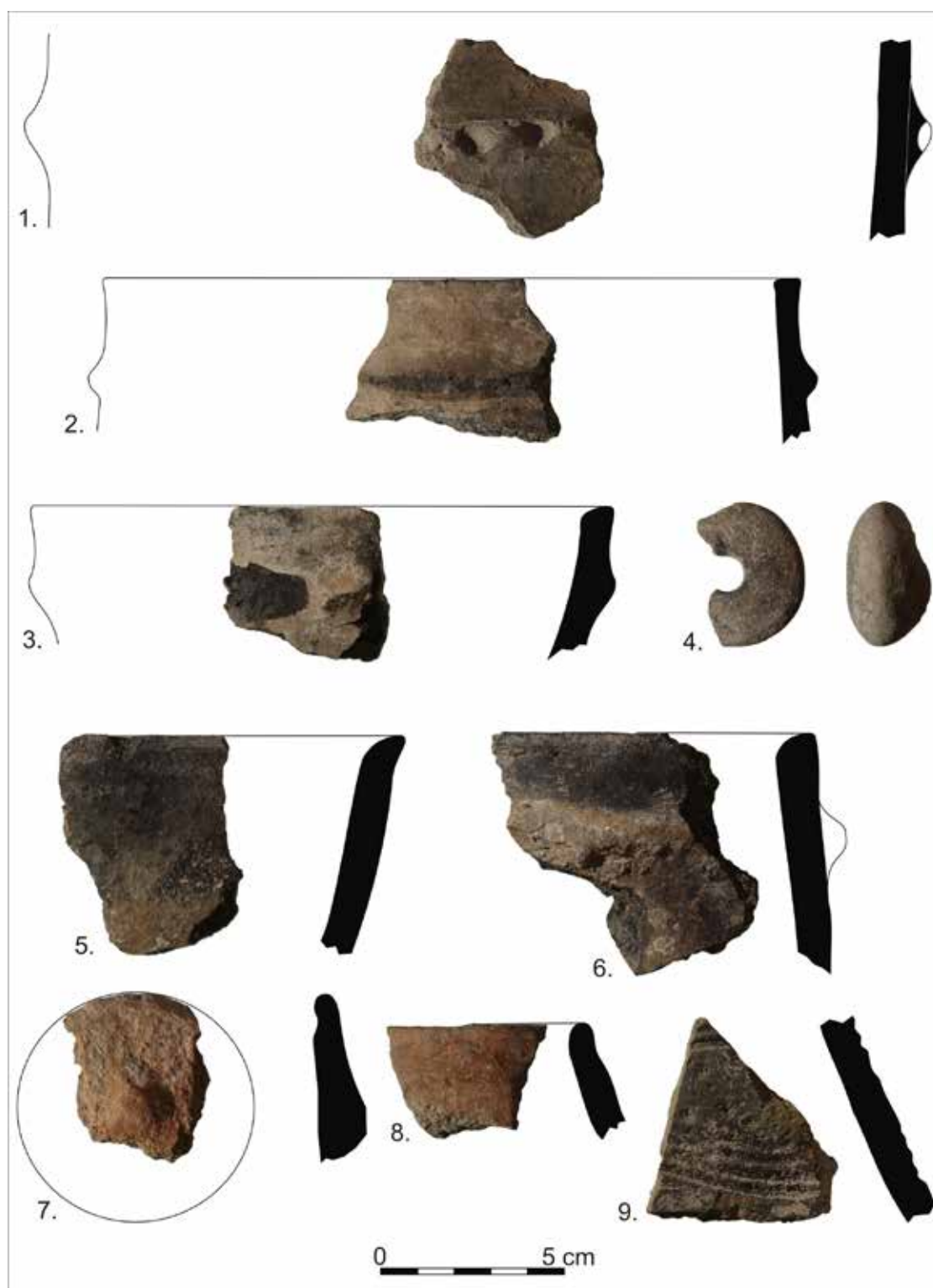

Pl. IX. Cătălina-Vároși út jobb oldala II. Ceramică din „cenușarul” nr. 1 aparținând culturii Wietenberg (1) și Noua (2-7). **Pl. IX.** Cătălina-Vároși út jobb oldala II. Ceramics from the “ashmound” nr. 1 belonging to the Wietenberg (1) and Noua (2-7) cultures.

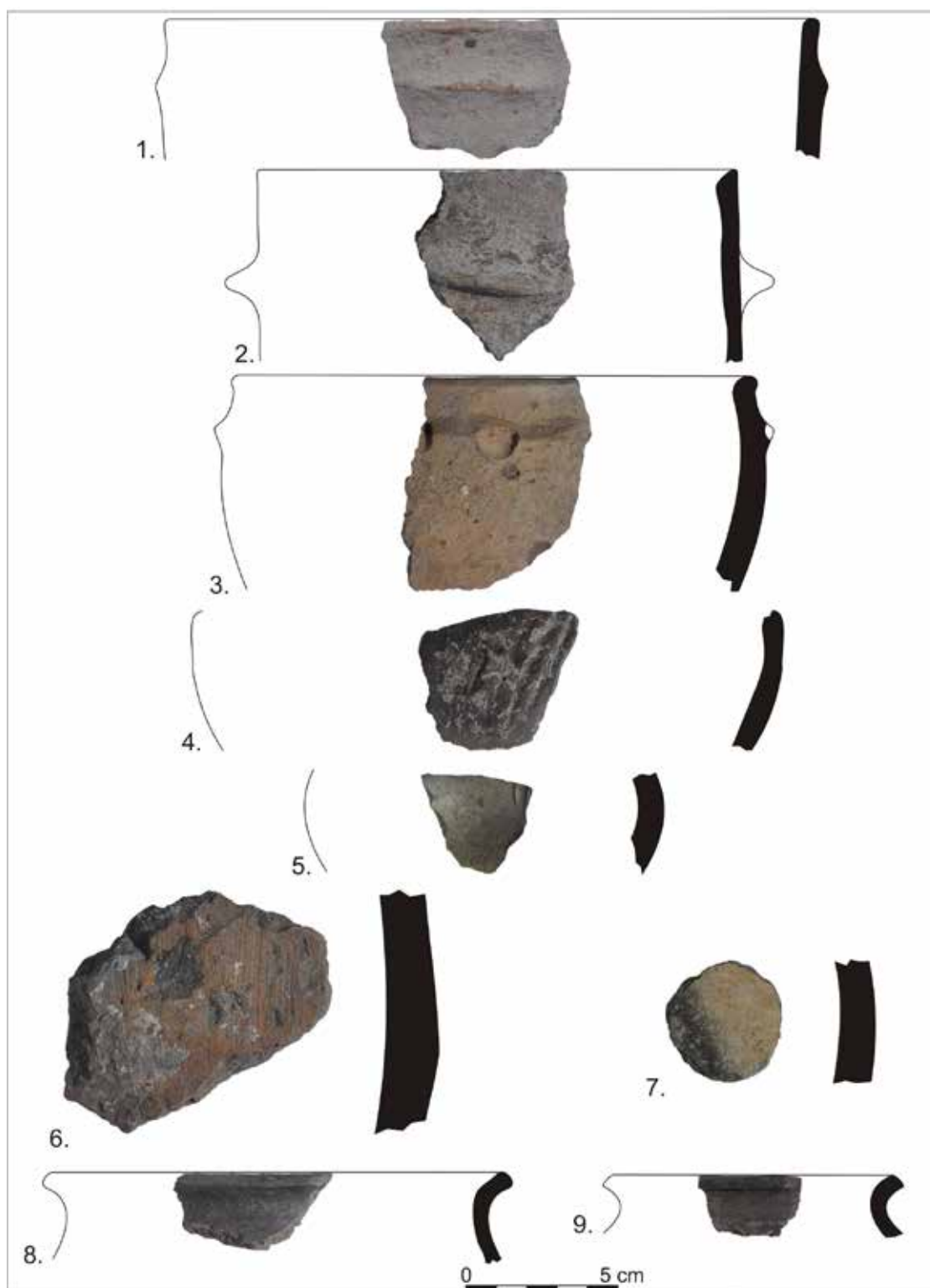

Pl. X. Cătălina-Városi út jobb oldala II. Ceramică din „cenușarul” nr. 1 aparținând culturii Noua (1-6).

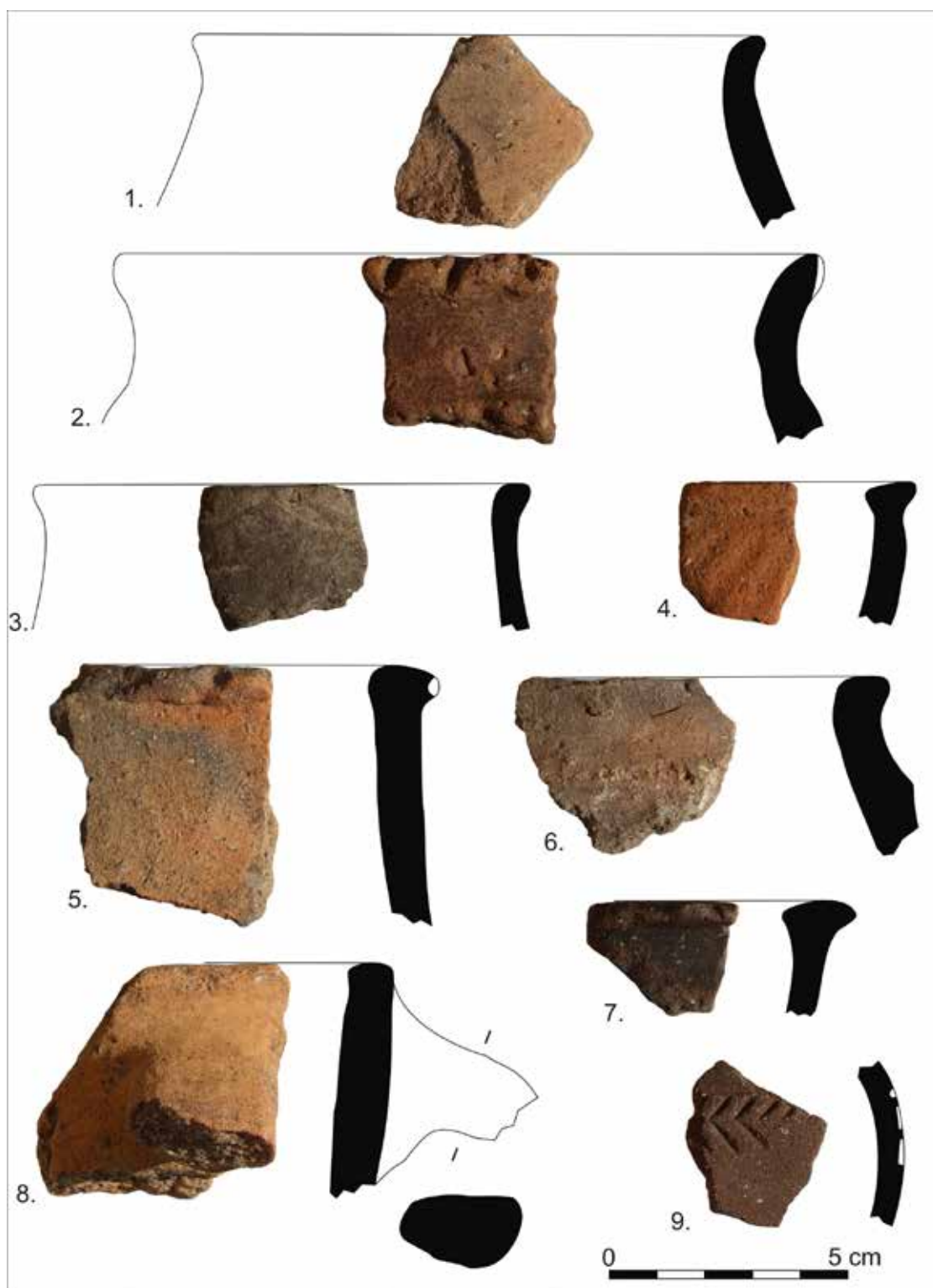
Pl. X. Cătălina-Városi út jobb oldala II. Ceramics from the “ashmound” nr. 1 belonging to the Noua culture (1-6).

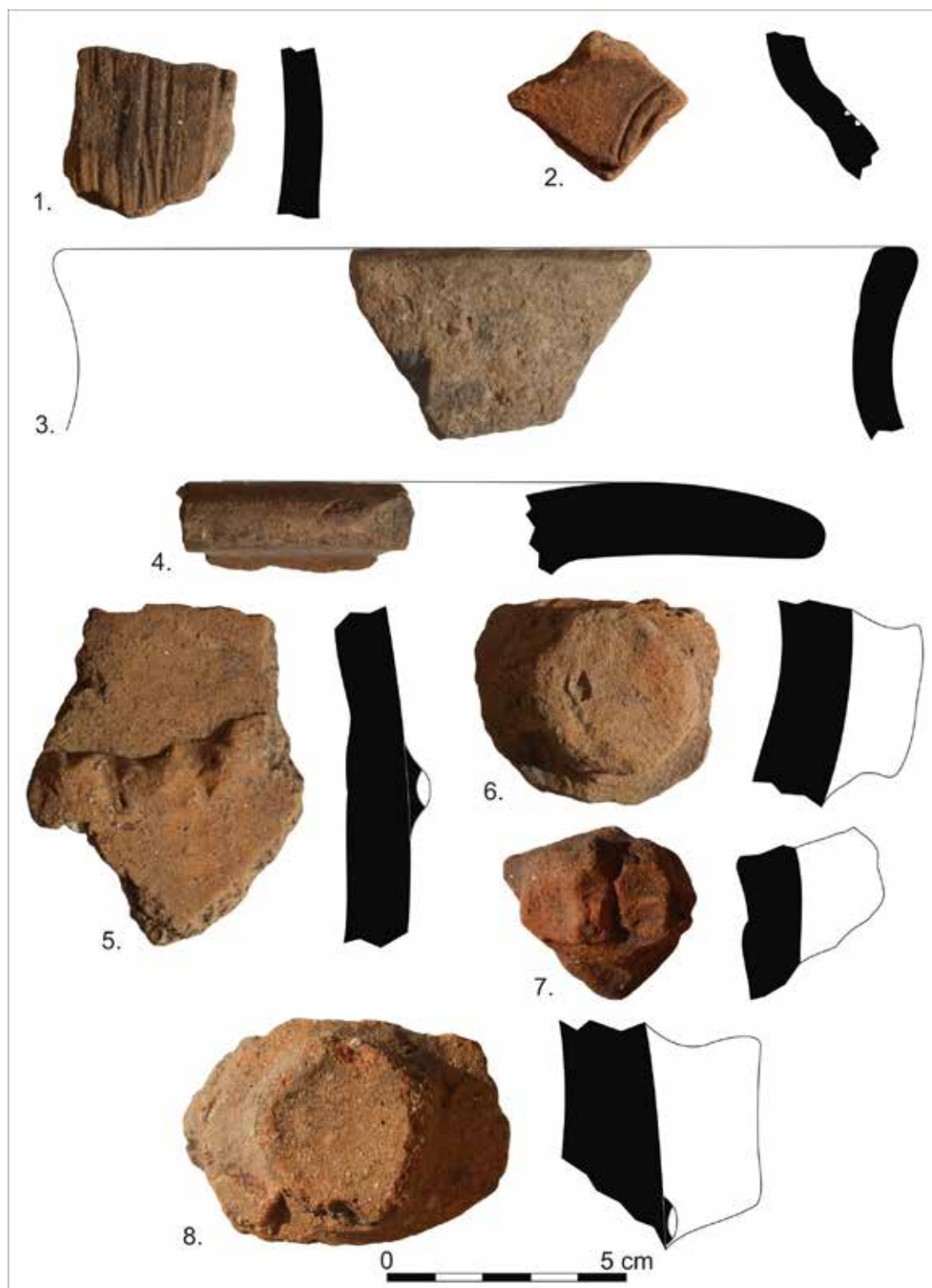
PI. XI. Cătălina–Vároși út jobb oldala II. Ceramică din „cenușarul” nr. 1 aparținând culturii Noua (1-8) și Sântana de Mureș–Černjachov (9). **PI. XI.** Cătălina–Vároși út jobb oldala II. Ceramics from the “ashmound” nr. 1 belonging to the Noua (1-8) and the Sântana de Mureș–Černjachov (9) cultures.

Pl. XII. Cătălina-Városhi út jobb oldala II. Ceramică din „cenușarul” nr. 2 aparținând culturii Noua (1-7) și Sântana de Mureș-Černjachov (8-9). **Pl. XII.** Cătălina-Városhi út jobb oldala II. Ceramics from the “ashmound” nr. 2 belonging to the Noua (1-7) and the Sântana de Mureș-Černjachov (8-9) cultures.

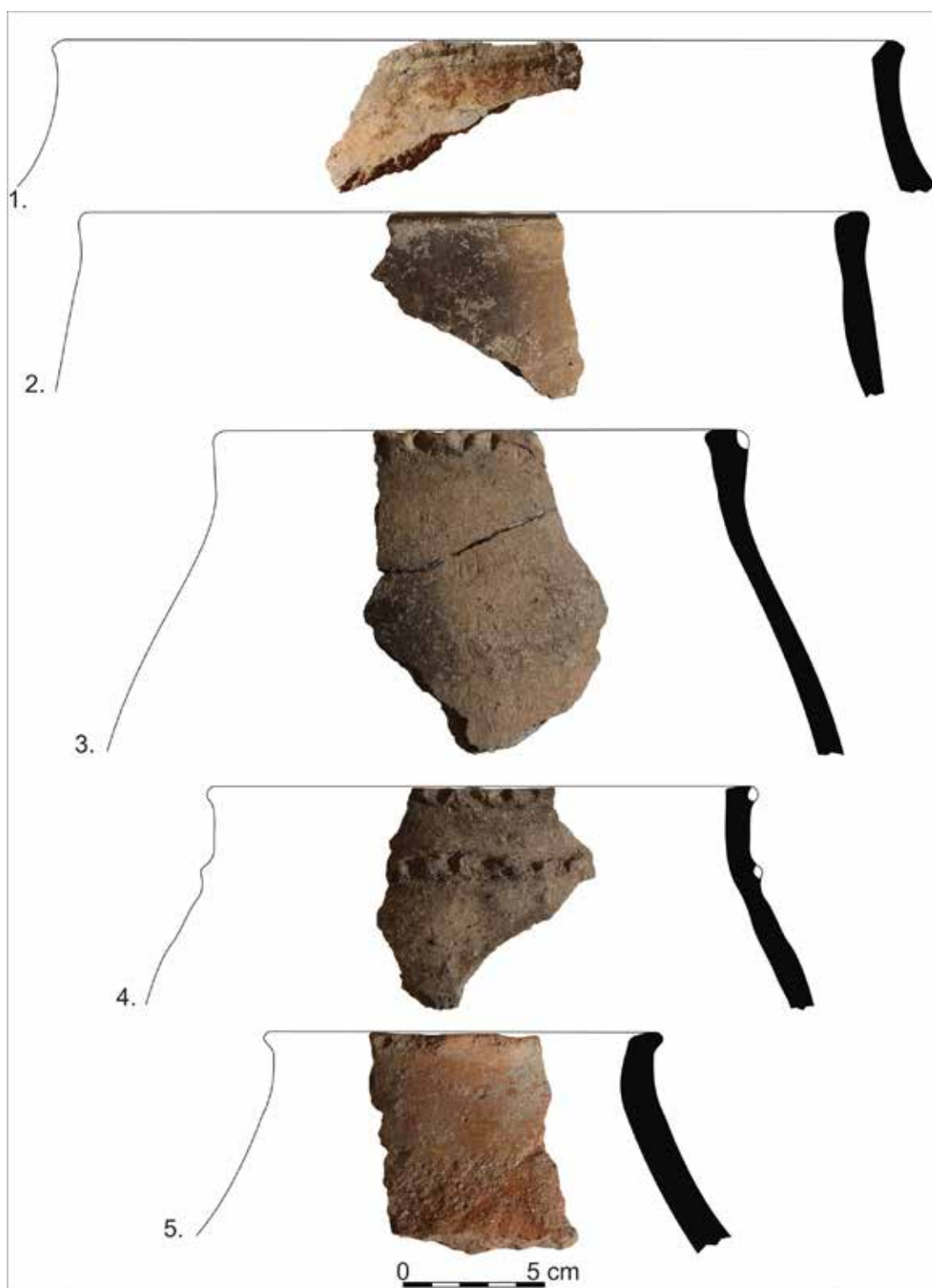

Pl. XIII. Cernat–Kapitány I. Ceramica culturii Wietenberg din aşezare (1-9).
Pl. XIII. Cernat–Kapitány I. Ceramic fragments of the Wietenberg culture from the settlement (1-9).

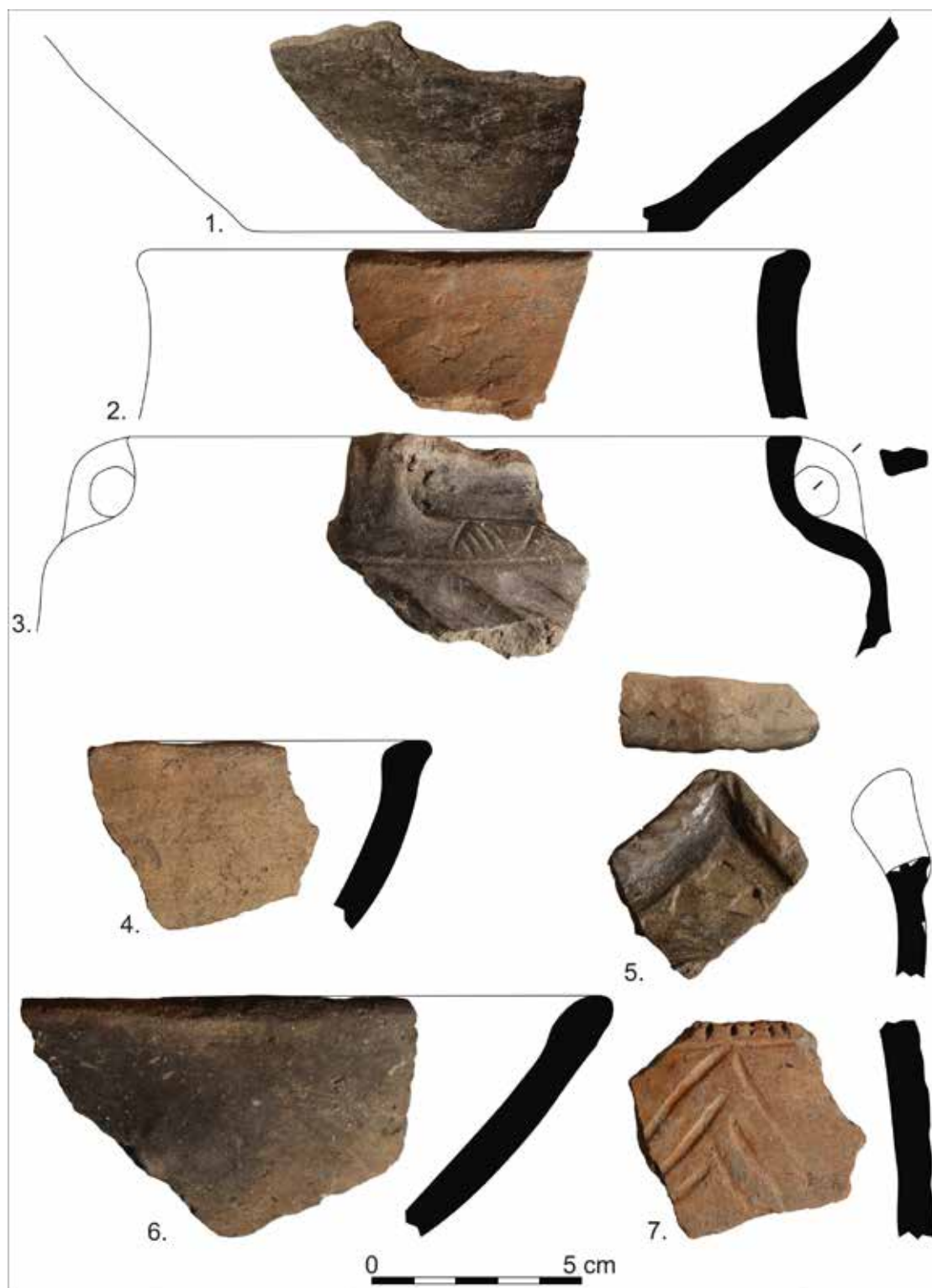
PI. XIV. Cernat–Kapitány I. Ceramica culturii Wietenberg (1-2) și materiale dacice (3-8) din așezare.

PI. XIV. Cernat–Kapitány I. Ceramic fragments of the Wietenberg (1-2) and LaTène (3-8) cultures from the settlement.

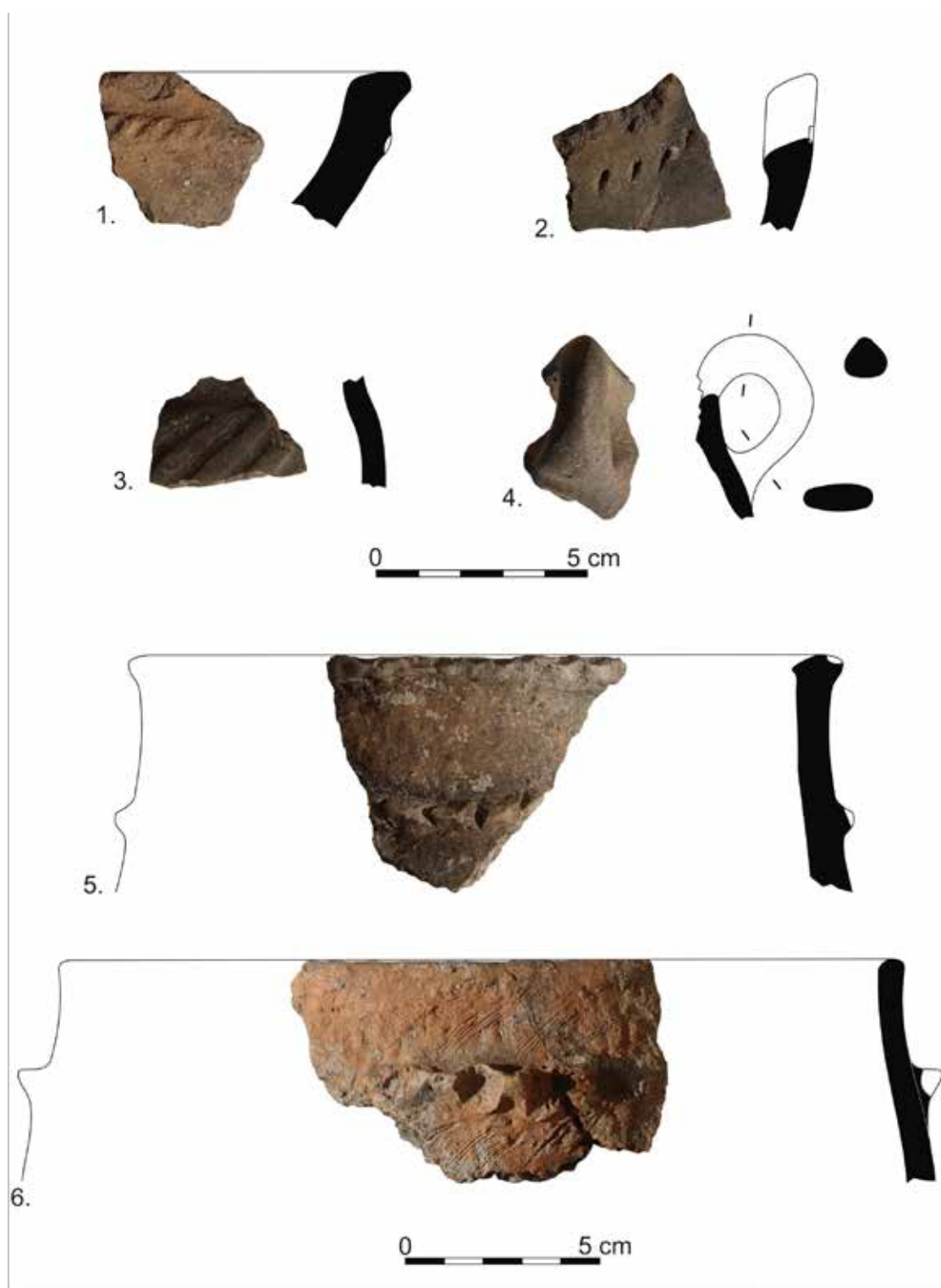
Pl. XV. Cernat-Kapitány I. Ceramică din „cenușarul” nr. 1 aparținând culturii Wietenberg (1-5).

Pl. XV. Cernat-Kapitány I. Ceramics from the „ashmound” nr. 1 belonging to the Wietenberg culture (1-5).

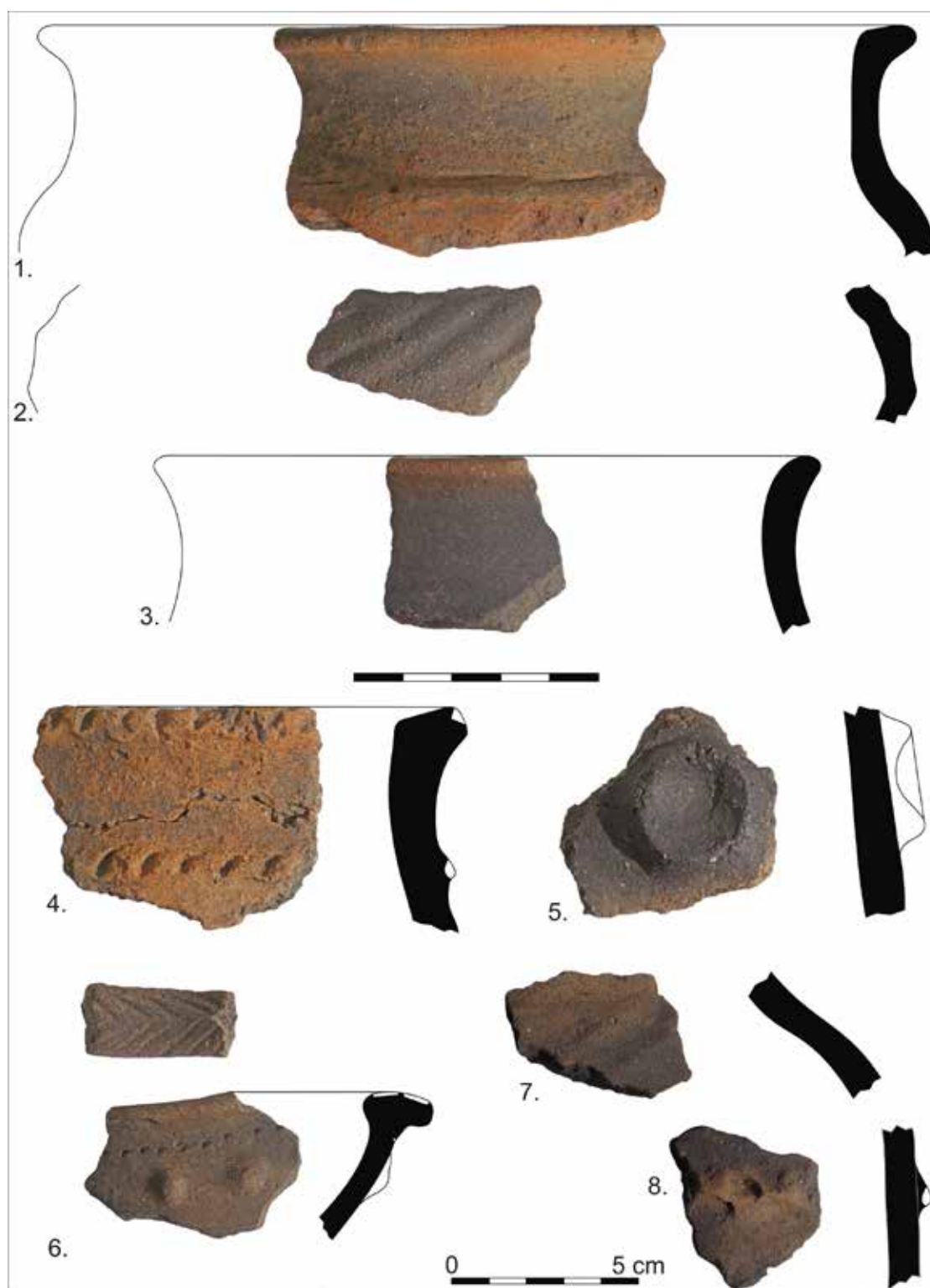

Pl. XVI. Cernat-Kapitány I. Ceramică din „cenușarul” nr. 1 aparținând culturii Wietenberg (1-7).

Pl. XVI. Cernat-Kapitány I. Ceramics from the „ashmound” nr. 1 belonging to the Wietenberg culture (1-7).

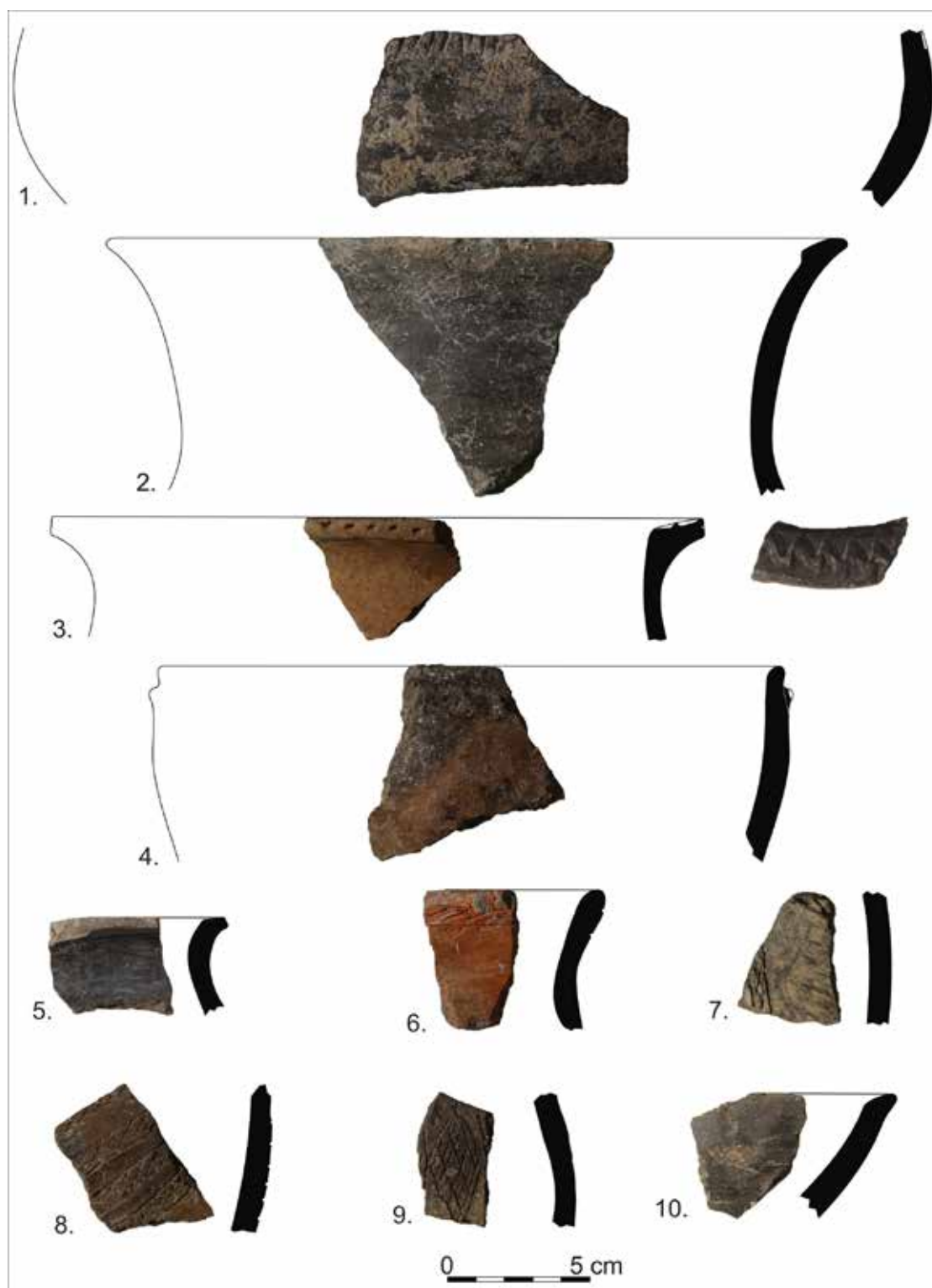
PI. XVII. Cernat-Kapitány I. Ceramică din „cenușarul” nr. 1 aparținând culturii Wietenberg (1-3) și Noua (4-6). **PI. XVII.** Cernat-Kapitány I. Ceramics from the „ashmound” nr. 1 belonging to the Wietenberg (1-3) and Noua (4-6) cultures.

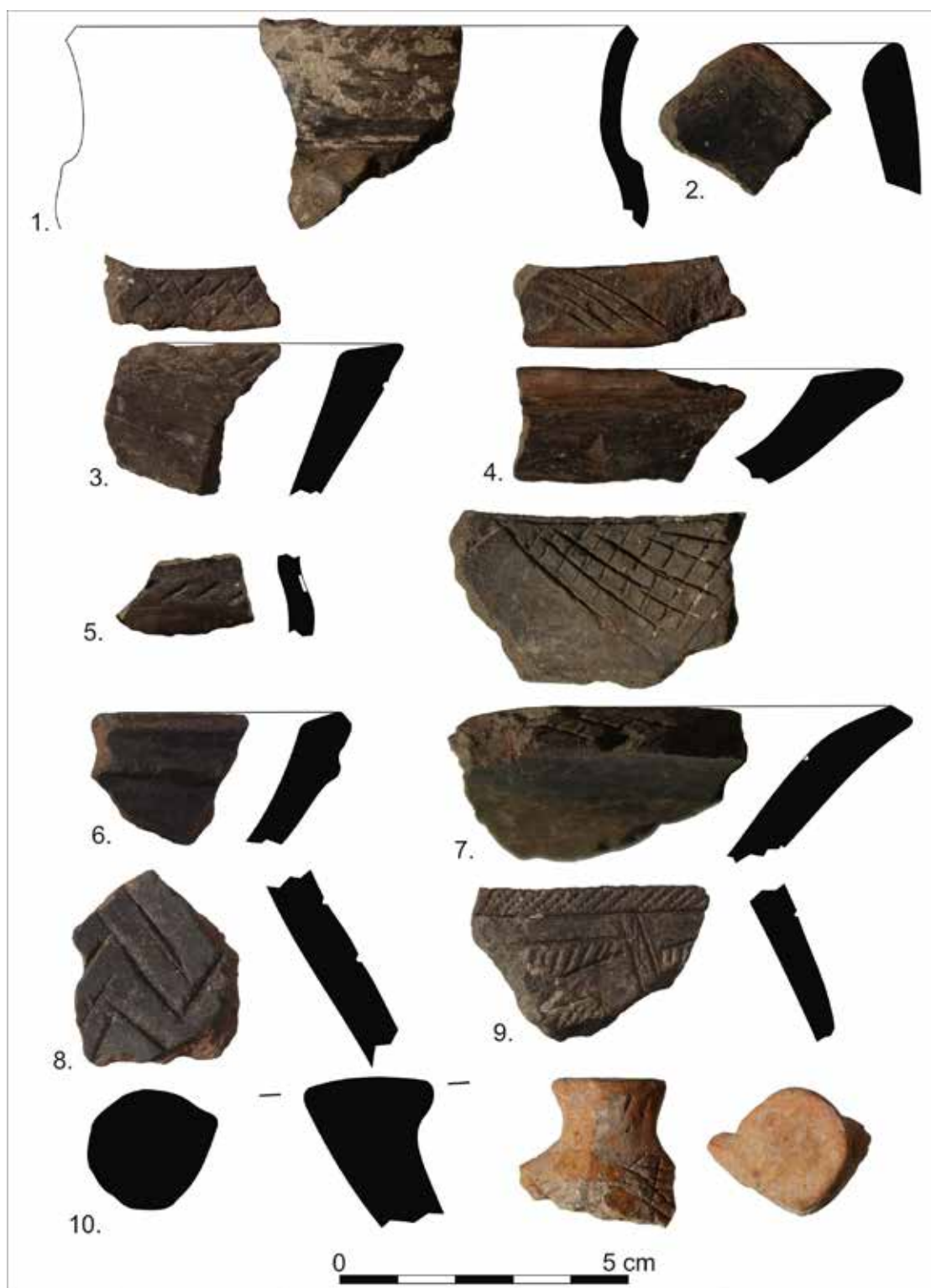
Pl. XVIII. Cernat-Molnár 2 I. Ceramică aparținând culturii Wietenberg (1-8).
Pl. XVIII. Cernat-Molnár 2 I. Ceramic fragments belonging to the Wietenberg culture (1-8).

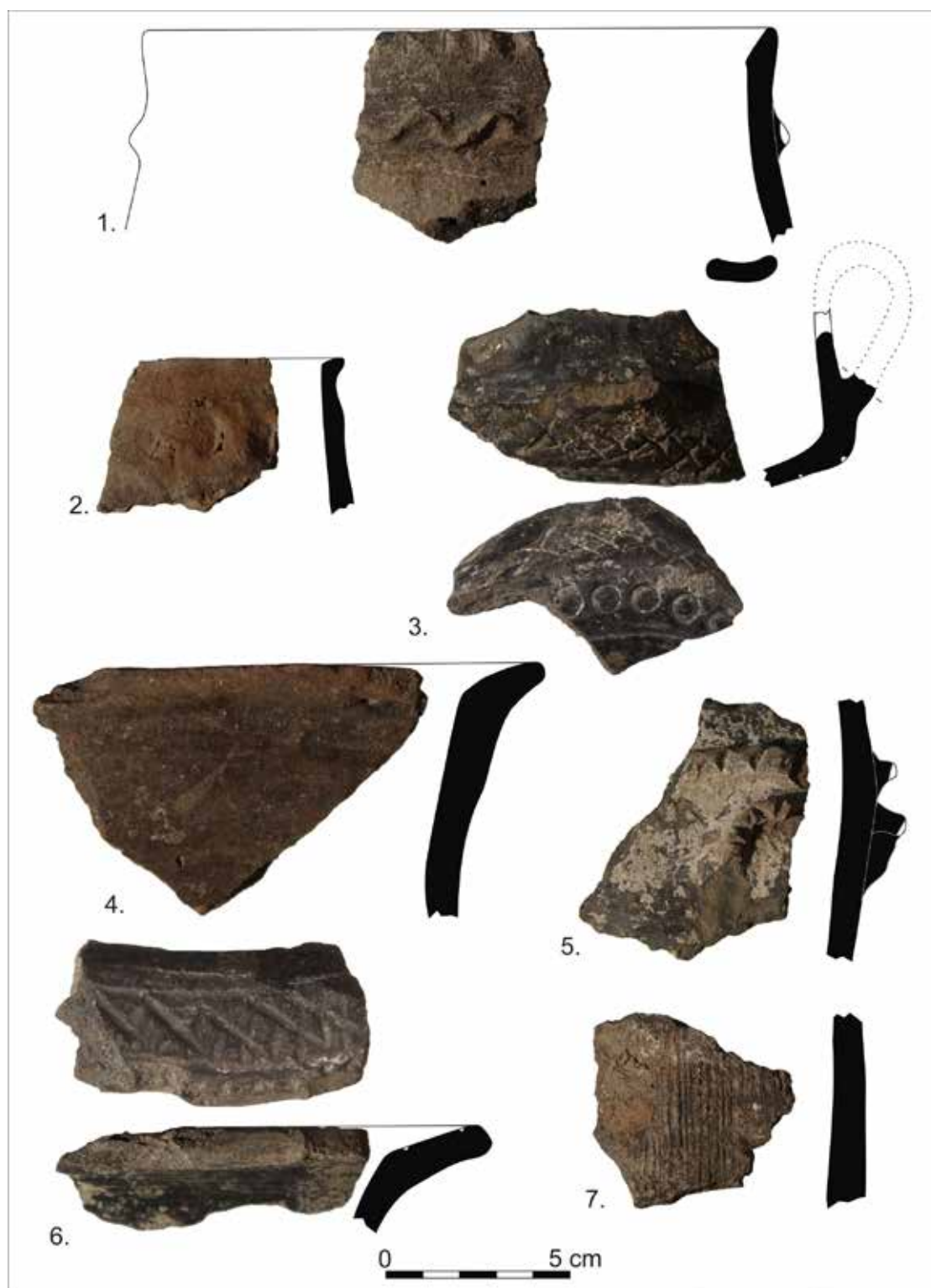
Pl. XIX. Cernat-Molnár 2 II. Ceramică și obiecte litice aparținând culturii Wietenberg (1-6).
Pl. XIX. Cernat-Molnár 2 II. Ceramic and stone fragments belonging to the Wietenberg culture (1-6).

Pl. XX. Imeni-Rákosdomb. Ceramică aparținând culturii Wietenberg (1-10).
Pl. XX. Imeni-Rákosdomb. Ceramic fragments belonging to the Wietenberg culture (1-10).

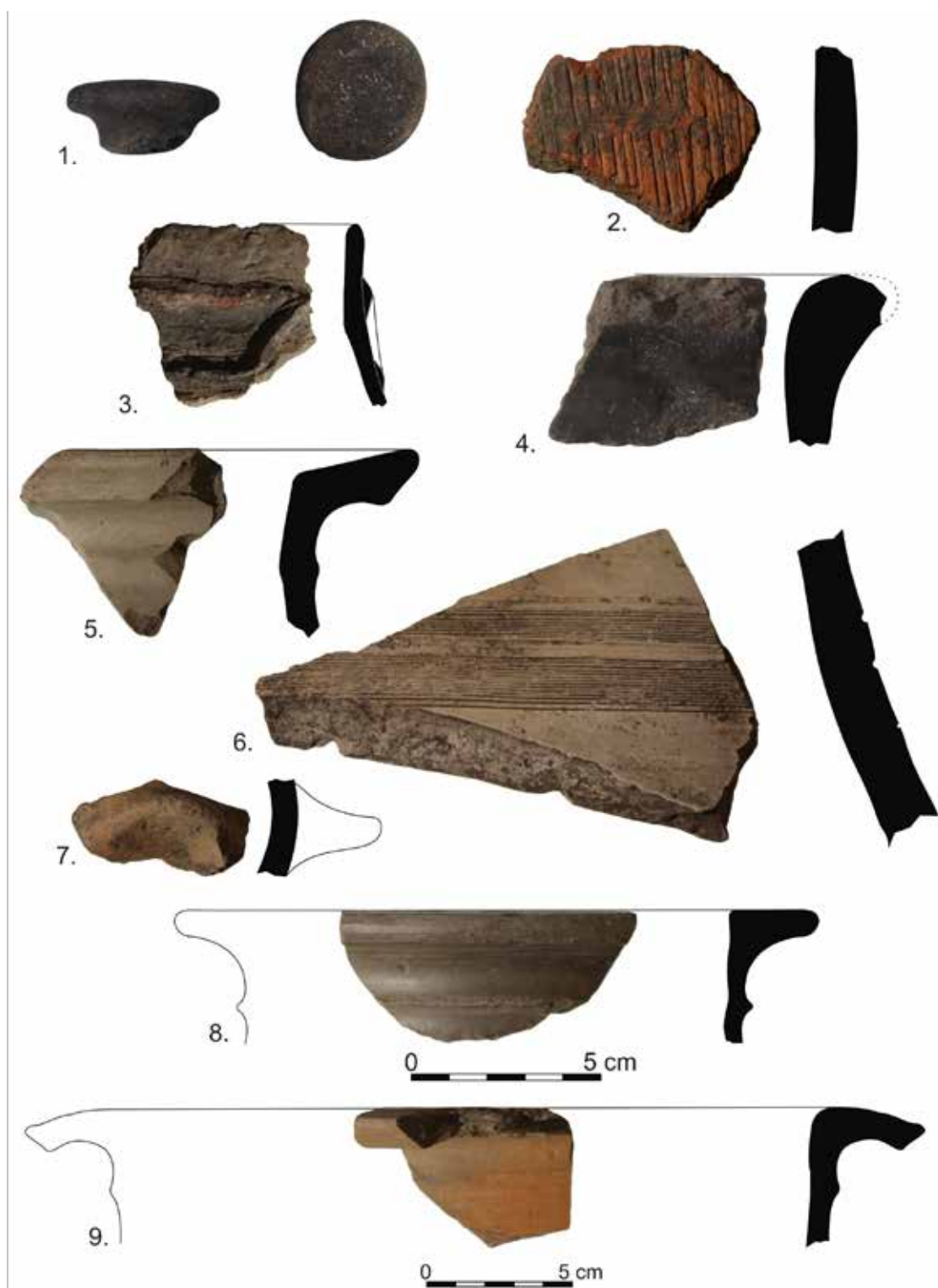

PI. XXI. Imeni-Rákosdomb. Ceramică aparținând culturii Wietenberg (1-10).
PI. XXI. Imeni-Rákosdomb Ceramic fragments belonging to the Wietenberg culture (1-10).

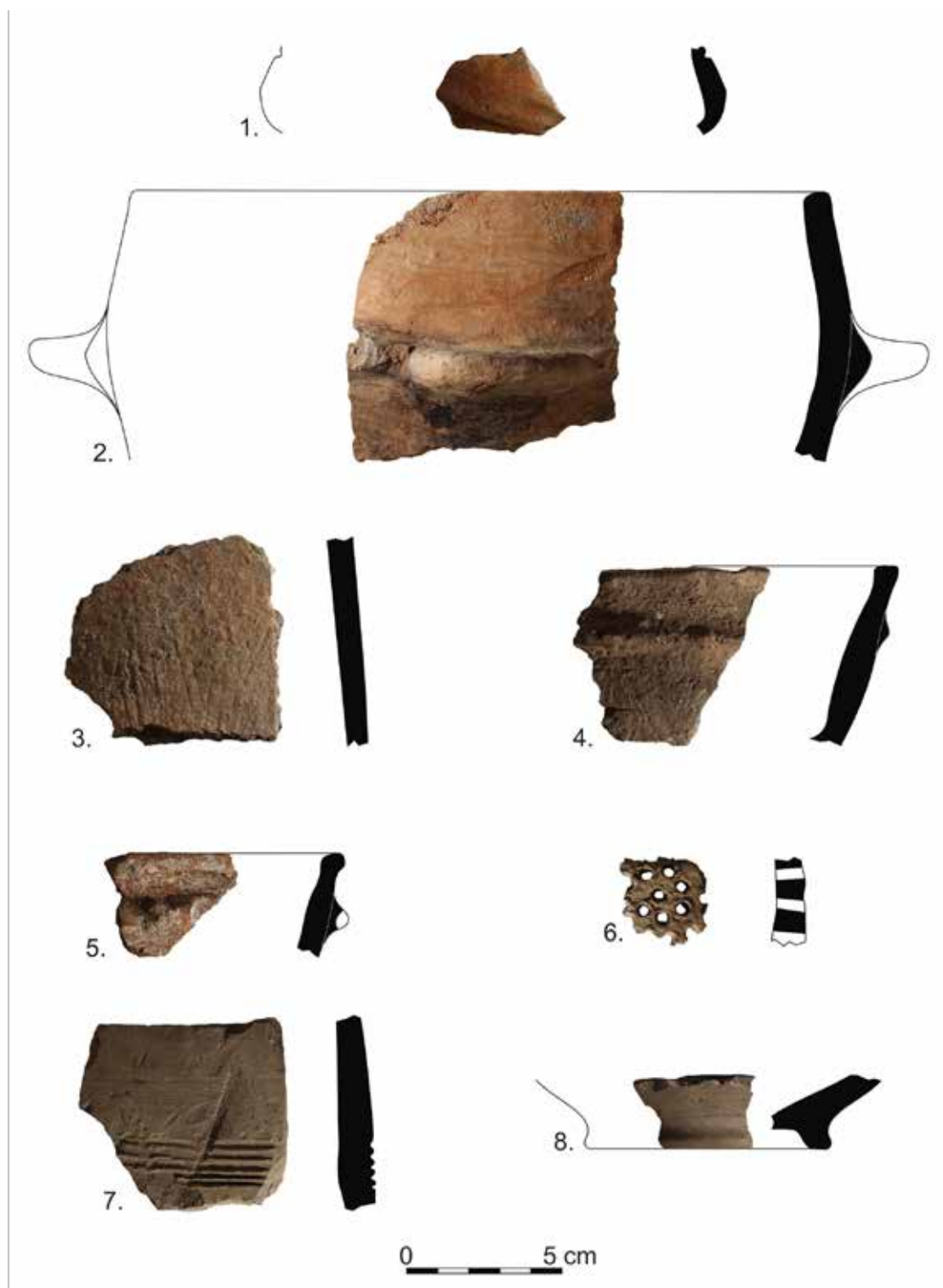

PI. XXII. Imeni-Rákosdomb. Ceramică aparținând culturii Wietenberg (1-6) și Noua (7).

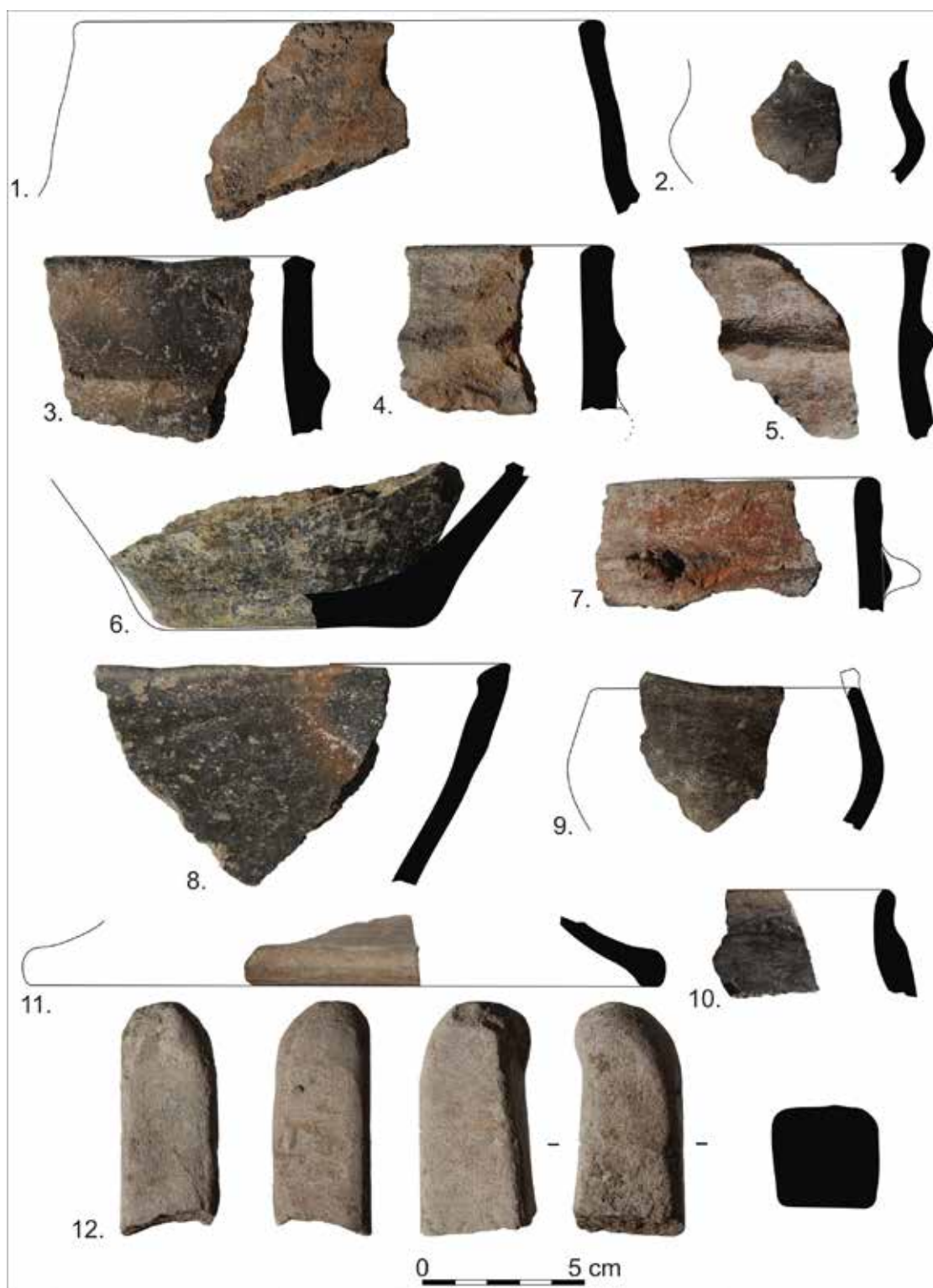
PI. XXII. Imeni-Rákosdomb. Ceramic fragments belonging to the Wietenberg (1-6) and Noua (7) cultures.

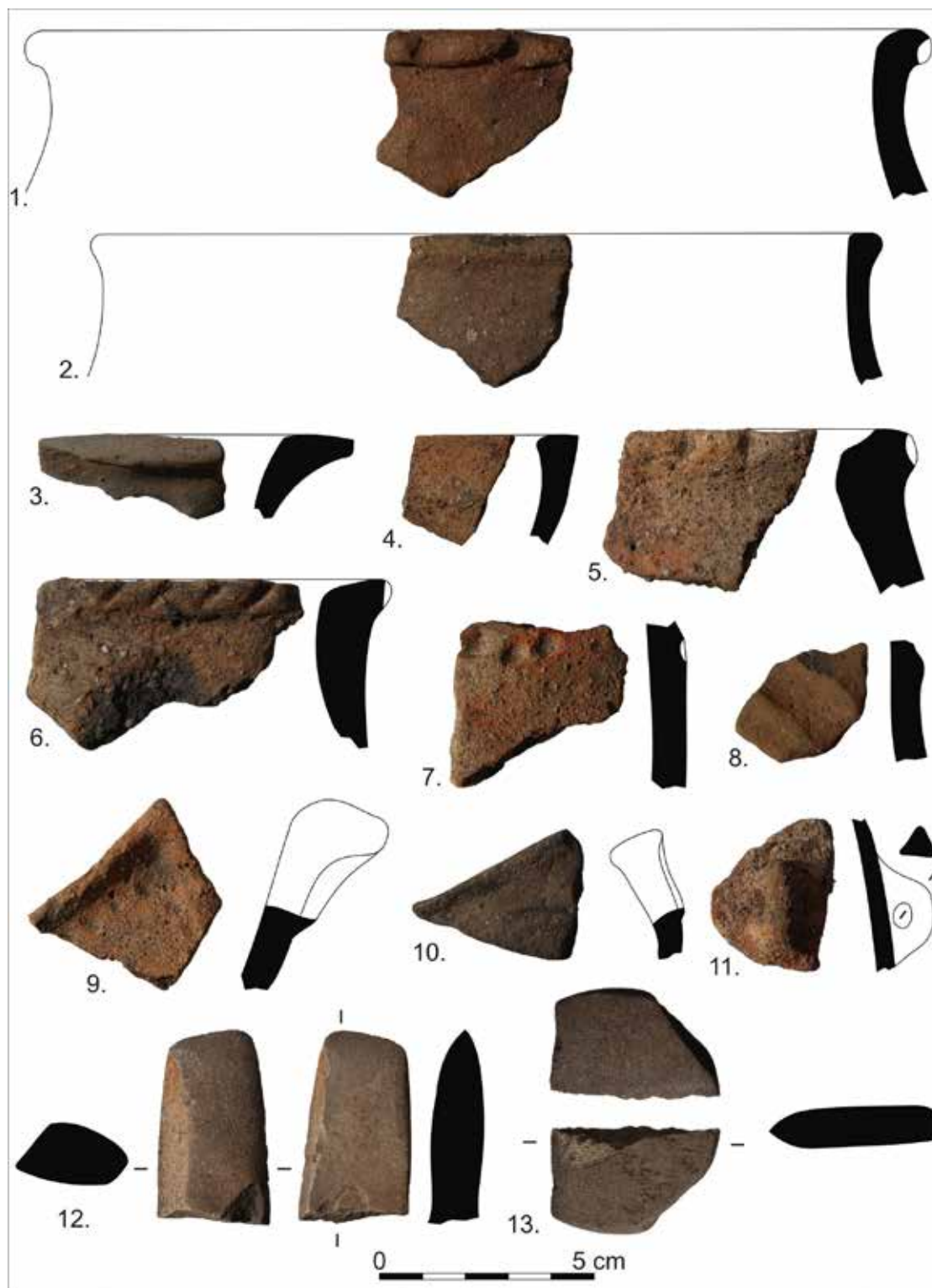
PI. XXIII. Imeni-Rákosdomb. Ceramică aparținând culturii Noua (1-3), Gáva (4) și perioadei dacice (5-9). **PI. XXIII.** Imeni-Rákosdomb. Ceramics belonging to the Noua (1-3), Gáva (4) and LaTène cultures (5-9).

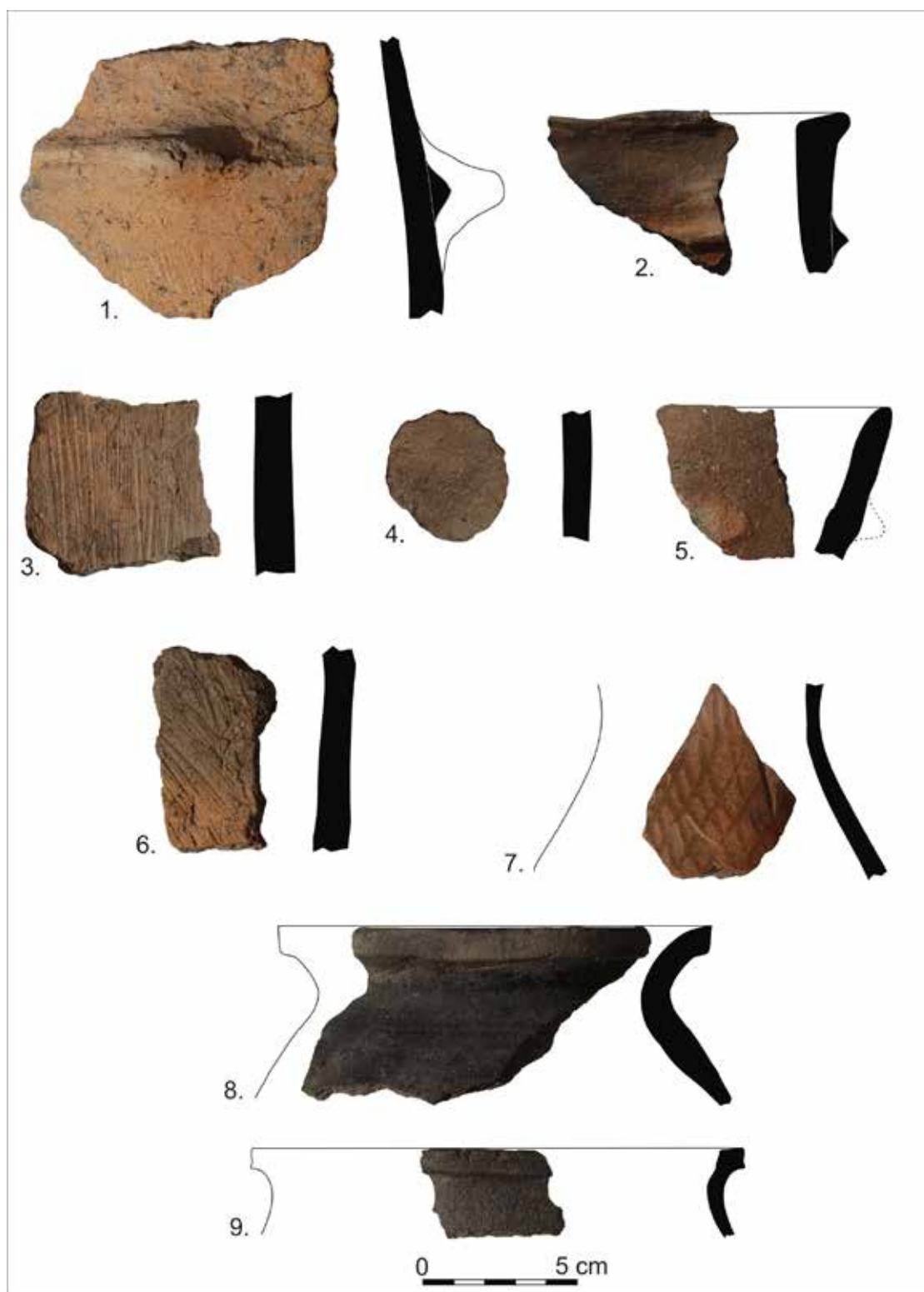
Pl. XXIV. Imeni-Rákosdomb. Ceramică din „cenușarul” nr. 1 aparținând culturii Wietenberg (1), Noua (2-6) și LaTène (7-8). **Pl. XXIV.** Imeni-Rákosdomb. Ceramics from the „ashmound” nr. 1 belonging to the Wietenberg (1), Noua (2-6) and LaTène (7-8) cultures.

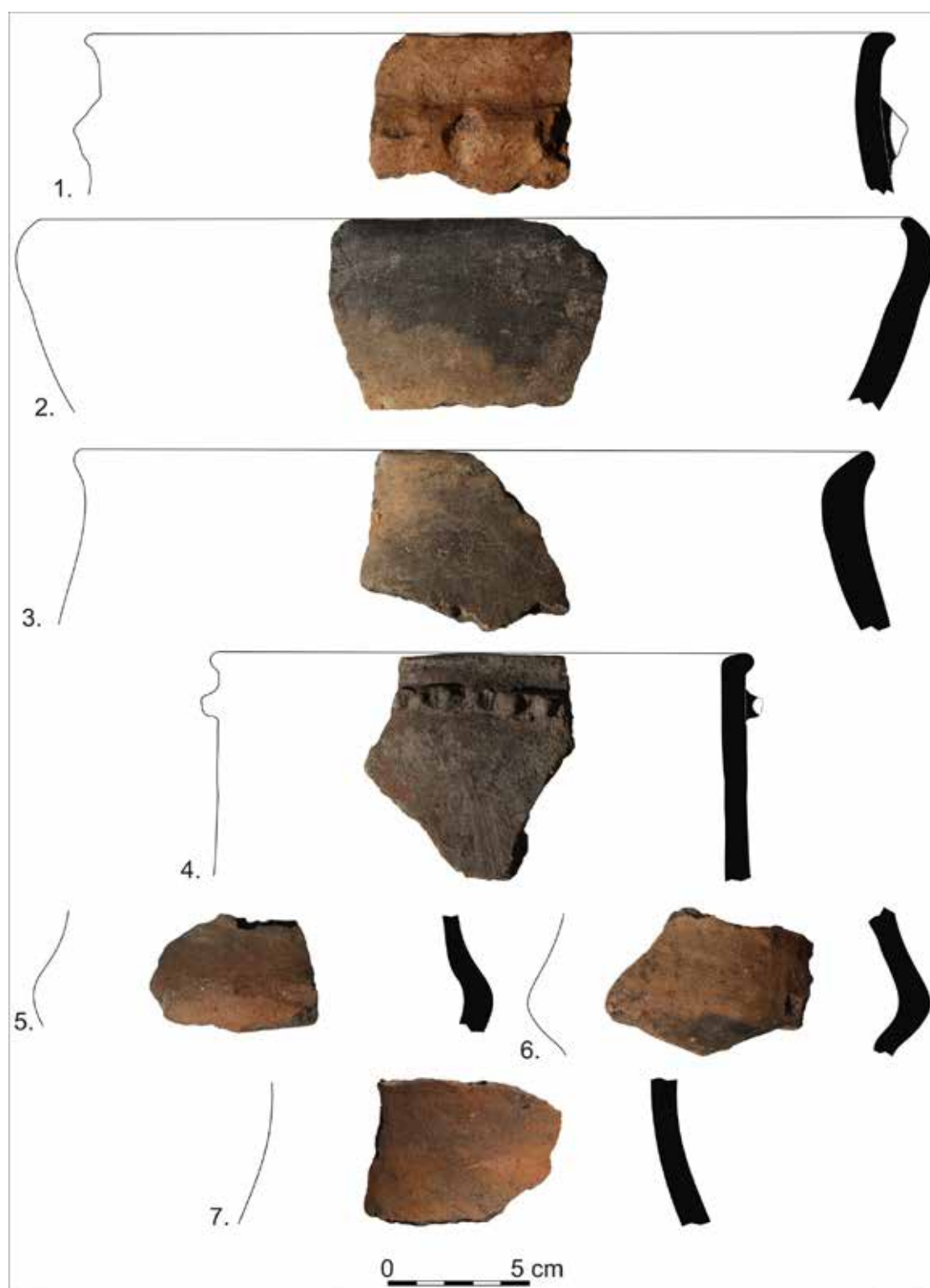
Pl. XXV. Imeni-Rákosdomb. Ceramică și unealtă de piatră din „cenușarul” nr. 2 aparținând culturii Noua (1-10) și LaTène (11-12). **Pl. XXV.** Imeni-Rákosdomb. Ceramics and stone tools from the „ashmound” nr. 2 belonging to the Noua (1-10) and LaTène (11-12) cultures.

Pl. XXVI. Lunga-Ârkon k v l. Ceramică (1-11)  i unelte litice (12-13) aparținând culturii Wietenberg.
Pl. XXVI. Lunga- rkon k v l. Ceramics (1-11) and stone tools (12-13) of the Wietenberg culture.

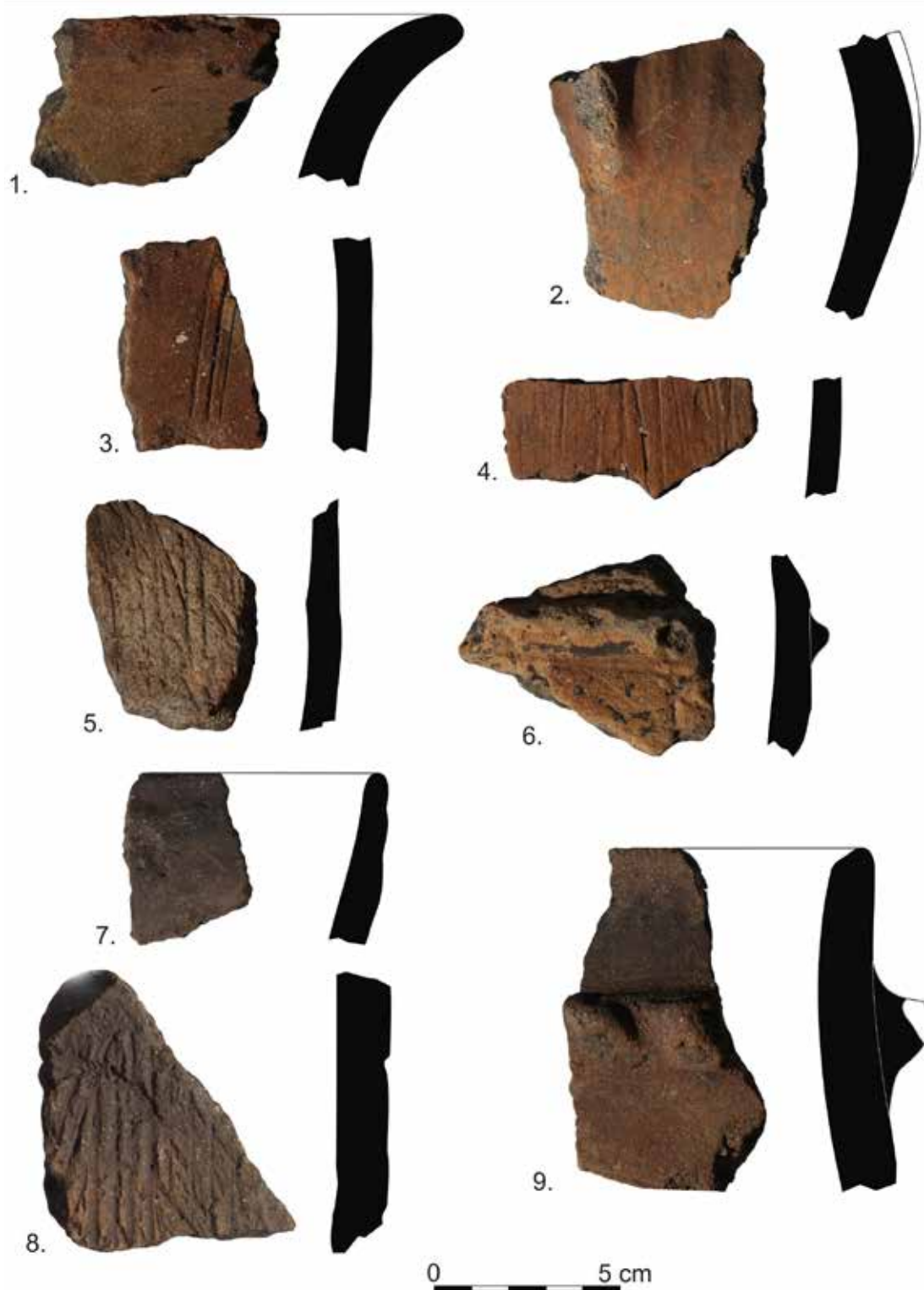
PI. XXVII. Lunga-Grădini. Ceramică aparținând culturii Noua (1-6) și perioadei medievale/moderne (7-9). **PI. XXVII.** Lunga-Grădini. Ceramics belonging to the Noua cultura (1-6) and the Medieval/Modern Period (7-9).

Pl. XXVIII. Lunga-Ponkok. Ceramică aparținând culturii Gáva (1-7).
Pl. XXVIII. Lunga-Ponkok. Ceramics belonging to the Gáva culture (1-7).

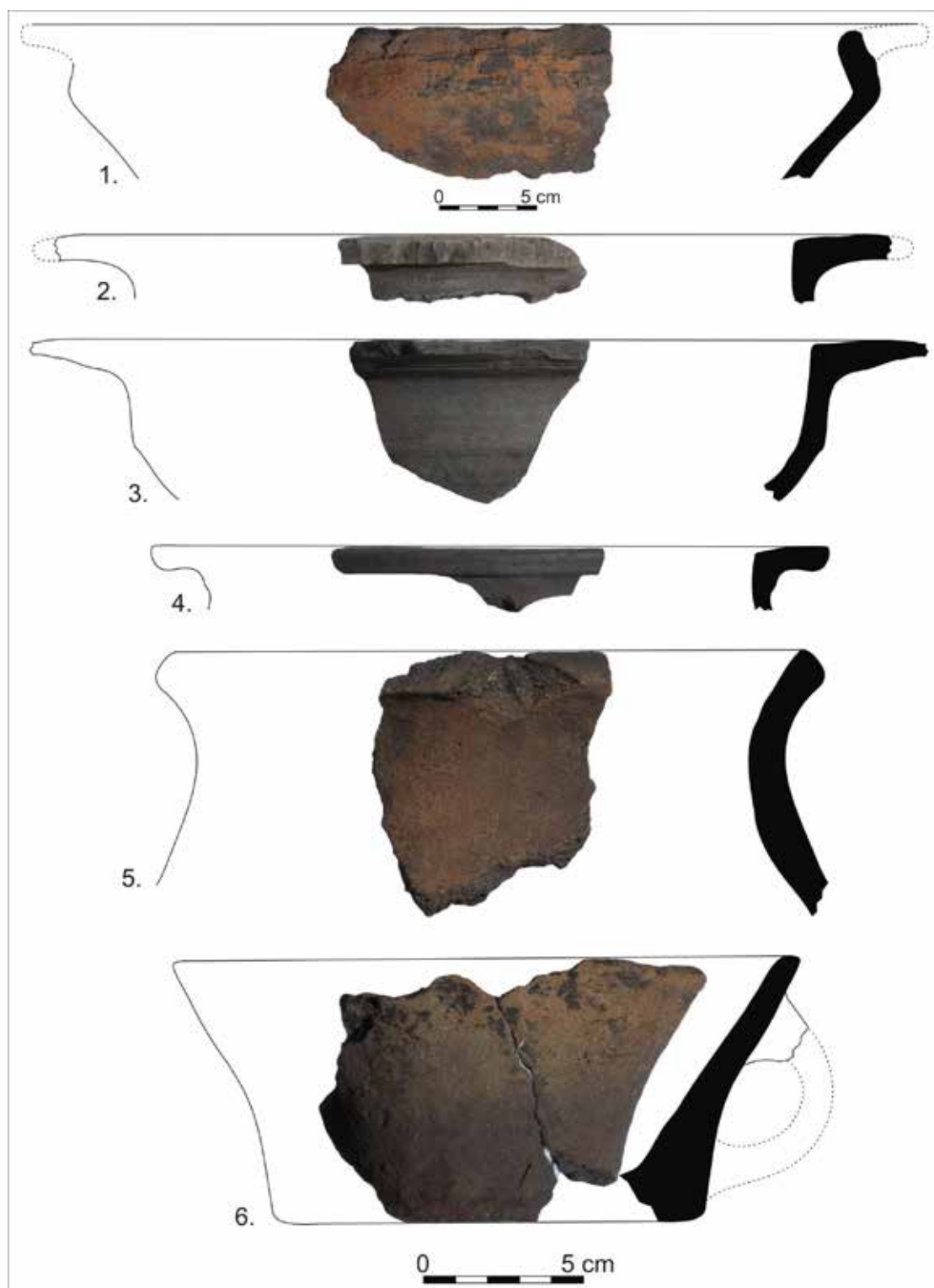
Pl. XXIX. Lunga-Ponkok. Ceramică aparținând culturii Gáva (1-9).
Pl. XXIX. Lunga-Ponkok. Ceramics belonging to the Gáva culture (1-9).

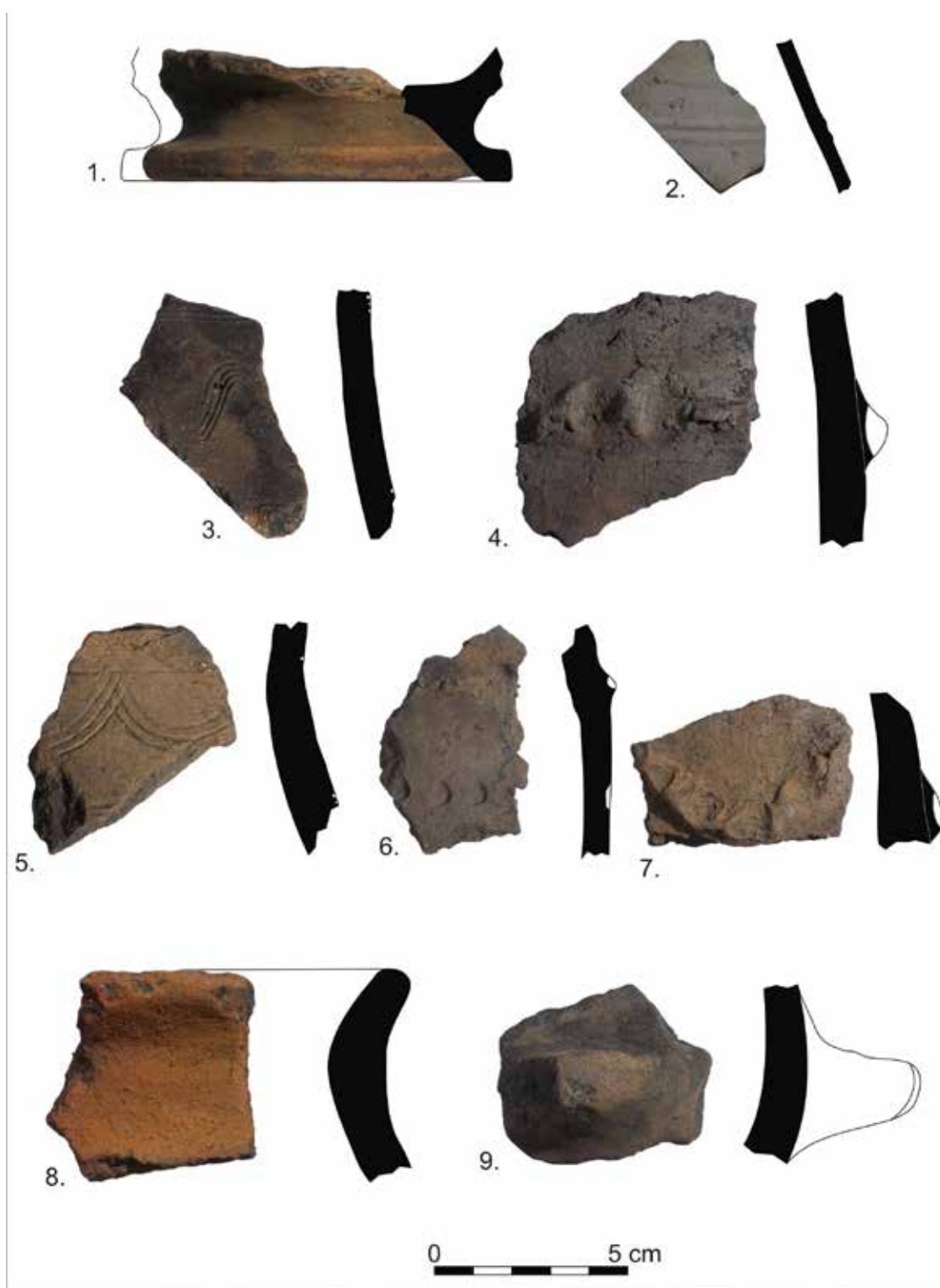
Pl. XXX. Lunga-Ponkok. Ceramică aparținând culturii Gáva (1-9).
Pl. XXX. Lunga-Ponkok. Ceramics belonging to the Gáva culture (1-9).

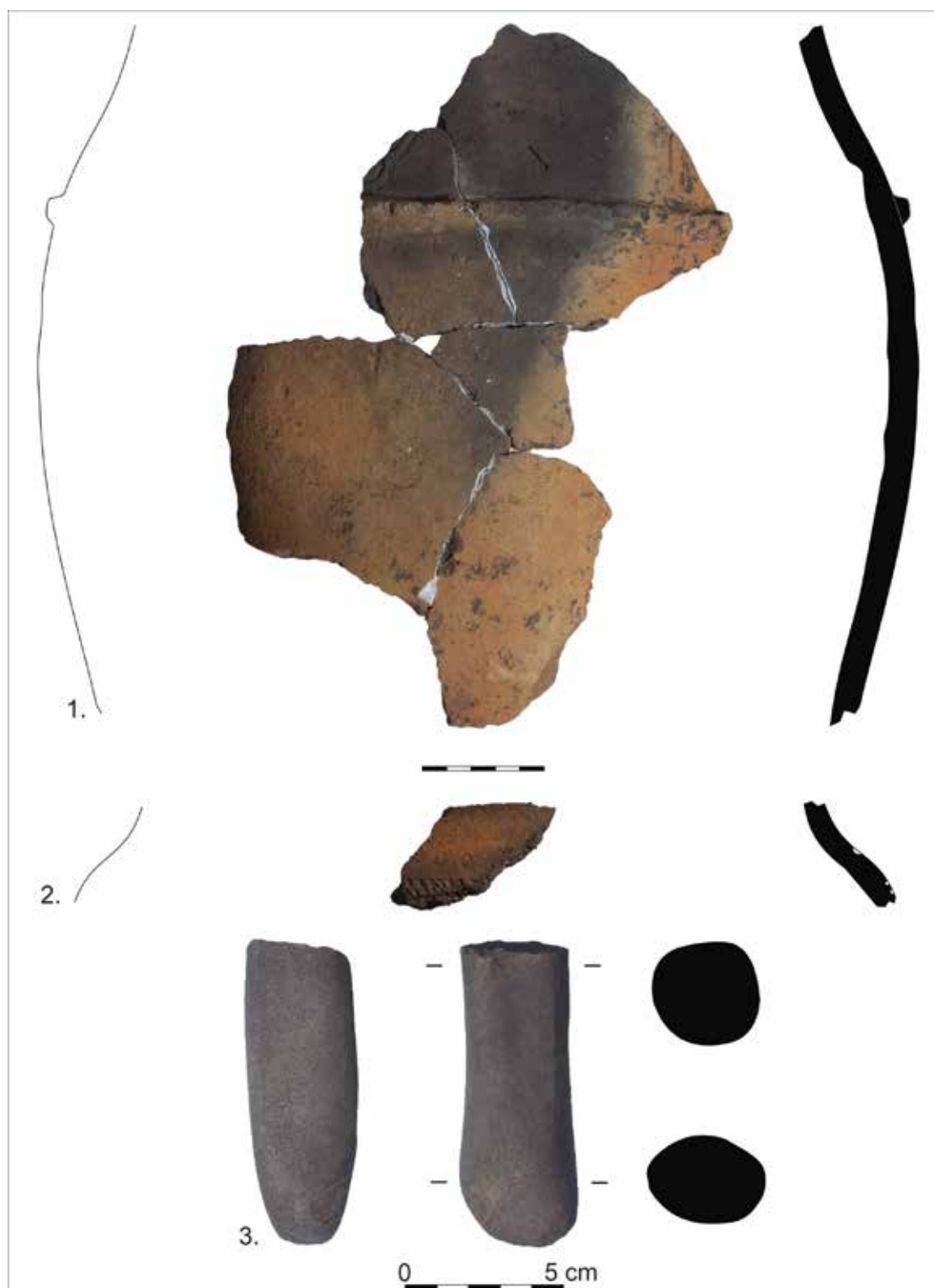
Pl. XXXI. Lunga-Ponkok. Ceramică și fusaiole aparținând culturii Gáva (1-12).
Pl. XXXI. Lunga-Ponkok. Ceramics and spindle whorls belonging to the Gáva culture (1-12).

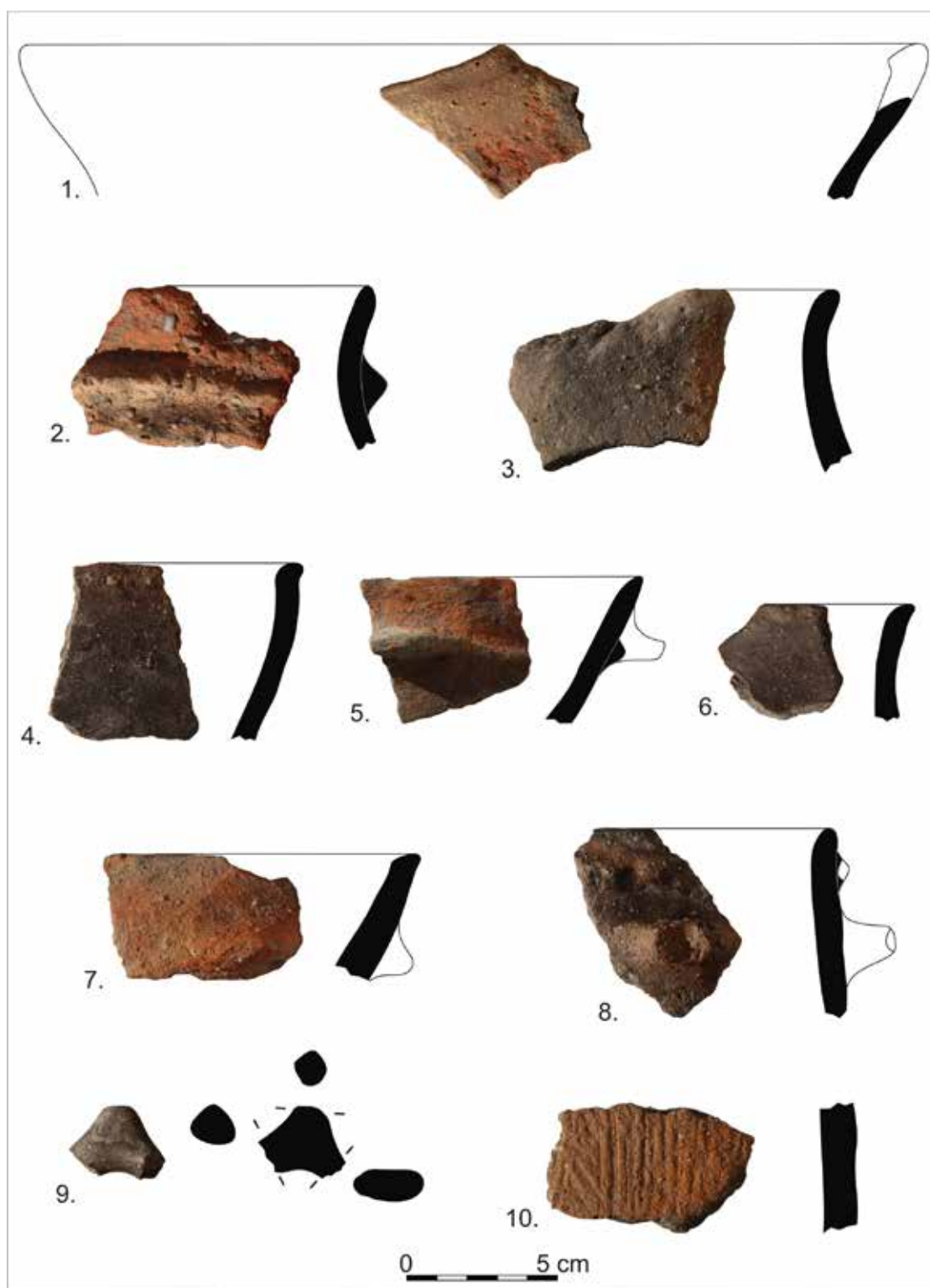
PI. XXXII. Lunga-Intravilan. Ceramică aparținând perioadei dacice (1-6).
PI. XXXII. Lunga-Intravilan. Ceramics belonging to the Dacian period (1-6).

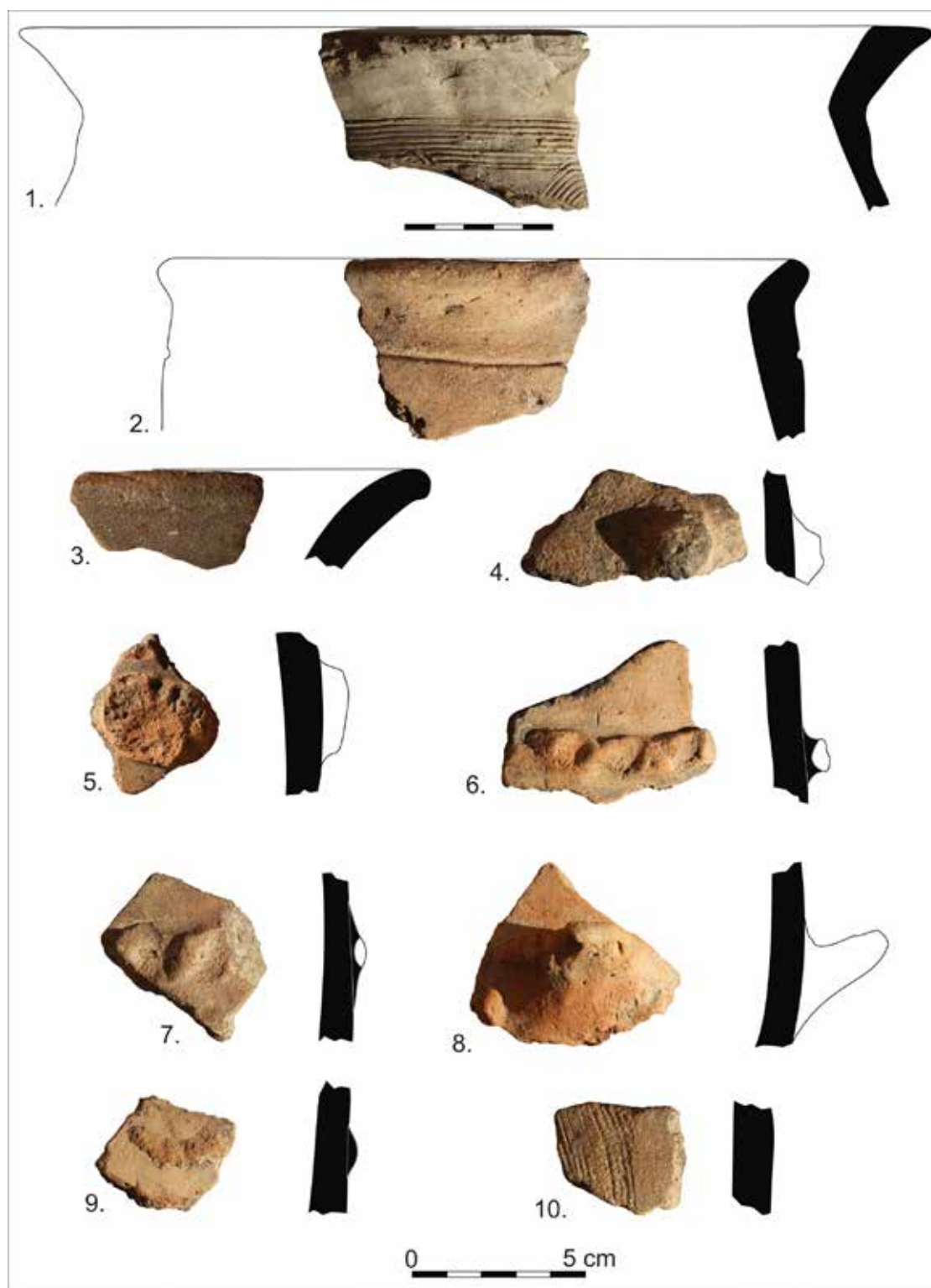
PI. XXXIII. Lunga-Intravilan. Ceramică aparținând perioadei dacice (1-9).
PI. XXXIII. Lunga-Intravilan. Ceramics belonging to the Dacian period (1-9).

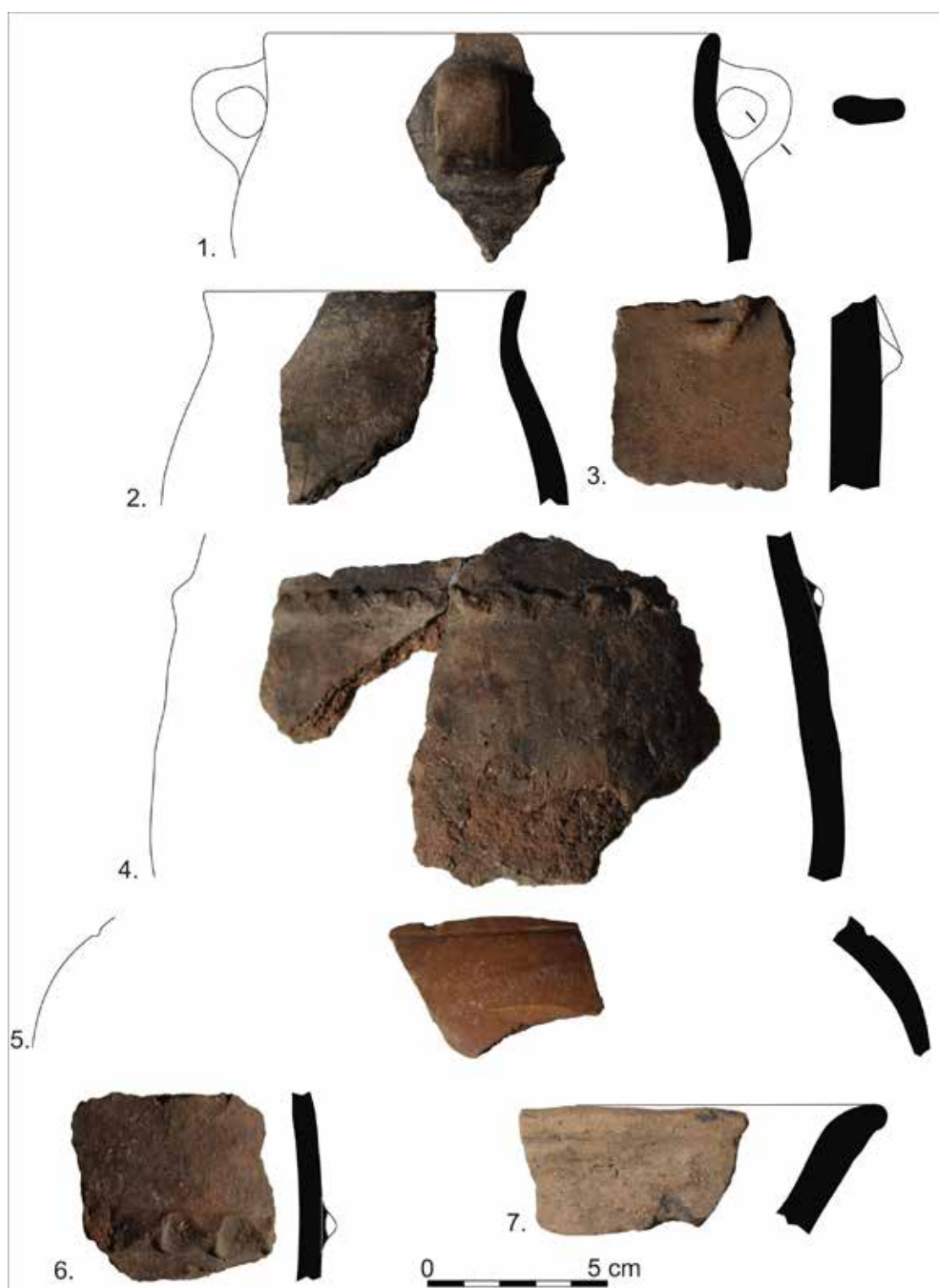
PI. XXXIV. Lunga–Intravilan. Ceramică și unealtă din piatră aparținând perioadei dacice (1, 3) și medievale (2). **PI. XXXIV.** Lunga–Intravilan. Ceramics and stone tools belonging to the Dacian (1, 3) and Medieval (2) periods.

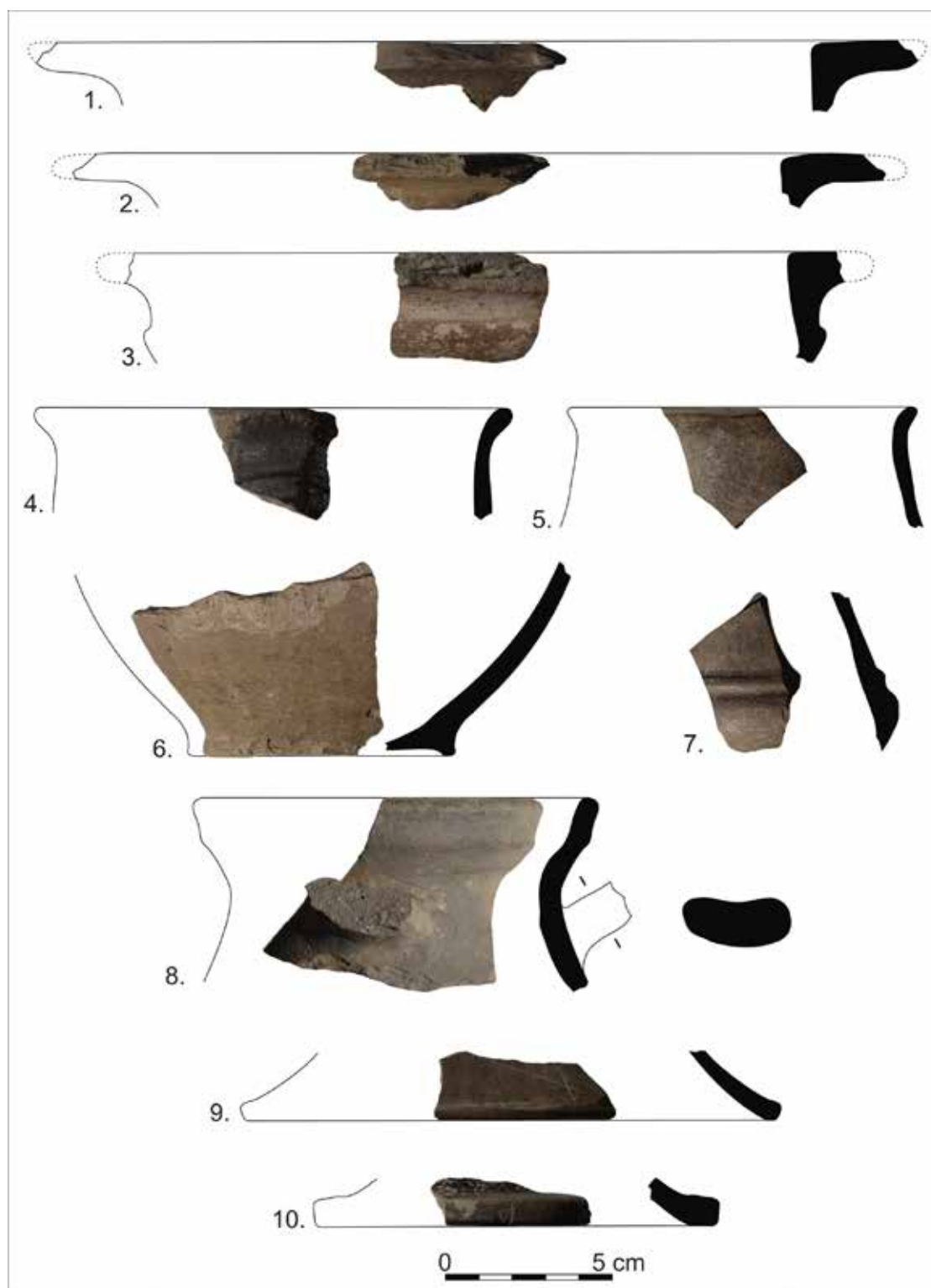
Pl. XXXV. Mărtănuș-Tanorok. Ceramică aparținând culturii Wietenberg (1-6) și Noua (7-10).
Pl. XXXV. Mărtănuș-Tanorok. Ceramics belonging to the Wietenberg (1-6) and Noua (7-10) cultures.

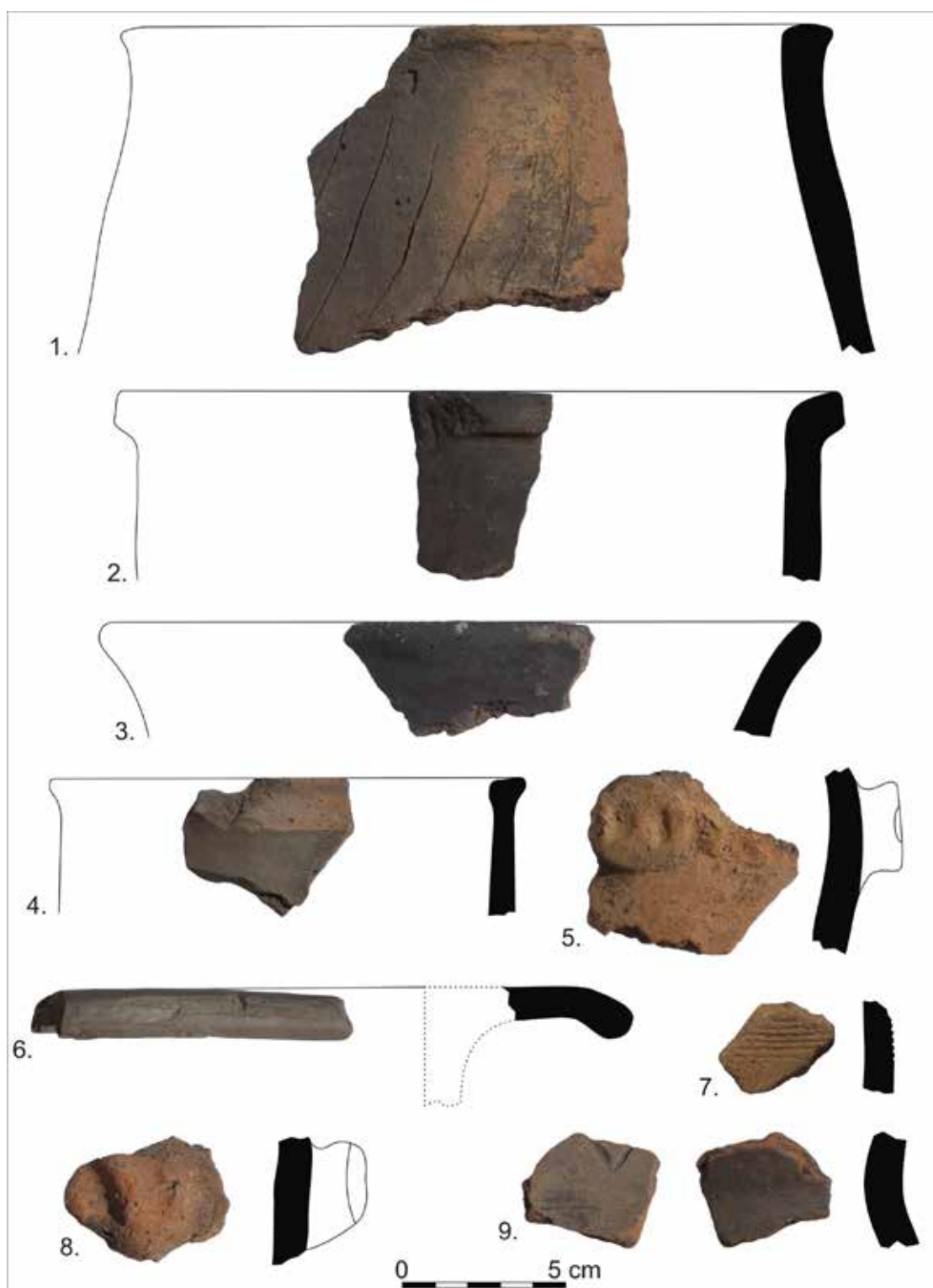
PI. XXXVI. Târgu Secuiesc–Torjai út jobb oldala III. Ceramică aparținând perioadei dacice (1-10).
PI. XXXVI. Târgu Secuiesc–Torjai út jobb oldala III. Ceramics belonging to the Dacian period (1-10).

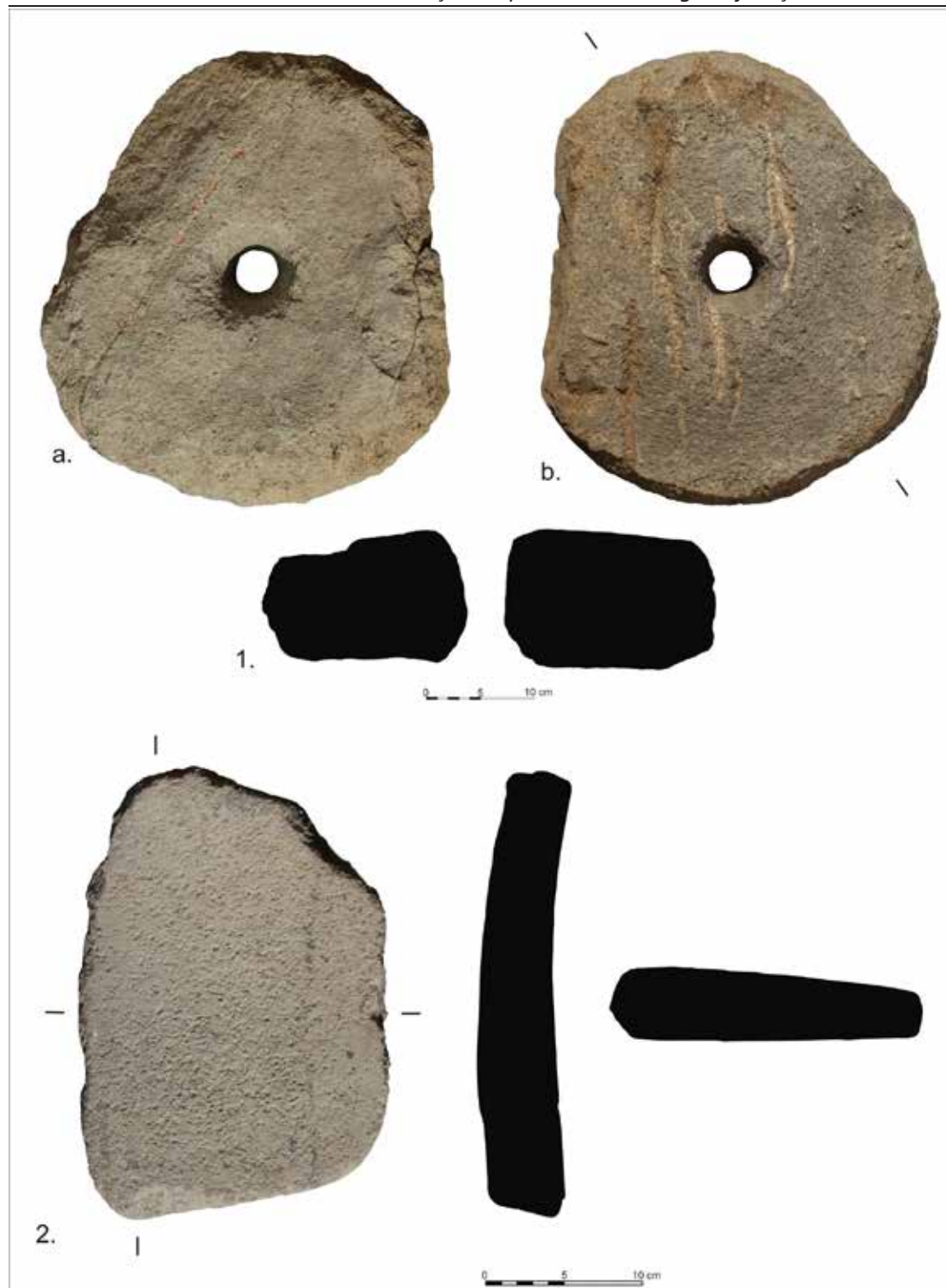
Pl. XXXVII. Turia-Rétiláb/Nagy út mente. Ceramică din epoca bronzului (1-3) și din perioada dacică (4-7). **Pl. XXXVII.** Turia-Rétiláb/Nagy út mente. Ceramics belonging to the Bronze Age (1-3) and the Dacian Period (4-7).

PI. XXXVIII. Turia-Rétiláb/Nagy út mente. Ceramică din perioada dacică (1-10).
PI. XXXVIII. Turia-Rétiláb/Nagy út mente. Ceramics belonging to the Dacian period (1-10).

PI. XXXIX. Turia-Võremenõ. Ceramică din perioada dacică (1-9).
PI. XXXIX. Turia-Võremenõ. Ceramics belonging to the Dacian period (1-9).

Pl. XL. Râșnițe de piatră din „cenușarul” nr. 1 de la Cătălina-Városi út jobb oldala II. (1) și din „cenușarul” nr. 1 de la Imeni-Rákosdomb (2). **Pl. XL.** Grinding stones discovered in the „ashmound” nr. 1 from Cătălina-Városi út jobb oldala II. (1) and „ashmound” nr. 1 from Imeni-Rákosdomb (2).

Anexa 1/Annexe 1

Descrierea materialului arheologic

În următoarele rânduri sunt prezentate materialele discutate în text și ilustrate la finalul articolului. Abrevierile folosite pentru dimensiuni: dg: diametrul gurii; dm: diametrul maxim; db: diametrul de bază. Denumirile de epocă au fost prescurtate în felul următor: N–Neolitic; EBM–epoca bronzului mijlociu; EBT–epoca bronzului târziu; PEF–prima epocă a fierului; DEF–a doua epocă a fierului; R–perioada romană; EM–epoca migrațiilor; M–perioada medievală.

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
1. Boroșneu Mare–Conacul Kőkösi						
Pl. 4/1	Fragmentul unui castron cu buza rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip cu pietricele. Suprafețele s-au ars la maroniu, netezite. Sub buză este plasat un buton alungit.	EBM	Wietenberg			
Pl. 4/2	Fragmentul unei străchini lobate, cu buza îngroșată, invazată, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cenușiu-închis, lustruite. Nedecorat.	EBM	Wietenberg			
Pl. 4/3	Fragmentul unui vas cu buza dreaptă, evazată, cu gâtul arcuit, corpul bombat, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la brun-cenușiu, zgrunțuroase. Nedecorat.	EM	Sântana de Mureș–Cern-jachov			
Pl. 4/4	Fragmentul unei amfore, modelat din pastă fină, arsă la maroniu-deschis. Are o toartă cu secțiunea ovală. Este lucrat la roată rapidă.	R sau EM	Sântana de Mureș–Cern-jachov?	7		
Pl. 4/5	Fragmentul unei zgure de fier	R sau EM	Sântana de Mureș–Cern-jachov?			
Pl. 5/1	Fragmentul unui vas sferic cu buza rotunjită, gura invazată, modelat din pastă fină. Suprafețele s-au ars la cenușiu, netezite. La exterior este decorat cu impresiuni și incizii liniare.	N	Ceramica lineară	16,2		
Pl. 5/2	Fragmentul unui vas sferic cu buza rotunjită, gura invazată, modelat din pastă fină degresată cu pleavă. Suprafețele s-au ars la maroniu-închis, zgrunțuroase. Sub buză este decorat cu impresiuni circulare.	N	Ceramica lineară	15		
Pl. 5/3	Fragmentul unui vas sferic cu buza tăiată oblic, gura invazată, modelat din pastă fină degresată cu nisip și pleavă. Suprafețele s-au ars la brun-cenușiu, zgrunțuroase. Este decorat cu linii incizate orizontal și în zig-zag.	N	Ceramica lineară	14		
Pl. 5/4	Fragmentul unui vas de provizii modelat din pastă fină, degresată cu nisip și pleavă. Suprafețele s-au ars la maroniu, zgrunțuroase. Este decorat cu brăuri alveolate, plasate orizontal și vertical.	N	Ceramica lineară			

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
Pl. 6/1	Fragmentul unui vas de provizii cu buza rotunjită, gura evazată, modelat din pastă fină, degresată cu nisip și pleavă. Suprafețele s-au ars la cărămiziu, zgrunțuroase. Pe partea exterioară a buzei este decorat cu alveole.	N	Ceramica lineară			
Pl. 6/2	Fragmentul unui vas modelat din pastă fină degresată cu pleavă. Suprafețele s-au ars la negru, netezite. Este decorat cu impresiuni și incizii arcuite.	N	Ceramica lineară			
Pl. 6/3	Fragmentul unui vas modelat din pastă fină degresată cu pleavă. Suprafața exterioară s-a ars la cărămiziu, cea interioară la maroniu, cu o pată neagră, netezite. Este decorat cu un buton circular.	N	Ceramica lineară			
Pl. 6/4	Fragmentul unui vas modelat din pastă fină degresată cu pleavă. Suprafețele s-au ars la cenușiu, netezite. Este decorat cu un buton circular, adâncit la mijloc.	N	Ceramica lineară			
Pl. 6/5	Fragmentul unei străchini cu buza rotunjită, gura ușor evazată, cu corpul bombat, modelat din pastă fină degresată cu pleavă. Suprafețele s-au ars la maroniu-închis, cu pete negre, zgrunțuroase. Sub buză, în două rânduri este decorat cu impresiuni circulare.	N	Ceramica lineară			
Pl. 6/6	Fragmentul unui vas modelat din pastă fină degresată cu pleavă. Suprafețele s-au ars la maroniu, netezite. Este decorat cu impresiuni și incizii arcuite.	N	Ceramica lineară			
Pl. 6/7	Fragmentul unui vas bitronconic modelat din pastă fină. Suprafețele s-au ars la cenușiu, netezite. La exterior este decorat cu impresiuni și incizii liniare în formă de câpriori.	N	Ceramica lineară			
2. Boroșneu Mare–Karé						
Pl. 7/1	Fragment din umărul unui recipient modelat din pastă fină. Suprafața exterioară s-a ars la negru, lustruit, cea interioară la maroniu, netezit. Nedecorat.	EBT/PEF	Gáva			
Pl. 7/2	Fragmentul unui vas modelat din pastă fină. Suprafața exterioară s-a ars la negru, cea interioară la maroniu, netezite. Este decorat cu caneluri subțiri, despărțită între ele, probabil în ghirlandă.	EBT/PEF	Gáva			
Pl. 7/3	Fragmentul unui vas modelat din pastă fină, degresată cu nisip fin și ceramică pisată. Suprafața exterioară s-a ars la cenușiu, netezit, cea interioară la cărămiziu, zgrunțuros. Este decorat cu caneluri late probabil în ghirlandă.	EBT/PEF	Gáva			
Pl. 7/4	Fragmentul unei oale cu buza evazată, gâtul arcuit, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafața exterioară s-a ars la maroniu, cea interioară la maroniu-închis, cu urme de ardere secundară. La exterior, pe umăr se văd urmele unor linii ondulate. Este lucrat la roată rapidă.	EM	Slavă?	24		

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
Pl. 7/5	Fragmentul unei oale cu buza evazată, gâtul arcuit, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafața exterioară s-a ars la negru, cea interioară la maroniu-închis. La exterior, pe umăr sunt fascicule de linii ondulate. Este lucrat la roată rapidă.	EM	Slavă?	22		
Pl. 7/6	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la brun-cărmiziu. Este decorat cu fascicule de linii ondulate. Este lucrat la roată rapidă.	EM	Slavă?		26	
Pl. 7/7	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la maroniu. Este decorat cu striuri orizontale, care acopera probabil toată suprafața recipientului. Este lucrat la roată rapidă.	EM	Slavă?		18	
3. Cătălina-Városi út jobb oldala II. Așezarea						
Pl. 8/1	Fragmentul unei străchini cu buza evazată, modelat din pastă fină. Suprafețele s-au ars la cenușiu, cea exterioară fiind netezită. Nedecorat. Este lucrat la roată rapidă.	EM	Sântana de Mureș-Černjachov	24,5	25,7	
Pl. 8/2	Fragmentul unei străchini cu buza evazată, modelat din pastă fină. Suprafețele s-au ars la cenușiu, cea exterioară fiind lustruită. Nedecorat. Este lucrat la roată rapidă.	EM	Sântana de Mureș-Černjachov		24	
Pl. 8/3	Fragment din marginea unui vas de provizii (<i>Krausengefäss</i>) cu buza dreaptă, îngroșată, cu gura invazată, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cenușiu-închis, zgrunțuros. Nedecorat. Este lucrat la roată rapidă.	EM	Sântana de Mureș-Černjachov	22,5		
Pl. 8/4	Fragment din umărul unui vas modelat din pastă fină. Suprafețele s-au ars la cărmiziu, netezite. Pe umăr este decorat cu un brâu simplu. Este lucrat la roată rapidă.	EM	Sântana de Mureș-Černjachov			
Pl. 8/5	Fragmentul unei străchini mici cu buza rotunjită, ușor evazată, cu gâtul arcuit, corpul bombat, modelat din pastă fină. Suprafețele s-au ars la cenușiu-închis, cea exterioară fiind lustruită. Nedecorat. Este lucrat la roată rapidă.	EM	Sântana de Mureș-Černjachov	9,5	10	
3. Cătălina-Városi út jobb oldala II. Cenușarul nr. 1						
Pl. 9/1	Fragmentul unei străchini mici, modelat din pastă fină. Suprafețele s-au ars la cenușiu, lustruite. Pe corp este decorat cu caneluri late, verticale.	EBM	Wietenberg		16,5	
Pl. 9/2	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cenușiu, netezite. Este decorat cu caneluri subțiri, orizontale.	EBT	Noua			

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
Pl. 9/3	Fragment din marginea unui vas cu buza rotunjită, cu gura evazată, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafața exterioară s-a ars la maroniu, cea interioară la cenușiu, lustruite. Pe gât, este decorat cu caneluri orizontale.	EBT	Noua	21,8		
Pl. 9/4	Fragmentul unei străchini mici, modelat din pastă fină. Suprafețele s-au ars la cenușiu, lustruite. Pe corp, este decorat cu o canelură arcuită, lângă care sunt altele oblice.	EBT	Noua		18	
Pl. 9/5	Fragmentul unui vas modelat din pastă fină. Suprafețele s-au ars la maroniu, lustruite. Este decorat cu triunghiuri incizate hașurate.	EBT	Noua			
Pl. 9/6	Fragmentul unei toarte supraînălțate dintr-o ceașcă modelată din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la negru, lustruite. Toarta are secțiunea triunghiulară, decorată cu un buton mic.	EBT	Noua			
Pl. 9/7	Fragmentul unui vas-sac, cu buza tăiată oblic, cu gura invazată, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafața exterioară are culoarea brun-cenușiu, lustruit, cea interioară maroniu-deschis, zgrunțuros. Nedecorat.	EBT	Noua	26	29	
Pl. 10/1	Fragment din marginea unui vas-sac cu buza rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafața exterioară s-a ars la maroniu, cea interioară la cenușiu, zgrunțuroase. Este decorat cu un brâu alveolat.	EBT	Noua	22		
Pl. 10/2	Fragment din marginea unei străchini cu buza tăiată oblic, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cenușiu, zgrunțuroase. Este decorat cu un brâu simplu.	EBT	Noua	20		
Pl. 10/3	Fragment din marginea unei oale cu buza rotunjită, modelat din pastă fină. Suprafața exterioară s-a ars la maroniu, cea interioară la cenușiu, lustruite. Este decorat cu un buton.	EBT	Noua	15		
Pl. 10/4	Fragment din marginea unei oale cu buza rotunjită, modelat din pastă fină. Suprafața exterioară s-a ars la maroniu, cea interioară la cenușiu, lustruite. Pe gât, este decorat cu două caneluri orizontale.	EBT	Noua	15,5		
Pl. 10/5	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip și pietricele. Suprafața exterioară s-a ars la maroniu, cea interioară la cenușiu, zgrunțuroase. Este decorat cu un brâu alveolat.	EBT	Noua			
Pl. 10/6	Fragmentul unui vas-sac, cu buza îngroșată, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la maroniu, zgrunțuroase. Este decorat cu un brâu simplu.	EBT	Noua			
Pl. 11/1	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cenușiu, zgrunțuroase. Este decorat cu un brâu alveolat.	EBT	Noua		23	
Pl. 11/2	Fragmentul unui vas-sac, cu buza dreaptă, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafața exterioară s-a ars la maroniu, cea interioară la cenușiu, zgrunțuroase. Este decorat cu un brâu simplu orizontal.	EBT	Noua	19		

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
Pl. 11/3	Fragment din marginea unei străchini cu buza tăiată oblic, modelat din pastă degresată cu nisip și ceramică pisată. Suprafețele s-au ars la cenușiu, lustruite. Este decorat cu un brâu simplu, orizontal.	EBT	Noua	16		
Pl. 11/4	Jumătatea unei fusaiole făcută din pastă fină, arsă la cenușiu, cu suprafețe netezite. Perforat la mijloc.	EBT	Noua		4	
Pl. 11/5	Fragment din marginea unui castron cu buza rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafețele s-au ars la cenușiu, zgrunțuroase, cu urme de ardere secundară. Nedecorat.	EBT	Noua			
Pl. 11/6	Fragmentul unui vas-sac, cu buza rotunjită, cu gura ușor invazată, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafețele s-au ars la cenușiu, zgrunțuroase. Este decorat cu un buton oval-alungit.	EBT	Noua			
Pl. 11/7	Fragmentul unei piese din lut, modelat din pastă degresată cu nisip și pietricele. Suprafețele s-au ars la maroniu, zgrunțuroase. La mijloc este îngroșat.	EBT	Noua		7,5	
Pl. 11/8	Fragmentul unui vas-sac, cu buza rotunjită, cu gura invazată, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafețele s-au ars la maroniu, zgrunțuroase. Nedecorat.	EBT	Noua			
Pl. 11/9	Fragment din marginea unui vas de provizii (<i>Krausengefäß</i>), modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cenușiu-închis, zgrunțuroase. Decorat cu fascicule de linii ondulate. Este lucrat la roată rapidă.	EM	Sântana de Mureș–Cernjachov			
3. Cătălina–Városi út jobb oldala II. Cenușarul nr. 2						
Pl. 12/1	Fragmentul unui vas-sac, cu buza rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafețele s-au ars la maroniu, netezite, cu depunere calcaroasă. Este decorat cu un brâu simplu.	EBT	Noua	22		
Pl. 12/2	Fragmentul unui vas-sac, cu buza tăiată oblic, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafața exterioară s-a ars la brun-cenușiu, cea interioară la negru, zgrunțuroase. Este decorat cu un buton aplatizat.	EBT	Noua	16		
Pl. 12/3	Fragment din marginea unui castron cu buza rotunjită, ușor evazată, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafața exterioară s-a ars la maroniu, cea interioară la cenușiu, zgrunțuroase. Sub buză este decorat cu un brâu alveolat.	EBT	Noua	18,5		
Pl. 12/4	Fragment din marginea unui vas, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafețele s-au ars la cenușiu, la exterior lustruit. Decorat cu caneluri oblice, subțiri, despărțite între ele.	EBT	Noua		20	

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
Pl. 12/5	Fragment din marginea unui vas, modelat din pastă fină. Suprafețele s-au ars la cenușiu, la exterior lustruit. La exterior se văd câteva incizii, probabil urmele unor caneluri subțiri, despărțite între ele.	EBT	Noua		12	
Pl. 12/6	Fragmentul unui vas de provizii, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafața exterioară s-a ars la maroniu, cea interioară la negru, zgrunțuroase. Este decorat cu măturica.	EBT	Noua			
Pl. 12/7	Jeton făcut din fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la maroniu, zgrunțuroase, cu urme de ardere secundară. Nedecorat.	EBT	Noua		4	
Pl. 12/8	Fragmentul unui vas cu gura evazată, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafața exterioară s-a ars la cenușiu-închis, cea interioară la cenușiu-deschis, zgrunțuroase. Nedecorat. Este lucrat la roată rapidă.	EM	Sântana de Mureș-Černjachov	15,5		
Pl. 12/9	Fragmentul unui vas cu gura evazată, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafața exterioară s-a ars la cenușiu-închis, cea interioară la cenușiu-deschis, zgrunțuroase. Nedecorat. Este lucrat la roată rapidă.	EM	Sântana de Mureș-Černjachov	10		
4. Cernat-Kapitány I. Așezarea						
Pl. 13/1	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită, ușor evazată, modelat din pastă fină, cu suprafețe arse la maroniu, netezite. Nedecorat.	EBM	Wietenberg	12		
Pl. 13/2	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită, ușor evazată, modelat din pastă degresată cu nisip cu pietricele. Suprafața exterioară s-a ars la maroniu, cea interioară la cenușiu, zgrunțuroase. Pe partea exterioară a buzei sunt impresiuni verticale.	EBM	Wietenberg	15		
Pl. 13/3	Fragmentul unui vas cu buza îngroșată, rotunjită, ușor evazată, modelat din pastă fină. Suprafețele s-au ars la cenușiu, zgrunțuroase. Nedecorat.	EBM	Wietenberg	10,5		
Pl. 13/4	Fragmentul unei străchini cu buza dreaptă, îngroșată, ușor invazată, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cărămiziu, zgrunțuroase. Pe corp, este decorat cu caneluri subțiri, oblice.	EBM	Wietenberg			
Pl. 13/5	Fragmentul unui vas cu buza îngroșată, rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip cu pietricele. Suprafața exterioară s-a ars la cărămiziu, cea interioară, la cenușiu, zgrunțuroase. Partea exterioară a buzei este alveolată.	EBM	Wietenberg			
Pl. 13/6	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită, ușor evazată, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cenușiu, zgrunțuroase. Nedecorat.	EBM	Wietenberg			

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
Pl. 13/7	Fragmentul unei străchini cu buza rotunjită, îngroșată, ușor invazată, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la negru, netezite. Nedecorat	EBM	Wietenberg			
Pl. 13/8	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la maroniu, zgrunțuroase. Sub buză este ciotul unei toarte în bandă. Nedecorat.	EBM	Wietenberg			
Pl. 13/9	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la brun-cenușiu, zgrunțuroase. La exterior, este decorat cu o linie orizontal incizată, sub care, cu impresiuni în forma „scheletului de pește”.	EBM	Wietenberg			
Pl. 14/1	Fragmentul unui vas modelat din pastă fină. Suprafața exterioară s-a ars la cenușiu, cea interioară, la maroniu, zgrunțuroase. La exterior decorat cu măturica.	EBM	Wietenberg			
Pl. 14/2	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cărămiziu, zgrunțuroase. La exterior, se văd urmele unui decor incizat, probabil o spirală.	EBM	Wietenberg			
Pl. 14/3	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită, ușor evazată, modelat din pastă fină, cu suprafețe arse la cenușiu, zgrunțuroase. Nedecorat.	DEF	LaTène	18		
Pl. 14/4	Fragmentul unei fructiere cu buza arcuită, evazată, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. S-a ars la maroniu, cu urme de lustruire. Nedecorat.	DEF	LaTène			
Pl. 14/5	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafețele arse la maroniu, zgrunțuroase. La exterior, este decorat cu un brâu arcuit, alveolat.	DEF	LaTène			
Pl. 14/6	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele arse la maroniu, zgrunțuroase. La exterior este un buton circular.	DEF	LaTène			
Pl. 14/7	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafețele arse la brun-cărămiziu, zgrunțuroase. La exterior este un buton oval cu impresiuni.	DEF	LaTène			
Pl. 14/8	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip cu pietricele. Suprafețele arse la maroniu, zgrunțuroase. La exterior este un buton circular și urmele unui brâu alveolat.	DEF	LaTène			
4. Cernat–Kapitány I. Cenușarul nr. 1						
Pl. 15/1	Fragmentul unui vas cu buza tăiată oblic, ușor evazată, cu gâtul arcuit, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la maroniu, zgrunțuroase. Nedecorat.	EBM	Wietenberg	30		
Pl. 15/2	Fragmentul unui vas cu buza îngroșată, rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafața exterioară s-a ars la cenușiu, cu urme de ardere secundară, netezit, cea interioară la maroniu, zgrunțuros. Nedecorat.	EBM	Wietenberg	28		

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
Pl. 15/3	Fragmentul unei străchini cu buza dreaptă, îngroșată, gâtul arcuit, modelat din pastă degresată cu nisip cu pietricele. Suprafața exterioară s-a ars la cenușiu, cea interioară la maroniu, zgrunțuroase. Urme de ardere secundară. Partea exterioară a buzei este alveolată.	EBM	Wietenberg	c. 25		
Pl. 15/4	Fragmentul unei străchini cu buza dreaptă, îngroșată, gâtul arcuit, modelat din pastă degresată cu nisip cu pietricele. Suprafețele s-au ars la cenușiu-închis, zgrunțuroase. Partea exterioară a buzei este alveolată, pe gât, decorat cu un brâu alveolat.	EBM	Wietenberg	19,5		
Pl. 15/5	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită, ușor evazată, modelat din pastă degresată cu nisip, cu suprafețe arse la maroniu. Suprafața exterioară poartă urme de lustruire. Nedecorat.	EBM	Wietenberg	9,6		
Pl. 16/1	Fragment din baza unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cenușiu, lustruit la exterior. Nedecorat.	EBM	Wietenberg			11
Pl. 16/2	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită, ușor evazată, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la maroniu, zgrunțuroase. Nedecorat.	EBM	Wietenberg	16		
Pl. 16/3	Fragmentul unui vas cu buza dreaptă, ușor îngroșată, gâtul arcuit, corpul bombat, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cenușiu-închis, la exterior fiind lustruit. Pe umăr este decorat cu triunghiuri hașurate ușor adâncite. Umărul este despărțit de corp de o linie orizontală. Corpul este decorat cu caneluri late, oblice, despărțite între ele. Gura și umărul este legat cu o toartă în bandă, purtând trei creștături verticale.	EBM	Wietenberg	16	20	
Pl. 16/4	Fragmentul unui castron cu buza rotunjită, ușor evazată, modelat din pastă fină, cu suprafețe arse la maroniu, netezite. Nedecorat.	EBM	Wietenberg			
Pl. 16/5	Fragmentul unei străchini lobate, cu buza îngroșată, invazată, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafața exterioară s-a ars la cenușiu, cea interioară la maroniu, lustruite. Buza este decorată în două rânduri cu triunghiuri imprimate. Pe partea exterioară a buzei sunt impresiuni oval-alungite. Sub buză, de-a lungul gurii este un șir de impresiuni triunghiulare.	EBM	Wietenberg			
Pl. 16/6	Fragmentul unui castron cu buza rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafețele s-au ars la cenușiu-închis, netezite. Nedecorat.	EBM	Wietenberg			
Pl. 16/7	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la maroniu, lustruite. La exterior, pe partea superioară, este decorat cu impresiuni ovale, sub care, incizii în forma „ramurii de brad.”	EBM	Wietenberg			

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
Pl. 17/1	Fragmentul unui castron cu buza tăiată oblic, îngroșată, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la maroniu, netezit la exterior. Sub buză este decorat cu un brâu cu impresiuni ovale.	EBM	Wietenberg			
Pl. 17/2	Fragmentul unei străchini lobate, cu buza îngroșată, modelat din pastă degresată cu nisip și ceramică pisată. Suprafețele s-au ars la cenușiu, lustruite la exterior. De-a lungul gurii este decorat cu impresiuni alungite.	EBM	Wietenberg			
Pl. 17/3	Fragmentul unei cești modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafețele s-au ars la cenușiu-închis, lustruite. Pe corp, este decorat cu caneluri subțiri, despărțite între ele.	EBM	Wietenberg			
Pl. 17/4	Fragmentul unei cești modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cenușiu, netezite. Avea o toartă crestată, supraînălțată.	EBT	Noua			
Pl. 17/5	Fragmentul unui vas-sac cu buza îngroșată, modelat din pastă degresată cu nisip cu pietricele. Suprafețele s-au ars la cenușiu, zgrunțuroase. Partea exterioară a buzei este decorată cu impresiuni, pe gât, este un brâu imprimat.	EBT	Noua	19		
Pl. 17/6	Fragmentul unui vas-sac cu buza rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip cu pietricele. Suprafețele s-au ars la maroniu, zgrunțuroase. Pe umăr este un brâu alveolat, iar suprafața exterioară este acoperită cu decor cu măturica.	EBT	Noua	22		
5. Cernat-Molnár 2 I.						
Pl. 18/1	Fragmentul unui vas cu buza trasă în afară, cu gât cilindric, corpul bombat, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafața exterioară s-a ars la portocaliu, cea interioară la cenușiu, zgrunțuroase. Nedecorat.	EBM	Wietenberg	18	18,7	
Pl. 18/2	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafața exterioară s-a ars la cenușiu, cea interioară la brun-cenușiu, netezite. Corpul recipientului a fost decorat cu caneluri oblice, subțiri, despărțite între ele.	EBM	Wietenberg		18	
Pl. 18/3	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită și gura evazată, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cenușiu-închis, maroniu pe buză. La exterior este netezit. Nedecorat.	EBM	Wietenberg	13,7		
Pl. 18/4	Fragmentul unui vas cu buza răstrântă în afară, tăiată oblic. Este modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare, cu suprafața exterioară maronie, cea interioară cenușie, zgrunțuroase. La buză este decorat cu împunsături, la gât, este un brâu cu împunsături.	EBM	Wietenberg			

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
Pl. 18/5	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare, cu suprafața exterioară neagră, cea interioară brun-cenușiu, zgrunțuroase. La exterior este un buton circular în relief cu mijlocul adâncit.	EBM	Wietenberg			
Pl. 18/6	Fragmentul unei străchini lobate, cu buza îngroșată, invazată. Suprafețele s-au ars la brun-cenușiu, netezit. De-a lungul buzei sunt plasate butoane mici în relief, iar între butoane și buză un șir de împunsături. Buza este decorată în forma „scheletului de pește.”	EBM	Wietenberg			
Pl. 18/7	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafața exterioară s-a ars la maroniu, cu urme de ardere secundară, cea interioară la maroniu, zgrunțuroase. Corpul recipientului a fost decorat cu caneluri oblice, late.	EBM	Wietenberg			
Pl. 18/8	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafața exterioară s-a ars la maroniu, cu urme de ardere secundară, cea interioară la maroniu, zgrunțuroase. La exterior este un brâu alveolat.	EBM	Wietenberg			
6. Cernat–Molnár 2 II.						
Pl. 19/1	Fragmentul unei străchini lobate, cu buza îngroșată, invazată. Suprafețele s-au ars la maroniu, netezit la exterior. Atât pe buză cât și la exterior, de-a lungul buzei sunt șiruri de împunsături.	EBM	Wietenberg			
Pl. 19/2	Fragmentul unei străchini lobate, cu buza îngroșată, invazată. Suprafețele s-au ars la cenușiu-închis, netezit la exterior. Atât pe buză, cât și la exterior, de-a lungul buzei este câte un șir de împunsături triunghiulare.	EBM	Wietenberg			
Pl. 19/3	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la negru, cea exterioară fiind netezită cu o pată maronie. Corpul recipientului a fost decorat cu caneluri oblice, subțiri, despărțite între ele.	EBM	Wietenberg			
Pl. 19/4	Fragmentul unei toarte în formă de șa, dintr-un vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cenușiu, zgrunțuroase.	EBM	Wietenberg			
Pl. 19/5	Fragmentul unei unelte de silex, de culoare maroniu-albastru.	EBM	Wietenberg			
Pl. 19/6	Așchie dintr-o piatră cioplită, probabil gresie.	EBM	Wietenberg			
7. Imeni–Rákosdomb Așezarea						
Pl. 20/1	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip, cu pietricele. Suprafețele s-au ars la cenușiu închis, lustruite. Pe partea superioară, urmele unui decor incizat. La suprafață, depunere calcaroasă.	EBM	Wietenberg		32	

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
Pl. 20/2	Fragment dintr-un vas cu buza îngroșată, gura evazată, modelat din pastă degresată cu nisip, cu bobul mare. Suprafețele s-au ars la cenușiu închis, lustruite. Nedecorat.	EBM	Wietenberg	25,6		
Pl. 20/3	Fragmentul unui vas cu buza îngroșată, trasă în afară, modelat din pastă fină. Suprafața exterioară s-a ars la maroniu, cea interioară la negru, lustruite. Pe buză, decorat, în două rânduri, cu triunghiuri imprimate, pe partea exterioară a gurii sunt impresiuni circulare.	EBM	Wietenberg	22,8		
Pl. 20/4	Fragmentul unei străchini calotiforme, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafețele s-au ars la maroniu-închis, cu urme de ardere secundară, zgrunțuroase. Pe gât, decorat cu un brâu alveolat.	EBM	Wietenberg	21,5		
Pl. 20/5	Fragmentul unui vas cu buza tăiată oblic, evazată, modelat din pastă fină. Suprafețele s-au ars la negru, lustruite. Pe partea exterioară, decorat cu incizii oblice.	EBM	Wietenberg			
Pl. 20/6	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită, evazată, modelat din pastă fină. Suprafața exterioară s-a ars la cărămiziu, cea interioară la cenușiu, lustruite. Pe partea exterioară a gurii este o bandă incizată, hașurată.	EBM	Wietenberg			
Pl. 20/7	Fragmentul unei străchini lobate, modelat din pastă fină. Suprafața exterioară s-a ars la cenușiu, cea interioară la negru, lustruite. La exterior sunt două benzi incizate, hașurate.	EBM	Wietenberg			
Pl. 20/8	Fragmentul unei străchini lobate, modelat din pastă fină. Suprafețele s-au ars la brun-cenușiu, lustruite. La exterior, sunt trei benzi incizate, hașurate.	EBM	Wietenberg			
Pl. 20/9	Fragmentul unei străchini lobate, modelat din pastă fină. Suprafața exterioară s-a ars la maroniu-deschis, cea interioară la cenușiu-închis, lustruite. La exterior, decorat cu romburi incizate, umplute cu hașuri.	EBM	Wietenberg			
Pl. 20/10	Fragmentul unei străchini calotiforme, modelat din pastă degresată cu nisip, cu bobul mare. Suprafețele s-au ars la negru, lustruite. Nedecorat.	EBM	Wietenberg			
Pl. 21/1	Fragmentul unei cești cu buza ascuțită, cu gura ușor evazată, gâtul arcuit. Este modelat din pastă fină, cu suprafețe arse la cenușiu, lustruite. Pe partea exterioară a gurii sunt incizii oblice, pe corp, caneluri late, oblice.	EBM	Wietenberg	10	10,5	
Pl. 21/2	Fragmentul unei străchini lobate, modelat din pastă fină. Suprafața exterioară are culoare neagră, cea interioară cenușie, netezite. Nedecorat.	EBM	Wietenberg			
Pl. 21/3	Fragmentul unei străchini cu buza dreaptă, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cenușiu, lustruite. Pe buză și pe partea exterioară a gurii, este hașurat.	EBM	Wietenberg			

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
Pl. 21/4	Fragmentul unei străchini cu buza îngroșată, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cenușiu, lustruite. Pe buză, decorată cu patru linii incizate.	EBM	Wietenberg			
Pl. 21/5	Fragmentul unei cești cu gâtul arcuit. Este modelat din pastă fină, cu suprafețe arse la cenușiu, lustruite. Pe umăr, decorat cu impresiuni oblice.	EBM	Wietenberg			
Pl. 21/6	Fragmentul unei străchini calotiforme, cu buza tăiată oblic. Este modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la negru, lustruite. La exterior, decorat cu brâu simplu orizontal.	EBM	Wietenberg			
Pl. 21/7	Fragmentul unei străchini cu buza evazată, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cenușiu, lustruite. Pe buză decorat cu triunghiuri hașurate, pe partea exterioară a buzei cu bandă hașurată.	EBM	Wietenberg			
Pl. 21/8	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la negru, cea exterioară fiind netezită. Este decorat cu linii incizate în zig-zag.	EBM	Wietenberg			
Pl. 21/9	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cenușiu-închis, netezite. Este decorat cu meandre incizate, umplute cu împunsături simultane (<i>Zahnstempelung</i>).	EBM	Wietenberg			
Pl. 21/10	Fragment din colțul unui cărucior de lut, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețe arse la maroniu, lustruite. La colt este un buton circular înălțat, la exterior, decorat cu benzi hașurate.	EBM	Wietenberg			
Pl. 22/1	Fragmentul unui vas în formă de sac cu gura rotunjită, modelat din pastă degresată cu bobul mare. Suprafețele s-au ars la cenușiu, zgrunțuroase. Partea exterioară a gurii este decorată cu impresiuni cu degetul, iar pe gât cu brâu alveolat.	EBM	Wietenberg	17		
Pl. 22/2	Fragmentul unui vas cu buza îngroșată, modelat din pastă fină. Suprafețele s-au ars la maroniu, cu urme de lustruire. Pe gât, decorat cu impresiuni circulare.	EBM	Wietenberg			
Pl. 22/3	Fragmentul unei cești cu buza rotunjită, cu gura ușor invazată. Este modelat din pastă degresată cu nisip, cu suprafețe arse la negru, lustruite. Avea o toartă în bandă, supraînălțată. Sub toartă, pe corp este o bandă hașurată sub care este un șir de cercuri imprimate.	EBM	Wietenberg			
Pl. 22/4	Fragmentul unui vas cu buza îngroșată, gura evazată, modelat din pastă degresată cu nisip, cu bobul mare. Suprafața exterioară s-a ars la cenușiu, cea interioară la negru, lustruite. Nedecorat.	EBM	Wietenberg			

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
Pl. 22/5	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip și pietricele. Suprafața exterioară s-a ars la cenușiu, cea interioară la negru, netezite. La exterior, este un brâu orizontal incizat, sub care, unul arcuit, tot incizat.	EBM	Wietenberg			
Pl. 22/6	Fragmentul unui vas cu gura evazată, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafețele s-au ars la negru, lustruite. Pe buză, este decorat cu o bandă incizată, umplută cu cârlige în formă de "Z".	EBM	Wietenberg			
Pl. 22/7	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip, cu suprafețe arse la brun-cenușiu, zgrunțuroase. La exterior, decorat cu măturica.	EBM/ EBT?	Wietenberg/ Noua?			
Pl. 23/1	Lustruitor modelat din pastă degresată cu nisip, arsă la cenușiu, netezit, cu urme de ardere secundară.	EBM/ EBT?	Wietenberg/ Noua?			
Pl. 23/2	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip, cu suprafețe arse la cărămiziu, zgrunțuroase. La exterior, decorat cu măturica.	EBM/ EBT?	Wietenberg/ Noua?			
Pl. 23/3	Fragment din marginea unui vas cu gura rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafețele s-au ars la cenușiu, zgrunțuroase. Pe gât, este decorat cu brăuri duble, paralele, legate între ele cu unul oblic.	EBT	Noua			
Pl. 23/4	Fragmentul unui vas de provizii cu buza rotunjită și gura evazată, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafața exterioară este neagră, cea interioară maroniu, netezite. Nedecorat.	EBT/ PEF	Gáva?			
Pl. 23/5	Fragmentul unei fructiere cu buza dreaptă, evazată, modelată din pastă fină, arsă la cenușiu, netezită. Sub buză, este un brâu simplu, orizontal. Este lucrat la roată rapidă.	DEF	LaTène			
Pl. 23/6	Fragmentul unui vas de provizii modelat din pastă fină, arsă la cenușiu. Este decorat cu fascicule de linii drepte. Este lucrat la roată rapidă.	DEF	LaTène			
Pl. 23/7	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafața exterioară s-a ars la maroniu, cea interioară la cenușiu, netezite. La exterior este un buton arcuit.	DEF	LaTène			
Pl. 23/8	Fragmentul unei fructiere cu buza dreaptă, evazată, modelată din pastă fină, arsă la cenușiu, lustruită. Sub buză este un brâu simplu, orizontal. Este lucrat la roată rapidă.	DEF	LaTène	17		
Pl. 23/9	Fragmentul unei fructiere cu buza dreaptă, evazată, modelat din pastă fină, arsă la cărămiziu-cenușiu, netezit. Sub buză, este un brâu simplu, orizontal. Este lucrat la roată rapidă.	DEF	LaTène	31		

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
7. Imeni-Rákosdomb Cenușarul nr. 1						
Pl. 24/1	Fragmentul unei cești cu gâtul arcuit. Este modelat din pastă fină, cu suprafețe arse la bruncărmiziu, lustruite. Pe umăr, este o incizie orizontală, corpul este decorat cu caneluri late, oblice.	EBM	Wietenberg		15	
Pl. 24/2	Fragmentul unui vas-sac cu buza dreaptă, cu gura ușor invazată, modelată din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la maroniu-deschis, la exterior lustruit și o pată cenușie. Pe diametrul maxim, este un brâu simplu, orizontal, întrerupt de un buton oval-alungit.	EBT	Noua	22,5	24	
Pl. 24/3	Fragmentul unui vas de provizii modelat din pastă degresată cu nisip și pietricele. Suprafețe arse la maroniu, zgrunțuroase. La exterior, decorat cu măturica.	EBT	Noua			
Pl. 24/4	Fragmentul unei străchini cu buza dreaptă, modelat din pastă degresată cu nisip și pietricele. Suprafețe arse la cenușiu-închis, zgrunțuroase. La exterior, un brâu simplu, orizontal.	EBT	Noua			
Pl. 24/5	Fragmentul unei străchini cu buza îngroșată și rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețe arse la maroniu, zgrunțuroase. La exterior, un brâu orizontal, alveolat.	EBT	Noua			
Pl. 24/6	Fragmentul unei strecurătoare modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețe arse la cenușiu, zgrunțuroase. Nedecorat.	EBT	Noua			
Pl. 24/7	Fragmentul unui vas de provizii modelat din pastă fină, arsă la cenușiu. Este decorat cu fascicule de linii drepte. Este lucrat la roată rapidă.	DEF	LaTène			
Pl. 24/8	Fragmentul unui vas cu fund inelar, modelat din pastă fină, arsă la cenușiu, netezit. Este lucrat la roată rapidă.	DEF	LaTène			8
7. Imeni-Rákosdomb Cenușarul nr. 2						
Pl. 25/1	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită, invazată, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la maroniu, netezit la exterior. Nedecorat	EBT	Noua	16,5		
Pl. 25/2	Fragmentul unei cești cu gâtul arcuit, modelat din pastă fină, cu suprafața exterioară arsă la cenușiu, cu urme de ardere secundară, cea interioară la negru, lustruite. Nedecorat.	EBT	Noua		8	
Pl. 25/3	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafețele s-au ars la cenușiu, zgrunțuroase. Pe gât, este un brâu simplu, orizontal. La suprafață, depunere calcaroasă.	EBT	Noua			

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
Pl. 25/4	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafața exterioară arsă la brun-cenușiu, cea interioară la maroniu, zgrunțuroase. Pe gât este decorat cu un brâu simplu, orizontal, sub care se văd urmele unui buton rupt.	EBT	Noua			
Pl. 25/5	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafața exterioară arsă la maroniu, netezită, cea interioară la cenușiu. Pe gât, este decorat cu un brâu simplu, orizontal. La suprafață, depunere calcaroasă.	EBT	Noua			
Pl. 25/6	Fragment din baza unui vas modelat din pastă degresată cu nisip, cu suprafețe arse la negru, lustruite. Nedecorat. La suprafață, depunere calcaroasă.	EBT	Noua			9
Pl. 25/7	Fragmentul unui vas-sac cu buza rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafața exterioară este arsă, cărămizie, cea interioară la cenușiu, zgrunțuroase. Pe gât, este decorat cu un brâu simplu, orizontal. La suprafață, depunere calcaroasă.	EBT	Noua			
Pl. 25/8	Fragmentul unei străchini calotiforme, cu buza tăiată oblic, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafețele s-au ars la cenușiu, lustruite. Nedecorat.	EBT	Noua			
Pl. 25/9	Fragmentul unei cești cu buza rotunjită, cu gura invazată, corpul bombat. Este modelat din pastă fină, cu suprafețe arse la cenușiu, la exterior lustruit. Avea toartă supra înălțată. Nedecorat.	EBT	Noua	8,4	10	
Pl. 25/10	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețe arse la cenușiu, lustruite la exterior. Nedecorat.	EBT	Noua			
Pl. 25/11	Fragment din piciorul unui vas modelat din pastă fină, arsă la cenușiu, netezită. Nedecorat. Este lucrat la roată rapidă.	DEF	LaTène			20
Pl. 25/12	Piatră (probabil gresie) cu secțiunea rectangulară, cu suprafețe netezite.	DEF?	LaTène?			
8. Lunga–Árkon kívűl						
Pl. 26/1	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită, îngroșată, ușor trasă în afară, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la maroniu, zgrunțuroase. Pe buză, decorat cu împunsături de deget.	EBM	Wietenberg	21,3		
Pl. 26/2	Fragmentul unui vas cu buza îngroșată, ușor evazată, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cenușiu, zgrunțuroase. Nedecorat	EBM	Wietenberg	18,5		
Pl. 26/3	Fragmentul unui vas cu buza îngroșată, trasă în afară, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cenușiu, zgrunțuroase. Nedecorat.	EBM	Wietenberg			

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
Pl. 26/4	Fragment din marginea unei străchini cu buza dreaptă, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la maroniu, zgrunțuroase. Nedecorat.	EBM	Wietenberg			
Pl. 26/5	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită, îngroșată, ușor trasă în afară, modelat din pastă degresată cu nisip cu pietricele. Suprafața exterioară arsă la brun-cenușiu, cea interioară la cărămiziu-maroniu, zgrunțuroase. Pe partea exterioară a gurii, sunt împunsături ovale.	EBM	Wietenberg			
Pl. 26/6	Fragmentul unui vas cu buza tăiată oblic, trasă în afară, modelat din pastă degresată cu nisip cu pietricele. Suprafața exterioară arsă la maroniu, cea interioară la cenușiu, zgrunțuroase. Pe partea exterioară a gurii, sunt incizii oblice.	EBM	Wietenberg			
Pl. 26/7	Fragment din marginea unui vas modelat din pastă degresată cu nisip cu pietricele. Suprafețele s-au ars la cărămiziu, zgrunțuroase. La exterior, sunt trei alveole aranjate în semicerc, care original formeau un cerc întreg.	EBM	Wietenberg			
Pl. 26/8	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip, cu suprafețe arse la maroniu, zgrunțuroase. Suprafața exterioară este decorată cu caneluri late, oblice.	EBM	Wietenberg			
Pl. 26/9	Fragmentul unei străchini lobate, cu buza îngroșată, evazată, modelată din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafețele s-au ars la maroniu, zgrunțuroase. Pe buză, este decorat cu incizii oblice ușor adâncite, iar sub buză, în exterior cu alveole circulare.	EBM	Wietenberg			
Pl. 26/10	Fragmentul unei străchini lobate, cu buza îngroșată, invazată, modelată din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cenușiu, zgrunțuroase. Nedecorat	EBM	Wietenberg			
Pl. 26/11	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafața exterioară arsă la brun-cenușiu, cea interioară la cenușiu, zgrunțuroase. Pe partea exterioară este o toartă mică cu secțiunea triunghiulară. Nedecorat.	EBM	Wietenberg			
Pl. 26/12	Fragmentul unui topor din piatră (gresie) șlefuită, spartă din vechime.	EBM	Wietenberg		4,9	
Pl. 26/13	Fragmentul unui cuțit de piatră (<i>Krummesser</i>) din piatră (gresie) șlefuită, spartă din vechime.	EBM	Wietenberg		4	
9. Lunga-Grădini						
Pl. 27/1	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip și pietricele. Suprafețele s-au ars la maroniu, zgrunțuroase. La exterior este un brâu simplu, orizontal, întrerupt de un buton oval-alungit.	EBT	Noua			

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
Pl. 27/2	Fragmentul unui vas-sac, cu buza tăiată oblic, îngroșată, modelat din pastă degresată cu nisip cu pietricele. Suprafața exterioară, arsă la maroniu cu urme de ardere secundară, cea interioară la cenușiu-închis, zgrunțuroase. Pe gât, este un brâu simplu.	EBT	Noua			
Pl. 27/3	Fragmentul unui vas de provizii, modelat din pastă degresată cu nisip și pietricele. Suprafețe arse la maroniu zgrunțuroase. La exterior, decorat cu măturica.	EBT	Noua			
Pl. 27/4	Jeton format din marginea unui vas modelat din pastă degresată cu nisip cu pietricele. Suprafața exterioară, arsă la cenușiu, cea interioară la maroniu, zgrunțuroase. Nedecorat.	EBT	Noua			
Pl. 27/5	Fragmentul unei străchini cu buza rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafața exterioară arsă la maroniu, cea interioară la cenușiu, zgrunțuroase. La exterior se vede urma unui buton oval, ruptă.	EBT	Noua			
Pl. 27/6	Fragmentul unui vas de provizii, modelat din pastă degresată cu nisip și pietricele. Suprafețe arse la maroniu zgrunțuroase. La exterior, decorat cu măturica.	EBT	Noua			
Pl. 27/7	Fragmentul unei cane modelat din pastă fină, cu suprafețe arse la cărămiziu. La exterior, este decorat în formă de plasă, cu linii ușor adâncite. Este lucrat la roată rapidă.	M				
Pl. 27/8	Fragmentul unui vas cu buza evazată, gâtul arcuit și corpul bombat, modelat din pastă fină. Suprafețe arse la negru. Nedecorat. Este lucrat la roată rapidă.	M		14		
Pl. 27/9	Fragmentul unui vas cu buza evazată, gâtul arcuit și corpul bombat, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețe arse la negru. Nedecorat. Este lucrat la roată rapidă.	M		16		
10. Lunga-Ponkok						
Pl. 28/1	Fragmentul unui vas-sac, cu buza ușor evazată, modelat din pastă degresată cu nisip fin și ceramică pisată. Arsă la maroniu deschis, cu suprafețe zgrunțuroase. Pe gât, este un brâu alveolat.	EBT/PEF	Gáva	28,6		
Pl. 28/2	Fragmentul unei străchini cu buza rotunjită și gura invazată, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mic. Suprafața exterioară s-a ars la maroniu, la gură fiind neagră, suprafața interioară s-a ars la negru. Nedecorat.	EBT/PEF	Gáva	30	32	
Pl. 28/3	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită și gura evazată, modelat din pastă degresată cu nisip și ceramică pisată. Suprafețele s-au ars la maroniu cu pete cenușii, suprafața exterioară fiind netezită. Nedecorat.	EBT/PEF	Gáva	28,4		

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
Pl. 28/4	Fragmentul unui vas de formă cilindrică cu buza îngroșată, tăiată oblic. Este modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mic. Suprafețele s-au ars la cenușiu, zgrunțuroase. Sub buză, este un brâu alveolat, iar restul este decorat cu măturica.	EBT/ PEF	Gáva	19,2		
Pl. 28/5	Fragmentul unui vas mic de formă bitronconică, modelat din pastă fină. Suprafața exterioară este de culoare roșu-marونی, netezit, cea interioară fiind marونی deschis, zgrunțuroasă. Nedecorat.	EBT/ PEF	Gáva		16	
Pl. 28/6	Fragmentul unui vas mic de formă bitronconică, modelat din pastă fină. Suprafețele zgrunțuroase au o culoare roșiatică, cu o pată neagră la exterior. Nedecorat.	EBT/ PEF	Gáva		14	
Pl. 28/7	Fragment din umărul unui vas cu gât cilindric, modelat din pastă degresată cu nisip și pietricele, cu suprafețe arse la roșu-marونی. La exterior este lustruit, în interior fiind zgrunțuroasă. Nedecorat.	EBT/ PEF	Gáva			
Pl. 29/1	Fragmentul unui vas mic cu buza rotunjită și gura evazată, cu corpul bombat, modelat din pastă fină. Suprafețele s-au ars la negru, cea exterioară fiind netezită. La exterior, pe corp este un brâu vertical, împins din exteriorul vasului.	EBT/ PEF	Gáva	6,2	7,6	
Pl. 29/2	Fragmentul unei cești cu buza tăiată oblic, modelat din pastă fină, arsă la marونی deschis, cu suprafețe netezite. Are o toartă în bandă, supraînălțată. Nedecorat,	EBT/ PEF	Gáva	7	8,1	c. 3
Pl. 29/3	Fragmentul unui vas-sac, cu buza tăiată oblic, modelat din pastă degresată cu nisip fin și ceramică pisată. Arsă la marونی deschis, cu suprafețe netezite. Pe gât, este un brâu alveolat.	EBT/ PEF	Gáva			
Pl. 29/4	Fragment dintr-un vas mic cu corpul bombat, modelat din pastă fină. Suprafețele s-au ars la negru, cea exterioară fiind netezită. Nedecorat.	EBT/ PEF	Gáva		9	
Pl. 29/5	Fragmentul unui vas mic cu buza rotunjită, modelat din pastă fină. Suprafața exterioară este roșie cu urme de ardere secundară, la interior este cenușie cu pete maronii. Nedecorat.	EBT/ PEF	Gáva	12		
Pl. 29/6	Fragmentul unui vas de formă cilindrică cu buza îngroșată, modelat din pastă degresată cu nisip fin. Suprafețele s-au ars la cărămiziu, zgrunțuroase. Nedecorat.	EBT/ PEF	Gáva			
Pl. 29/7	Fragmentul unui vas cu buza răsfrântă în afară, modelat din pastă degresată cu nisip fin. Suprafețele s-au ars la negru, cea exterioară fiind lustruită, la interior netezită. În interior, este decorat cu caneluri late, puțin adâncite.	EBT/ PEF	Gáva			
Pl. 29/8	Fragmentul unui vas de provizii, modelat din pastă degresată cu nisip fin și ceramică pisată. Suprafețe arse la marونی deschis, cea interioară fiind zgrunțuroasă. Decorat cu trei caneluri late (probabil în ghirlandă).	EBT/ PEF	Gáva			

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
Pl. 29/9	Fragmentul unui vas mic cu buza rotunjită, modelat din pastă fină, cu suprafețe arse la maroniu deschis, zgrunțuroase. Sub buză este un buton aplatizat în poziție verticală.	EBT/ PEF	Gáva			
Pl. 30/1	Fragmentul unui vas de provizii cu buza rotunjită și gura evazată, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafețe arse la cărămiziu-închis, zgrunțuroase. Nedecorat.	EBT/ PEF	Gáva			
Pl. 30/2	Fragmentul unui vas de provizii modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafața exterioară este brun-cărămiziu, netezit, cea interioară maroniu-deschis, zgrunțuros. La exterior se vede urma unui brâu vertical și a mai multor caneluri late, verticale.	EBT/ PEF	Gáva			
Pl. 30/3	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafața exterioară arsă la cărămiziu-închis, cea interioară la cenușiu, zgrunțuroase. La exterior urmele unui decor cu măturica sau cu pieptene.	EBT/ PEF	Gáva			
Pl. 30/4	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafața exterioară arsă la cărămiziu, cea interioară la negru, zgrunțuroase. La exterior decorat cu măturica.	EBT/ PEF	Gáva			
Pl. 30/5	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafața exterioară arsă la maroniu, cea interioară la cenușiu-închis, zgrunțuroase. La exterior decorat cu măturica.	EBT/ PEF	Gáva			
Pl. 30/6	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare, cu suprafețe arse la maroniu deschis, zgrunțuroase. La exterior, un brâu simplu, plasat orizontal.	EBT/ PEF	Gáva			
Pl. 30/7	Fragmentul unei străchini cu buza rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip și ceramică pisată. Arsă la negru, cu suprafețe zgrunțuroase. Nedecorat.	EBT/ PEF	Gáva			
Pl. 30/8	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip, cu suprafețe arse la cenușiu, zgrunțuroase. La exterior, decorat cu măturica.	EBT/ PEF	Gáva			
Pl. 30/9	Fragmentul unui vas de provizii de tip sac, cu buza rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare, arsă la cenușiu, cu suprafețe zgrunțuroase. Pe gât este un brâu alveolat.	EBT/ PEF	Gáva			
Pl. 31/1	Fragmentul unei străchini cu buza rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip și ceramică pisată. Arsă la negru, cu suprafețe lustruite. Decorat în interior cu ghirlande în formă de stea.	EBT/ PEF	Gáva			
Pl. 31/2	Fragmentul unui vas-sac, cu buza rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip și ceramică pisată. Arsă la negru, suprafața exterioară este zgrunțuroasă, cea interioară netezită. Sub buză sunt două brăuri simple orizontale.	EBT/ PEF	Gáva			

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
Pl. 31/3	Fragmentul unui vas-sac, cu buza tăiată oblic, modelat din pastă degresată cu nisip și ceramică pisată. Suprafața exterioară s-a ars la cărămiziu, netezită, cea interioară la negru, zgrunțuroasă. Sub buză este un brâu alveolat.	EBT/PEF	Gáva			
Pl. 31/4	Fragmentul unui vas de provizii, modelat din pastă degresată cu nisip și ceramică pisată. Suprafața exterioară s-a ars la negru, lustruită, cea interioară la cărămiziu, zgrunțuroasă. Este decorat cu caneluri.	EBT/PEF	Gáva			
Pl. 31/5	Fragmentul unui vas de provizii, modelat din pastă degresată cu nisip și pietricele. Suprafața exterioară s-a ars la negru, neteziită, cea interioară la cărămiziu, zgrunțuroasă. Este decorat cu caneluri late.	EBT/PEF	Gáva			
Pl. 31/6	Fragmentul unui vas de provizii, modelat din pastă degresată cu nisip și ceramică pisată. Suprafața exterioară s-a ars la negru, lustruită, cea interioară la maroniu-deschis, zgrunțuroasă. Este decorat cu caneluri late în ghirlandă.	EBT/PEF	Gáva			
Pl. 31/7	Fragmentul unui vas de provizii, modelat din pastă degresată cu nisip și ceramică pisată. Suprafața exterioară s-a ars la negru, lustruită, cea interioară la maroniu-deschis, zgrunțuroasă. Este decorat cu caneluri subțiri în ghirlandă, despărțite între ele.	EBT/PEF	Gáva			
Pl. 31/8	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip, cu suprafețe arse la cenușiu, zgrunțuroase. La exterior, decorat cu măturica.	EBT/PEF	Gáva			
Pl. 31/9	Fragmentul unui vas modelat din pastă fină, cu suprafețe arse la cenușiu, în exterior netezit, în interior zgrunțuros. La exterior, este un brâu orizontal, alveolat.	EBT/PEF	Gáva			
Pl. 31/10	Fragmentul unui vas de provizii, modelat din pastă degresată cu nisip și pietricele. Suprafața exterioară s-a ars la cărămiziu, cea interioară la cenușiu, zgrunțuroase. Este decorat cu un brâu alveolat.	EBT/PEF	Gáva			
Pl. 31/11	Fusaiolă în formă de clepsidră, modelată din pastă fină, arsă la negru cu urme de ardere secundară maronie, netezit. Perforat la mijloc. Nedecorat.	EBT/PEF	Gáva		3,7	
Pl. 31/12	Fusaiolă circulară modelată din pastă fină, arsă la cenușiu, zgrunțuroasă. Perforat la mijloc. Nedecorat.	EBT/PEF	Gáva		4,2	
11. Lunga–Intravilan						
Pl. 32/1	Fragmentul unei fructiere cu buza dreaptă, trasă în afară, modelat din pastă fină. Suprafețele arse la cărămiziu, cu o pată neagră la interior, zgrunțuroase. Buza este ruptă. Nedecorat.	DEF	LaTéne	c. 47		

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
Pl. 32/2	Fragmentul unei fructiere cu buza dreaptă, evazată, modelat din pastă fină, arsă la cenușiu, lustruit. Nedecorat. Este lucrat la roată rapidă.	DEF	LaTène	c. 27,5		
Pl. 32/3	Fragmentul unei fructiere cu buza dreaptă, evazată, modelat din pastă fină, arsă la cenușiu, lustruit. Pe buză este decorat cu linie ondulată. Este lucrat la roată rapidă.	DEF	LaTène	28		
Pl. 32/4	Fragmentul unei fructiere cu buza dreaptă, evazată, modelat din pastă fină, arsă la cenușiu, lustruită. Nedecorat. Este lucrat la roată rapidă.	DEF	LaTène	21		
Pl. 32/5	Fragmentul unei oale cu buza ascuțită, evazată, cu gâtul arcuit, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafața exterioară s-a ars la maroniu-închis, cea interioară la negru, zgrunțuroasă. Nedecorat.	DEF	LaTène	20,5		
Pl. 32/6	Fragmentul unei "cești dacice" cu buza rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la maroniu, partea superioară fiind mai deschisă la culoare. Toarta ruptă. Nedecorat.	DEF	LaTène	19,5		13,5
Pl. 33/1	Fragmentul unui vas cu baza inelară, modelat din pastă fină. Suprafețele s-au ars la maroniu-deschis, zgrunțuroase. Nedecorat.	DEF	LaTène			10
Pl. 33/2	Fragmentul unui vas modelat din pastă fină. Suprafețele s-au ars la cenușiu, netezite. La exterior decorat cu două brâuri paralele.	DEF	LaTène			
Pl. 33/3	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafața exterioară arsă la cenușiu-închis, cea interioară la maroniu, zgrunțuroase. La exterior este decorat cu fascicule de linii drepte și ondulate.	DEF	LaTène			
Pl. 33/4	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafețele s-au ars la maroniu-închis, zgrunțuroase. La exterior este un brâu alveolat.	DEF	LaTène			
Pl. 33/5	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafețele s-au ars la maroniu-deschis, zgrunțuroase. Este decorat cu fascicule de linii drepte, între care sunt fascicule de linii în ghirlandă.	DEF	LaTène			
Pl. 33/6	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la maroniu-deschis, zgrunțuroase. Este decorat cu un brâu orizontal, alveolat, sub care sunt impresiuni triunghiulare.	DEF	LaTène			
Pl. 33/7	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafața exterioară arsă la maroniu, cea interioară la cenușiu-închis, zgrunțuroasă. La exterior este decorat cu un brâu arcuit, alveolat.	DEF	LaTène			
Pl. 33/8	Fragmentul unei oale cu buza rotunjită, evazată, cu gâtul arcuit, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafețele s-au ars la portocaliu, zgrunțuroase. Nedecorat.	DEF	LaTène			

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
Pl. 33/9	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip fin și ceramică pisată. Suprafețele s-au ars la cenușiu, cu urme de ardere secundară, zgrunțuroase. La exterior este un buton mare, oval-alungit.	DEF	LaTène			
Pl. 34/1	Fragmentul unei oale modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cenușiu-închis, cu urme de ardere secundară maronie, zgrunțuroase. Decorat pe umăr cu un brâu simplu, orizontal.	DEF	LaTène			
Pl. 34/2	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cărămiziu, zgrunțuroase. Este decorat cu impresiuni, făcute cu o rotiță dințată. Este făcut la roată lentă.	M				
Pl. 34/3	Piatră (probabil gresie) de culoare cenușie, șlefuită, cu un capăt îngroșat pe o parte, subțiat pe cealaltă.	DEF?	LaTène?			
12. Mărtănuș–Tanorok						
Pl. 35/1	Fragmentul unei străchini lobate, modelat din pastă degresată cu nisip, arsă la maroniu deschis, cu suprafețe zgrunțuroase. Nedecorat.	EBM	Wietenberg		30	
Pl. 35/2	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită și gura evazată, modelat din pastă degresată cu nisip și pietricele. Suprafețe arse la portocaliu, zgrunțuroase. Pe gât este decorat cu un brâu simplu, orizontal.	EBM	Wietenberg			
Pl. 35/3	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită și gura evazată, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafețe arse la cenușiu, zgrunțuroase. Nedecorat.	EBM	Wietenberg			
Pl. 35/4	Fragmentul unei străchini calotiforme, cu buza rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip, cu suprafețe arse la cenușiu, zgrunțuroase. Nedecorat.	EBM	Wietenberg			
Pl. 35/5	Fragmentul unei străchini de formă tronconică, cu buza rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip, cu suprafețe arse la cenușiu-cărămiziu, zgrunțuroase. Sub buză este decorat cu un brâu simplu, orizontal, întrerupt de un buton aplatizat de formă ovală.	EBM	Wietenberg			
Pl. 35/6	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită și gura ușor evazată, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețe arse la cenușiu, zgrunțuroase. Nedecorat.	EBM	Wietenberg			
Pl. 35/7	Fragmentul unei străchini calotiform, cu buza tăiată oblic, modelat din pastă degresată cu nisip, cu suprafața exterioară maronie, cea interioară cenușiu-închis, zgrunțuroase. Decorat cu un buton oval, plasat orizontal.	EBT	Noua			
Pl. 35/8	Fragmentul unui vas-sac cu buza rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafața exterioară arsă la brun-cărămiziu, la interior cenușiu, zgrunțuroase. Sub buză este un brâu orizontal, alveolat, sub care, un buton oval, alveolat.	EBT	Noua			

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
Pl. 35/9	Fragmentul unei toarte supraînălțate cu buton, probabil dintr-o ceașcă, modelat din pastă fină, arsă la cenușiu, netezit. Nedecorat.	EBT	Noua			
Pl. 35/10	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafața exterioară arsă la maroniu, cea interioară la cenușiu-închis, zgrunțuroase. La exterior, decorat cu măturica.	EBT	Noua			
13. Târgu Secuiesc–Torjai út job oldala III.						
Pl. 36/1	Fragmentul unui vas de provizii, cu gura dreaptă, evazată, modelat din pastă fină. Suprafețele s-au ars la cenușiu. Partea exterioară este decorată cu fascicule de linii drepte și ondulate. Este lucrat la roată rapidă.	DEF	LaTéne	31		
Pl. 36/2	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită, evazată, modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafața exterioară este de culoare maronie, cea interioară cenușie, zgrunțuroase. Pe gât este o linie orizontală incizată.	DEF	LaTéne	18		
Pl. 36/3	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită, evazată, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafața exterioară este de culoare maronie-închis, cea interioară cenușie-închis, zgrunțuroase. Nedecorat.	DEF	LaTéne			
Pl. 36/4	Fragmentul unui vas modelat din pastă fină, cu suprafețe arse la maroniu-închis, zgrunțuroase. La exterior este un buton mic, circular.	DEF	LaTéne			
Pl. 36/5	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafața exterioară este de culoare cărămizie, cea interioară cenuși-închis, zgrunțuroase. La exterior este un buton oval-alungit cu alveole.	DEF	LaTéne			
Pl. 36/6	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la maroniu, zgrunțuroase. Este decorat cu un brâu alveolat.	DEF	LaTéne			
Pl. 36/7	Fragmentul unui vas modelat din pastă fină. Suprafețele s-au ars la brun-cenușiu, zgrunțuroase. La exterior este decorat cu un brâu alveolat.	DEF	LaTéne			
Pl. 36/8	Fragmentul unui vas modelat din pastă fină. Suprafața exterioară este de culoare cărămizie, zgrunțuroasă. La exterior este decorat cu un buton.	DEF	LaTéne			
Pl. 36/9	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafața exterioară este de culoare maronie, cea interioară cenușiu-închis, zgrunțuroase. Pe partea exterioară este un brâu arcuit.	DEF	LaTéne			

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
Pl. 36/10	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafața exterioară este de culoare brun-cenușiu, cea interioară cenușiu-închis, zgrunțuroase. La exterior se văd urmele unui decor cu măturica sau, mai probabil, urmele unor fascicule de linii ondulate.	DEF	LaTéne			
14. Turia-Rétiláb/Nagy út mente						
Pl. 37/1	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cenușiu-închis, la exterior lustruit. Gâtul este legat cu umărul cu o toartă în bandă. Pe umăr, lângă toartă se văd urmele unor incizii, probabil a unui decor hașurat.	EBM	Wietenberg	12,5	14,5	
Pl. 37/2	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cenușiu-închis, la exterior lustruit. Nedecorat.	EBM	Wietenberg	9		
Pl. 37/3	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la maroniu, la exterior netezit. Pe suprafața exterioară este un brâu arcuit.	EBM?	Wietenberg?			
Pl. 37/4	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip și pietricele. Suprafețele s-au ars la maroniu-închis, cu urme de ardere secundară, zgrunțuroase. Este decorat cu un brâu alveolat.	DEF	LaTéne		19,5	
Pl. 37/5	Fragmentul unui vas modelat din pastă fină, cu suprafețe arse la cărmiziu, lustruite. Este decorat cu o linie incizată orizontal. Este lucrat la roată rapidă.	DEF	LaTéne			
Pl. 37/6	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip și pietricele. Suprafețele s-au ars la maroniu-închis, zgrunțuros. Este decorat cu un brâu alveolat.	DEF	LaTéne			
Pl. 37/7	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită, gura evazată, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la maroniu-închis, zgrunțuros. Nedecorat.	DEF	LaTéne			
Pl. 38/1	Fragmentul unei fructiere cu buza dreaptă, evazată, modelat din pastă fină, arsă la cenușiu, netezit. Nedecorat. Este lucrat la roată rapidă.	DEF	LaTéne	c. 27		
Pl. 38/2	Fragmentul unei fructiere cu buza dreaptă, evazată, modelat din pastă fină, arsă la cenușiu, netezit. Nedecorat. Este lucrat la roată rapidă.	DEF	LaTéne	c. 25		
Pl. 38/3	Fragmentul unei fructiere cu buza dreaptă, evazată, modelat din pastă fină. Suprafața exterioară este de culoare maronie, cea interioară cenușiu, netezită. Nedecorat. Este lucrat la roată rapidă.	DEF	LaTéne	c. 23		

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
Pl. 38/4	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită, evazată, modelat din pastă fină. Suprafețele s-au ars la negru, netezite. La exterior se văd urmele unui decor ușor incizat. Este lucrat la roată rapidă.	DEF	LaTéne	14,3		
Pl. 38/5	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită, evazată, modelat din pastă fină. Suprafețele s-au ars la cenușiu, lustruite. Nedecorat. Este lucrat la roată rapidă.	DEF	LaTéne	10,4		
Pl. 38/6	Fragment din baza unui vas, modelat din pastă fină, arsă la cenușiu, cu suprafața exterioară netezită. Nedecorat. Este lucrat la roată rapidă.	DEF	LaTéne			8
Pl. 38/7	Fragmentul unui vas modelat din pastă fină. Suprafețele s-au ars la cenușiu, cea exterioară lustruită, decorat cu un brâu simplu, orizontal. Este lucrat la roată rapidă.	DEF	LaTéne			
Pl. 38/8	Fragmentul unei căni cu buza rotunjită, evazată, modelat din pastă fină. Suprafețele s-au ars la cenușiu. Pe umăr este ciotul unei toarte în bandă. Nedecorat. Este lucrat la roată rapidă.	DEF	LaTéne	12		
Pl. 38/9	Fragment din piciorul unui vas modelat din pastă fină, arsă la cenușiu, lustruit. Nedecorat. Este lucrat la roată rapidă.	DEF	LaTéne			16
Pl. 38/10	Fragment din piciorul unui vas modelat din pastă fină, arsă la cenușiu-închis, lustruit la exterior, netezit în interior. Nedecorat. Este lucrat la roată rapidă.	DEF	LaTéne			12
15. Turia-Vöremenő I.						
Pl. 39/1	Fragmentul unui vas cu buza îngroșată, rotunjită, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafața exterioară arsă la cenușiu, cu urme de ardere secundară, cea interioară este maroniu, zgrunțuroase. La exterior este decorat cu incizii oblice.	DEF	LaTéne	22		
Pl. 39/2	Fragmentul unui vas cu buza îngroșată, evazată, cu corpul cilindric, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la negru, netezite. Nedecorat.	DEF	LaTéne	23		
Pl. 39/3	Fragmentul unui vas cu buza rotunjită, evazată, modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la negru, netezite. Nedecorat.	DEF	LaTéne	22		
Pl. 39/4	Fragmentul unui vas cu buza îngroșată, cu corpul cilindric, modelat din pastă degresată cu nisip și ceramică pisată. Suprafața exterioară s-a ars la cenușiu, cea interioară la cărămiziu, netezite. Nedecorat.	DEF	LaTéne	14,5		
Pl. 39/5	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip și ceramică pisată. Suprafețele s-au ars la maroniu, zgrunțuroase. La exterior decorat cu un buton circular, alveolat.	DEF	LaTéne			

Ilustrație	Descrierea materialului	Epoca	Cultura	Dimensiuni (cm)		
				dg	dm	db
Pl. 39/6	Fragmentul unei fructiere cu buza dreaptă, evazată, modelat din pastă fină, arsă la cenușiu, netezit. Nedecorat. Este lucrat la roată rapidă.	DEF	LaTène			
Pl. 39/7	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la maroniu, zgrunțuroase. La exterior decorat cu fascicule de linii ondulate sau drepte.	DEF	LaTène			
Pl. 39/8	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip cu bobul mare. Suprafața exterioară s-a ars la cărămiziu, cea interioară la maroniu, zgrunțuroase. La exterior decorat cu un buton oval, cu două impresiuni.	DEF	LaTène			
Pl. 39/9	Fragmentul unui vas modelat din pastă degresată cu nisip. Suprafețele s-au ars la cenușiu, netezite. Pe partea interioară, se vede urma unui decor incizat în formă de "V".	DEF	LaTène			

Rezultate preliminare ale cercetărilor geofizice și de teledetecție de la Coldău, jud. Bistrița Năsăud

Preliminary results of the geophysical and teledetection researches at Coldău, Bistrița Năsăud

Dan Ștefan¹
Alexandru Popa²

Cuvinte cheie: Transilvania, Epoca Bronzului, exploatarea sării, sisteme de fortificare

Key words: *Transylvania, Bronze Age, salt exploitation, fortification systems*

ABSTRACT

The study presents the results of a series of interdisciplinary researches conducted in the area of Coldău fortification, especially through methods specific for aerial archaeology of low and medium altitude, as well as geophysical measurements and investigations. These were meant to complete the already known data from previous archaeological diggings conducted by N. Vlassa in 1967. The fortification's rampart is not visible in height, but is marked on the surface with quite visible, large, brown or brick-red boulders. Their structure is very different of the soil's matrix. The boulders have a high density, compact texture, many gaseous inclusions and a glass-like gloss. A first evaluation of the fortification system was done through measuring the soil's magnetic susceptibility (2012). Later (2012, 2015) the geophysical studies were continued on larger surfaces, by using magnetometry. The site at Coldău belongs to the wider frame of vitrified forts. These stand out by having, inside the rampart, a nucleus that went through strong structural changes due to extreme thermic conditions. Both the rampart and the surrounding ditch are well visible in the magnetic map processed during our researches. The geophysical data show that they both had the same dimensions throughout the entire surface we measured: the ditch was approx. 8 m wide and the rampart approx. 11 m.

The fortification system is not the only element that requires reopening the discussion about the site at Coldău. Based on the magnetometric maps one can easily notice that the inner part of the site does not totally lack magnetic anomalies. These are quite many in the western part of the site. They could be interpreted as traces of degraded prehistoric complexes. Nevertheless, the small density of these magnetic anomalies does not offer proper support for any scenery in which the site could have been the host of intense human activity in the past.

In order to decode the role of the fortification at Coldău in the economic and cultural landscape of this region at the end of the Bronze Age we need to conduct further interdisciplinary researches and, maybe even extend the archaeological diggings, especially in the areas where we already detected geophysical anomalies.

La mică distanță față de marile centre preindustriale de exploatare a sării de la

Băile Figa, Săsarm și Căila³ este cunoscută o cetate ce ocupă platoul proeminent înălțat pe malul drept al Someșului Mare,

¹ Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sf. Gheorghe, danstefan00@gmail.com.

² Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sf. Gheorghe, alex.popa@live.de.

³ HARDING, KAVRUK 2013, HARDING, KAVRUK 2013, p. 41-154 cu bibliografia mai veche.

imediat în aval de confluența cu pârlul Meleș, la intrarea în satul Coldău, jud. Bistrița-Năsăud (Pl. I). Până de curând, situl a fost cunoscut, în special, prin săpăturile arheologice de mică amploare conduse în 1967 de către Nicolae Vlăsa⁴. Aceste cercetări au documentat un sistem de fortificare extrem de elaborat⁵ ce închide o suprafață de aproximativ 2 Ha, dar în care săpăturile arheologice⁶ nu au reușit să pună în evidență complexe individuale și, cu atât mai puțin, să delimiteze un strat de cultură. În baza unui număr restrâns de fragmente ceramice descoperite la baza dinspre interior a valului nordic, fortificația și, implicit, cetatea de la Coldău au fost încadrate în etapa finală a manifestărilor culturale de tip Wietenberg. Pornind de la poziția dominantă și poziționarea în spațiul geografic și în ansamblul economic și cultural al sfârșitului epocii bronzului, a fost analizat un posibil rol de control exercitat de cetatea de la Coldău în cadrul unor circuite comerciale la mare distanță, ce aveau ca scop final schimbul staniului din zona Tisei și a Dunării Mijlocii cu sarea intracarpatică⁷.

Pentru a completa datele cunoscute din săpăturile arheologice mai vechi, au fost efectuate o serie de cercetări interdisciplinare derulate, în special, prin metode specifice arheologiei aeriene de la mică și medie altitudine și prin măsurători și investigații geofizice.

Studiul aerian al cetății de la Coldău și a microzonei asociate

Integrarea la nivelul unei microzone a informațiilor cartografice mai vechi și mai noi împreună cu rezultatele cercetărilor arheologice referitoare la cetatea de la

Coldău a fost realizată în baza principiilor teledetecției aplicate la domeniul arheologiei aeriene de mică și medie altitudine. Pentru aceasta au fost utilizate platforme radiocomandate cu sistem de propulsie multitor, echipate cu camere foto de mare rezoluție, cu ajutorul cărora au fost înregistrate imagini aeriene perpendiculare și oblice. Misiunile aeriene au fost proiectate și executate în mod autonom și au asigurat o acoperire cu mozaic de imagini aeriene perpendiculare și oblice pe o suprafață de aproximativ 40 Ha. Plafonul de zbor al sistemului multitor a fost stabilit la 200 m față de punctul de decolare, în centrul cetății de la Coldău. În scopul popularizării sitului arheologic și a cercetărilor de la Coldău, a fost înregistrat și un consistent material videografic aerian.

Pornind de la mozaicul de imagini aeriene a fost posibilă calcularea fotogrametrică a unui ortofotoplan de mare rezoluție (pl. II). În plus, folosind principiile fotogrammetriei, din aceleași imagini aeriene, a fost posibilă calcularea unui model digital al suprafeței terenului (PL. III – modelul de elevație suprapus de clădiri, structuri antropice aflate la suprafață și vegetație)⁸. Acest model digital, la rândul lui, a stat la baza extragerii unui model de elevație a terenului, fără clădiri și vegetație⁹ și a calculării curbelor topografice de nivel (Pl. IV).

Hărțile și datele realizate prin metodele mai sus prezentate permit o solidă documentare spațială a cetății în relație cu mediul natural și antropic actual. Valul cetății se evidențiază clar, prin nuanțele roșii, portocalii și brune în imaginile aeriene. Lățimea maximă a acestei amprente, calculată din ortofotoplan, este de peste 30 m, materialul din care a fost construit valul fiind acum rulat la suprafață prin lucrări agricole. Din interpretarea combinată a

⁴ VLĂSA 1973.

⁵ Secțiunile I și II din săpăturile lui Vlăsa.

⁶ Secțiunea III din săpăturile lui Vlăsa.

⁷ KAVRUK 2012, 26-29.

⁸ DSM – Digital Surface Model.

⁹ DEM – Digital Elevation Model.

ortofotoplanului și a modelelor digitale de elevație putem calcula suprafața totală a cetății, aceasta fiind de 2.1 Ha. Platoul cetății se ridică față de lunca Someșului cu aproximativ 15 m.

Investigații geofizice asupra sistemului de fortificare și incintei cetății de la Coldău

Elementul cel mai proeminent al sistemului defensiv de la Coldău, valul, este prea puțin vizibil în elevație, dar el este indicat astăzi prin bolovani aflați la suprafață, de culoare brună sau cărămizie. Structura acestor bolovani este radical diferită față de matricea solului, fiind caracterizați prin densitate mare, textură compactă, numeroase incluziuni gazoase și luciu sticlos. O primă evaluare a sistemului de fortificare a fost realizată prin metoda măsurării nesistematice a susceptibilității magnetice. Această metodă este cea mai potrivită pentru a evalua, preliminar, tipul de transformări ce au afectat miezul valului, adus acum la suprafață fragmentar prin lucrări agricole și alte procese de eroziune. Măsurătorile au arătat valori foarte mari ale susceptibilității magnetice (în domeniul $30 \div 70 \times 10^{-3}$ SI). Aceste valori sunt de peste 100 de ori mai mari decât media susceptibilității magnetice a solului de pe platoul cercetat, fiind rezultatul unui tratament termic foarte puternic al valului, în trecut, în urma căruia a fost depășit în mod considerabil pragul temperaturii Curie¹⁰.

Ulterior, studiile geofizice au fost continuate pe suprafețe extinse cu ajutorul metodei magnetometrice. Aceste investigații au fost realizate în trei sesiuni diferite, respectiv în toamna anului 2012, vara anului 2015 și toamna anului 2016¹¹. În toate

aceste sesiuni au fost parcurse mai multe etape¹², dintre care amintim, pe scurt, următoarele: familiarizarea cu caracteristicile sitului (suprafață, relief, caracteristici pedologice, surse de perturbație a semnalului geofizic), identificarea zonelor accesibile pentru măsurători geofizice, stabilirea strategiei de achiziție a datelor, stabilirea modului și locului amplasării rețelei de măsură și achiziție a datelor, curățarea de deșeuri metalice a suprafețelor selectate, calibrarea și configurarea instrumentelor geofizice, materializarea în teren a rețelei de măsură și înregistrarea coordonatelor topografice ale acestora cu ajutorul receptorilor GPS geodezice, achiziția datelor geofizice, procesarea datelor prin interpolare și filtre specifice, prepararea hărților geofizice, georeferențierea imaginilor raster obținute.

Pentru completarea etapei de achiziție a datelor magnetometrice din 2012, a fost proiectată și materializată în teren o rețea de măsură (grid) compusă din două celule cu latura de 40 m. În această suprafață ($2 \times 1600 \text{ m}^2 = 3200 \text{ m}^2$) au fost măsurate și înregistrate valori ale gradientului componente verticale a câmpului magnetic terestru. Pentru aceasta a fost utilizat un magnetometru dual Bartington Grad 601-2. Acest tip de magnetometru este proiectat să asigure măsurarea și înregistrarea valorilor gradientului vertical al câmpului magnetic terestru și este înzestrat cu două unități de măsură montate pe un cadru rigid, la distanța de 1 m. Prelucrarea datelor magnetice a relevat o structură complexă a sistemului de fortificare de la Coldău și o relativă lipsă a unor anomalii magnetice în interiorul incintei. Rezultatele astfel obținute în urma investigației magnetometrice din anul 2012 confirmă, în general, datele anterior cunoscute referitoare la tipologia

¹⁰ Pragul termic Curie este de aproximativ 650°C.

¹¹ Cercetările magnetometrice din anul 2012 și 2016 au fost realizate de o echipă condusă de către D. Ștefan; investigațiile magnetometrice din anul 2015 au fost realizate de o echipă condusă de către Al. Popa.

¹² Pentru exemple de bune practici în acest domeniu a se vedea ȘTEFAN 2012.

sistemului de fortificare, dar aduc informații noi în legătură cu caracterul spațiului cuprins în incinta fortificată. Perimetrul restrâns al acestei prime zone studiată geofizic a fost considerat insuficient pentru a lămuri numeroase alte probleme specifice sitului cercetat.

Din acest motiv, investigația magnetometrică a fost continuată în anul 2015. În cadrul acestei noi sesiuni de achiziție a datelor magnetometrice, s-a folosit o instalație compusă din cinci sonde „Flux-gate”, care măsoară componenta verticală a câmpului magnetic cu o marjă de eroare de circa $0,1 \pm 0,5$ nT/m. Sondele au fost dispuse pe un suport mobil non-magnetic, la un interval de 0,50 m una de alta, așa încât măsurătorile s-au efectuat în fâșii de 2,50 m lățime. Pe direcția mișcării, intervalul dintre punctele măsurate de fiecare sondă a fost de 0,05 m. Cartarea magnetometrică s-a efectuat în două perimetre rectangulare ($120 \times 27 \text{ m}^2 = 3240 \text{ m}^2$ și, respectiv, $77 \times 44 \text{ m}^2 = 3388 \text{ m}^2$). Poziția în coordonate absolute a acestora a fost determinată cu ajutorul unui GPS geodezic. Utilizându-se semnalul de corecție în timp real ROMPOS, acest sistem ne-a oferit o precizie oscilând între 0,02-0,04 m. Datele topografice achiziționate au fost stocate în sistemul național de proiecție al României „Stereo 70”.

În anul 2016, suprafața investigată a fost încă o dată extinsă ($7 \times 900 \text{ m}^2 = 5400 \text{ m}^2$), folosindu-se același echipament și strategie de măsură utilizate în campania din anul 2012.

Datele achiziționate cu ajutorul echipamentelor magnetometrice au fost interpolate cu ajutorul algoritmului „patrulater bi-linear” și ulterior compensate prin intermediul filtrului median. Rezultatele interpolării datelor au fost reprezentate sub forma unei hărți magnetice în tonuri de gri. Valorile mici, corespunzătoare unei magnetizări mai scăzute a suprafeței investigate, sunt reprezentate în tonuri mai des-

chise de culoare, cele ridicate – deopotrivă în tonuri mai întunecate. Pentru a asigura un contrast suficient de bun pentru etapa de interpretare, gama de variație dinamică a semnalului magnetic a fost limitată la intervalul ± 12 nT/m. În final, hărțile magnetice obținute au fost suprapuse peste ortofotoplan (Pl. V) și peste modelul digital de elevație a terenului (Pl. VI).

Evaluarea rezultatelor

În urma săpăturilor, dar și a observațiilor efectuate la suprafață, Nicolae Vlăsa considera latura nordică a fortificației ca fiind compusă din două segmente: un zid vitrificat în jumătatea de răsărit a acestei laturi urmat, în jumătatea de apus, de un parapet de pământ. Autorul amintit considera că aceste două segmente ar fi separate de o poartă, în timp ce parapetul de pământ din jumătatea de vest ar trebui să fie continuat și pe latura vestică a platoului. Concluziile autorului săpăturilor de la Coldău sunt completate și parțial combătute de rezultatele investigațiilor magnetometrice recente. Se pare că acestea indică mai degrabă un aspect unitar al fortificației, fără variații structurale importante pe direcția est-vest. Răspunsul magnetic extrem de puternic din zona valului indică faptul că întreaga latură de nord a acestuia are în componență sau este în întregime executată din elemente care au suferit puternice transformări la temperaturi foarte mari. Mai mult de atât, în harta magnetică se observă că pe traiectoria valului există numeroase anomalii lineare de maxim magnetic. Acestea se întrepătrund în unghi drept și formează o rețea de casete, din care se pare că ar fi alcătuit valul.

Tipul de fortificație de la Coldău se înscrie în cadrul mai larg al fortificațiilor cu miez vitrificat. Acest fapt reieșea și din săpătura din 1967 a lui Vlăsa (secțiunea lui 1 este amplasată undeva în perimetrul investi-

gat magnetic de noi în 2012). Acest model este destul de puțin discutat în literatura de specialitate din România¹³, dar el preocupă de mai bine de un secol arheologii din vestul și centrul Europei. Fortificațiile de acest tip se remarcă prin existența în val a unui nucleu ce a suferit, în condiții termice extreme, puternice transformări structurale. Denumite, în general, *vitrified forts sau vitrified walls în literatura engleză*¹⁴ sau *Schlackenwall în literatura germană*¹⁵, acestea sunt întâlnite în numeroase situri din epoca bronzului, epoca fierului, epoca romană și din perioada feudală, fiind răspândite, practic pe întregul continent. Revenind la exemple cunoscute în România, observăm că cea mai apropiată fortificație cu nucleu ars se află la Ciceu Corabia¹⁶, amplasată pe un platou înalt din Dealurile Ciceului. O altă fortificație cu nucleu ars se află și ea, la mică distanță, în amonte pe Someșul Mare, în cadrul cetății din prima și a doua epocă a fierului de la Sărățel¹⁷. Această cetate este amplasată în imediata apropiere a unor manifestări saline la suprafață, de-a lungul și în legătură cu apa Șieului, înainte de vărsarea acestuia în Someșul Mare.

Revenind la Coldău, observăm că șanțul de apărare, în exteriorul valului, este cu certitudine evidențiat atât în cele două secțiuni arheologice, dar și în suprafață, în harta magnetică. Datele geofizice indică, pentru întreaga suprafață măsurată, dimensiuni asemănătoare pentru șanț (aproximativ 8 m) și pentru val (aproximativ 11 m).

Sistemul de fortificare nu este singurul element pentru care se impune o reluare a discuțiilor despre situl de la Coldău. La momentul săpăturilor arheologice efectuate de Vlăsa, lipsa urmelor de locu-

ire din interiorul incintei a fost explicată prin caracterul de refugiu al fortificației. Această soluție de interpretare este mai puțin potrivită cu rolul pe care ne-am aștepta să-l fi jucat această cetate, ținând cont de poziția pe care o ocupă în cadrul natural și cultural anterior menționate. Investigațiile geofizice contribuie cu elemente noi la această discuție. Din hărțile magnetice se observă destul de bine faptul că interiorul incintei nu este total lipsit de anomalii magnetice. Unele dintre acestea (intense sau extrem intense, circulare, bipolare, cu margini net delimitate) sunt generate de bolovani desprinși din miezul ars și împrăștiați la suprafață sau la mică adâncime (primii 0.2 m). Alte anomalii magnetice au proprietăți diferite (intensitate mică, circulare sau liniare, monopolare, difuze) și, de aceea, trebuie explicate diferit, fiind generate de surse de perturbație magnetică aflate în profunzimea solului, undeva între adâncimea de pătrundere a plugului și până la 1 m. Numeroase mai ales în partea de vest a incintei, acestea pot fi interpretate întemeiat drept urme ale unor complexe preistorice degradate. Totuși, densitatea redusă a acestor anomalii magnetice nu oferă suport nici unui scenariu în care situl ar fi fost gazda unor activități umane intense în trecut. Cercetările viitoare urmează a explica această distribuție (puțin densă și neuniformă a complexelor arheologice).

Decodificarea rolului, jucat de situl fortificat de la Coldău în ansamblul economic și cultural al sfârșitului epocii bronzului din această regiune, necesită noi cercetări interdisciplinare și eventual extinderea săpăturilor arheologice, în special în zonele în care au fost detectate și înregistrate anomalii geofizice.

¹³ O sinteză la nivelul anului 1979 la MOSCALU 1979.

¹⁴ KRESTEN 2004.

¹⁵ BAITINGER, KRESTEN 2012; ZEEB-LANZ 2010.

¹⁶ VASILIEV, GAIU 1980.

¹⁷ VLASA, DĂNILĂ 1962, secțiunea II, p. 344.

Bibliografie / Bibliography

Florea, Vaida, Suciu 2000

Florea G, Vaida L., Suciu L., *Fortificații dacice din nord-estul Transilvaniei (un stadiu al cercetărilor)*, în *Istros*, X, p. 221-230.

Baitinger, Kresten 2012

Baitinger H., Kresten P., *Geoarchäologie zweier hessischer „Schlackenwälle“: Glauberg und Altkönig*, în *Archäologisches Korrespondenzblatt* 42, p. 493-508.

Harding, Kavruk 2010

Harding A., Kavruk, V., *A prehistoric salt production site at Băile Figa, Romania, in Eurasia Antiqua: Zeitschrift Für Archäologie Eurasiens*, 16, p. 131-167.

Harding, Kavruk 2013

Harding A., Kavruk, V., *Explorations in salt archaeology in the Carpathian Zone*. Budapest, Archaeolingua Alapítvány.

Kavruk 2012

Каврук, В., Олово и соль в Карпатском бассейне в бронзовом веке. *Revista Arheologică (Chișinău) Serie nouă* 8, 1-2, 2012, 16-36.

Kresten 2004

Kresten, P., *The vitrified forts of Europe: saga, archaeology, and geology*, în Peccio, M., et al. (Eds.), *Applied Mineralogy. Developments in Science and Technology*. ICAM-Br, p. 355-357

Marinescu 2010

Marinescu G.G., *Vestigii hallstattiene timpurii și mijlocii din nord-estul Transilvaniei*, în *Revista Bistriței* XXIV, p. 41-128.

Moscalu 1979

Moscalu, E. *Probleme ale cetăților cu „val vitrificat”, în Cercetări Arheologice. Muzeul Național de Istorie III*, p. 339-51.

Ștefan 2012

Ștefan D., ArheMAG. Aplicații ale metodei magnetice în arheologie. Manual de bune practici, Ed. Istros, Brăila.

Vasiliev, Gaiu 1980

V. Vasiliev, C. Gaiu. Așezarea fortificată din prima vârstă a fierului de la Ciceu-Corabia, jud. Bistrița-Năsăud. *ActaMN XVII* (1980), 31-63.

Vlassa 1973

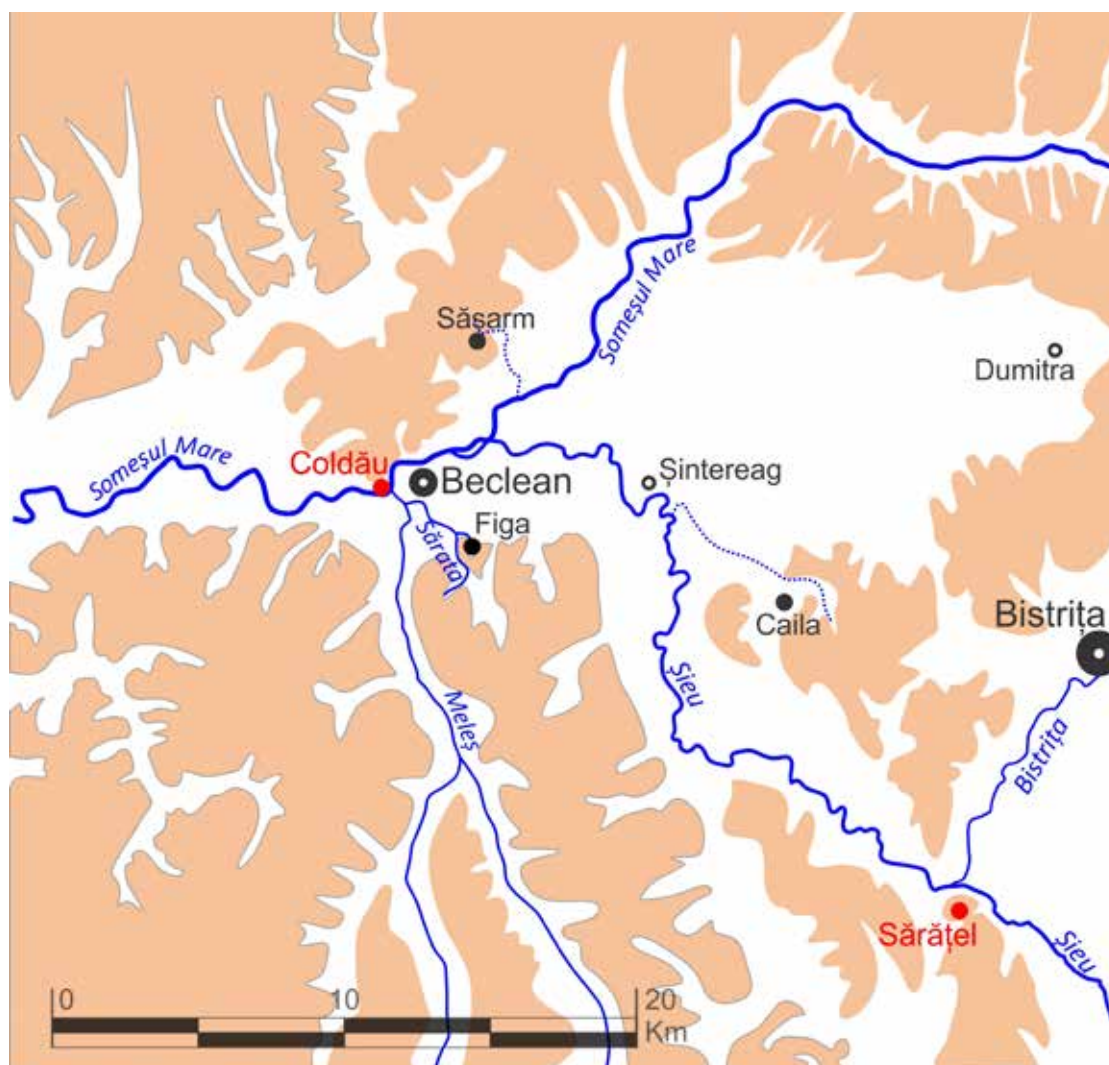
Vlassa N., *Cercetările arheologice de la Col-dău (jud. Bistrița-Năsăud)*, în *Acta Musei Napocensis*, p. 11-37.

Vlassa, Dănilă 1962

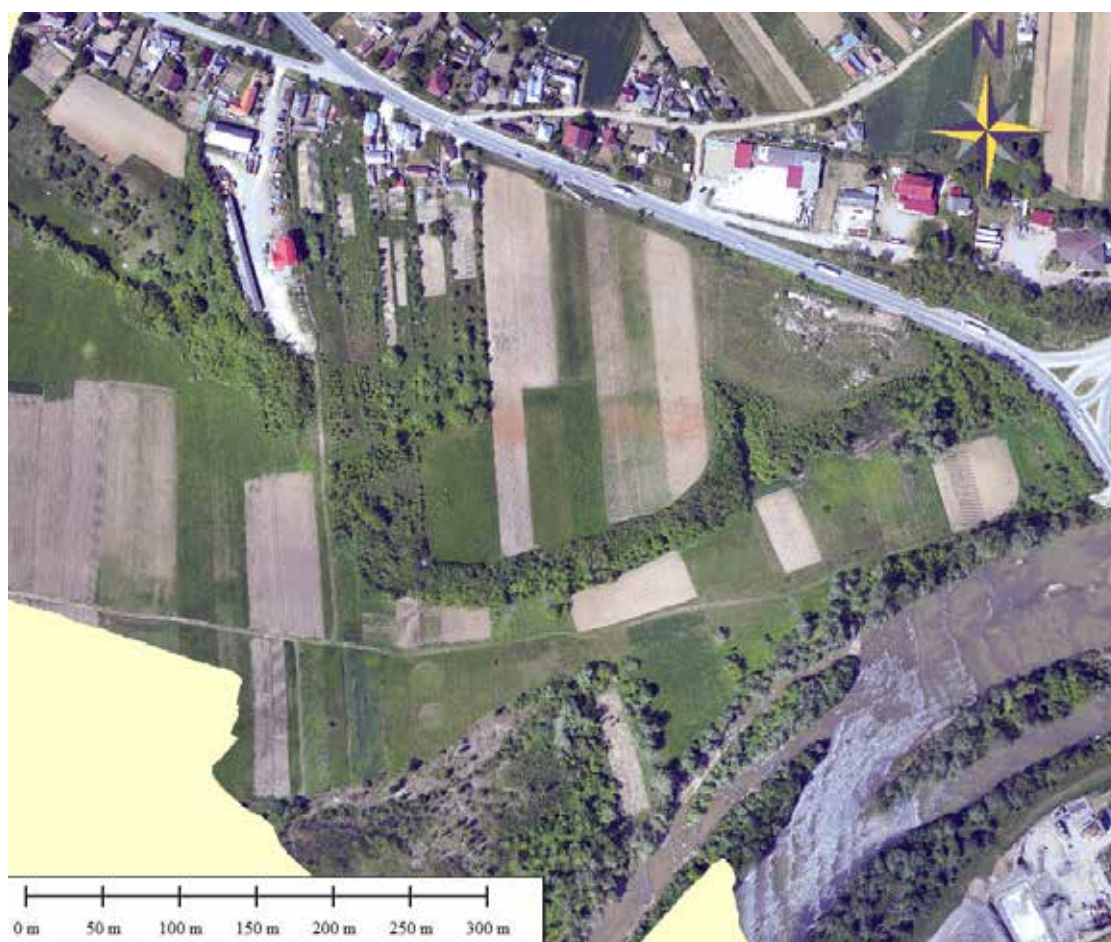
Vlassa N., Dănilă Șt., *Săpăturile arheologice de la Sărățel*, în *Materiale și Cercetări Arheologice*, VIII, p. 341-347.

Zeeb-Lanz 2010

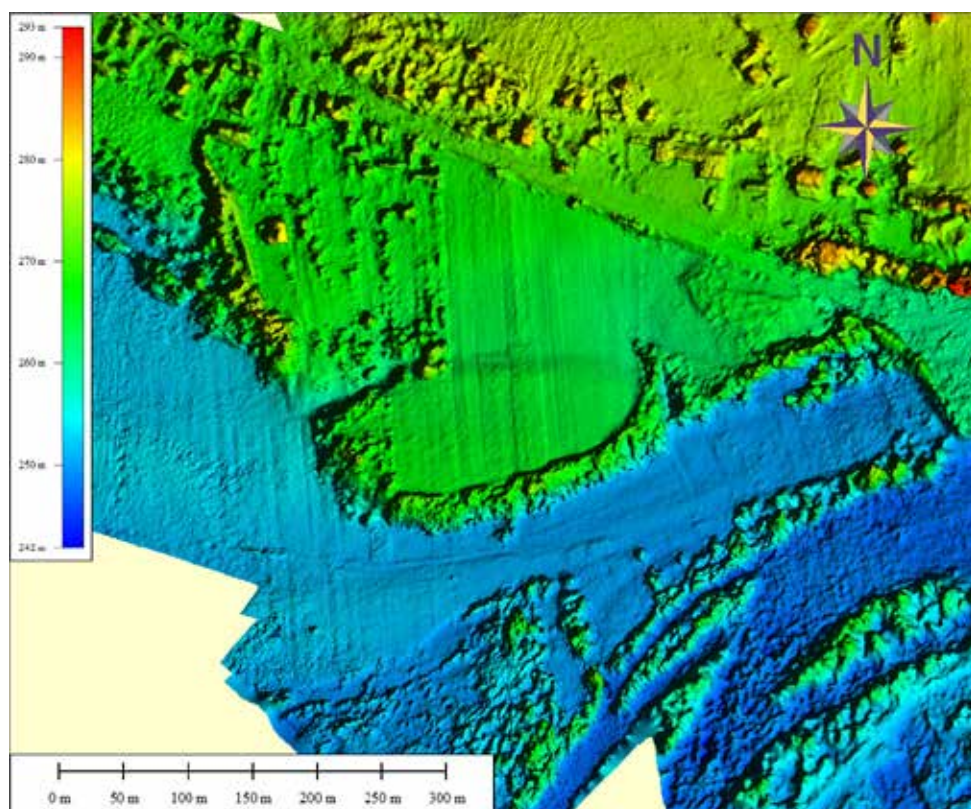
Andrea Zeeb-Lanz, *Das keltische Oppidum auf dem Donnersberg (Donnersbergkreis, Rheinland-Pfalz). Die Mauern der spätkeltischen Stadtanlage und neue Erkenntnisse zum sog. Schlackenwall*, în: S. Fichtl (ed.), *Murus celticus. Architecture et fonctions des remparts de l'âge du Fer. Actes de la table ronde à Glux-en-Glenne les 11 et 12 octobre 2006*. Coll. Bibracte 19, p. 229-242.

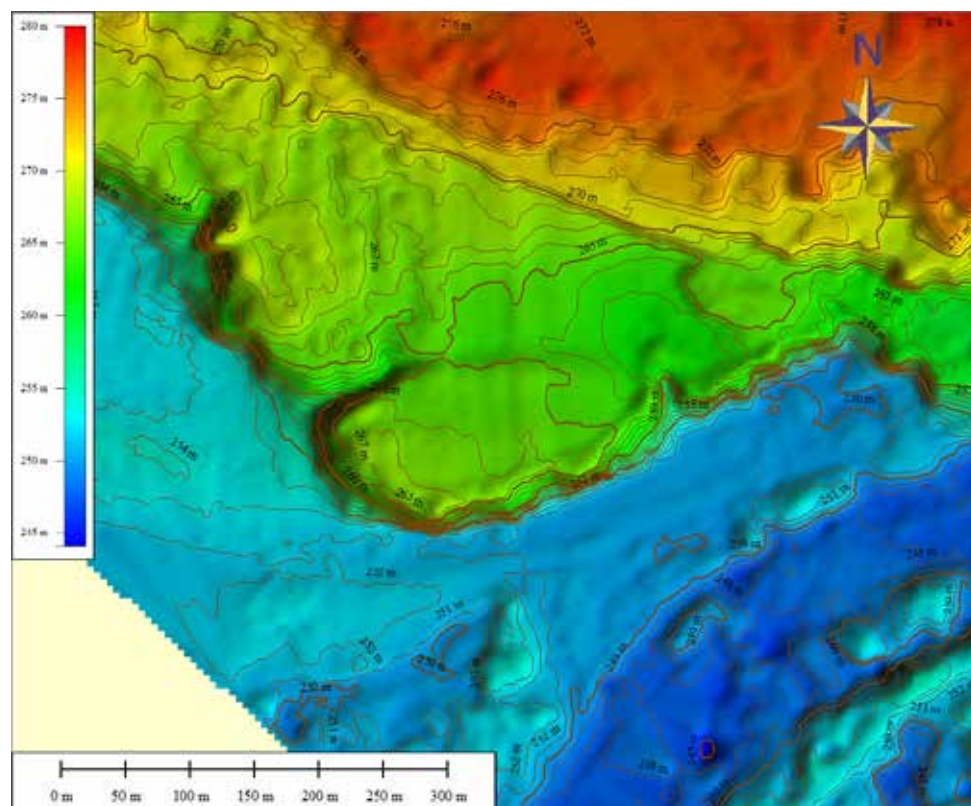
Pl. I – Harta siturilor arheologice menționate în text.

Pl. II – Ortofotoplan de mare detaliu al sitului de la Coldău.

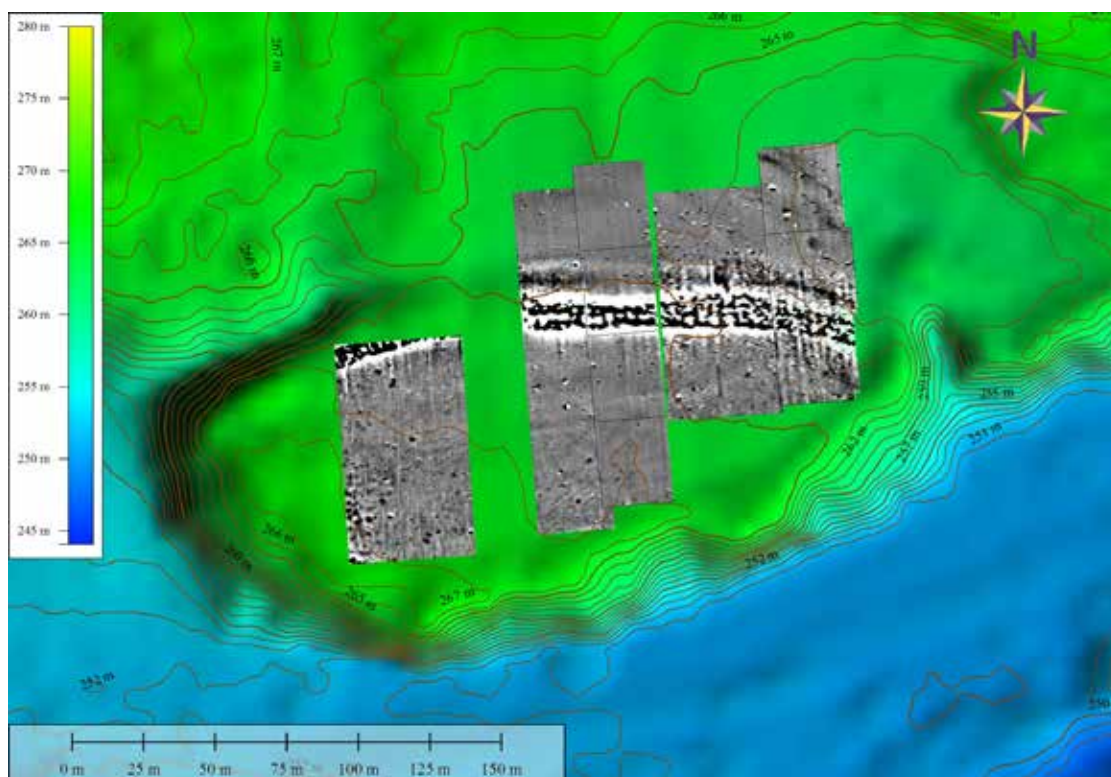
PI. III – Model digital al suprafeței terenului (DSM).

PI. IV – Model digital de elevația a terenului (DEM)
suprapus de curbe de nivel cu echidistanța de 1 m.

Pl. V – Harta magnetică suprapusă (overlay) peste ortofotoplan.

Pl. VI - Harta magnetică suprapusă peste modelul digital de elevație a terenului.

Analiza arheozoologică a rămășițelor animale descoperite la Reci–Dobolyka, jud. Covasna

The archaeozoological analysis of the animal remains found at Reci-Dobolyka, Covasna County

Kelemen Imola¹

Cuvinte cheie: arheozoologie, oase animale, Hallstatt, Gáva, La Tène, daci, sud-estul Transilvaniei

Key words: archaeozoology, animal bones, Hallstatt, Gáva, La Tène, Dacians, south-east Transylvania

ABSTRACT

On the occasion of the rescue excavation at the wood processing factory at Reci–Dobolyka in 2015, a good number of animal bones have been discovered in 43 archaeological features (all pits), 3 of which have been dated to the first period of the Iron Age (Gáva culture, 11-9 centuries BC), while the rest to the La Tène period (Dacian civilization, 2-1 centuries BC). The archaeozoological material from the Hallstatt is very reduced in number (only 17 determined fragments), but the one from the La Tène is much more significant (599 determined fragments), and it offered us the possibility to analyse the way of living and the animal economy strategies of the Dacian community at Reci.

Cu ocazia cercetării arheologice preventive în primăvara anului 2015, la fabrica de prelucrare și debitare a lemnului din Reci, punctul Dobolyka, județul Covasna, au fost descoperite și documentate 110 complexe arheologice (în special gropi, de diferite forme și dimensiuni), o mică parte fiind atribuită primei vârste a epocii fierului (cultura Gáva, sec. XI-IX î.Hr.), iar majoritatea perioadei La Tène (civilizația dacică, sec. II. a.Hr. - sec. I p. Hr.).²

Rămășițe animale au fost prelevate din 49 gropi, dintre care 5 nu au putut fi determinate din punct de vedere cronologic (gropile cu nr. 4, 28, 41, 43, 106), 3 au fost atribuite primei vârste a fierului, culturii Gáva (gr. 30, 32, 47), iar restul civilizației dacice din perioada La Tène. Astfel, pentru analiza arheozoologică au ajuns în laboratorul nostru 1024 de rămășițe animale.

După restaurarea și lipirea fragmentelor au rămas 811 resturi, din care 18 din răzuire și supraveghere. Excluzând acestea, în continuare, respectiv cele 16 rămășițe din gropi cu datare nedeterminată, putem calcula 777 fragmente faunistice din 43

¹ Arheozoolog, Muzeul Secuiesc al Ciucului, kelemen.imola@csikimuzeum.ro.

² Raport 2015.

gropi, care se distribuie în următorul fel (vezi și **Tabelul 1**):

– 25 rămășițe din 3 gropi în prima epocă a fierului, cultura Gáva

– 752 rămășițe din 40 de gropi în a doua epocă a fierului, civilizația dacică.

Tabel. 1. Distribuirea resturilor animale în funcție de complexe:

Groapă	Datare	Numărul resturilor
gr. 1	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	6
gr. 2	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	5
gr. 3	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	4
gr. 5	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	15
gr. 8	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	248
gr. 10	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	11
gr. 11	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	3
gr. 12	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	2
gr. 13	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	6
gr. 14	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	1
gr. 16	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	42
gr. 17	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	29
gr. 18	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	19
gr. 19	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	7
gr. 20	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	1
gr. 21	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	14
gr. 24	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	15
gr. 25	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	51
gr. 27	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	77
gr. 30	<i>prima epocă a fierului, cultura Gáva</i>	19
gr. 31	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	7
gr. 32	<i>prima epocă a fierului, cultura Gáva</i>	1
gr. 33	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	2
gr. 39	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	1
gr. 47	<i>prima epocă a fierului, cultura Gáva</i>	5
gr. 48	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	1
gr. 49	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	37
gr. 50	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	3
gr. 51	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	2
gr. 53	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	2
gr. 56	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	1

gr. 57	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	1
gr. 58	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	2
gr. 59	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	2
gr. 60	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	1
gr. 63	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	11
gr. 64	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	2
gr. 67	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	1
gr. 72	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	41
gr. 75	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	3
gr. 76	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	1
gr. 102	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	73
gr. 104	a doua epocă a fierului, civilizația dacică	2

Prima epocă a fierului, cultura Gáva

Materialul osteologic din această perioadă (25 piese – **Tabel 2**) provine din trei gropi: 30, 32, respectiv 47, și este departe de a fi reprezentativ din punctul de vedere al economiei animaliere, numai 17 oase (68% a fragmentelor, de altfel) fiind determinate ca gen și specie.

Pe baza numărului de fragmente identificate ordinea speciilor este: oaie/capra (6), bovină (5 fragmente), porc (4) și cal (2).

Pe baza numărului minim de indivizi oile/caprele și suinele ocupă primul loc cu câte 2 indivizi, iar bovină domestică și calul, locul al doilea cu numai câte 1 individ.

Tabel 2. Lista faunistică a materialului aparținând primei epoci a fierului, cultura Gáva

Taxon	Gr.30	Gr.32	Gr.47	NR total	%	NMI	%
<i>Bos taurus</i> (bovină domestică)	3		2	5	29,4	1 subad.	16,6
<i>Ovis aries</i> (oaie) / <i>Capra hircus</i> (capră)	6			6 (1 <i>Ovis</i>)	35,3	2 (1 juv.)	33,3
<i>Sus scrofa</i> (porc)	4			4	23,5	2 (ad.♂/juv. + ♀)	33,3
<i>Equus caballus</i> (cal)	1		1	2	11,8	1 subad.	16,6
Total determinate	14		3	17	100	6	100
Mamifer de talie mare	5		1	6			
Mamifer de talie mică-medie		1		1			
Nedeterminat			1	1			
Total fragmente descoperite	19	1	5	25			

Cele 5 rămășițe de oase ale bovinelor domestice sunt: un premolar superior izolat, un fragment de omoplat, 2 fragmente diafizare de tibia, respectiv un calcaneus drept indicând un individ subadult. Unul dintre fragmentele de tibie și calcaneul erau intens roase, probabil de câini. Oile/caprele sunt reprezentate de 6 fragmente osteologice: diafize ale unui femur, ale 4 tibii (dintre care 1 oaie – *Ovis aries*), respectiv un metatars drept. Metatarsul și una dintre tibii erau intens roase (probabil de câini), iar epifiza distală a tibiei de oaie nu era osificată, deci aparține unui individ juvenil. Cele patru fragmente ale porcului – un canin inferior izolat (♀), o mandibulă stângă cu molarii M_{2-3} (uzat, deci provenind de la un animal adult), un fragment de premandibulă cu alveola caninului (♂) și a premolarului de lapte dp1 (deci individ juvenil), respectiv un fragment de diafiză al unui humerus drept, cu urme intense de roadere (câini) – indică doi indivizi: unul juvenil, mascul, precum și unul adult (iar dacă presupunem că dintele, caninul inferior izolat, aparține aceluiași porc ca și mandibula cu molarii

M_2 și M_3), femelă. De la cal au fost descoperite numai două fragmente: o scapulă dreaptă (de altfel singura rămășiță din prima epocă a fierului care a oferit posibilitatea de a o măsura – GLP=92,6; LG=57)³, respectiv un calcaneu drept cu tuber calcis ros (de câine) și indicând un individ subadult. Între cele 8 fragmente nedeterminate, 7 erau fragmente de oase lungi ale unor mamifere de talie mare și mică-mijlocie, ultimul fiind o așchie de os plat. Unul dintre oasele lungi de mamifer mare era alb de ardere: calcinat. Majoritatea materialului din prima epocă a fierului este clar deșeu de bucătărie, excepție fiind poate rămășițele de cal, însă pe baza a două fragmente, din păcate, nu se poate spune cu precizie.

A doua epocă a fierului, civilizația dacică

Materialul arheozoologic din această perioadă provine din 39 complexe, toate gropi, în majoritatea lor fiind descoperite numai câteva rămășițe animale. Cel mai bogat complex din acest punct de vedere este gr. 8, cu 248 fragmente dintre care 211 aparțin unui singur schelet de câine.

Tabel 3. Distribuția complexelor în funcție de numărul fragmentelor descoperite

Nr. fragmente	1-2	3-5	6-10	11-20	21-50	51-100	248	Total
Nr. complexe	17	5	4	6	4	3	1	40

Coloana NR în lista faunistică (**Tabel 4**) reprezintă numărul de fragmente descoperite pentru fiecare specie, însă, deoarece în cazul a câtorva complexe este vorba despre schelete parțiale sau complete, am simțit nevoia de a include o altă coloană cu numărul de fragmente descoperite (NR II.), în care resturile care aparțin cu siguranță aceluiași individ au fost calculate ca 1. Astfel, ne confruntăm cu o distribuție diferită

(și puțin mai reală) a speciilor. Un al treilea fel de distribuție ne dă și numărul minim de indivizi (NMI). Ca să reducem erorile de interpretare ale acestor metode arheozoologice, am calculat media celor trei distribuții și considerăm această ultimă coloană din Tabelul 5 a fi cea mai aproape de ordinea reală în care speciile ar fi putut fi exploatate în economia civilizației dacice de la Reci–*Dobolyka*.

³ după VON DEN DRIESCH 1976.

Tabel 4. Lista faunistică a materialului aparținând celei de a doua epoci a fierului, civilizația dacică

	NR I.	NR II.	% I.	% II.	NMI	% III. (%NMI)	Media % I–III.
<i>Bos taurus</i> (bovină domestică)	102	94	17,5	37,76	6	17,14	60,97
<i>Ovis aries</i> (oaie) / <i>Capra hircus</i> (capră)	95	82	16,29	32,93	9	25,71	57,79
<i>Sus scrofa</i> (porc)	43	43	7,38	17,27	9	25,71	33,22
<i>Equus caballus</i> (cal)	6	6	1,03	2,41	1	2,86	4,39
<i>Canis familiaris</i> (câine)	286	17	49,06	6,83	4	11,42	59,7
<i>Cervus elaphus</i> (cerb)	2	2	0,34	0,8	1	2,86	2,09
<i>Capreolus capreolus</i> (căprior)	1	1	0,17	0,4	1	2,86	1,52
<i>Lepus europaeus</i> (iepure)	45	2	7,72	0,8	2	5,72	10,43

Rozătoare:

<i>Spalax antiquus</i> (orbete)	2	1	0,34	0,4	1	2,86	1,69
<i>Cricetus cricetus</i> (hârciog)	1	1	0,17	0,4	1	2,86	1,52
Total mamifere determinate	583	249	100	100	35	100	

Reptilă:

<i>Emys orbicularis</i> (broască țestoasă)	6	1			1		
--	---	---	--	--	---	--	--

Moluscă:

<i>Helix</i> (melc)	10	10			10		
Total fragmente determinate	599	260					

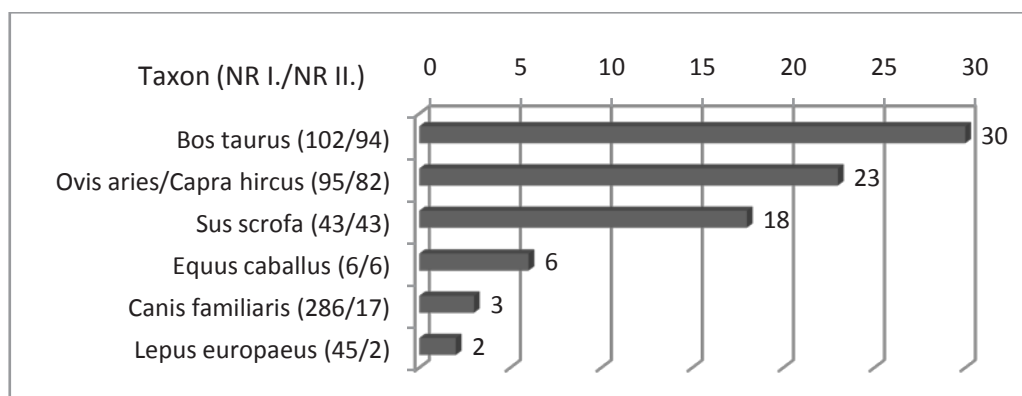
Fragmente nedeterminate:

Mamifer de talie mare	67	67					
Mamifer de talie mică-medie	69	69					
Mamifer de talie mică	3	3					
Nedeterminat	14	14					
Total fragmente nedeterminate	153	153					
Total fragmente descoperite	752	413					

Bovinele domestice reprezintă specia cea mai exploatată în comunitatea dacică de la Reci–Dobolyka, cu un număr relativ mare de fragmente (102/94) și de indivizi (6). Specia este, de asemenea, și cea mai răspândită în sit: dintre cele 39 complexe arheologice în 30 au fost descoperite rămășițe de bovine (**Fig. 1.**). În 8

dintre aceste gropi, bovina este singura specie descoperită, adevărat, cu numai 1-2 fragmente. Rămășițele bovinelor au aspect clar de rest de bucătărie, pe multe fiind vizibile urme ale tranșării și prelucrării (tăieturi), preparării (ardere, fierbere), respectiv ale consumării (roadere) (vezi **Tabelul 5**).

Fig. 1. Speciile principale din a doua epocă a fierului, civilizația dacică, în funcție de numărul complexelor în care s-au descoperit (număr total de complexe/gropi: 39)

Dintre modificările ulterioare pe oasele de bovină, urmele de roadere sunt cele mai numeroase, 37,25% dintre fragmente fiind roase, mai ales de câini. Un fragment a fost ros de rozător. Pe 7,84% dintre oase au fost vizibile urme ale prelucrării, tăieturi rezultate din îndepărtarea cârnii sau extragerea măduvei din oase fierte. De altfel, resturile fierte sunt destul de numeroase (6,86%), mai ales dacă luăm în considerare faptul că nu a fost găsit nici un os ars. Dintre combinațiile modificărilor ulterioare pe oasele de bovină, roaderea-tăierea este cel mai des identificată (3 ori), apoi roaderea-fierberea (2 ori) și fierberea-tăierea (1). Măduva din oasele fierte pare a fi extrasă mai ales prin spargere.

Între cei 6 indivizi ai bovinelor se găsesc toate grupele de vârstă (**Tabel 6**), însă accentul se pune mai ales pe animale adulte. Se poate concluziona că specia a fost folosită nu atât în alimentație cât mai ales pentru produsele ei secundare precum laptele sau folosirea în muncile agricole. În mod natural, însă, și acești indivizi ajung a fi consumați, fapt care ne este sugerat de numărul ridicat de modificări ulterioare pe oase, rezultate din prelucrarea cârnii.

În ceea ce privește părțile scheletice la care aparțin (vezi **Anexa 1**), oasele de bovină se distribuie egal între grupurile A

și C ale calității cârnii⁴ (23,16%), însă mai mult decât jumătate se plasează în calitatea B (53,68%), indicând clar că este vorba despre resturi de bucătărie.

Între oasele de bovină, nu s-au găsit piese cu urme patologice, nici fragmente prelucrate. Pe de altă parte, deși mai multe oase au fost potrivite pentru luarea măsurătorilor (**Anexa 2**), niciunul nu ne-a oferit posibilitatea de a calcula talia greabănului.

Pe baza mediei calculate din procentele numărului de fragmente (I. și II.) și numărului minim de indivizi (**Tabel 4**), **oile/caprele** se află pe locul al treilea (57,79%), după câini (59,7), însă, este clar că aceste cornute mici erau mai importante în economia populației dacice de la Reci-*Do-bolyka*. Un prim indiciu pentru această concluzie este faptul că oile/caprele s-au găsit în 23 din cele 39 de complexe din această perioadă (câinii în numai 3 – vezi **Fig. 1**), în 7 dintre acestea a fost singura specie descoperită în groapă (și nu numai cu câte 1-2 fragmente, precum bovinele, ci și cu 5-15).

Pe baza numărului de fragmente NR I. situația este următoarea: din cele 95 de oase, 12 provin cu siguranță de la oi și 18 de la capre. Pe baza NR II. însă, tot 12 sunt de la oi, dar numai 5 de la capre

⁴ UERPMANN 1973, 316.

(mai multe părți ale unui craniu aparțin aceluiași individ). Se pare că oile erau mai puțin preferate de comunitatea dacică de la Reci, decât caprele.

Oasele de oi/capre au aspect de rest de bucătărie, aproape o treime (30,53%) din fragmente fiind roase (**Tabel 5**), mai ales de câini, cu excepția unei mandibule de oaie infant ros de asemenea de pisică (**Planșa II/3**). Pe 5,26% dintre oase sunt vizibile urme de tăieturi rezultate mai ales din îndepărtarea cărnii, însă și mai multe sunt oasele fierte (7,37%). Precum la bovine, și aici au fost puține oase arse (numai 2 fragmente – 2,11%).

Indivizii de oi/capre se găsesc în toate grupele de vârstă (**Tabel 6**), însă animalele tinere par a fi fost preferate, ceea ce ne sugerează o exploatare concentrată pe furnizarea produselor primare. Datele sunt puține pentru concluzii adecvate, însă masculii par a fi sacrificați tineri pentru scopuri alimentare, iar femelele (de capră) se pare să fi fost ținute până la o vârstă înaintată pentru produse secundare, precum laptele (sau în cazul oilor, lâna).

În ceea ce privește distribuția oaselor în părți scheletice (**Anexa 1**), situația oilor/caprelor este foarte asemănătoare cu cea a bovinelor, și anume câte 22,89% dintre oase aparțin calităților A și C, iar în calitatea B se clasează mai mult decât jumătatea (53,67%) fragmentelor. Această distribuție iarăși ne sugerează, în cazul oaselor de oi/capre, un caracter de rest de bucătărie.

Nici un fragment de os de oaie/capra nu a fost prelucrat, însă a fost descoperit un metatars de oaie cu urme patologice, și anume rupt, vindecat în mod nepotrivit (**Planșa I/1**).

Patru oase – 2 de oi, 2 de capre – au fost potrivite pentru luarea unor date biometrice (**Anexa 2**), un metatars al unei capre femele oferind posibilitatea de a calcula o talie la greabăn de 640,8 mm. Aceasta este o înălțime mare și, dacă luăm în considerare numai datele oferite de prezentul material, individul acesta de capră este mai înalt decât individul de porc (620,9 mm) pentru care am avut posibilitatea de a calcula înălțime de greabăn.

Tabel 5. Modificări ulterioare pe oasele descoperite

Taxon	Total fr.	Fiert		Ars		Tăiat		Ros	
	NR I.	NR	%	NR	%	NR	%	NR	%
<i>Bos taurus</i> (bovină)	102	7	6,86	–	0	9	8,82	38	37,25
<i>Ovis aries</i> (oaie) / <i>Capra hircus</i> (capră)	95	7	7,37	2	2,11	5	5,26	29	30,53
<i>Sus scrofa</i> (porc)	43	2	4,65	1	2,33	4	9,3	8	18,6
<i>Equus caballus</i> (cal)	6	–	0	–	0	–	0	3	50
Mamifer talie mare	67	3	4,48	–	0	9	13,43	14	20,9
Mamifer talie mică-medie	69	1	1,45	2	2,9	4	5,8	11	15,94

Suinele se află pe poziția a patra în economia animalieră a comunității dacice de la Reci–Dobolyka, însă dacă luăm în considerare numai speciile care joacă rol în alimentație – așadar excludem câinele – porcii devin a treia cea mai importantă

specie, după bovine și oi/capre (**Tabel 4**). Pe baza a 43 fragmente osteologice (7,38% I., respectiv 17,27% II.) s-au identificat cel puțin 9 indivizi de porc (25,71%), iar resturile speciei se distribuie în 23 complexe din cele 39 atribuite la a doua

epocă a fierului (**Fig. 1**), în trei, fiind singura specie identificată (1-2 fragmente). Rămășițele au aspect de rest de bucătărie, 18,6% dintre oase fiind roase, două fragmente de către rozător (**Planșa II/1-2**). 9,3% dintre oase au urme de tăiere și în acest caz sunt mai multe oase fierte (4,65%), decât arse (2,33) (**Tabel 5**).

Porcii sunt de obicei ținuti pentru carnea și grăsimea lor, situație reflectată și în acest lot printr-o majoritate a indivizilor tineri (**Tabel 6**). Există, se pare, totuși și un grup de adulți, ținuti probabil pentru reproducție. În ceea ce privește calitatea cărnii și distribuția oaselor în părți schele-

tice (**Anexa 1**), situația suinelor este foarte asemănătoare celei a bovinelor și a oilor/caprelor. Calitățile A și C apar într-o măsură aproape egală (25,71, respectiv 20 %), iar calitatea B constituie mai mult decât jumătatea fragmentelor (54,29%). Această distribuție arată clar că fragmentele sunt resturi de bucătărie.

Pe oasele de porc nu s-au observat urme patologice sau urme ale prelucrării, însă câteva fragmente au fost potrivite pentru luarea măsurătorilor (**Anexa 2**), un metacarp chiar oferind posibilitatea de a calcula o înălțime la greabăn de 620,9 mm.

Tabel 6. Vârstele indivizilor identificați

	infans	juvenilis	sub-adultus	adultus	maturus	vârstă nedet.	Total
<i>Bos taurus</i> (bovină)		1	2	3			6
<i>Ovis/Capra</i> (oaie/capra)	1o	3 (1+1♂o, 1c)	2 (1o, 1c)	2 (1o, 1♀c)		1	9
<i>Sus scrofa</i> (porc)		5(2♂+1♀)	1♂	1		2 (♂+♀)	9
<i>Equus caballus</i> (cal)						1	1
<i>Canis familiaris</i> (câine)				3	1		4
<i>Cervus elaphus</i> (cerb)		1					1
<i>Capreolus capreolus</i> (căprior)		1					1
<i>Lepus europaeus</i> (iepure)						2	2

Caii, cu numai 6 fragmente descoperite, se află pe locul al 6-lea în ordinea speciilor, chiar de la iepure au fost găsite mai multe fragmente. Adevărat, însă, că în cazul iepurelui este vorba de un schelet compus din 44 fragmente, respectiv un os izolat, pe când în cazul calului vorbim despre 6 fragmente descoperite în 6 complexe diferite. Trei dintre oase (pelvis, metatars, falangă) au fost roase (probabil de câini) și totul provine de la cel puțin un individ de vârstă nedeterminată. Din păcate, oasele de cai sunt foarte puține la număr pentru a decide dacă a

fost consumată carnea lor sau nu, însă lipsa totală a resturilor de calitatea B de carne ne sugerează că nu. Pe fragmentele de cai nu s-au observat urme patologice sau de prelucrare, și nici pentru măsurători nu au fost potrivite.

Câinele este specia cea mai numeroasă în lot (286 fragmente/49,06%), însă 272 dintre acestea provin cu siguranță de la numai 2 schelete (este foarte probabil că și o parte dintre celelalte oase aparțin acestora) descoperite în două complexe (gr. 8 și gr. 27). Într-un al treilea complex, gr. 49, au fost descoperite 4 alte fragmente.

Să le luăm în ordine inversă:

Cele 4 fragmente din gr. 49 sunt două mandibule stângi (de la doi indivizi adulți), un radius stâng și o ulnă dreaptă.

Cele 2 schelete parțiale descoperite în gr. 27 aparțin aceluiași individ adult de câine, având pe sacrum urme patologice, și anume ultima vertebră din sacrum ruptă, dizlocată și vindecată în mod nepotrivit (**Planșa I/2**). Individul a avut o înălțime de 513 mm (media înălțimilor la greabăn calculată pentru humerus, radius, ulna, femur și tibia – stângi și drepti), și un index de gracilitate medie de 7,1 (vezi și **Anexa 3**). Aceste valori ne arată un individ de talie supramedie și masivitate medie.

Scheletul de câine descoperit în gr. 8 aparține unui individ matur, foarte în vârstă, cu dinții căzuți și alveole sudate, închise. Media înălțimilor la greabăn (vezi și **Anexa 3**) calculate pe humerus, radius și tibie este de 662,3 mm (individ de talie mare), iar media indecșilor de gracilitate este de 8,12 (individ cu masivitate medie).

De la mamifere sălbatice au fost descoperite foarte puține fragmente. **Cerbul** apare în două complexe, cu un dinte izolat într-unul și cu o maxilă de la un individ juvenil (dinți lacteali) în celălalt (**Planșa III/1**). De la **căprior** s-a descoperit numai un singur fragment: o mandibulă dreaptă cu dinți lacteali (individ juvenil). **Iepurele** este reprezentat în lot mai bine, prin 45 fragmente, provenite din două complexe. Într-una din gropi s-a găsit o tibie dreaptă aproape completă, iar restul fragmentelor constituie un schelet descoperit în gr. 102. Datele biometrice ale acestor oase se pot urmări în **Anexa 2**.

În afară de speciile de mamifere domestice și sălbatice prezentate mai sus, în materialul arheozoologic de la Reci s-au identificat și alte două specii de rozătoare: de la *Spalax antiquus* (**orbete transilvan**) s-au găsit două fragmente, un humerus și un ulna complet (**Planșa III/4**), iar de la *Cricetus cricetus* (**hârciog**) un fragment de

femur (**Planșa III/2**). În cursul spălării craniului de câine din gr. 27, s-au descoperit și 6 fragmente mici de la o **broască țestoasă** (*Emys orbicularis*) (**Planșa III/3**).⁵ Dintre moluște nu s-au descoperit scoici, numai melci, 10 rămășițe.

Majoritatea oaselor nedeterminate sunt fragmente diafizare ale unor oase lungi, însă în această categorie intră și rămășițele mici de coaste, vertebre, cranii sau de alte oase plate ale unor mamifere de talie mare sau mică/mică-medie. La mamifere de talie mică, o mare parte (20,9%) dintre oase au fost roase, un număr asemănător de oase au fost tăiate, și nu au fost găsite oase arse, însă multe fragmente erau fierțe (4,48%). La mamifere de talie mare, iarăși cele mai multe oase au fost roase (15,94%), mult mai puține tăiate (5,8%), și, numai în cazul acestui grup, rata fragmentelor arse (1,45%) este de două ori cea a oaselor fierțe (1,45%). Un fragment nedeterminat de mamifer mare poartă urme ale prelucrării, este tăiat (**Planșa I/3**).

Concluzii și analogii

În economia animalieră a comunității dacice de la Reci–Dobolyka, cele mai exploatate par a fi speciile domestice principale, în următoarea ordine: bovine, oi/capre, porci. Aceste animale erau importante mai ales în asigurarea hranei pentru comunitate, fragmentele lor osteologice având toate un aspect clar de rest de bucătărie. Pe baza numărului de fragmente și a numărului minim de indivizi, respectiv a distribuției fragmentelor în complexe descoperite, considerăm că bovinele erau cel mai intens exploatate, furnizând atât produse primare (carnea lor), cât și cele secundare (lapte, munci agricole). Oile/caprele par a fi preferate de comunitate

⁵ În identificarea oaselor de rozătoare și de broască țestoasă datorez multe mulțumiri d-lui Attila Sándor de la USAMV, Cluj.

față de porci, și pe baza analizelor, cornutele mici erau sacrificate la o vârstă fragedă, pentru carnea lor, însă o parte au fost ținute în viață pentru produsele secundare (laptele caprelor, lâna oilor). Presupunem, de asemenea, o preferință pentru oi, în defavoarea caprelor. Suinele au fost crescute clar ca furnizori de carne și grăsime, numai un mic procent fiind ținut în viață mai mult, pentru reproducere. Foarte multe oase ale acestor trei specii au fost roase, multe intens, majoritatea de câini. Observăm, de asemenea, urme ale prelucrării carcaselor, jupuire și îndepărtarea cârnii, care rezultă în tăieturi mici sau mari pe suprafața oaselor, mai ales în jurul epifizelor oaselor lungi. Este interesant faptul că nu s-au găsit multe oase arse, însă urme ale fierberii au fost vizibile pe multe dintre fragmente. S-ar putea evidenția preferința comunității pentru hrana fiartă, în detrimentul celei coapte, prăjite.

Rolul important al câinilor pe care ni-l sugerează numărul mare de fragmente descoperite de la această specie este subliniat nu numai de cantitatea imensă a oaselor roase de câini, ci și de faptul că specia apare aproape exclusiv ca și schelet, deci înmormântat. Într-un caz este vorba chiar de un individ matur, foarte în vârstă, cu dinții căzuți și alveola acestora închisă, sudată. Deci, animalul principal de companie al dacilor de la Reci este clar câinele, pe care-l păstrează, îl protejează, îl hrănesc cu multă carne și îl țin în viață până la capăt.

În afară de creșterea animalelor, o oarecare importanță pare a fi avut și vânarea mamiferelor sălbatice, vânătorii având în vizor mai ales indivizii tineri de cerb și căprior. Faptul că – exceptând un fragment izolat – iepurele apare ca și schelet, precum și că nu apare nici o modificare ulterioară pe oase, ne sugerează o anumită afecțiune pentru specie, pentru aceasta nu se poate declara clar că a fost vânat sau consumat.

Despre rolul calului, din cauza penuriei oaselor, nu se pot spune multe, cert este însă faptul că până la urmă, și rămășițele calului ajung a fi roase de câini.

Resturile de orbete, hârciog și broască țestoasă nu sunt relevante pentru economia animalieră a comunității dacice de la Reci–*Dobolyka*, deoarece au putut ajunge în strat și prin săparea acestor animale în pământ.

Pe lângă Reci–*Dobolyka*, economia animalieră a comunității dacice a fost surprinsă și cercetată în sud-estul Transilvaniei în mai multe locații, precum cetatea dacică de la Covasna,⁶ așezarea dacică de la Merești,⁷ respectiv s-au descoperit câteva fragmente osteologice și în situl Olteni–*Cariera de nisip*,⁸ acest ultim lot nefiind însă potrivit pentru analogii, din cauza numărului foarte mic al resturilor descoperite (numai 12, din care doar 8 determinate până la gen și specie).

În compararea eșantioanelor am considerat a fi cel mai corect și cu mai puțină eroare sistematică dacă folosim media procentajelor calculate pe numărul de resturi descoperite, respectiv numărul minim de indivizi. Aruncând o privire la **Tabelul 7**, observăm că în fiecare lot, majoritatea oaselor aparțin animalelor domestice, iar bovinele de obicei joacă un rol important în cadrul creșterii animalelor. Din acest punct de vedere, materialul arheozoologic de la Reci se aseamănă cel mai mult cu cel de la Covasna, cornutele mari fiind în amândouă cele mai numeroase. În schimb, în eșantionul de la Merești numărul dublu de indivizi al porcilor față de bovine eventual le pune pe suine pe primul loc în economie, bovinele ținându-se aproape, iar ovicaprinele ocupând locul al treilea.

⁶ BINDEA 2008, 107–112.

⁷ BINDEA 2008, 105–107.

⁸ KELEMEN f.a., in press.

Tabel 7. Lista faunistică în diferitele situri aparținând perioadei La Tène (comunitatea dacică) din sud-estul Transilvaniei, cu numărul oaselor determinate, numărul minim de indivizi, respectiv media procentuală a acestora

	Reci				Covasna			Merești		
	NR I.	NR II.	NMI	Med. % I-III.	NR	NMI	Med. %NR-NMI	NR	NMI	Med. %NR-NMI
<i>Bos taurus</i> (bovină dom.)	102	94	6	60,97	269	18	33,26	257	12	29,66
<i>Ovis a.</i> (oaie)/ <i>Capra h.</i> (capră)	95	82	9	57,79	133	14	18,85	103	10	16,3
<i>Sus scrofa d.</i> (porc dom.)	43	43	9	33,22	208	20	28,22	194	24	35,05
<i>Equus caballus</i> (cal)	6	6	1	4,39	49	6	7,51	23	1	2,59
<i>Canis fam.</i> (câine)	286	17	4	59,7	4	3	2,28			
<i>Cervus elaphus</i> (cerb)	2	2	1	2,09	16	5	4,47	56	4	7,63
<i>Capreolus c.</i> (căprior)	1	1	1	1,52	8	3	2,57			
<i>Bos primigenius</i> (bour)					4	2	1,61	4	1	1,14
<i>Sus scrofa ferus</i> (mistreț)					4	2	1,61	19	5	5,67
<i>Ursus arctos</i> (urs)					3	2	1,54	2	1	0,99
<i>Lepus europaeus</i> (iepure)	45	2	2	10,43						
<i>Castor fiber</i> (castor)								1	1	0,92
<i>Spalax antiquus</i> (orbete)	2	1	1	1,69						
<i>Cricetus cricetus</i> (hârciog)	1	1	1	1,52						
<i>Emys orbic.</i> (broască țest.)	6	1	1							
<i>Gallus g. dom.</i> (găină)					2	2				
<i>Corvus corax</i> (corb)					1	1				
<i>Helix</i> (melc)	10	10	10							

Asemănările între Reci și Covasna, însă, privind proporția speciilor principale, se termină cu preferința pentru bovine în amândouă situri, deoarece la Reci oile/caprele reprezintă a doua specie cea mai exploatată, ele fiind depășite de cornutele mari cu numai 3 procente, iar suinele rămân pe locul al treilea. În schimb, la Covasna, porcii par a fi mult mai exploatați decât caprinele. Caii apar cu un procentaj asemănător în toate cele trei situri, sugerând un aport mult mai nesemnificativ în

economia animalieră a dacilor. Câinii par a fi cei mai apreciați la Reci, aici fiind descoperite chiar schelete mai mult sau mai puțin întregi. În ceea ce privește vânatul, acesta pare a fi o ocupație preponderentă mai ales la Merești, dar și la Covasna, unde s-au descoperit relativ multe rămășițe de cerb, căprior, bour, mistreț și chiar urs. Aceste ultime trei specii lipsesc în totalitate de la Reci, aici apar însă fragmente de iepure, majoritar de la un singur schelet. Putem presupune existența vânatului sau

ținerii păsărilor, ca ocupație, din resturile de găină și corb descoperite la Covasna,

iar culesul moluștelor ca ocupație ne este sugerată de moluștele prelevate de la Reci.

Tabel 8. Repartizarea indivizilor potrivit vârstei de sacrificare a speciilor principale în diferitele situri aparținând perioadei La Tène (comunitatea dacică) din sud-estul Transilvaniei.

	Reci				Covasna				Merești			
	inf.	juv.	s.ad.	ad.	inf.	juv.	s.ad.	ad.	inf.	juv.	s.ad.	ad.
<i>Bos taurus</i> (bovină dom.)		1	2	3		6	5	7	1	2	3	5
<i>Ovis a./Capra h.</i> (oaie/capra)	1	3	2	2	1	3	7		1	3	4	
<i>Sus scrofa dom.</i> (porc dom.)		5	1	1	2	10	7	1	3	10	10	1
<i>Equus caballus</i> (cal)					1		1	3				1
<i>Cervus elaphus</i> (cerb)		1					2	2		1		
<i>Capreolus capreolus</i> (căprior)		1					1	2				
<i>Bos primigenius</i> (bour)							2				1	
<i>Sus scrofa ferus</i> (mistreț)							1			2	3	

Din distribuția indivizilor în diferitele categorii de vârstă – ale căror vârstă de sacrificare a putut fi determinată – (**Tabel 8**) reiese că bovinele au fost crescute mai ales pentru produsele lor secundare (de ex. munci agricole, laptele) în toate cele trei situri comparate, majoritatea cornutelor mari fiind sacrificată la vârstă înaintată. O parte a bovinelor, desigur, a fost tăiată pentru carnea lor. Strategia de exploatare a ovicaprinelor este iarăși foarte asemănătoare în cele trei situri analizate, și este una destul de echilibrată, cornutele mici fiind sacrificate mai mult pentru scopuri alimentare, dar se păstrează evident o parte și pentru produsele secundare precum lâna la oi și laptele la capre. Reci–Dobolyka este singurul sit unde apar indivizi adulți (care, de altfel, sunt o oaie și o capră), fapt care ne sugerează o preferință mai mare pentru produsele secundare ale ovicaprinelor, față de celelalte locații. Suinele sunt crescute în aproape fiecare

perioadă pentru carnea și grăsimea lor, strategie recunoscută și în cele trei situri dacice sud-est-transilvănene, or, poate și datorită numărului semnificativ mai mare al indivizilor. La Covasna și Merești putem observa o sacrificare mai echilibrată a juvenilor și subadulților, decât la Reci. Animalele sălbatice sunt identificate în proporție diferită în cele trei situri, însă se conturează în toate o preferință pentru indivizi tineri, juvenili sau subadulți, evident din cauza aportului lor în alimentație.

În concluzie, economia animalieră a populației dacice de la Reci–Dobolyka este una cu caracter sedentar, comunitatea ocupându-se mai ales de creșterea animalelor domestice, iar vânatul ocupând un rol mai puțin important. Acest mod de viață se potrivește celorlalte situri analizate din perioada La Tène din sud-estul Transilvaniei, comunitățile de la Covasna și Merești având și ele creșterea animalelor ca ocupație principală.

Bibliografie / Bibliography

Bindea 2008

Bindea D., *Arheozoologia Transilvaniei în pre-și protoistorie*, Editura Teognost, Cluj-Napoca.

Boessneck, Müller, Teichert 1964

Boessneck, J.; Müller, H.-H.; Teichert, M., *Osteologische Unterscheidungsmerkmale zwischen Schaf (Ovis aries) und Ziege (Capra hircus)*, Julius-Kühn-Archiv, 78, 1–129.

Fernandez 2001

Fernandez, H., *Ostéologie comparée des petits ruminants eurasiatiques sauvages et domestique (genres Rupicapra, Ovis, Capra et Capreolus): diagnose différentielle du squelette appendiculaire*, Geneve.

von den Driesch 1976

Driesch, A. von den, *A Guide for the Measurement of Animal Bones from Archaeological Sites*, IN *Peabody Museum Bulletin I*, Harvard University.

Halstead, Collins, Isaakidou 2002

Halstead, P.; Collins P.; Isaakidou, V., *Sorting the Sheep from the Goats: Morphological Distinctions between the Mandibles and Mandibular Teeth of Adult Ovis and Capra*, în *Journal of Archaeological Science*, 29, 545–553.

Helmer, Rocheteau 1994

Helmer, D.; Rocheteau, M., *Atlas du squelette appendiculaire des principaux genres holocènes de petits ruminants du nord de la Méditerranée et du Proche-Orient*, în *Fiches d'ostéologie animale pour l'archéologie*, Série B: Mammifères, No. 4., 3–21.

Kelemen f.a.

Kelemen I., *Analiza arheozoologică a oaselor animale descoperite la Olteni–Căriera de nisip (jud. Covasna) și aparținând perioadei La Tène dacic*, in press.

Payne 1985

Payne, S., *Morphological Distinctions between the Mandibular Teeth of Young Sheep, Ovis and Goats, Capra*, în *Journal of Archaeological Science*, 12, 139–147.

Prummel, Frisch 1986

Prummel, W.; Frisch, J., *A Guide for the Distinction of Species, Sex and Body Side in Bones of Sheep and Goat*, în *Journal of Archaeological Science*, 13, 567–577.

Raport 2015

Raport de cercetare arheologică preventivă - Fabrica de prelucrare a lemnului Reci, punctul „Dobolika”, jud. Covasna, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni - Sf. Gheorghe, jud. Covasna.

Udrescu, Bejenaru, Hrișcu 1999

Udrescu, M.; Bejenaru, L.; Hrișcu, C., *Introduce-re în arheozoologie*, Ed. Corson, Iași.

Uerpmann 1973

Uerpmann, H.-P., *Animal Bone Finds and Economic Archaeology: A Critical Study of 'Osteo-Archaeological' Method*, World Archaeology, Routledge & Kegan Paul, London, Vol. 4, No. 3, *Theories and Assumptions*, 307–322.

Zeder, Lapham 2010

Zeder, M. A.; Lapham, H. A., *Assessing the reliability of criteria used to identify postcranial bones in sheep, Ovis, and goats, Capra*, în *Journal of Archaeological Science*, 37 (11), 2887–2905+figs, refs, tables.

Zeder, Pilaar 2010

Zeder, M. A.; Pilaar, S. E., *Assessing the reliability of criteria used to identify mandibles and mandibular teeth in sheep, Ovis, and goats, Capra*, în *Journal of Archaeological Science*, 37, 225–242.

Anexa 1. Distribuția fragmentelor osteologice pe bază de parte scheletică

	<i>Bos taurus</i> (bovină domestică)	<i>Ovis</i> (oaie)/ <i>Capra</i> (capră)	<i>Sus scrofa</i> (suine)	<i>Equus caballus</i> (cal)	<i>Canis familiaris</i> (câine)	<i>Cervus elaphus</i> (cerb)	<i>Capreolus c.</i> (căprior)	<i>Lepus europaeus</i> (iepure)	<i>Spalax antiquus</i> (orbete)	<i>Cricetus cricetus</i> (hârciog)
Cornu	1									
Cranium	9	14	8		2			1		
Maxilla	2	1	4		2	1				
Mandibula	11	6	4		6		1	2		
Hyoid		1								
Dens	6	7	8	2	1	1				
Atlas	1				1					
Axis	1				1					
Scapula	6	2	3		5			2		
Humerus	5	7	4		4			2	1	
Radius	4	11	1		6			2		
Ulna			1		7			1	1	
Carpale	1				5					
Metacarpus	5	5	1	1	20					
Pelvis	4	3		1	4			2		
Femur	3	7	2		4			2		1
Tibia	10	13	4		4			3		
Fibula			1					1		
Astragalus	1				2					
Calcaneus	1	1			2			1		
Tarsale	2	1			5					
Metatarsus	4	11	2	1	8			4		
Phalanx 1.	3			1	5			2		
Phalanx 2.	2				1					
Phalanx 3.	1									
Sacrum					2			1		
Vertebrae	2				29			5		
Costae	17				90			14		
Alte fr.		5			70					
TOTAL	102	95	43	6	286	2	1	45	2	1
Calitatea cărnii¹										
Cal. A	22	19	9	1	45	–	–	14	1	1
Cal. B	51	45	19	–	115	–	1	24	1	–
Cal. C	22	19	7	3	50	1	–	7	–	–

Anexa 2. Date biometrice luate de pe oasele de bovină (*Bos taurus*),
oaie/capra (*Ovis aries*/*Capra hircus*), porc (*Sus scrofa*) și iepure (*Lepus europaeus*);
în mm (după von den Driesch 1976),

Abrevieri: s–stâng, d–drept

Menționări: în afară de o tibie (măsurătorile ei scrise cu *Italic*),
toate oasele de iepure aparțin aceluiași individ

Mandibula	GLP₂-M₃	GLP₂-P₄	GLM₁-M₃	GLM₃	GBM₃	GLP₃-M₃			
<i>Bos taurus</i>	125,8	49,2		32,3	14,8				
<i>Ovis aries</i>			48,3	24,3	9,3				
<i>Lepus europaeus</i>						s 19,6 d 19,6			
Scapula	GL	GLP	SLC	LG	BG				
<i>Lepus europaeus</i>	s 98,3	s 17 d 17	s 8,5 d 8,6	s 13,7 d 13,3	s 13,3 d 12,6				
Humerus	GL	Bp	DAPp	Bd					
<i>Lepus europaeus</i>	s 113,7	s 18,6 d 18,9	s 22,1 d 22,2	s 12,8					
Radius	GL	Bp	SD	Bd	BFd				
<i>Lepus europaeus</i>	s 123,5 d 123,9	s 10,3 d 10,4	s 6,9 d 6,8	s 11,1 d 11,2	s 8,7 d 8,8				
Ulna	GL	BPC	SDO	DPA					
<i>Lepus europaeus</i>	141,8	10	13	14,4					
Meta-carpus	Bp	Bd							
<i>Bos taurus</i>	52,5								
<i>Bos taurus</i>		63,2							
Meta-carpus III.	GL	Bp	SD	Bd	Înălț.gr.				
<i>Sus scrofa</i>	60,6	18,4	13,6	14,3	620,9				
Pelvis	GL	SB	LFo	LS	LA	GBTc	GBA	SBI	GBTI
<i>Lepus europaeus</i>	s 112,1 d 112,8	s 9,1 d 8,8	s 23,9 d 23,1	s 31,7 d 31,5	s 13,4 d 13,6	72,7	67,3	52	69
Femur	GL	Bp	DC	SD	Bd				
<i>Bos taurus</i>			41,1	31,3	82,9				
<i>Lepus europaeus</i>	s 146,2 d 147	s 27,8 d 27,7	s 11,4 d 11,7	s 10,4 d 10,7	s 22 d 22,2				
Tibia	GL	Bp	SD	Bd	BFd				
<i>Sus scrofa</i>			21,9	≈31,9					
<i>Lepus europaeus</i>	s 161,4 d 162,4	s 21,6 d 21,7	s 7,8 d 8,1	s 17,5 d 17,6	s 13,8 d 14,5				
<i>Lepus europaeus</i>	153		7,7	17	13,4				
Astragalus	GLI	GLm	DI	Dm					
<i>Bos taurus</i>	56,9	53,6	28,9	26,6					

Calcaneus	GL	GB							
<i>Ovis aries</i>	53,5	≈18,6							
<i>Lepus europaeus</i>	36,6	13,2							
Tarsale, TRC	GB	H							
<i>Bos taurus</i>	48,2	45							
Metatarsus	GL	Bp	SD	Bd	Înălț.gr.				
<i>Capra hircus</i>	120	20,2	12,3	23,9	640,8				
<i>Capra hircus</i>				23,1					
Mt. II.	GL	Bp	SD	Bd					
<i>Lepus europaeus</i>	58,3	7,1	5	7,2					
Mt. III.	GL	Bp	SD	Bd					
<i>Lepus europaeus</i>	59,6	5,9	4,7	7,1					
Mt. IV.	GL	Bp	SD	Bd					
<i>Lepus europaeus</i>	57,2	6,1	4,3	6,9					
Mt. V.	GL	Bp	SD	Bd					
<i>Lepus europaeus</i>	50,6	8,7	4,2	6,1					
Sacrum	GL	GB	PL						
<i>Lepus europaeus</i>	64,3	54,1	41,7						
Phalanx 1.	GL	Bp	SD	Bd					
<i>Bos taurus</i>	62,8	27,6	12,7	25					
<i>Bos taurus</i>	53,7	25,9	22,5	24,1					
Phalanx 2.	GL	Bd	SD	Bd					
<i>Bos taurus</i>	37,3	20,7	26,3	21,8					
<i>Bos taurus</i>	35	25,7	21	20,8					

Anexa 3. Date biometrice ale oaselor de câine, în mm (după von de Driesch 1976).

Abrevieri: s–stâng, d–drept, Index gr.–index de gracilitate, Înălț.gr.–Înălțimea la greabăn

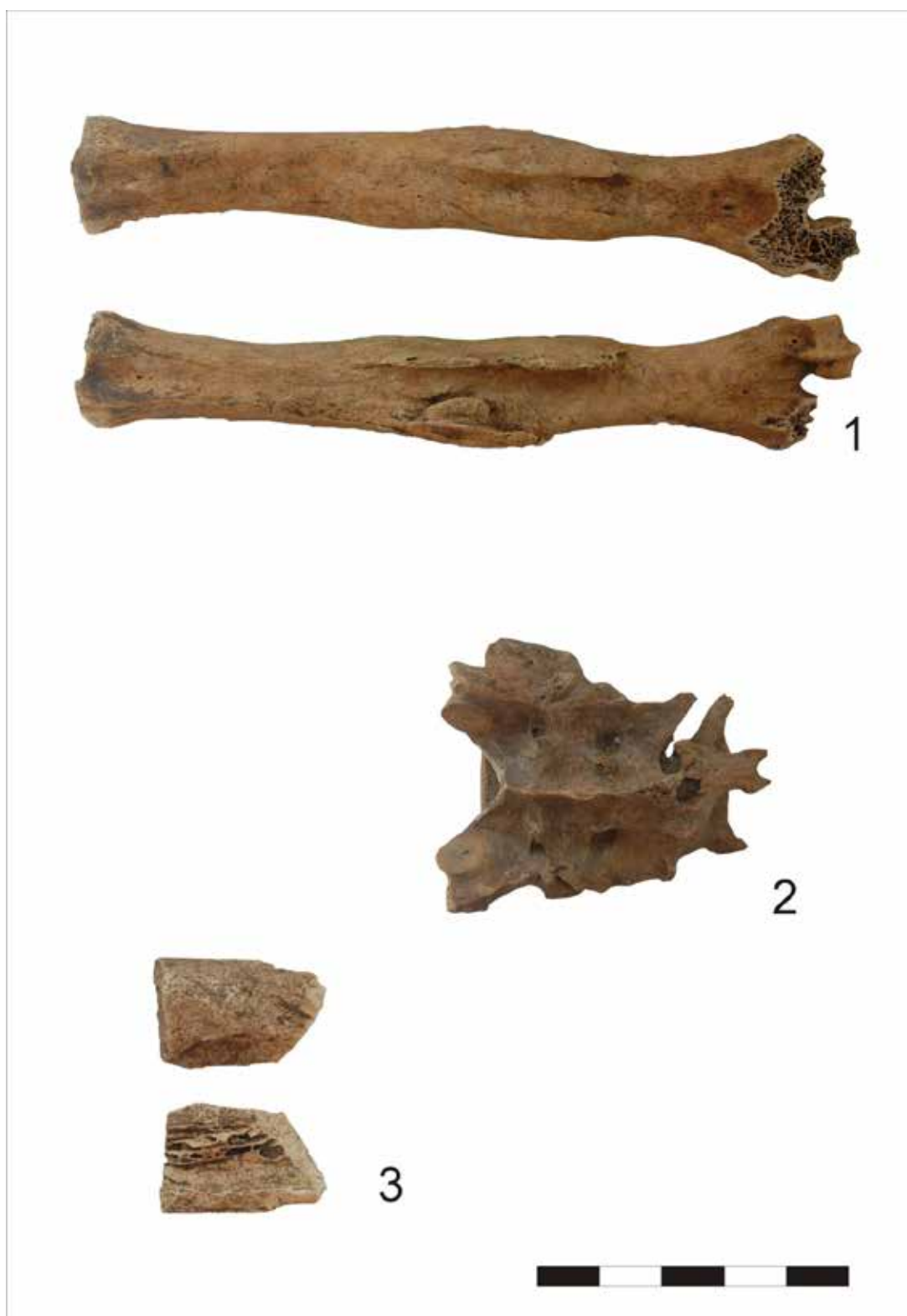
Menționare: cele 2 schelete (parțiale) de câini sunt semnalate

cu Highlight gri și numere Italice, respectiv.

Cra-nium	1	2	3	4	5	7	8	9	10	12	13	13a
<i>Canis f.</i>	177,8	169,7	159,6	43,3	118,2	84,9	91	105,4	71,6	69,7	92,5	91,5
	14	22	23	24	25	26	27	29	30	31	32	33
	31,1	11,8	51,3	49,5	23,3	36,7	8,2	44,6	83,8	24,1	31,1	20,1
	34	35	36	37	38	39	40					
	47,5	21	22,9	20	44,8	42,7	34,4					

Maxilla	GL P₁⁴	GB M₁¹	GL M₂²	GB M₂²	GL M₃³	GB M₃³	GL P₁⁴	GL M₁²	GL P₁² M₂²			
<i>Canis f.</i>	s18,6 d18,8	d9,6	d11,8	d5	s7,9	s11,8						
<i>Canis f.</i>	s15,6 d15,6	s9 d9,2	d11,8	d15	s6,5 d6	s10,2 d9,8	s51,3 d49,6	s16,4 d15,3	s66,1 d64,6			
Mandibula	GL M₁¹	GB M₁¹	GL M₂²	GB M₂²	GL M₃³	GB M₃³	GL P₁¹ M₁¹	GL P₂² M₃³	GL M₁^{1,3}	GL P₁^{1,4}	GL P₂^{2,4}	
<i>Canis f.</i>	21,6	9	8,5	6,8			≈80,1	≈74,4	≈35,5	44,4	39	
<i>Canis f.</i>		s9,3 d9,3	s8,6 d8,7	s5,8 d6	s4,9 d4,8	s4,2 d4,1	s61 d59,8	s53 d53,4	s22,2 d22,5	s29,9 d27,9	s21,2 d21,5	
<i>Canis f.</i>	20,8	8,4								41,8		
<i>Canis f.</i>	s22,6 d21,3	s9,1 d9	s9,7 d8,7	s7,5 d7,5			s80,3 d73,7		s37,2	s43	s36	
	1	2	3	4	5	6	7	14	17	18	19	20
<i>Canis f.</i>								20,9			28,7	21,5
<i>Canis f.</i>	s123,4 d121,7	s123,3 d121,6	s117,7 d115,1	s106,6 d104,9	s100,9 d99,9	s105,1 d104,2	s66 d65,5	s18,5 d18,6	s9,2 d9,2	s51,5 d51,5	s21,9 d205	s15,8 d16
<i>Canis f.</i>								s20,9 d20,9		s≈70	s29,5	s≈23
Atlas	GL	BFcr	BFcd	LAd								
<i>Canis f.</i>	≈43,6	41	36	23,3								
Axis	LCDe	BFcr	BFcd	SBV								
<i>Canis f.</i>	53	≈36	24,5	25,4								
Scapula	GLP	SLC	LG	BG	HS							
<i>Canis f.</i>	s36,9 d36		s30,8 d30	s20,8 d21,3								
<i>Canis f.</i>	s27,7 d27,8	s22,3 d22,3	s23,8 d23,6	s16,9 d17,4	d130,9							
Humerus	GL	Bp	DAPp	SD	Bd	BT	Index grac.	Înălț. gr.				
<i>Canis f.</i>	s194 d198	s32,2 d33	d44,1	s17,6 d17,6	s37,8 d38,7		s9,07 d8,89	s653,8 d676,2				
<i>Canis f.</i>	s161 d159	s28,7 d29,6	s38,3 d38,6	s11,6 d11,8	s33,3 d30,9	s20,9 d20,2	s7,2 d7,4	s542,6 d535,8				
Radius	GL	Bp	SD	Bd	BFd	Index grac.	Înălț. gr.					
<i>Canis f.</i>	s210	s20,4	s17,2 d17,1	s27,7 d27	s23,2 d22,8	s8,19	s676,2					
<i>Canis f.</i>	s160 d159	s17 d16,7	s12,5 d12,6	s23 d23	s18,6 d18,7	s7,81 d7,92	s515,2 d512					
<i>Canis f.</i>		17,2	13,8									
<i>Canis f.</i>				19,8								
Ulna	GL	SDO	DPA	LO	BPC	Înălț. gr.						
<i>Canis f.</i>		25,3	29	35,4								
<i>Canis f.</i>	s≈174,4 d176,2	s19,2 d19,9	s22,5 d23,7	s28,3 d28	s16,6 d17,1	s≈465,6 d470,4						

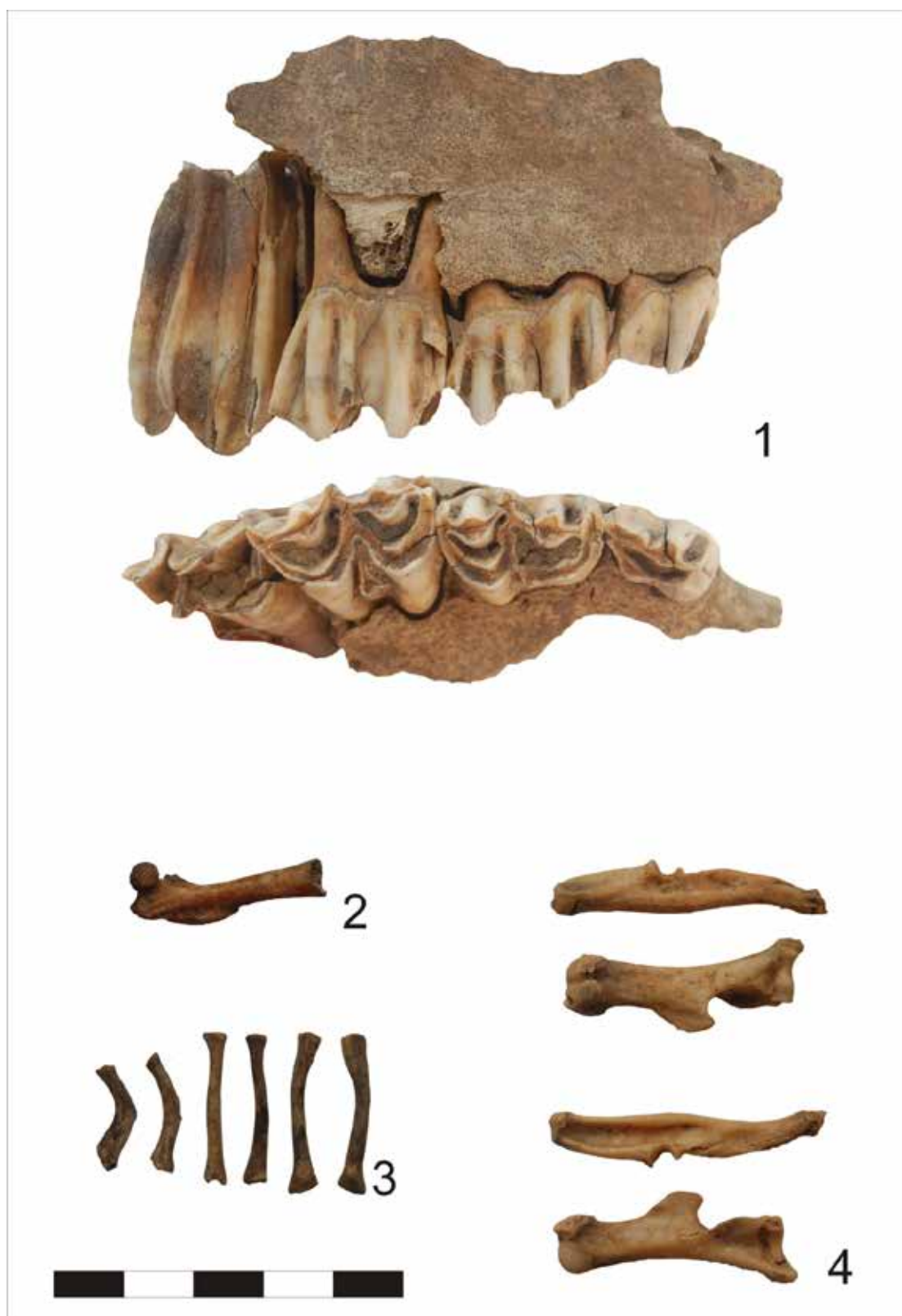
Mc. II.	GL	Bp	SD	Bd								
<i>Canis f.</i>	66,9	8,4	8,3	11,1								
<i>Canis f.</i>	s53,8 d53,3	s8 d6,6	s6,1 d6,1	s8,4 d8,7								
Mc. III.	GL	Bp	SD	Bd								
<i>Canis f.</i>	76,8	10,6	8,8	9,7								
<i>Canis f.</i>	77,5	6,8	8	9,6								
<i>Canis f.</i>	s61,3 d61	s8 d8	s6,1 d6,4	s8,4 d8,3								
Mc. IV.	GL	Bp	SD	Bd								
<i>Canis f.</i>	76,5	8	7,9	9,6								
<i>Canis f.</i>	77		8,8	9,8								
<i>Canis f.</i>	60,9	7,3	5,6	7,4								
Mc. V.	GL	Bp	SD	Bd								
<i>Canis f.</i>	67,8			10,2								
<i>Canis f.</i>	51,4	10,9	5,2	7,1								
Pelvis	SB	LA										
<i>Canis f.</i>	s7,3 d7,1	s20,3 d20,5										
Femur	GL	Bp	DC	SD	Bd	Index grac.	Înălț. gr.					
<i>Canis f.</i>	s173 d173	s35,2 d35	s17,6 d17,6	s11,9 d12	s28,8 d29	s6,88 d6,94	s520,7 d520,7					
<i>Canis f.</i>			s22,5		d35,9							
Tibia	GL	Bp	SD	Bd	Index grac.	Înălț. gr.						
<i>Canis f.</i>	s223 d224	d32,2	s16,6 d15,7	s27,6 d23,8	s7,44 d7	s651,2 d654,1						
<i>Canis f.</i>	s179 d180	s33 d33,1	s11,2 d10,3	s21,3 d21,1	s5,72 d6,26	s525 d523						
Astra- galus	GL	GB										
<i>Canis f.</i>	s33 d32,3	s22,8 d21,5										
Calca- neus	GB											
<i>Canis f.</i>	s21,1 d20,6											
Mt. II.	GL	BP	SD	Bd								
<i>Canis f.</i>	62,3	6,8	4,9	7,9								
Mt. III.	GL	Bp	SD	Bd								
<i>Canis f.</i>	65,9	9,4	6,4	8,4								
Sacrum	GB	BFcr	PL	HFcr								
<i>Canis f.</i>	≈45	23	40,5									
<i>Canis f.</i>		29,2	41,4	13,2								

Planșa 1. Oase patologice și prelucrate de la Reci-Dobolyka: 1. Câine, *Canis familiaris*, sacrum cu ultima vertebră ruptă, dizlocată și vindecată nepotrivit, 2. Oaie, *Ovis aries*, metatars rupt și vindecat nepotrivit, 3. Mamifer de talie mare, fragment nedeterminat, tăiat.

Planșa II. Oase roase la Reci-Dobolyka: **1.** Porc, *Sus scrofa*, radius ros de rozător, **2.** Porc, *Sus scrofa*, ulna roasă de câine și pisică, **3.** Oaie, *Ovis aries*, mandibulă roasă de pisică.

Planșa III. Specii neobișnuite la Reci-Dobolyka: **1.** Cerb, *Cervus elaphus*, maxilă, **2.** Hârciog, *Cricetus cricetus*, femur, **3.** Broască țestoasă, *Emys orbicularis*, **4.** Orbet transilvan, *Spalax antiquus*, humerus și ulna.

Observații asupra descoperirilor de amfore din hinterlandul provinciilor romane Dacia și Moesia inferior

Roman Amphorae beyond the frontiers of Dacia and Moesia inferior Provinces

Alexandru Popa¹

Cuvinte cheie: Importuri romane, amfore romane, Barbaricum, Limes, Dacia, Moesia inferior, Relațiile romanilor cu barbarii

Key words: *Roman imports, Amphorae, Barbaricum, Dacian-Moesian limes, Roman-Barbarian trade and contacts*

ABSTRACT

The aim of this study is to discuss the current state of research of the Roman-provincial amphorae discovered in the Barbarian environment in front the Dacian-Moesian frontier of the Roman empire. There, we identified 316 finds coming from 203 sites. To these add further 73 references that only mention the “Roman amphorae finds”. Although the archaeological material is numerous, our knowledge on the typology, dissemination, content of the amphorae or their area of origin is modest. Moreover, these finds have been discussed in the scholarly literature within the context of the cultural-(ethnic) identity of the archaeological sites. This study further proposes an analysis of the Roman-Barbarian relations, especially of how Roman products (mainly the amphorae carrying wine and oil) reached the Barbaricum: via trade, as diplomatic gifts or stipends or as pays made to the Barbarians by the imperial administration.

Introducere

Amforele reprezintă unele dintre produsele principale de origine provincial-romană ce au ajuns din Imperiu la vecinii de pe cealaltă parte a frontierei. În acest sens, ele reprezintă una dintre sursele de cercetare a relațiilor dintre Imperiul Roman și populațiile vecine, neromane. Încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea cercetarea amforelor s-a concentrat asupra tipologiei acestor recipiente ceramice,

asupra identificării originii și a centrelor de producție, la fel ca și asupra distribuției în spațiu și timp a acestei categorii de vase. Pentru moment amforele reprezintă una dintre sursele cele mai cercetate ale istoriei economice a antichității. În acest studiu mi-am propus să prezint stadiul cercetărilor despre amforele provincial-romane, descoperite în situri arheologice din *hinterland*-ul frontierelor daco-moesice ale Imperiului Roman, dateate cu perioada de existență a provinciei Dacia.

Din start este nevoie să notăm faptul că problematica importurilor provincial-romane din *barbaricum*, în general, și a am-

¹ Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe, alex.popa@mncr.ro

forelor, în special, include două aspecte de bază ale perspectivei și utilității acestor cercetări: pe de o parte este vorba despre relațiile romano-barbare, ale căror intensitate variabilă în timp și spațiu poate fi studiată cu ajutorul așa ziselor importuri provincial-romane. Asta pentru că distribuția spațială și cronologică a bunurilor de origine provincial-romană reflectă, după toate probabilitățile, natura și intensitatea relațiilor economice, culturale, politice și sociale între Imperiul Roman și populațiile de la frontierele acestuia. Pe de altă parte, bunurile de origine provincial-romană pot fi folosite la construirea unei structuri de cronologie relativă (și eventual chiar de cronologie absolută) pentru culturile arheologice din *Barbaricum*.

Evident că există și alte implicații istorice ale cercetării amforelor, ca de exemplu cea legată de direcțiile și căile pe care amforele provincial-romane au trecut peste frontierele Imperiului Roman spre *Barbaricum*. Nu mai puțin importantă este cunoașterea modalității în care aceste bunuri de origine provincial romană ar fi ajuns la vecinii romanilor: fie că este vorba despre pradă de război, fie de produse ale comerțului dintre ambele părți, fie despre „cadouri diplomatice” sau așa numitele „plăți pentru pace” (termenul german *Stillhaltegeder*; nu în ultimul rând, ar putea fi vorba despre obiecte întâmplătoare, ajunse în *Barbaricum* drept „suvenir” (termenul german - *Mitbringse*). Unele dintre aceste descoperiri au servit chiar drept model pentru imitații în producția locală din *Barbaricum*, atingând un loc intermediar între artefactele de origine provincial-romană și cele de producție locală.

Acest studiu are câteva limitări metodologice care urmează a fi menționate aici. Prima limitare majoră constă în faptul că această cercetare nu se bazează pe studiul nemijlocit al artefactelor arheologice din colecțiile muzeale, ci reprezintă doar o evaluare a informațiilor publicate despre acest

gen de descoperiri. În cadrul acestui studiu am încercat să identific cât mai multe descoperiri de amfore din spațiul istorico-geografic analizat, despre care au apărut, sub o formă sau alta, informații în publicațiile de profil. Cu toată stăruința depusă, nu pot avea certitudinea (și nici pretenția) de a fi luat în considerație toate descoperirile cunoscute/publicate la momentul actual. Cu regret, fie nu ne-au fost accesibile unele publicații, fie nu am mai reușit să le integrăm în cercetarea noastră. Această stare a lucrurilor îngustează posibilitățile de analiză și interpretare a materialului amforistic, care o deosebesc de o cercetare de tip piesă cu piesă în colecțiile muzeale. Cu toate acestea consider că materialul prelucrat în cadrul studiului este statistic reprezentativ pentru descoperirile de amfore din *hinterlandul* provinciilor Moesia Inferior și Dacia.

Un alt element metodologic important de reținut în cercetarea amforelor ca sursă arheologică, îl reprezintă constatarea faptului că este vorba întotdeauna despre recipiente pentru transportul și eventual păstrarea unor produse (de regulă) alimentare. În concluziile mele despre istoria economiei antice, această afirmație înseamnă că nu amforele propriu zise reprezintă bunurile care circulau dintr-un spațiu geografic în altul, ci conținutul, produsele și substanțele din interiorul amforelor erau cele de interes pentru oamenii din antichitate. Respectiv, conținutul din interior a cauzat transportul amforelor din regiunea de producție în cea de descoperire și nu alte motive legate de amfore în sine. Circulația amforelor fără conținut, doar ca vas ceramic, este greu de închipuit, pentru că nu ar avea nici logică și nici suport economic.

Istoricul și stadiul actual al cercetărilor

O analiză monografică a circulației amforelor din *hinterlandul* daco-moesic nu există. Au fost publicate mai mult studii, limitate doar la unele zone geografice sau

la o cultură arheologică separată. Se remarcă lucrările lui Emanoil Rikman², Gheorghe Bichir³, Vasile Grosu⁴, Silviu Sanie⁵, sau Ion Ioniță⁶. Acestea tratează materialul nu pe baza formei sau conținutului transportat sau dintr-o anumită zonă geografică distinctă, ci cu precădere pe baza atribuirii etnice (și culturale) a locului de descoperire. Această analiză pe criterii „etnoculturale” este un fenomen specific istoriografiei din zona noastră de cercetare și a fost aplicată și altor categorii de material arheologic. Gruparea tipologică și respectiv cronologică a amforelor descoperite s-a făcut prin asemănarea cu amfore provenind din alte regiuni. Este vorba în primul rând de Crimeea⁷, nordul Pontului Euxin⁸ sau Dobrogea⁹.

Una dintre primele tipologii privind amforele de epocă romană din zona noastră de cercetare a fost alcătuită de Emanoil Rikman¹⁰. În articolul său despre datarea importurilor romane din siturile culturii Černjachov, autorul a identificat în spațiul dintre Prut și Nistru șase tipuri de amfore, pe care le-a ordonat cronologic și cultural. De interes pentru cercetarea noastră sunt primele două categorii de amfore. Totodată este nevoie de menționat faptul că tipologia lui Rikman poate fi aplicată asupra altor loturi de material amforistic doar într-o manieră limitată. Astfel, primului tip i-au fost atribuite amforele din pastă de culoare deschisă, cu gâtul îngust și lung – fără a atrage atenția și asupra altor particularități formale. De exemplu, piesele de la Pervomajsk și Bălțata, atribuite de Rikman aceluiași grup, au proporțiile

deosebite și nu pot fi, după părerea mea, nicidecum atribuite unuia și aceluiași tip¹¹. Celui de-al doilea tip, Rikman i-a atribuit amforele din pastă de culoare deschisă, cu gâtul relativ scurt și conic¹², tip definit ulterior în literatura de specialitate și cunoscut sub titulatura „Šelov D” sau „Tanais”¹³. Primul tip de amfore, Rikman l-a datat, pe baza unor analogii, în perioada secolului al II-lea p.Chr.¹⁴. Pe cel de-al doilea tip de amfore amintit aici autorul l-a datat pe baza analogiilor din nordul Pontului Euxin în secolul III p.Chr.¹⁵ În contextul acestor datări rămâne inexplicabil enunțul lui Rikman, precum că amforele ambelor tipuri se întâlnesc în aceleași situri antice – amforele de tip *Tanais* nu se întâlnesc în contexte arheologice sincrone cu amfore aparținând unor tipuri mai timpurii¹⁶.

O publicație cu caracter de catalog al descoperirilor de amfore din partea de vest a fostei URSS a fost elaborată de Vladislav Vsevolodovič Kropotkin. În lucrarea sa despre importurile provincial-romane în Europa de est, autorul s-a oprit și asupra problemelor descoperirilor de amfore. Primul criteriu de departajare a descoperirilor de amfore l-a reprezentat pentru autor culoarea pastei – aceasta putea fi fie deschisă, fie roșiatică¹⁷. Discuția asupra formelor de vase s-a făcut pe baza tipologiei elaborate de Irada Borisovna Zeest pe baza descoperirilor din Bospor¹⁸. Același caracter de catalog comentat îl deține și studiul lui Vasile Ursachi, în care autorul prezintă, pe scurt, un șir întreg de descoperiri necunoscute sau dispersate în diverse studii regionale¹⁹.

² Rikman 1972, 85-91.

³ Bichir 1973, 90-94. Bichir 1977, 177.

⁴ Grosu 1990.

⁵ Sanie 1981.

⁶ Ioniță 1982, 73-74.

⁷ Zeest 1960.

⁸ Šelov 1978.

⁹ Scorpan 1976; 1977. Opaiț 1980. Paraschiv 2002; 2006.

¹⁰ Rikman 1972, 85-91.

¹¹ A se vedea Rikman 1972, 88. 1.2-3.

¹² Rikman 1972, 89-90 ris. 1.4-5.

¹³ Šelov 1978, 18-19. A se mai vedea Šelov 1986, 397-398.

¹⁴ Rikman 1972, 87-89.

¹⁵ Rikman 1972, 89.

¹⁶ Böttger/Šelov 1998, 31.

¹⁷ Kropotkin 1970, 9-14. A se mai vedea și Kropotkin 1967.

¹⁸ Zeest 1960.

¹⁹ Ursachi 1978.

Gheorghe Bichir a studiat detaliat descoperirile de amfore făcute în siturile dacilor liberi de la est²⁰ și de la sud²¹ de Carpați, precum și la sarmați²². Autorul subliniază prezența mai multor tipuri specifice pentru teritoriile est- și sud-carpătice: 1) vase din pastă de culoare deschisă cu gâtul înalt și îngust; 2) vase din pastă roșiatică cu gâtul conic, buza îngroșată spre interior și corp ovoid. Categoriei amforelor i-au fost atribuite și vasele de tip „*Table Pitcher*”²³. În afară de mențiunea că amforele primului tip nu sunt cunoscute în interiorul provinciei romane Dacia, Bichir nu aduce alte explicații sau interpretări asupra intensității circulației sau cronologiei acestei categorii de descoperiri.

Amforele cu inscripții au fost adunate, analizate și interpretate de Marius Alexianu²⁴. Astfel, autorul a inventariat 57 descoperiri de amfore cu inscripții sau ștampile, și ajunge, cu ajutorul cartării²⁵ descoperirilor, la concluzia că majoritatea lor provin din zone apropiate de râul Siret.

Numărul mare de descoperiri în zona subcarpatică o explica la acel moment printr-un „stadiu înfloritor” al economiei dacilor liberi²⁶. Totodată, Alexianu respinge ipoteza lui Ion Ioniță despre legătura dintre aceste concentrări de amfore inscripționate și centrele timpurii de putere la dacii liberi²⁷.

Vasile Grosu a folosit descoperirile de amfore pentru constituirea „cronologiei antichităților sarmatice”²⁸ din interfluviul Prut – Nistru în calitate de așa-numit „indicator cronologic”. Fără a descrie sau comenta descrierile altora pentru amforele

din lista sa, autorul face doar trimiteri la unele analogii presupuse din zona Pontului Euxin. El preia fără nicio verificare toate datările lui Șelov și ajunge inevitabil la erori semnificative de datare a complexelor funerare analizate²⁹. Astfel amforele de tip „Șelov C” sunt datate exclusiv în secolul II p.Chr., iar cele de tip „Șelov D” doar în prima jumătate a secolului III p.Chr. Nu ne vom aventura aici într-o dispută despre cronologia complexelor culturii sarmatice, pentru că lucrările apărute între timp au arătat majoritatea inconsecvențelor și erorilor din cartea semnată de Grosu³⁰.

O contribuție semnificativă la înțelegerea rolului amforelor, în reconstituirea istoriei perioadei discutate în acest studiu, aparține lui Ion Ioniță³¹. De reținut sunt, după părerea mea, următoarele momente:

- amforele reprezintă una dintre cele mai numeroase categorii de artefacte arheologice, considerate „importuri” provinciale-romane la dacii liberi;
- printre descoperiri se numără mai multe amfore pentru ulei și mai puține pentru vin;
- principalele căi de comerț cu aceste mărfuri le reprezintă arterele marilor râuri din regiune;
- numărul de descoperiri din necropole este mai mare decât al celor din așezările sincrone, ca urmare, se poate vorbi despre folosirea uleiului în ritualurile de înmormântare;
- în unele cazuri, amforele erau folosite secundar, în calitate de urnă cinerară;
- negustorii romani ar fi putut pătrunde doar până la unele centre comerciale mai importante din teritoriul dacilor liberi;

²⁰ Bichir 1973, 91-94.

²¹ Bichir 1984, 38-39.

²² Bichir 1977, 177.

²³ A se vedea Opaiț 2003b, 215.

²⁴ Alexianu 1988.

²⁵ Alexianu 1988, 106 fig. 1.

²⁶ Alexianu 1988, 115

²⁷ Alexianu 1988, 114.

²⁸ Grosu 1990.

²⁹ Pentru o critică a metodei de cercetare a lui Grosu – a se vedea Simonenko 1995b.

³⁰ Simonenko 2004. Simonenko u. a. 2008. Bărcă 2006. Bărcă/Symonenko 2009.

³¹ Ioniță 1982, 73-74.

- spre interiorul teritoriului dacic amforele ajung prin intermediul unor negustori din mediul dacic;
- concentrările de amfore cu inscripții pot fi interpretate drept indicii ale unor centre de putere din mediul dacic.

Meritul deosebit al autorului, constă în faptul că el indica legătura (reciprocă) a descoperirilor de amfore cu numărul mare de tezaure de denari romani din zona Subcarpaților. Cu ajutorul unei hărți de distribuție, în spațiu, a acestor descoperiri, autorul a indicat și corelația cu descoperirile de morminte de înhumatie la dacii liberi. Cu regret, aceste rezultate deosebite ale lui Ion Ioniță nu au fost preluate sau dezvoltate în cercetările ulterioare.

O privire la sud de teritoriul analizat, anume în provincia Moesia Inferior, indică un alt stadiu al cercetării. Aici au fost elaborate, pe parcursul timpului, o serie întreagă de lucrări specializate care tratează detaliat problemele cercetării descoperirilor de amfore³². Dintre ultimele se remarcă, de exemplu, cercetarea efectuată de Dorel Paraschiv³³. Autorul a împărțit amforele din Dobrogea în 17 tipuri, care se distribuie din punct de vedere cronologic pe parcursul a șase secole. La determinarea originii amforelor autorul a atras, după părerea mea, mult prea multă atenție distribuției în spațiu a descoperirilor din Dobrogea. Prin aceasta se ajunge la imaginea distorsionată, conform căreia majoritatea descoperirilor din zonă ar fi trebuit să provină din producție locală dobrogeană³⁴.

Altfel e construit designul cercetării lui Piotr Dyczek³⁵, care a delimitat 36 de tipuri de amfore. Pentru acestea, autorul

oferă câte o discuție scurtă despre forma vaselor, structura chimică a pastei, la fel ca și despre originea și datarea recipientelor fiecărui tip. Această discuție este complimentată de o serie de imagini de amfore, hărți cu distribuția geografică a descoperirilor și tabele cu compoziția chimică a pastei³⁶.

Cu privire la zona noastră de interes, remarc absența unei separări cronologice și tipologice mai clare a amforelor din pastă de culoare deschisă cu gâtul lung și îngust³⁷. În afară de aceasta, trebuie să mai remarcăm și faptul că harta preluată de autor din publicația lui Kropotkin³⁸ se referă la toate descoperirile de amfore din fosta URSS și nu doar la cele din pastă de culoare deschisă cu gâtul înalt și îngust – precum susține Dyczek în titlul figurii preluate³⁹.

Abordări interesante și productive în cercetarea amforelor din perioada de existență a provinciei romane Dacia au fost dezvoltate pe baza materialului recoltat din siturile de pe litoralul de nord al Mării Negre. Lucrarea de bază pentru o perioadă lungă de timp a constituit-o monografia lui Zeest, scrisă pe baza analizei materialului din Bospor⁴⁰. În afară de aceasta, de studierea amforelor romane din această regiune s-a ocupat intensiv Dmitrij Borisovič Šelov. Recunoscută și general acceptată în literatura de specialitate a rămas împărțirea propusă de autor a amforelor din pastă de culoare deschisă în șase tipuri separate (A-F)⁴¹. Tipologia servește până în zilele noastre drept

³² Rădulescu 1976. Scorpan 1976; 1977. Opaț 1980; 1996; 2003b. Kuzmanov/Salkin 1992. Dyczek 1999; 2001.

³³ Paraschiv 2002; 2006.

³⁴ Paraschiv 2002, 182.

³⁵ Dyczek 1999; 2001.

³⁶ Pentru o părere critică asupra cercetărilor lui Dyczek a se vedea recenziile Opaț 2003a; 2004b.

³⁷ A se vedea tipurile 28 b-c-d și 29 a – Dyczek 1999, 174-192.

³⁸ Kropotkin/Kropotkin 1988, 170 ris. 1: „Karta nachodok amfornoj tary rimskogo vremeni v Vostočnoj Evrope”.

³⁹ Dyczek 1999, 184 fig. 186: „Występowanie amfor tpu 28 na obszarze północnego nadczarnomorza”.

⁴⁰ Zeest 1960.

⁴¹ Šelov 1978. A se vedea și versiunea revăzută a studiului, apărută în limba franceză – Šelov 1986.

punct de plecare pentru multe studii asupra amforelor din Europa de est⁴².

O evoluție semnificativă a nivelului de cunoaștere au adus cu sine cercetările lui Sergej Jur'evič Vnukov⁴³. Autorul a inventariat, analizat și interpretat o serie de circa 350 de vase întregi și peste 2500 de fragmente identificabile de buză, picior sau mâner de amforă, provenind din situările de pe litoralul de nord al Mării Negre. Este o analiză fundamentată a formelor de amfore din nordul Mării Negre, care a schimbat percepția izolaționistă a zonei nord-pontice în sistemul economiei Imperiului Roman din perioada primelor secole ale erei creștine.

Amforele din orașul antic Tyras, învecinat cu zona noastră de cercetare, au fost analizate de către Tat'jana L. Samojlova⁴⁴. Ea a reușit să identifice, printre materialele provenind de la Tyras, 16 tipuri de amfore provincial-romane, pe care le-a grupat în două orizonturi cronologice deosebite (sec. I până la mijlocul sec. III p.Chr. și de la mijlocul sec. III până în sec. IV p.Chr). Rezultatele acestei cercetări reflectau starea la acel moment a lucrurilor din acest sit arheologic – materialul amforistic descoperit era nu doar foarte fragmentar, ci mai ales amestecat între diferite straturi arheologice. Nu s-au făcut observații (sau analize chimice) cu privire la conținutul transportat sau păstrat în acele recipiente.

Rezumând foarte pe scurt istoricul și mai ales stadiul cercetărilor actuale în zona de interes a cercetării noastre, putem constata faptul că, deși s-a acumulat o cantitate mare de fragmente de amfore, provenind

din săpături arheologice și prospecțiuni de suprafață, cunoștințele noastre despre tipologia, despre distribuția în spațiu și timp, despre conținutul transportat sau păstrat, precum și despre proveniența geografică a acestor recipiente sunt foarte modeste. Se mai remarcă faptul că descoperirile au fost selectate pentru cercetare, de cele mai dese ori, în baza identității cultural-(etnice) ale siturilor arheologice și nu pe criterii geografice. Stabilirea posibilelor locuri sau zone de origine s-a făcut, cel mai adesea, pe baza cartării locurilor de descoperire – deși în realitate aceste hărți arată locurile unde produsele transportate în amfore erau consumate și nicidecum zona unde ele ar fi fost produse sau îmbuteliat.

Observații generale cu privire la formele și tipurile de descoperiri

Nivelului actual al cercetărilor asupra amforelor provincial-romane din zona noastră de cercetare îi sunt caracteristice o multitudine de termeni, folosiți la denumirea diferitelor tipuri și forme de recipiente antice⁴⁵. Pe de o parte, sunt întâlnite foarte des nume de localități (de unde provin descoperiri asemănătoare), pe de altă parte se mai întâlnesc denumiri care provin de la nume de persoane (care au definit pentru prima dată tipul în cauză). Mai întâlnim și denumiri care indică locul probabil de origine al amforelor analizate, la fel ca și denumiri ale căror etimologie este legată de specificul formei amforei. Pentru una și aceeași formă există uneori mai multe denumiri, fiecare de origine diferită⁴⁶. Evident

⁴² Gruparea fragmentelor de amfore conform tipologiei lui Šelov este folosită atât în studii de sit, ca de exemplu Tanais - Arsen'eva/Fornasier 2003, cât și în studii regionale, ca de exemplu cursul inferior al Nistrului – Maljukevič 1991, sau chiar interregionale, adică pentru întreaga zonă pontică – Abadie-Reynal 1999.

⁴³ Vnukov 2003; 2006.

⁴⁴ Samojlova 1978.

⁴⁵ Pentru o caracterizare generală a problemei termenilor, folosiți de arheologia provinciilor romane pentru denumirea artefactelor descoperite la modul general, a se vedea Hinker 2013, 47-55.

⁴⁶ A se vedea mai jos denumirile pentru amforele formei Kapitän II – Niederbieber, Berenice MR Amphora, Bjelajac XII, Dyczek 18, Keay XII, Kuzmanov VII, Ostia VI, Peacock-Williams 47, Rădulescu 6, Scopan E, Zeest 79 – pentru bibliografie vezi Dyczek 2001, 137-138.

că, în această situație, am evitat să folosesc o oarecare numerotare sau denumire de tipuri din zona noastră de cercetare, iar soluția de lungă durată ar fi probabil alcătuirea unui *Conspectus formarum* pentru amforele provincial-romane, asemeni de exemplu celui pentru *terra sigillata*⁴⁷.

După cum am amintit mai sus, în arheologia epocii romane din bazinul nord-pontic s-a încetățenit o împărțire primară a materialului amforistic pe baza culorii pastei: roșiatică și albicioasă (de culoare deschisă). Această împărțire a fragmentelor de amfore, la prima vedere una foarte simplistă, a fost determinată de o serie de factori obiectivi și subiectivi, dar mai ales de starea foarte fragmentară a majorității descoperirilor. Încă din prima jumătate a secolului XX, ea s-a încetățenit atât în literatura de specialitate din fosta URSS, cât și din vestul Europei⁴⁸. În zona noastră de cercetare amforele provincial-romane sunt executate atât din pastă roșiatică, cât și din cea albicioasă.

După parcurgerea publicațiilor care ne-au fost accesibile, am identificat 316 descoperiri de amfore întregi și fragmentare, provenind din 203 locuri de descoperire⁴⁹. Acestora li se mai alătură alte 73 de mențiuni literare, care amintesc doar descoperiri de „amfore romane”. Din această masă de descoperiri, pe baza formei și proporțiilor recipientelor⁵⁰, au fost identificate următoarele tipuri de amfore:

„Šelov A2”

Această formă aparține grupului amforelor din pastă de culoare deschisă. Recipientele acestei forme se disting printr-un corp ovoid și un gât lung, care în partea superioară trece în buza îngroșată spre exterior. Mânerele pornesc de pe gât și se termină pe umerii vasului. Marcant pentru această formă este piciorul inelar relativ lat. Această particularitate indică o eventuală legătură tipologică cu amforele de tip „Table Pitcher” sau cu amforele galice, cărora le este specifică o asemenea formă a piciorului⁵¹. Uneori, pot fi întâlnite exemplare care au gâtul canelat, imitând, de fapt, o răsucire. Din zona de cercetare ne sunt cunoscute două exemplare păstrate integral de la Porogi⁵² (fig. 1). Acestei forme am vrea să-i atribuim și fragmentele din mormântul de la Michajlovka⁵³. Analogiile cele mai apropiate provin din așezările de tip *dava* de pe Siret Răcățu⁵⁴ și Poiana⁵⁵ (fig. 2). Alte analogii apropiate provin din zonele geografic învecinate precum orașul antic Tomis⁵⁶ sau litoralul de nord al Mării Negre⁵⁷.

În studiul lui Šelov, această formă de amfore din pastă de culoare deschisă, albicioasă este datată pe baza unor analogii de la Tanais și Akkermen în perioada

⁴⁷ Ettlinger u. a. 1990. A se vedea și comentariile lui Eiring u. a. 2004, 461-462.

⁴⁸ A se vedea Šelov 1978; 1986. Abadie-Reynal 1999. Paraschiv 2006.

⁴⁹ Nu au fost selectate amforele romane a căror producție datează în epoca republicană.

⁵⁰ După cum menționa, pe bună dreptate, Vnukov, pentru a defini un tip de amfore nu este destul a se descrie forma recipientului, ci este nevoie și de descrieri ale pastei și asupra tehnologiei de producere – Vnukov 2003, 19. Stadiul actual al publicațiilor pe care se bazează studiul nostru nu ne permite, cu regret, decât aprecieri asupra formei și proporțiilor vaselor discutate. Celelalte particularități rămân, până la o autopsie a fiecărei descoperiri, un deziderat al cercetărilor viitoare.

⁵¹ Vnukov 2004, 412-414 Fig. 6, 7.

⁵² Simonenko/Lobaj 1991, 27 Ris. 17.

⁵³ Subbotin/Dzigovskij 1990a, 37 Ris. 15.3.

⁵⁴ Aceluiași tip i-au fost atribuite și o serie de fragmente, provenind din campaniile de săpături din anii 1992-1996. Este vorba despre piesele ilustrate la Căpitanu 1997, 21.6, 8. Pe baza ilustrației publicate, corectitudinea atribuirii nu este convingătoare, așa încât această apreciere rămâne sub semnul întrebării, cel puțin până la o autopsie a descoperirii. Am atribuit aceste fragmente tipului Vnukov C IV A.

⁵⁵ Ungureanu 2002.

⁵⁶ Scorpan 1976, 161 Pl. I.1, XI.1.

⁵⁷ Zeest 1960, 110, 164 Tabl. XXVIII.65a. Este nevoie de remarcat faptul că acest vas are corpul în formă de trunchi de con și nu ovoidal – cum este definit acesta în tipologia lui Šelov.

cuprinsă între a doua jumătate a sec. I –

prima jumătate a sec. II p.Chr.⁵⁸. O datare asemănătoare a fost propusă pentru amforele din tumulul 14 de la Bagaevski⁵⁹ sau pentru amforele din Tumulul 4 din cadrul necropolei tumulare de la Sokolovski⁶⁰. Amfora de la Porogi se afla în același complex funerar cu alte piese de inventar (fibule, cupă de argint, semne de tip „tamga”), astfel încât se poate vorbi despre un complex de piese asociate. În baza acestei asocieri, Simonenko a datat momentul înmormântării defunctului de la Porogi în cel de-al patrulea sfert al secolului I p.Chr.⁶¹. Având în vedere cronologia așezărilor de tip *dava* de la Poiana și Răcățău⁶², tot în al patrulea sfert al secolului I p.Chr. ar putea fi datate și amforele de acolo.

Litoralul de sud al Mării Negre este considerat drept regiunea de origine a acestui tip de amfore⁶³. Date sigure despre posibila conținut (inițial), transportat sau păstrat în acest fel de amfore nu sunt cunoscute. Ipoteza general acceptată este cea conform căreia aceste amfore au servit drept recipiente pentru transportul vinului.

„Șelov B2”

Acestui tip îi aparțin recipiente de dimensiuni mari, din pastă albicioasă, cu corpul aproape conic, ce se încheie cu un mic picior inelar. Gâtul cilindric este și el lung și se termină în partea superioară printr-o buză îngroșată spre exterior. Mânerele acestei forme de amfore sunt profilate în secțiune. În partea superioară ele sunt prinse pe gât, cu mult mai jos de buză, iar în partea inferioară – cad pe

umerii vasului, puțin mai sus de locul cu

diametrul maxim al corpului. În partea mijlocie, corpul amforelor acestei forme poate avea suprafața canelată. Înălțimea maximă atestată este de circa 78 cm, diametrul maxim – circa 20 cm.

Din zona noastră de cercetare acestui tip îi aparțin două exemplare întregi de la Cazacalia și Palanca (fig. 3. 1-2), precum și altele, păstrate doar fragmentar (fig. 3. 3-6). Din punct de vedere al distribuției geografice, se remarcă faptul că exemplarele atribuite acestei forme de amfore se întâlnesc atât în preajma marilor artere fluviale ale zonei, asemeni Siretului sau Prutului, cât și în teritorii mai îndepărtate de acestea (fig. 4).

Recipiente asemănătoare, ca formă, se întâlnesc mai ales în regiunile de litoral ale Mării Negre. Analogii pentru amforele din zona de cercetare provin de la Dunărea de jos⁶⁴ și din Dobrogea⁶⁵, din Crimeea⁶⁶ și de pe litoralul nord-pontic⁶⁷.

Șelov a presupus că amforele acestui tip au circulat în perioada de timp de la sfârșitul sec. I și prima jumătate a sec. II p.Chr.⁶⁸ Aproximativ aceeași datare a fost propusă și pentru analogiile amintite mai sus. Indicii mai sigure despre perioada de circulație a amforelor acestui tip în zona noastră de cercetare pot fi obținute pe baza componenței inventarului mormântului de la Cazacalia (fig. 5). Acesta include, alături de amfora de tip Șelov B2, un vas de bronz de tip „Eggers 71/72” sau „Stangerup/Hagenow”, a cărui perioadă de producție se pare că începe abia cu perioada de domnie a lui Antoninus Pius⁶⁹. Simonenko a datat complexul

⁵⁸ Șelov 1978, 18. A se vedea și Șelov 1986, 397.

⁵⁹ Raev 1986, 52-53.

⁶⁰ Raev 1985.

⁶¹ Simonenko/Lobaj 1991, 60-61, 90.

⁶² Pentru cronologia siturilor de tip *dava* de pe Siret a se vedea mai nou Boțan 2015, 71-96.

⁶³ Vnukov 2004, 412-415.

⁶⁴ Sanie 1981, 153 Pl. 33.2, 6.

⁶⁵ Opaiț 1980, 300 Pl. VI.1.

⁶⁶ Puzdrovskij/Zajcev 2004, 245 Abb. 10.2.

⁶⁷ Simonenko 2004, 170 Ris. 8.61.

⁶⁸ Șelov 1978, 18. Vezi și Șelov 1986, 397.

⁶⁹ Petrovsky 1993.

de la Cazaclia în sec. III p. Chr.⁷⁰, datorită atribuirii eronate a amforei din mormânt tipului Zeest 91-93⁷¹. Ilustrațiile amforei de la Cazaclia, publicate până acum, arată clar faptul că asocierea ei cu tipurile Zeest 91-93 nu este posibilă.

Regiunea de unde provin amforele acestui tip poate fi presupusă pe litoralul de sud al Mării Negre, probabil la Heraclea⁷². Lichidul transportat în acest tip de amfore nu a fost stabilit cu certitudine. După toate probabilitățile este vorba de vin.

„Șelov C”

Sub acest nume se ascunde unul dintre cele mai des întâlnite tipuri de amfore din zona noastră de cercetare. Este vorba despre recipiente din pastă de culoare deschisă, cu nuanțe cromatice de la roz până la galben. Se mai remarcă cantitatea mare de particule minerale de culoare brună-neagră – probabil piroxen (?). Specificul formei este determinat de gâtul îngust și înalt, care se încheie în partea superioară printr-o buză îngroșată spre exterior. Corpul este ovoid și se încheie în partea inferioară cu un picior sau mai degrabă cu un inel de sprijin relativ înalt (fig. 6). Acestei forme de amfore îi sunt specifice mânerle profilate și îndoit sub unghi de 90 de grade, care pornesc sus pe gât și sunt alipite corpului în zona umerilor (fig. 7)⁷³.

⁷⁰ Simonenko 1995a, 350.

⁷¹ Aceste amfore includ tipurile descrise mai jos drept Șelov C și D.

⁷² Vnukov 2004, 413-415.

⁷³ Drept variante ale acestei forme, considerăm recipientele din complexul 22 de la Petrești (Glazov/Kurčatov 1989, 5 ris. 4.2) și din mormântul 2 de la Vitănești (Leahu/Trohani 1979, 134, 138 fig. 7.4). Amfora de la Petrești este mult mai scundă, abia atingând înălțimea de 30 cm, și se apropie mult de recipientele elenistice produse în Heraclea. La fel și vasul de la Vitănești, care are înălțimea mai mică (38 cm) decât a formei Șelov C. Prin proporțiile sale acest vas amintește mult de amforele de Colcis din zona de est a Pontului Euxin (Vnukov 2003, 160-194).

Această formă de amfore este răspândită mai ales în bazinul Mării Negre, cu precădere în zonele de nord și nord-vest și mult mai puțin în zona litoralului de est. În afara regiunilor pontice, această formă de vase reprezintă o raritate⁷⁴. Problema originii geografice a acestei forme de amfore este în literatura de specialitate una intens discutată. La modul general este admisă ipoteza despre proveniența acestor amfore din centrele economice de pe litoralul de sud al Mării Negre - Heraclea sau Sinope⁷⁵. Șelov admitea posibilitatea ca aceste amfore să reprezinte o producție de Kos, Rhodos, a Bosporului sau chiar a Tanaisului⁷⁶. Distribuția geografică a acestei categorii de recipiente a reprezentat punctul de pornire pentru ipoteza originii lor nord-pontice sau moesice⁷⁷. Analizele chimice ale pastei par să indice o asemănare cu zăcămintele de lut din zona Heracleei Pontice⁷⁸.

La fel de discutabilă rămâne și întrebarea despre conținutul primar al amforelor acestei forme. Pe baza majorității inscripțiilor de pe suprafața pereților acestora se poate presupune că ele au fost produse pentru a transporta vin⁷⁹. În acest context este interesantă descoperirea de la Schela⁸⁰. Este vorba despre o amforă păstrată integral, provenind din podeaua unei locuințe. Analiza resturilor păstrate pe pereții amforei a permis emiterea ipotezei despre uleiul de măsline ca produs păstrat în amforă la momentul constituirii

⁷⁴ Hayes 1983, 147 fig. 21.32. Prezența acestor amfore la Atena a fost cu excelență documentată de Andrei Opaț – Opaț 2010, 110-111.

⁷⁵ Abadie-Reynal 1999, 256. A se vedea și Dyczek 2001, 213-214.

⁷⁶ Șelov 1986, 399-400.

⁷⁷ A se vedea, de exemplu, Bichir 1984, 39.

⁷⁸ Dyczek 2001, 213-214.

⁷⁹ Pentru rezultatele discuției acestui subiect a se vedea Dyczek 2001, 219-220.

⁸⁰ Brudiu 1976.

acestui „complex închis”⁸¹. Nu cunoaștem în ce măsură aceste analize pot fi considerate corecte sau relevante pentru cercetarea contemporană, cert este că ipoteza lui Brudiu a fost dată uitării⁸².

Distribuția spațială a amforelor de tip Șelov C în teritoriul analizat indică o concentrare vizibilă în bazinul cursului de mijloc al Siretului (fig. 8). Majoritatea acestor descoperiri provin din contexte databile cu siguranță în secolul III p.Chr. Unica excepție constatată în cadrul acestui studiu, provine din așezarea de la Poiana⁸³, a cărei existență încetează înainte de cucerirea romană a Daciei⁸⁴. Această excepție se poate datora însă și unei erori la determinarea fragmentului doar pe baza ilustrației publicate. Până la o analiză a fragmentului – atribuirea lui formeii Șelov C rămâne una ipotetică.

Din punct de vedere cultural, amforele acestei forme se răspândesc atât în contexte ale culturii sarmatice cât și ale culturilor „dacilor liberi”. În cazul descoperirii mai vechi de la Gotești⁸⁵ sau a piesei deja amintite de la Poiana⁸⁶ aprecierile asupra apartenenței culturale a sitului rămân nesigure. O statistică preliminară a amforelor, care ne-au fost accesibile din publicații, arată că circa 86 % din acestea provin din situri atribuite în literatura românească culturilor „dacilor liberi”.

Amforele de tip Șelov C provin din așezări, din complexe funerare și mai rar din așa numitele „depozite”. Nu în ultimul rând, trebuie amintite și descoperirile singulare, ce nu pot fi puse în legătură cu vreun context arheologic clar. După cum reiese din analiza statistică, descoperirile din așezări și din contexte funerare au

o pondere aproximativ egală (fig. 8). Drept depozit de amfore au fost interpretate piesele de la Holboca⁸⁷, descoperite cu ocazia unor lucrări agricole la adâncimea de circa 70 cm de la suprafața actuală de călcare, într-un punct unde lipsesc orice fel de indicii de locuire sau urme de complexe funerare⁸⁸.

Privind sintetic informațiile despre distribuția cronologică, geografică și culturală a amforelor de tip Șelov C, în zona noastră de cercetare putem observa o concentrare a numărului de descoperiri pe cursul de mijloc al Siretului, în complexe atribuite din punct de vedere cultural-arheologic „dacilor liberi” și datate în perioada secolului III p.Chr. În nordul sau în sudul zonei de cercetare, acest tip de descoperiri de amfore este mult mai puțin numeros.

„Șelov D”

Această formă definește recipiente de dimensiuni relativ mici, cu corpul scund, de formă ovoidă, ce se sprijină pe un picior de dimensiuni mici și gol pe interior. Gâtul este relativ îngust și se încheie în partea de sus cu o buză profilată. În partea de jos, el are formă conică și trece lin, fără semnalmente speciale, spre pereții vasului. Suprafața corpului este parțial decorată/acoperită cu caneluri orizontale. Mânerele profilate la exterior sunt fixate pe gât, sub buză, în partea de sus și pe umeri, în partea de jos (fig. 9)⁸⁹. Pasta acestor recipiente are culoare deschisă și conține particule minerale brun-negrice, probabil de piroxen. Înălțimea vaselor este de circa 40 cm, iar volumul interior – de circa 3-4 litri. Amforele de

⁸¹ Brudiu 1976, 159 nota 2.

⁸² Țentea/Cleșiu 2006, 46.

⁸³ Vulpe/Teodor 2003, 725 Fig. 246.3.

⁸⁴ Pentru o sinteză asupra particularităților acestui sit a se vedea Boțan 2015, 82-85.

⁸⁵ Ketraș/Rikman 1960, 11-12 ris. 3.5.

⁸⁶ Vulpe/Teodor 2003, 725 Fig. 246.3.

⁸⁷ Sanie 1968, 347 fig. 2.1-2.

⁸⁸ Motivul atribuirii acestor descoperiri culturii „dacilor liberi” nu este prezentat clar în publicație. După părerea mea este vorba de o problemă istoriografică și nu arheologică, de aceea nu o discut aici.

⁸⁹ Pentru o definiție a acestei forme a se vedea Böttger/Șelov 1998, 28-29.

tip Šelov D se regăsesc și în tipologia lui Zeest sub numerele 91-93⁹⁰.

Arealul geografic de răspândire a acestui tip de amfore este legat în cea mai mare parte de bazinul de nord și nord-vest al Mării Negre, precum și la Dunărea de jos, fiind practic necunoscute în afara acestor zone⁹¹. Gradul relativ ridicat de standardizare ar putea fi interpretat drept indiciu pentru ipoteza că amforele acestui tip au fost executate într-un singur centru de producție⁹² și nu în mai multe – precum s-a presupus anterior⁹³. Originea amforelor acestui tip la Tanais a fost negată de Böttger, care argumenta că în secolul III p. Chr. orașul nu a fost centru de producție ceramică, în general, sau de amfore, în special⁹⁴. Alte ipoteze despre originea acestui tip de amfore indică teritoriile centrale ale Regatului Bosporan la fel ca și zona de litoral a Dobrogei⁹⁵. Analizele chimice ale pastei par să indice originea sud-pontică a acestor amfore⁹⁶.

Cu privire la conținutul transportat și păstrat în aceste amfore, în literatura de specialitate s-a constituit părerea că este vorba de amfore de vin⁹⁷.

Un rol deosebit la stabilirea cronologiei amforelor acestui tip l-au jucat cercetările arheologice din Tanais. Böttger și Šelov au stabilit că, pe de o parte, majoritatea descoperirilor din acest oraș provin din complexe arheologice ce s-au constituit în timpul distrugerii orașului, la mijlocul secolului III p. Chr.; pe de altă parte, amforele de acest tip lipsesc atât din complexe mai timpurii cât și din cele mai târzii. În consecință, cercetările de la Tanais permit

datarea acestui tip de amfore aproximativ la mijlocul sec. III p. Chr.⁹⁸. Aceste concluzii au fost confirmate și de cercetările arheologice ulterioare din orașul antic⁹⁹.

Amforele atribuite tipului Šelov D din zona noastră de cercetare, provin atât din așezări cât și din complexe funerare. Uneori amforele de acest tip reprezintă descoperiri singulare și întâmplătoare, provenind din afara unor contexte arheologice bine conturate. Într-un singur caz s-a presupus apartenența amforelor de tip Šelov D unui depozit, din care s-a păstrat o singură amforă (!?)¹⁰⁰. Din punct de vedere cantitativ predomină descoperirile din așezări. Distribuția spațială a amforelor acestui tip indică o anumită concentrare în partea de nord a Subcarpaților, mai ales în zona așa numitului Troian al Moldovei de Sus¹⁰¹ (între Prut și Siret), precum și în regiunea din preajma Dunării (fig. 10).

Din punct de vedere cultural amforele de tip Šelov D provin atât din morminte ale culturii sarmatice, cât și din situri atribuite culturilor „dacilor liberi”. În afară de acestea, sunt cunoscute două exemplare provenind din situri ale culturii Etulia¹⁰², precum și din așezarea de la Volčja Balka, a cărei apartenență culturală nu este clarificată¹⁰³.

Pentru stabilirea cronologiei descoperirilor de amfore de tip Šelov D, în zona noastră de cercetare, nu există decât două complexe arheologice așa zise „închise”: cele două morminte de înhumăție de la Gradeška¹⁰⁴, care permit datarea

⁹⁰ Zeest 1960, 117-118.

⁹¹ Dyczek 1999, 191 Fig. 196.

⁹² Böttger/Šelov 1998

⁹³ Zeest 1960, 117.

⁹⁴ Böttger/Šelov 1998, 31.

⁹⁵ Pentru o critică la aceste ipoteze a se vedea Böttger/Šelov 1998, 31. A se mai vedea Dyczek 2001, 223.

⁹⁶ Böttger/Šelov 1998, 31, 33 și Dyczek 2001, 222-223.

⁹⁷ Dyczek 2001, 223.

⁹⁸ Böttger/Šelov 1998, 31.

⁹⁹ Arsen'eva/Fornasier 2003, 261.

¹⁰⁰ Locul de descoperire Pângrați – Dyczek 2001, 223.

¹⁰¹ Pentru descrierea obiectivului și bibliografia cercetărilor, a se vedea Păunescu 1978, 512 precum și Ioniță 1982, 114 și nota 151.

¹⁰² Pentru cultura Etulia a se vedea mai ales Gudkova 1999, 271-304.

¹⁰³ Palamarčuk 1982.

¹⁰⁴ Gudkova/Redina 1999, Fig. 2; 3.

perioadei de circulație a amforelor aproximativ la mijlocul sec. III p.Chr. – ceea ce corespunde și datării nivelului de distrugerii de la mijlocul sec. III p.Chr. de la Tanais¹⁰⁵.

Sintetizând informațiile despre amforele acestui tip, putem concluziona în primul rând, că amforele de tip Šelov D formează două nuclee de distribuție geografică: în nord, în zona Troianului Moldovei de Sus și în sud, în zona gurilor Dunării. Surprinde, la prima vedere, lipsa acestei categorii de descoperiri în zona cursului de mijloc a Siretului, unde am observat anterior o concentrare de descoperiri de tip Šelov C.

Scorpan VII / LRA 2

Acestei forme¹⁰⁶ îi poate fi atribuit, în zona noastră de cercetare, probabil, un singur fragment din așezarea de la Mătăsaru¹⁰⁷. Atribuirea se datorează formei foarte specifice a părții superioare: gura are formă de pânză, buza este profilată și îngroșată spre interior, gâtul are formă de trunchi de con, mânerul este masiv. Culoarea pastei oscilează între roșu și roșu-brun. Forma este una foarte răspândită în zonele învecinate spațiului cercetat de noi, mai ales în nordul Mării Negre, în Dobrogea și la Dunărea de jos. Exemplare singulare se întâlnesc la Ostia, Atena, Creta sau alte centre ale lumii mediteraneene¹⁰⁸.

Reieșind din această distribuție geografică largă, Scorpan considera Histria drept zona unde ar fi putut fi produse

aceste amfore. După părerea autorului nominalizat amforele de acest tip s-au exportat și în zona mediteraneeană¹⁰⁹. Între timp cercetarea arheologică a identificat și alte regiuni în care recipientele acestei forme s-au descoperit în cantități mari. Un exemplu elocvent sunt siturile din Crimeea. De exemplu, doar din necropola de „Sevastopol'skij / Sovchoz 10” provin 80 de exemplare de amfore atribuite acestei forme¹¹⁰.

Unele exemplare asemănătoare par să provină din castrul auxiliar roman de la Brețcu¹¹¹, sau din așezarea cu atelier de producere a vaselor de sticlă de la Komarovo, de pe cursul de mijloc al Nistrului¹¹².

Uleiul este produsul care pare să fi fost transportat, respectiv păstrat, în acest tip de amfore¹¹³. Bazându-se pe unele *dippinti* de la Novae și Romula, Dyczek mai aduce în discuție și *garrum*-ul drept produs care ar fi putut fi transportat în aceste recipiente de lut¹¹⁴.

În calitatea sa de descoperire din așezare, fragmentul de la Mătăsaru nu poate fi datat decât cu mari rezerve. Bichir a propus datarea așa zisului nivel III₁ – din care provine fragmentul, în secolul II p.Chr., bazându-se pe datarea unor descoperiri de denari din acel strat și pe o presupusă separare a nivelului III în cele două straturi separate (I și II)¹¹⁵. Din cauza circulației destul de îndelungate a denarilor, inclusiv și pe parcursul sec. III p.Chr., datarea lui Bichir este, după părerea mea, una inacceptabilă. Pe de altă parte, la Novae¹¹⁶, în Dobrogea¹¹⁷ sau în nordul Pontului Eu-

¹⁰⁵ Drept exemplu poate servi situația complexului „Pivnița 7” din campania anului 1999, în care 188 de amfore de acest tip se asociau cu mone-de bătute în perioada anilor 211-238 p.Chr. – Arsen'eva/Böttger 2000, 512 Anm. 15.

¹⁰⁶ Scorpan 1977, 274-276 fig 10. Pentru multitudinea de denumiri ale acestei forme a se vedea Dyczek 2001, 173-176. A se mai vedea și Opaț 2004a, 295-296.

¹⁰⁷ Bichir 1984, 39 154 Pl. XXXV.11.

¹⁰⁸ Dyczek 2001, 183-185.

¹⁰⁹ Scorpan 1977, 275-276 Fig. 11.

¹¹⁰ Strzeleckij u. a. 2005, 55.

¹¹¹ Gudea 1980, 307-308 Fig. 38.

¹¹² Smiško 1964, 75 Tabl. II.6. A se vedea și ilustrația publicată de Kropotkin 1970, 169 Ris. 32.7.

¹¹³ Opaț 2004a, 297.

¹¹⁴ Dyczek 2001, 192.

¹¹⁵ Bichir 1984, 86-94.

¹¹⁶ Dyczek 2001, 193.

¹¹⁷ Opaț 1984, 311-312. A se mai vedea și Opaț 2004a, 295.

xin¹¹⁸, aceste amfore datează aproximativ din perioada de la mijlocul sec. III p.Chr. În aceeași perioadă s-ar putea data, după părerea mea, și fragmentul de la Mătăsaru.

„Table Pitcher”

Acest tip de vase se remarcă printr-un corp bitronconic și piciorul gol pe interior. Diametrul maximal al corpului este atins în zona umerilor vasului. Nici unul dintre cele 24 de exemplare de acest tip, identificate în zona de cercetare, nu are păstrată gura sau buza vasului¹¹⁹. Cu toate acestea, forma lor poate fi definită prin analogii. Denumirea de „Table Pitcher” a fost introdusă în circuitul științific de către Opaiț pentru definirea unor vase de dimensiuni mari cu un singur mâner¹²⁰. Volumul de lichid transportat în aceste recipiente putea ajunge la circa 9 litri¹²¹. Pe baza prezenței sau absenței unei cute pronunțate pe umeri, vasele acestui tip pot fi divizate în două subtipuri distinse (fig. 11). Ambele se întâlnesc pe larg în mediul provincial-roman, în complexe dateate în perioada de la sfârșitul secolului II – prima jumătate a sec. III p.Chr. Cu toate acestea, Opaiț consideră că vase de acest tip au putut apărea încă în sec. I p.Chr. – altele ar fi putut fi folosite și în sec. IV p.Chr.¹²². După cum menționa încă Bichir¹²³, acest tip de recipiente cu un singur mâner este răspândit pe larg la Dunărea de jos și în Dobrogea, dar se întâlnește și în multe alte regiuni ale bazinului Mării Negre¹²⁴. În zona noastră de cercetare, acest tip de vase indică o aglomerare de descoperiri pe cursul de mijloc

al Siretului (fig. 12), distingându-se siturile Văleni-„La Moară”¹²⁵ și Homiceni¹²⁶, cu 11, respectiv 6 exemplare identificate. O separare geografică după tipul de sit (așezare, necropolă/mormânt) nu se observă. O singură descoperire (Șirokoe, necropola „Alkalija”)¹²⁷ provine dintr-un mormânt atribuit culturii sarmatice. Restul descoperirilor au fost făcute în situri atribuite culturilor „dacilor liberi”.

După părerea lui Opaiț, această formă de recipient își are rădăcinile în zonele litoralului Mării Negre, care au fost dominate de cultura grecească¹²⁸. Acolo, aceste amfore-ulcioare au fost umplute, după toate probabilitățile, cu vin și au luat drumul *Barbaricum*-ului, inclusiv spre consumatori de pe cursul de mijloc al Siretului.

‘Table amphora’

Singurul vas de acest tip, descoperit în zona de cercetare, provine de la Cio-cani¹²⁹. Este ars la roșu-cărmiziu și s-a păstrat până la înălțimea de 24,5 cm (fig. 13)¹³⁰. Forma și proporțiile lui ne permit să-l atribuim tipului 1 de ‘table amphora’, definit de Opaiț¹³¹. Amforele acestui tip au gâtul cilindric și buza îngroșată spre exterior. Mânerele sunt prinse, în partea de sus, sub gură, iar în partea de jos – pe umeri. Corpul ovoid se sprijină pe un picior inelar. Opaiț presupune că apariția acestei forme de recipiente se datorează mai ales influențelor din partea amforelor galice¹³², dar nu exclude nici posibilitatea ca această formă să imite vase asemănă-

¹¹⁸ Opaiț 2004a, 295-296.

¹¹⁹ Ioniță/Ursachi 1988, 173-174.

¹²⁰ Opaiț 2003b.

¹²¹ Opaiț 2003b, 218.

¹²² Opaiț 2003b, 215 cu literatura suplimentară.

¹²³ Bichir 1973, 91.

¹²⁴ Pentru o distribuție geografică a vaselor de acest tip a se vedea Opaiț 2003b, 215 Notele 2-7.

¹²⁵ Ioniță/Ursachi 1988 – Mormintele 184, 202, 203, 372, 382, 420, 423, 433, 468, 478, 555.

¹²⁶ Petrișor 1986, 101-102. A se vedea și Alexianu 1988, 107 Nr. 7.14.

¹²⁷ Subbotin/Dzigovskij 1990b, 12 Ris. 6.9.

¹²⁸ Opaiț 2003b, 218.

¹²⁹ Comuna Perieni, jud. Vaslui.

¹³⁰ Palade 1978-1979, 253 Fig. 6. 15.

¹³¹ Opaiț 2003b, 216.

¹³² Pentru exemple a se vedea Peacock/Williams 1986, 142-150 Class 27-31.

toare din metal și sticlă¹³³.

Exemplarul provenind din zona noastră de cercetare a fost descoperit în mormântul de înhumăție de la Ciocani. În baza structurii mormântului, putem urma concluzia autorului primei publicații despre datarea complexului în perioada secolelor II și III p.Chr.¹³⁴. Datarea unui exemplar asemănător de la Histria, încă în secolul I p.Chr., pare a fi neargumentată, mai ales datorită faptului că din complexul în cauză provenea un bol din pastă fină de culoare roșie, de dimensiuni mici, a cărui datare atât de timpurie ne pare foarte problematică¹³⁵. O alternativă bună de datare ne oferă analogia de la Atena, a cărei producție Robinson o datează în perioada târzie a secolului II p.Chr. Din punctul de vedere al formei acestui tip de recipiente, este foarte interesantă asemănarea cu amforele „carpice” din secolul III p.Chr. – care se deosebesc de amforele romane prin faptul că sunt arse la cenușiu¹³⁶.

„Kapitän II”

Acest tip de amfore se referă la recipientele definite de Franz Oelmann prin tipul 77 de la Niederbieber¹³⁷. Pe parcursul cercetărilor s-au mai folosit denumirile de Berenice MR Amphora, Bjelajac XII, Dyczek 18, Keay XII, Kuzmanov VII, Ostia VI, Peacock-Williams 47, Rădulescu 6, Scopan E, Zeest 79 etc.¹³⁸.

Formei „Kapitän II” îi este specific un gât conic, cu suprafața, de regulă, canelată. Mânerele supraînălțate pornesc de sub buză. Specific este de asemeni piciorul aproape cilindric, cu suprafața ușor cane-

lată. Recipientele de acest tip sunt produse din pastă roșie-brună.

În zona cercetată, acest tip de vase este reprezentat de un fragment (de picior) de la Colonești-Mărunței¹³⁹ și de un fragment provenind din necropola „Čauš” din zona Bugeacului¹⁴⁰. În lucrarea de sinteză a lui Dyczek, am descoperit informația conform căreia o amforă asemănătoare ar fi fost descoperită și la Poiana¹⁴¹. Verificarea trimiterii bibliografice a lui Dyczek¹⁴² arată că toate amforele prezentate acolo provin de la Barboși și nicidecum de la Poiana! Nici în publicația monografică a sitului de la Poiana nu am putut identifica vreun exemplar de amforă de acest tip¹⁴³. Nici în alte cazuri semnalate de Dyczek, ca de exemplu la Drăgușeni¹⁴⁴, nu a putut fi confirmată prezența unor fragmente de amfore de tip „Kapitän II”¹⁴⁵. Monografia arheologică Drăgușeni conține cu adevărat ilustrația unui picior de amforă, cu suprafața canelată, dar după părerea mea acesta nu poate fi identificat ca aparținând unui recipient de tip „Kapitän II”¹⁴⁶. Verificarea informațiilor adunate de Dyczek pentru zona noastră de cercetare a arătat și alte erori, ca de exemplu, descoperirea de la Colonești-Mărunței care este prezentată sub numele de Mătăsaru¹⁴⁷. În mediul provincial-roman acest tip de amfore este mult mai răspândit, Dacia fiind una dintre provinciile cu des-

¹³³ Opaț 2003b, 216.

¹³⁴ Palade 1978-1979, 258.

¹³⁵ Alexandrescu 1966, 221-222, 553 Pl. 101.XXX.1.2.

¹³⁶ Pentru această formă de vase a se vedea Bichir 1973, 80-81.

¹³⁷ Oelmann 1914, 65 Abb. 47.1.

¹³⁸ Pentru bibliografia privind istoricul evoluției cercetărilor acestui tip de amfore, a se vedea, de exemplu, Dyczek 2001, 137-138.

¹³⁹ Bichir 1984, Pl. XXV.11.

¹⁴⁰ Necropola „Čauš” se află în preajma localității Novosel'skoe, Rajon Reni, Oblas' Odessa. Vasul este doar amintit ca aparținând tipului Zeest 79, provenind din Mormântul 1 din Tumulul 5 – Simonenko 2003, 53.

¹⁴¹ Dyczek 2001, 143.

¹⁴² Autorul face trimitere la Sanie 1981, 136, 152.153 fig. 32.5 și 33.1.

¹⁴³ Vulpe/Teodor 2003, 94-95.

¹⁴⁴ Județul Botoșani.

¹⁴⁵ A se vedea Crișmaru 1977; 1981.

¹⁴⁶ Crișmaru 1977, fig. 88.8.

¹⁴⁷ Dyczek 2001, 143 și fig. 75. Aceeași eroare apare și în versiunea în limba poloneză a cărții - Dyczek 1999, 112. Pentru verificarea informației, a se vedea Bichir 1984, 146 Pl. XXV.11.

coperiri relativ numeroase¹⁴⁸. Majoritatea

descoperirilor provin din complexe care pot fi datate în sec. III p.Chr., cu toate că sunt cunoscute exemplare databile fie încă în a doua jum. a sec. II p.Chr., fie deja la începutul sec. IV p.Chr.¹⁴⁹.

Zona de origine geografică a amforelor „Kapitän II” a fost identificată de unii cercetători cu Moesia inferior, cu Asia Mică sau chiar cu Siria¹⁵⁰. De asemenea s-a optat pentru identificarea zonei de origine cu Bazinul Insulelor Egee¹⁵¹. În privința mărfii transportate/păstrate în acest tip de amfore, cea mai susținută pare să fie părerea precum că aceste recipiente s-au folosit la transportarea vinului¹⁵².

Tipul Pruteni

Acestui tip i-am atribuit câteva exemplare de amfore din așezarea eponimă¹⁵³. Este vorba despre amfore din pastă roșie și dimensiuni relativ mari – înălțimea de circa 1 m și diametrul de circa 50 cm. Gâtul cilindric se încheie în partea de sus cu o buză îngroșată spre interior și o canelură profilată (pentru fixarea capacului). Mănerile sunt masive, dar scurte, pornesc de pe gât și se sprijină pe umeri. Fundul amforei se termină cu un picior cilindric de dimensiuni mai mici (fig. 14).

O analogie identică pentru vasele de la Petreni nu am întâlnit. Proportii și dimensiuni asemănătoare întâlnim la vasele formei Zeest 85, descoperite în zona Bosporului¹⁵⁴, sau tipul Dyczek 36¹⁵⁵. Destinația

acestor amfore nu este clarificată: pe de o parte, se invocă posibilitatea păstrării în aceste amfore a unor produse vărsate, gen cereale sau făină¹⁵⁶, pe de altă parte, se spune că ele ar fi fost folosite pentru vin sau ulei de măsline¹⁵⁷. Luând în considerație dimensiunile recipientelor, această ipoteză a lui Dyczek este greu de acceptat. Cu atât mai mult, cu cât cultivarea măslinelor în Bospor pentru exportul uleiului de măsline în perioada romană, nu a fost atestată. Nici situația geopolitică din regiune nu favoriza exportul de produse agrare din Bospor spre lumea est-mediteraneană, așa cum presupune Dyczek¹⁵⁸.

O interpretare mai plauzibilă a utilizării acestor amfore de dimensiuni mari a fost formulată de Andrei Opaț¹⁵⁹. Pe baza materialului din Dobrogea, el interpretează aceste amfore ca fiind folosite pentru păstrarea și transportul produselor din pește¹⁶⁰.

Contextul săpăturilor din așezarea de la Pruteni a oferit datarea acestui tip de amfore în sec. III p.Chr.¹⁶¹, care corespunde în mare și cu datarea amforelor de tip Zeest 85¹⁶².

În contextul descoperirii amforelor de la Pruteni, este interesantă informația conform căreia una dintre amforele de acest tip s-a descoperit în interiorul cuptorului de ars ceramică nr. 4¹⁶³. Această descoperire a făcut posibilă afirmația despre producția de amfore „locale” la Pruteni, iar acel tip de amfore ar trebui privit drept copie sau imitație locală a amforelor romane¹⁶⁴. Auto-

¹⁴⁸ Ardeț 2006. A se vedea și Negru u. a. 2003.

¹⁴⁹ O privire de ansamblu asupra răspândirii și datării acestei forme de amfore oferă Mackensen 1999, 402-403.

¹⁵⁰ Pentru o privire de ansamblu asupra acestor păreri, a se vedea Dyczek 1999, 111.

¹⁵¹ Opaț 2004a, 298-299.

¹⁵² Opaț 2004a, 299. A se mai vedea și Dyczek 2001, 143.

¹⁵³ Pruteni, raion Ungheni, R. Moldova. Pentru cercetările de la Pruteni – Vornic u. a. 2004, 46-47. A se vedea și Tel'nov u. a. 2003.

¹⁵⁴ Zeest 1960, 116, 171 Tabl. XXXV.85.

¹⁵⁵ Dyczek 2001, 250-253.

¹⁵⁶ Böttger/Šelov 1998, 33.

¹⁵⁷ Dyczek 2001, 252.

¹⁵⁸ Dyczek 1999, 211-212 Fig. 28-29.

¹⁵⁹ Opaț/Baumann 2006.

¹⁶⁰ A se vedea și Opaț 2007.

¹⁶¹ Vornic u. a. 2004, 46-47.

¹⁶² Zeest 1960, 116.

¹⁶³ Vornic u. a. 2007, 52-56.

¹⁶⁴ Vornic u. a. 2004, 46-47.

rii prezintă diferențele de calitate a pasteii și a degresanților folosiți la Pruteni față de amforele romane „propriu zise”¹⁶⁵. Și această ipoteză generează o serie de întrebări, momente de incertitudine:

- la nivelul actual al cercetărilor, amforele din pastă arsă la roșu din secolul III p.Chr. reprezintă încă un fenomen puțin cunoscut. Cunoștințele noastre despre tipologia formelor de amfore din acest segment cronologic se bazează, în mare parte, pe studiul de fragmente de dimensiuni reduse și nu a unor vase întregi sau întregibile;
- după observațiile noastre, nu toate amforele de epocă romană au fost produse din pastă de calitate înaltă. Termenul de „amfore romane” ascunde uneori și amfore „provincial-romane”, care se deosebesc între ele atât în formă cât și în calitate; din acest motiv nu suntem de acord cu afirmația că o calitate scăzută a unui produs provincial-roman indică neapărat producția/imitația lui locală în *barbaricum*;
- există anumite cuptoare de epocă romană în care amfore de dimensiuni mari erau folosite fie drept pilon de susținere a cupolei cuptorului de ars ceramică, fie pentru fixarea vaselor ce urmau a fi arse – adică erau folosite secundar și nu erau rezultate ale producției locale de ceramică¹⁶⁶.

În cazul în care echipa de cercetare, condusă de Vlad Vornic are dreptate și respectiv amforele de la Pruteni sunt o producție locală, situația implică o discuție separată despre conținutul acestora. Pornind de la premisa că amforele nu sunt altceva decât un recipient pentru

marfa/produsul propriu zis transportat în ele, ar trebui să existe un motiv economic de ce aceste amfore ar fi produse în zona cursului de mijloc al Prutului. Pe baza formei amforelor, putem urma concluzia lui Opaiț amintită mai sus, conform căreia, inițial, această formă de amfore ar fi putut fi folosită pentru transportul și păstrarea peștelui sărat. Nu ne putem pronunța, la acest moment, dacă pe cursul de mijloc al Prutului s-a prelucrat pește în cantități mari, care să fi fost apoi îmbuteliat în amfore cu gura largă și capac.

Explicația precum că amforele de tip Pruteni au fost produse ocazional spre a fi folosite pentru uzul intern al așezării și zonei, ni se pare, cel puțin la momentul actual al cercetărilor, una puțin argumentată. Probabil că noi cercetări asupra istoriei peisajului, a florei și faunei din zona Pruteni vor putea aduce noi informații pentru înțelegerea acestui subiect. Până atunci problema unei producții locale de amfore la Pruteni rămâne, după părerea mea, încă deschisă.

Amfore neidentificate tipologic

Pe parcursul cercetărilor, am înregistrat o serie de fragmente de amfore a căror ordonare tipologică doar pe baza publicațiilor primare nu este posibilă. Este vorba atât despre descoperiri din așezări, cât și din necropole. Mai sunt de amintit și un număr relativ mare de descoperiri, despre care este cunoscut doar faptul că sunt „amfore romane”. Datarea acestor descoperiri s-a făcut la modul general în perioada sec. II-III p.Chr., iar cartarea lor indică lipsa unor asemenea descoperiri în teritoriul dintre Nistru și Prut și o concentrare a lor la vest de Prut. Suprapunerea limitelor de distribuție a acestei categorii de artefacte arheologice cu granițele politice actuale ale României ne face să credem că ar trebui să căutăm cauzele unei asemenea distribuții spațiale în is-

¹⁶⁵ Cât de complicată este diferențierea unor imitații locale de amforele de „import” ne arată lucrarea semnată de Ulrike Ehmig, care afirmă că o imitație de amforă poate fi identificată doar acolo unde vasele au fost examinate fragment cu fragment – Ehmig 2003, 159 Anm. 569.

¹⁶⁶ A se vedea de exemplu comentariile Hinker 2013, 160 cu literatura suplimentară.

toria cercetărilor arheologice pe ambele maluri ale Prutului. Și într-adevăr, o analiză mai detaliată a situației a arătat următoarele: descoperirile întâmplătoare de amfore romane de pe teritoriul actual al României (din zona de cercetare) au fost atribuite, conform canoanelor periodizării istorico-etnice, „dacilor liberi” și respectiv pot fi datate în perioada de existență a provinciei romane Dacia¹⁶⁷. În Republica Moldova, mai ales pe timpurile fostei URSS, descoperirile întâmplătoare de amfore romane au fost atribuite aproape în exclusivitate doar perioadei de existență a culturii Sântana de Mureș – Černjachov, a cărei perioadă de înflorire datează, cu precădere, abia după părăsirea provinciei Dacia de către romani¹⁶⁸. Din această cauză, doar pe baza acestor notițe de publicare nu poate fi efectuată o comparație metodică corectă între cele două zone geografice de cercetare. Pentru soluționarea problemei este nevoie o extindere a perioadei cronologice studiate, astfel încât cercetarea să cuprindă toate informațiile despre amforele romane și nu doar despre cele din perioada de existență a Daciei romane (fig. 15).

Conținutul transportat

Din cercetările moderne, reiese clar că amforele în sine nu reprezintă produsul provincial-roman care a circulat, ele sunt doar recipientul folosit pentru transportarea (și uneori depozitarea) produselor propriu zise¹⁶⁹. Amforele romane din zona noastră de cercetare au fost folosite mai ales la transportarea vinului. În cazul utilizării secundare, acestea ar fi putut fi fo-

losite la depozitarea și transportul altor produse, asemeni uleiului – așa cum ne lasă să presupunem analizele efectuate pentru descoperirea de la Schela, jud. Galați, amintite mai sus¹⁷⁰. Alte analize pentru determinarea conținutului amforelor romane din zona de cercetare nu ne sunt, pentru moment, cunoscute. Ipoteza lui Dyczek precum că toate amforele de tip Scorpan VII au fost folosite pentru transport de ulei și *garrum*, ne pare puțin credibilă¹⁷¹. De asemenea, apreciem ca fiind puțin credibile afirmațiile unor colegi, precum că în amfore de același fel ar fi putut fi transportate diferite tipuri de bunuri – după părerea mea, unei forme de amfore îi era rezervată, de regulă, utilizarea drept recipient pentru un singur tip de produs, așa după cum se prezintă situația în alte regiuni mai bine studiate ale Imperiului Roman¹⁷². Descoperirea acelor *dippinti* ar putea consemna mai degrabă o excepție decât regula în sine – pentru că, de altfel, ar fi trebuit să fie marcate în același fel toate amforele!

Rezumând discuția despre conținutul amforelor provincial-romane din zona noastră de cercetare, putem concluziona că, în principal, este vorba despre amfore pentru produse lichide, iar asemenea amfore ca cele de tip Pruteni sunt excepții, care ar fi putut fi folosite la transportul unor altor produse, precum peștele sau cerealele.

Folosirea și re folosirea amforelor în barbaricum

În ce context au fost descoperite, respectiv în ce context au fost folosite amforele în zona noastră de cercetare? Așa cum se observă din fig. 16, circa 40% din amforele analizate provin din contexte arheologice

¹⁶⁷ Ursachi 1978.

¹⁶⁸ Rikman 1975.

¹⁶⁹ A se vedea analiza lui Ulrike Ehmgig despre posibilitatea producției și distribuției de amfore doar ca vase și nu ca recipiente indispensabile circulației altor produse. Autoarea exclude în principiu producerea și vânzarea amforelor goale/fără conținut – Ehmgig 2007, 69-74.

¹⁷⁰ Brudiu 1976, 159 nota 2.

¹⁷¹ Dyczek 1999, 151-152.

¹⁷² Schucany u. a. 1999, 79.

cu caracter funerar. În unul din mormintele de incinerare de la Bărboasa, partea inferioară a unei amfore a fost folosită drept urnă cinerară¹⁷³. În afară de aceasta, amforele apar și ca inventar funerar, așa cum arată exemplele de la Pervomaisc/Pervomajsk¹⁷⁴ sau Porogi¹⁷⁵, unde amforele se asociază cu alte piese de inventar funerar. Nu s-a putut observa o poziție strict determinată a amforelor în mormintele de inhumare. Unele exemplare s-au descoperit în zona picioarelor sau a bazinului, altele deopotrivă, se aflau în afara mormântului propriu zis, adică în umplutura gropii funerare sau chiar a tumulului în care au fost săpate mormintele. În aceste cazuri amforele trebuie interpretate nu ca obiecte de inventar funerar, ci ca resturi ale meselor/banchetelor funerare, ce urmau înmormântării propriu-zise.

Distribuția spațială a amforelor din context funerar indică un număr mai mare al acestora în mormintele de inhumare de pe cursul inferior al Nistrului și al Dunării, precum și în mormintele de incinerare din zona subcarpatică (fig. 17). Din punct de vedere cronologic semnalăm doar patru cazuri în care amforele romane provin din morminte din perioada de la sfârșitul sec. I – începutul sec. II p.Chr., pe când, pentru perioada secolului III p.Chr., am întâlnit 109 asemenea descoperiri¹⁷⁶.

Descoperirile din așezări reprezintă circa 46% din toate exemplarele de amfore inventariate de noi. Acestea se concentrează mai ales în zona subcarpatică, unde probabil au ajuns drept recipiente de transport pentru vinul adus din provinciile Imperiului Roman. Lipsa unor descoperiri din așezări aflate în alte regiuni ale zonei cercetate, precum Dunărea de

jos sau stepa Bugeacului, se explică prin lipsa unei locuiri permanente, documentate arheologic, în acele regiuni. Cartarea acestor descoperiri indică o imagine care are cu siguranță un caracter subiectiv, datorat evoluției cunoștințelor noastre despre populația de la nord de Dunărea de jos, în perioada de existență a provinciei romane Dacia.

Origine și locuri de producție ale amforelor

Producția de amfore era organizată în zona marilor centre de producție agricolă, precum și în zonele de litoral sau ale râurilor navigabile¹⁷⁷. Pentru majoritatea tipurilor de amfore descoperite în zona noastră de cercetare se poate presupune originea lor pe litoralul sud-pontic. Mai ales atunci când este vorba despre amforele din pastă de culoare deschisă și particule negre-brune (de piroxen) drept degresant, care pot fi asociate cu producătorii de amfore din Heraclea sau Sinope. Tipul „*Table Pitcher*” pare și el a fi unul de origini pontice, iar „*table amphora*” poate fi interpretat drept o influență a tradițiilor italice sau eventual a celor din Gallia. Originea egeeană a amforelor de tip Kapitän II pare să fie general acceptată în mediul academic de profil.

În unele lucrări, în care s-a discutat originea amforelor din zona noastră de cercetare, am observat încercarea de a defini zona de origine pe baza hărții cu distribuția spațială a descoperirilor. Această cale de a identifica originea unui tip de artefacte arheologice, asemenea amforelor, ni se pare una eronată. Considerăm, așa cum menționa și Martin-Kilcher cu privire la amforele romane de pe teritoriul Elveției, că nici o hartă a descoperirilor nu indică unde au fost produse amforele

¹⁷³ Căpitanu 1975, 84, fig. 9.1-2.

¹⁷⁴ Rikman/Hynku 1970.

¹⁷⁵ Simonenko/Lobaj 1991, 27 Ris. 17.

¹⁷⁶ În afară de acestea, 45 de descoperiri inventariate de noi din context funerar nu au putut fi identificate cronologic.

¹⁷⁷ Schucany u. a. 1999, 79. A se vedea și Hinker 2013, 161-177.

ci doar unde au fost desfăcute produsele transportate în acestea¹⁷⁸. Existența unor presupuse centre de transfer al produselor din vase mai mari în amfore – asemenea celor cunoscute sau presupuse în provinciile din vestul Imperiului Roman¹⁷⁹ – nu a putut fi, pentru moment, probată argumentat.

O excepție ar putea-o alcătui descoperirile de amfore de la Pruteni, de pe cursul de mijloc al Prutului. Amforele din acest sit, publicate ca provenind din interiorul cuptoarelor de ars ceramică, nu sunt neapărat un indiciu direct al arderii lor în aceste cuptoare și respectiv al producției locale a acestor amfore. Personal, nu excludem nici posibilitatea ca aceste recipiente de dimensiuni relativ mari să fi fost folosite la sprijinirea pereților sau a cupolei cuptoarelor. Pe viitor, analiza chimică a pastei amforelor de la Pruteni și compararea rezultatelor cu matricea chimică a pastei din care s-a executat ceramica locală ar putea conduce, după părerea mea, la clarificarea problemei provenienței locale a amforelor de la Pruteni.

Datarea producției de amfore

În comparație cu alte categorii de artefacte arheologice, datarea precisă a amforelor din zona de cercetare este o problemă greu de soluționat. În primul rând, din cauza diferențelor metodologice care stau la baza „cronologiilor” elaborate: unele se referă la momentul producerii obiectului, altele se referă la perioada lui de circulație și, nu în ultimul rând, multe dintre lucrările de profil se ocupă de cronologia momentului depunerii în pământ a artefactului analizat. Determinarea momentului producției amforelor (asemeni monedelor sau documentelor scrise) este pentru mo-

ment imposibilă. Fiind vorba de produse din material dur, nu putem determina cu precizie nici cât timp s-ar fi putut afla amfora „în circulație”, adică în folosință. Unica cale de determinare (indirectă) a cronologiei unor artefacte asemeni amforelor este datarea pe baza descoperirii lor asociative în așa-numitele „complexe închise”. În cadrul studiului de față, acest lucru a fost posibil doar într-un număr restrâns de cazuri. Cu toate acestea, este posibilă preluarea datării din complexe închise, provenind din afara teritoriului cercetat. Unul dintre exemplele bune în acest sens este situația din orașul antic Tanais, în pivnițele distruse ale căruia au fost surprinse, la mijlocul secolului al III-lea p.Chr., amforele mici de tip Šelov D¹⁸⁰.

Privite în ansamblu, amforele provincial-romane din zona de cercetare pot fi împărțite în două grupuri, inegale numeric. Primul grup este alcătuit de amfore, provenind din complexe de la sfârșitul sec. I și începutul/prima jumătate a secolului II p.Chr., iar cel de-al doilea include amfore de la sfârșitul secolului II – prima jumătate a secolului III p.Chr. Amforele din al doilea grup (mai târziu) alcătuiesc mai mult de trei sferturi din totalul de amfore, pe când cele timpurii abia ating valoarea de 3%¹⁸¹.

Omogenitatea șirului de descoperiri de amfore datate mai ales în perioada secolului al III-lea p.Chr. indică, după părerea mea, livrări organizate de produse ambalate. Este vorba, mai ales, de livrările de vin, transportat în amfore din pastă de culoare deschisă, cu gâtul lung și îngust, cunoscute în literatură sub titulatura Šelov C și Šelov D. Într-o măsură mai mică, putem vorbi despre acest fenomen și în cazul vaselor cu un singur mâner, prezente de noi sub denumirea „*Table Pitcher*”.

¹⁷⁸ Schucany u. a. 1999, 79.

¹⁷⁹ Pentru comentarii și literatură suplimentară la acest subiect, a se vedea Ehmig 2003, 159 Anm. 574.

¹⁸⁰ Böttger/Šelov 1998, 31.

¹⁸¹ Aceștia li se mai adaugă și amforele pentru care nu s-a putut stabili o dată, fie și aproximativă.

Celelalte tipuri de recipiente se întâlnesc într-o cantitate mult mai mică în zona noastră de cercetare și au ajuns în *barbaricum* după alte „reguli” ale economiei. În cazul lor nu putem vorbi despre un fenomen de masă, asemenea celui al amforelor Șelov C sau D.

Livrările de bunuri în amfore din mediul provincial-roman spre *barbaricum* nu au avut un caracter continuu, ci unul pulsativ. La nivelul actual al cunoștințelor, întrebarea despre cauza acestor impulsuri nu poate fi explicată argumentat. Fie că a fost vorba despre schimbări în gusturile potențialilor „importatori”, fie de modificări în procesul de producție în zona de origine a bunurilor, fie de alte cauze, acestea au condus probabil la situația că amforele din perioada de după mijlocul secolului al II-lea p.Chr. lipsesc în zona de cercetare a acestui studiu.

Revenind la descoperirile de tip Șelov C și D, am putut constata că aceste tipuri de recipiente au nu doar o „cronologie” deosebită, ci și o distribuție spațială diferită. Astfel, în baza cartării descoperirilor amforelor de acest tip, putem observa că tipul Șelov C pare mult mai numeros în zona cursului de mijloc al Siretului, pe când pentru cele de tip Șelov D poate fi presupusă o concentrare mult mai spre nord, mai ales în zona valului de pământ cunoscut sub denumirea de Troianul Moldovei de Sus. Așa cum aceste tipuri de amfore au o datare deosebită una față de alta la Tanais, este foarte probabil ca și în zona noastră de cercetare să avem același fenomen, adică aceste două tipuri de amfore să nu se întâlnească concomitent în aceleași complexe arheologice închise. Distribuția atât geografică cât și cronologică deosebită a acestor două tipuri de amfore ne face să credem că ele au ajuns în diferite perioade la populații din zone geografice diferite.

Căi de pătrundere în *Barbaricum*

Pe parcursul istoriei cercetării relațiilor dintre romani și vecinii lor de la est de Carpați, de un interes deosebit s-a bucurat întrebarea referitoare la direcțiile și căile de legătură pe care s-a asigurat pătrunderea bunurilor romane din Imperiu. Acestea sunt legate strâns de perioada în care aceste bunuri de origine romană au ajuns în afara frontierelor romane. Astfel, putem constata că în perioada sec. I- începutul sec. II p.Chr. amforele romane se distribuie de-a lungul marilor artere fluviale. În perioada următoare acestea ajung în regiuni mai îndepărtate de vechile căi de comunicare. Difuzia quasi-liniară a amforelor de-a lungul arterelor de comunicație reprezintă un model de distribuție spațială și pentru alte categorii de descoperiri romane din prima perioadă cronologică, amintită mai sus. Modelul în cauză este specific și altor regiuni ale *barbaricum*-ului european¹⁸². Există însă și alte căi de acces spre *hinterlandul* daco-moesic, căi care nu coincid cu râurile navigabile și nici cu alte căi naturale de comunicație. Este vorba de legăturile în regiunea subcarpatică, care s-au stabilit cel târziu la începutul secolului III p.Chr. și care s-ar părea că aveau o orientare punctuală spre anumite microzone. Pentru a le atinge, era nevoie de a combina drumuri fluviale (orientate în zona noastră de cercetare în general pe direcția nord-sud) cu unele de uscat, ceea ce, din punct de vedere „financiar”, conducea la creșterea considerabilă a cheltuielilor de transport¹⁸³. În legătură cu căile de transport pe uscat din zona noastră de cercetare nu este greu de făcut legătura cu așa numitele valuri

¹⁸² A se vedea pentru comparații Dobesch 2005, 46 sau Krekovič 1996.

¹⁸³ Corelația costurilor pentru transportul bunurilor pe mare : râu : uscat este evaluată la 1:5:28 – Greene 1986, 40. A se mai vedea și Saldern 2004, 641 / cu referință la transportul vaselor/produselor din sticlă).

de pământ – majoritatea lor au orientare aproape perpendiculară direcției arterelor fluviale, străbătând practic teritoriul dintre Nistru, Prut și Siret. Chiar dacă în teren nu au o structură ce poate fi asociată cu ușurință cu una a unui drum, cartarea descoperirilor de amfore romane (la fel ca și a altor categorii de bunuri de origine provincial-romană) nu indică rolul de graniță al acestora, ci viceversa – descoperirile se concentrează pe ambele părți ale unora din aceste „fortificații liniare”¹⁸⁴.

O altă cale/formă de pătrundere a amforelor provincial-romane o reprezintă echivalentul antic a ceea ce azi se numește „mic trafic de frontieră”¹⁸⁵. Putem presupune că în zonele din imediata apropiere a frontierei romane sau în preajma centrelor antice asemeni Tyrasului, populația avea acces mult mai simplu la bunuri de origine provincial-romană decât s-a considerat până acum. Această cale de comunicare dintre Imperiu și *Barbaricum* este documentată și în sursele scrise, ca de exemplu la Ovidius¹⁸⁶.

În acest fel putem constata trei modele de caracterizare a căilor de pătrundere a amforelor provincial-romane în zona noastră de cercetare: a) drumurile de-a lungul arterelor navigabile, orientate pe direcția nord-sud; b) drumurile de uscat care fac legătura între acestea și zonele mai îndepărtate din interiorul teritoriului; c) așa numitul „mic trafic de frontieră” din zonele în care era posibilă o comunicare

nemijlocită dintre romani și populația ne-romană din *hinterlandul* apropiat granițelor. În același context, este interesantă legătura dintre zona de cercetare și provincia Dacia. La prima vedere, din cauza accesibilității anevoioase dinspre provincia Dacia, fluxul de bunuri din această provincie pare să fi fost foarte timid, sau, eventual, mai puțin intensiv cercetat¹⁸⁷.

O altă explicație este însăși caracterul militar pronunțat din partea de est a Daciei – fără orașe și fără centre meșteșugărești, fără de *villae* cu rolul tipic în producția agricolă, fără zăcămintele subterane importante¹⁸⁸. În asemenea condiții, suntem de părere că nu căile anevoioase de comunicare sunt cauza unor deficite de comunicare cu provincia de pe cealaltă parte a Carpaților, ci mai degrabă lipsa unui potențial al provinciei Dacia de a „exporta” bunuri spre *Barbaricum*.

Modalități de traversare a frontierei

În introducerea la acest studiu am enumerat o serie de moduri în care este percepută în literatura de specialitate „trezirea” amforelor cu produse de origine provincial-romană peste frontierele Imperiului Roman, spre *Barbaricum*. Aminteam de comerț sau pradă de război, despre „cadouri diplomatice”, despre așa numitele „plăți pentru pace”, la fel ca și de „suvenire”. În unele cazuri este admisibil să vorbim despre producția acestor bunuri în teritoriul neroman, dar identificarea acestor modalități prin intermediul studiului artefactelor descoperite este o sarcină relativ grea. O descriere detaliată a condițiilor de descoperire, a

¹⁸⁴ Din acest punct de vedere, fie „fortificațiile liniare” amintite nu se leagă cronologic de epoca romană, fie ele chiar nu pot fi privite doar ca niște simple fortificații liniare de pământ.

¹⁸⁵ Pentru caracterizarea acestui tip de relații romano-barbare, în zona Europei centrale, a se vedea Wolters 1995, 116.

¹⁸⁶ Cu toate că informațiile de la Ovidius sunt cel puțin cu câteva generații mai timpurii decât perioada de care ne ocupăm în acest studiu, ele sunt, după părerea mea, reprezentative pentru caracterizarea „micului trafic de frontieră” la Dunărea de jos și în nord-vestul Pontului Euxin. Pentru o caracterizare a credibilității acestor informații, a se vedea, de exemplu, Podosinov 1987.

¹⁸⁷ Opreanu 1998, 130. Despre rolul Carpaților Orientali în legăturile Daciei cu zona de la est de Carpații orientali, a se vedea Ioniță 2004 și de asemenea Reichert u. a. 2000.

¹⁸⁸ Pentru aceste detalii a se vedea hărțile tematice din atlasul-dicționar al Daciei romane – Bărbulescu 2005.

particularităților tehnologice aplicate la confecționarea unei amfore romane sau cartarea precisă a tuturor descoperirilor asemănătoare nu ne pot comunica nimic concret despre condițiile în care acel obiect a trecut frontiera Imperiului Roman¹⁸⁹. Acestea le putem însă deduce pe baza unor indicatori logici ce se bazează pe date din sursele scrise sau chiar cele etnografice. Pentru ușurarea înțelegerii problemelor atinse, aceste modalități pot fi grupate în unele (a) de natură economică și altele (b) cu caracter politic. În cele ce urmează, ne-am propus să cercetăm mai detaliat două dintre posibilitățile de pătrundere a amforelor în *Barbaricum*: comerțul și pătrunderea în calitate de expresie a unor „stipendii”/subsidii sau „onorarii” pentru servicii (de regulă militare).

Comerț

Pe parcursul evoluției cercetărilor, în literatura de specialitate au fost formulate numeroase poziții despre interpretarea modului în care produsele de origine provincial-romană, în general, și amforele – în special, au ajuns la populațiile din afara frontierelor romane. Una dintre cele mai răspândite ipoteze este cea despre natura „comercială” a fenomenului. Astfel, în multe dintre lucrările de referință pentru cercetarea noastră¹⁹⁰, amforele romane pentru vin sau ulei, descoperite la est de Carpați și în nord-vestul Pontului Euxin, au fost privite drept produs comercial. „Legăturile economice” sunt cauza principală care ar fi condus la răspândirea „importurilor romane” în *Barbaricum*-ul din Europa de est și de sud-est, proces ce a fost întrerupt, după părerea lui Kropotkin, doar de invazia hunilor¹⁹¹.

¹⁸⁹ Beck u. a. 1999, 505.

¹⁹⁰ Kropotkin 1967. Ioniță 1982, 73-74, 77. Sanie 1981, 72-74.

¹⁹¹ Kropotkin 1967, 106.

Același autor amintește de raidurile de jaf ale sarmaților în Imperiul roman, dar nu face nicio legătură între distribuția artefactelor de factură provincial-romană și asemenea evenimente de natură militar-politică. Pentru România o asemenea abordare a problemei, adică a naturii comerciale a bunurilor de origine provincial-romană din Dacia, a avut-o, de exemplu, Ioan Glodariu. Ideea a fost prezentată în cadrul tezei de doctorat cu titlul „*Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*”¹⁹². Autorul formulează și răspunde la o seamă de întrebări legate de comerțul dacilor cu romanii: ce bunuri s-au comercializat de ambele părți? Cine erau negustorii? Ce căi de comunicare erau accesibile? Când și în ce condiții „originalele” provincial-romane au fost înlocuite de imitații locale? Pentru studiul nostru, rezultatele lui Glodariu au doar un rol secundar, pentru că se referă fie la teritoriile din interiorul arcului carpatic, fie la perioade de dinaintea creării provinciei romane Dacia. Cu toate acestea, lucrarea este una reprezentativă pentru școala istorică și arheologică românească și ne ajută și azi să înțelegem modul de abordare a problemelor relațiilor Romei cu vecinii de la nord de Dunărea de jos.

Prin comerț, înțelegem „schimbul de bunuri/mărfuri în interiorul unui singur grup sau între diferite grupuri sociale”¹⁹³. Pentru zona noastră de cercetare, putem defini/identifica mai multe forme de comerț. În primul rând, este vorba de comerțul regional¹⁹⁴, bazat pe „micul trafic/comerț de frontieră”¹⁹⁵. Așa cum notam mai sus, acesta se bazează pe acce-

¹⁹² Glodariu 1974, 180-300.

¹⁹³ Köhler 1985.

¹⁹⁴ Harald von Petrikovits folosea termenul de „Regionalhandel”/„Comerț regional” pentru a defini comerțul într-o regiune, care era deservită de o singură așezare-târg – Petrikovits 1985, 319.

¹⁹⁵ Pentru această formă de comerț în și cu *Germania magna* a se vedea - Wolters 1995, 102.

sibilitatea piețelor (și implicit a bunurilor) romane pentru cumpărătorii cu amănuntul, precum și pentru negustorii neromani veniți din afara frontierelor¹⁹⁶. Putem presupune că în calitate de puncte ale unui asemenea „mic comerț de frontieră” au putut servi punctele romane de la Barboși¹⁹⁷, Galați¹⁹⁸, Orlovka¹⁹⁹, sau chiar centrele de pe malul drept al cursului de jos al Dunării – care erau și ele relativ accesibile barbarilor. Despre rolul acestor locuri de negoț din preajma limesului, aflăm din sursele scrise mai ales cu ocazia unor situații de interdicție de acces din partea autorităților romane²⁰⁰. În favoarea acestei ipoteze optează mai ales informația lui Tacitus despre accesul Hermudurilor la piețele romane²⁰¹. Din motivele enunțate mai sus, mai ales din cauza accesului îngreunat peste Carpații orientali, consider că un asemenea „mic comerț de frontieră” nu a fost posibil în castele de pe Limesul de est al Daciei romane²⁰². Drept rezultat al unui asemenea comerț regional²⁰³, zonele de frontieră puteau fi asigurate cu diferite categorii de mărfuri, inclusiv din cele ieftine, de producție în masă. Consider că printre acestea ar fi putut fi uneori și vin sau ulei, transportate în amfore (de dimensiuni mici).

În aceeași măsură, nu putem exclude faptul că punctele de la Dunărea de jos, amintite mai sus drept locuri de desfășurare a târgurilor regionale, ar fi putut reprezenta – alături de porturile mari ca Tyras sau Olbia – și centre de re-ambalare a mărfurilor/ *ports of trade*²⁰⁴, care reprezintă deja parte componentă a comerțului la distanțe mari²⁰⁵. Este de presupus că bunurile de origine sudică ajungeau în aceste puncte pe cale maritimă și apoi fluvială²⁰⁶. La nivelul actual al cercetărilor nu cunoaștem argumente, sau cel puțin indicii credibile, despre activitățile de transbordare a bunurilor în aceste puncte, de exemplu, din butoaie mai mari în amfore sau alte recipiente mai mici. De aici, bunurile de origine provincial-romană ar fi trebuit să-și continue calea spre destinațiile din *barbaricum* pe cursurile râurilor mai mici și /sau ulterior pe drumurile de uscat²⁰⁷. Nu ne putem pronunța asupra originii negustorilor care au parcurs aceste căi comerciale alături de bunurile de origine romană – aceștia puteau fi din rândurile populației din *barbaricum*, dar nu avem argumente să-i excludem nici pe cei din Imperiu, din rândul potențialilor negustori. Menționăm faptul că, pentru *Germania magna*, implicarea negustorilor romani a fost acceptată de cercetători mai degrabă pentru zona din imediata apropiere a limesului²⁰⁸.

O întrebare ce rămâne în mare parte

¹⁹⁶ Pentru o comparație cu situația din *Germania Magna*, a se vedea Kunow 1989, 67. O altă viziune pentru identificare arheologică a acestei forme de comerț are Stjernquist 1985, 71-72.

¹⁹⁷ Popa 2001, 107-108.

¹⁹⁸ Țentea/Cleșiu 2006.

¹⁹⁹ Popa 2001, 108-109.

²⁰⁰ Vezi, pentru asemenea exemple, Wolters u. a. 2003, 139.

²⁰¹ Tacitus, *Germania* 41.1.

²⁰² Sper ca noile cercetări de pe limesul de est al Daciei romane să aducă mai multe informații și despre relațiile acestei provincii cu teritoriile de la est de Carpați. A se vedea, de exemplu, Popa/Bordi 2016, pentru fortificația de la Comolău.

²⁰³ Menționez faptul că Godłowski îi atribuia acestui comerț doar un rol/caracter local – Godłowski 1985, 363. După părerea mea, acesta este totuși un model de explicare a distribuției spațiale a bunurilor de origine provincial-romană, descoperite într-o zonă mai întinsă din *barbaricum*.

²⁰⁴ Köhler 1985, 46.

²⁰⁵ Pentru rolul acestor „ports of trade” în organizarea comerțului în interiorul Imperiului roman, a se vedea de exemplu Petrikovits 1985, 314-315.

²⁰⁶ Saldern 2004, 641.

²⁰⁷ A se vedea în acest context și atitudinea critică a lui Stupperich în ceea ce privește identificarea unor drumuri comerciale doar pe baza distribuției spațiale a descoperirilor de „importuri” romane – Stupperich 1995, 64.

²⁰⁸ Kunow 1989, 67. În literatura de specialitate există și voci care acceptă prezența negustorilor „străini” (în sensul de romani) în teritoriile triburilor germanice Tausend u. a. 2009, 185-186.

încă neelucidată la analiza „importurilor” romane din *barbaricum* privește drept bunuri comerciale, este cea a produselor care erau comercializate în schimbul vinului sau uleiului, trimise de romani la nord de Dunăre sau peste Carpații orientali. Kropotkin amintește cu acest scop sclavi, vite, piei și blănuri, sau chiar chihlimbar, dar nu poate aduce niciun argument în sprijinul ipotezei sale²⁰⁹. Glodariu discută problema reciprocității comerțului apelând la trei produse cunoscute ale Daciei: aur, sare, cereale. Acestea sunt atestate din plin în Dacia²¹⁰, iar interesul negustorilor eleni sau romani pentru aceste produse din Dacia este și el bine documentat în sursele scrise²¹¹. Cu privire la monedele romane (cu precădere de argint), descoperite în cantități impresionante în zona de cercetare, literatura de specialitate nu prea admite posibilitatea ca acestea să fi fost folosite drept unități de schimb în comerțul romanilor cu vecinii lor de la nord de Dunărea de jos.

Rezumând informațiile despre comercializarea amforelor cu produse de origine provincial-romană asemeni vinului, uleiului de măsline sau a produselor din pește, cât nu ar fi de paradoxal constatăm situația că nu deținem indicii sigure pentru o asemenea modalitate de „trecere” a frontierelor Imperiului roman. Aceste indicii sunt după părerea mea foarte greu de obținut pe baza surselor arheologice disponibile în acest moment.

Stipendii, subsidii, onorarii pentru servicii militare

O altă modalitate prin intermediul căreia amforele de origine provincial-romană ar fi putut ajunge în *barbaricum* sunt subsidiile administrației romane în favoarea anumitor grupuri de populații din afara

frontierelor Imperiului. În literatura de specialitate, subsidiile sunt considerate una dintre uneltele de politică externă a Imperiului Roman, în relațiile lui cu diferite grupuri și grupări de populații de la frontierele lui. Sursele scrise ale antichității amintesc și ele relativ des de subsidii acordate barbarilor. Gordon împărțește natura plăților de la romani către vecinii de la frontierele Imperiului în trei categorii principale: 1) *to buy alliance and active military help*; 2) *to buy immunity from attack*; 3) *to create division among the enemies*²¹².

Subsidiiile prevăd plăți ce pot fi puse în legătură cu preluarea de către barbari a unor obligații militare sau de apărare a frontierelor²¹³. O altă formă de plăți ar putea fi legată de „păstrarea păcii” și abținerea de la atacuri de pradă a barbarilor în imperiu²¹⁴. Nu în ultimul rând trebuie amintite și plățile făcute de autoritățile romane pentru serviciile de mercenariat din partea barbarilor. Pe de o parte, ar putea fi vorba despre un fel de plăți individuale după încheierea unei misiuni, comparabile cu *praemium militum* din armata romană²¹⁵. Aplicarea acestei forme individuale de mercenariat cu persoane din hinterlandul provinciilor Moesia inferior și Dacia nu este însă susținută direct de niciuna din sursele cunoscute²¹⁶. Mult mai plauzibilă apare ipoteza lui Bemmman, conform căreia erau angajate detașamente întregi de mercenari²¹⁷, iar plata pentru serviciile militare ale acestor unități ar fi fost încasa-

²¹² Gordon 1949, 60.

²¹³ Wolters 1991, 116.

²¹⁴ Termenul folosit în mediul de limbă germană este „*Stillhaltegeder*”. Pentru detalii a se vedea Wolters 1991, 120-121.

²¹⁵ Pentru detalii și bibliografie mai veche a se vedea, de exemplu, Schneider/Stoll 2002.

²¹⁶ Aici ar interveni mai ales problemele cu interdicția de export de armament, cu care ar trebui să se confrunte această categorie de veterani-mercenari. Pentru acest subiect a se vedea Nicolay 2009, 266-269.

²¹⁷ Un punct de vedere din perspectiva surselor scrise asupra fenomenului acestor grupuri/grupări militare ale antichității a se vedea Timpe 2009. Pentru o perspectivă arheologică – a se vedea Steuer 2009.

²⁰⁹ Kropotkin 1967, 113-114.

²¹⁰ Pentru extracția de metale și sare, a se vedea Wollmann 1996, 240-250, 405-418.

²¹¹ Glodariu 1974, 105-109.

tă de conducătorul fiecăreia dintre ele²¹⁸. Nici pentru o asemenea categorie de plăți către barbarii din zona noastră de cercetare nu există vreo documentare istorică sau arheologică, mai ales că din aceste teritorii nu ne sunt cunoscute recrutări pentru trupele auxiliare ale armatei romane²¹⁹.

În loc de încheiere

Încă din perioada de domnie a împăratului Augustus, politica externă a Imperiului Roman era dominată de acțiuni de strămutare teritorială a populațiilor cu care Roma intra în conflict. Cel puțin până la mijlocul secolului I p.Chr. sursele istorice și epigrafice ne vorbesc despre numeroase asemenea acțiuni și în zona Dunării de jos, pe parcursul cărora mulți transdanubieni au fost strămuțați din locurile permanente de trai²²⁰. Începând cu perioada de domnie a împăratului Domitianus se modifică situația politică în regiune și se modifică în mare parte și mijloacele politicii externe a romanilor. Conflictele militare devin modalitatea principală de soluționare a oricăror dispute. Cu toate acestea, în perioada de domnie a împăratului Domitianus apar și primele informații despre încercările diplomației romane de a înlocui forța militară cu cea a banilor²²¹. După războaiele romanilor împotriva dacilor, această politică a fost, se pare, continuată de Hadrianus, către mijlocul secolului următor – plățile către populațiile barbare au devenit o rutină care nu doar se repeta probabil an de an, dar a adus visteria imperială în situații de impas, ieșire din care a fost de regulă explicată prin devalorizarea treptată a ba-

nilor/monedelor în care plățile erau probabil achitate.

În acest context, considerăm plauzibilă ipoteza conform căreia unele subsidii și stipendii adresate barbarilor de la nord de Dunărea de jos să fi fost achitate în produse, de exemplu în vin (transportat în amfore!)²²². Astfel se pot explica acele livrări, relativ numeroase/masive de amfore de vin, provenind de pe coasta de sud a Pontului Euxin, postulate de noi mai ales pe baza amforelor de tip Șelov C și D. Așa cum arătam mai sus, aceste descoperiri de recipiente denotă o distribuție spațială și cronologică neuniformă. La prezentarea istoriografiei problemelor legate de cercetarea amforelor romane din zona noastră de cercetare, am subliniat rolul lucrării lui Ion Ioniță cu privire la legăturile dintre concentrațiile de tezaure de denari romani și cele ale amforelor de origine provincial romană. Denarii romani sunt priviți, de regulă, drept expresie a subsidiilor și stipendiilor, plătite din visteria imperială, regulat sau ocazional, unor „*Superioris Barbari*”. Aglomerările de tezaure de denari romani, prezente masiv în unele microzone ale regiunii subcarpatice (și în Europa de est și nord în general), pot fi interpretate drept indicii ale existenței unor structuri/centre locale de putere la populațiile din *Barbaricum*²²³. În aceste condiții, putem presupune că odată cu diminuarea rezervelor monetare ale visteriei imperiale și a deficitului financiar în permanentă creștere, pentru plata subsidiilor și stipendiilor către populațiile din *Barbaricum* ar fi putut fi folosite și produse „naturale”, ca de exemplu vinul. În acest mod, naturalizarea economiei romane și trecerea la schimburile directe ar fi putut afecta politica externă și relațiile cu populațiile de la nord de Dunărea de jos.

²¹⁸ Bemmann 2003, 64-65.

²¹⁹ A se vedea de exemplu Zahariade 2009.

²²⁰ Asigurarea siguranței frontierelor nu este unicul scop al acestor acțiuni. Integrarea persoanelor transmutate la sud de Dunăre însemna în același timp și întărirea potențialului economic, demografic și fiscal al zonelor noi populate cu „transdanubieni” – a se vedea Kehne 2009, 132.

²²¹ Vezi de exemplu Cassius Dio LXVIII, 6.

²²² O interpretare asemănătoare a amforelor de Heraclea din sec. IV p.Chr., descoperite în siturile culturii Sântana de Mureș-Černjachov, a fost propusă de Magomedov 2006.

²²³ Ioniță 1982, 79-80.

Bibliografie / Bibliography

Abadie-Reynal 1999

C. Abadie-Reynal, Les amphores romaines en Mer Noire (1.er-4.e s.). In: Y. Garlan (Hrsg.), Production et commerce des amphores anciennes en Mer Noire. (Aix-en-Provence 1999) 255-264.

Alexandrescu 1966

P. Alexandrescu, Necropola tumulară. Săpături 1955-1961. In: Histria. 2 (București 1966) 134-294.

Alexianu 1988

M. Alexianu, Răspândirea amforelor cu inscripții în teritoriul dacic liber din estul României. Arheologia Moldovei 12, 1988, 105-116.

Ardeț 2006

A. Ardeț, Amfore de tip Kapitän II în Dacia romană. In: D. Bondoc (Hrsg.), In Honorem Gheorghe Popilian. (Craiova 2006) 48-54.

Arsen'eva/Böttger 2000

T. M. Arsen'eva/B. Böttger, Griechen am Don. Die Grabungen in Tanais 1999. Eurasia Antiqua 6, 2000, 487-528.

Arsen'eva/Fornasier 2003

T. M. Arsen'eva/J. Fornasier, 10 Jahre Ausgrabungen in Tanis. Eurasia Antiqua 9, 2003, 237-279.

Bărbulescu 2005

M. Bărbulescu (Hrsg.), Atlas-Dicționar al Daciei Romane. Publicațiile Institutului de Studii Clasice 6 (Cluj-Napoca 2005).

Bărcă 2006

V. Bărcă, Istorie și civilizație. Sarmații în spațiul est-carpatic (sec. I a. Chr. – începutul sec. II p. Chr.) (Cluj-Napoca 2006).

Bărcă/Symonenko 2009

V. Bărcă/O. V. Symonenko, Călăreții stepelor. Sarmații în spațiul Nord-Pontic (Cluj-Napoca 2009).

Beck u. a. 1999

H. Beck/B. Bulitta/H. Steuer/D. M. Wilson/K. Düwel, Handel. In: Reallexikon der Germanischen Altertumskunde. 13 (Berlin, New York 1999) 497-593.

Bemmann 2003

J. Bemmann, Romanisierte Barbaren oder erfolgreiche Plünderer? Anmerkungen zur In-

tensität, Form und Dauer des provincialrömischen Einflusses auf Mitteldeutschland während des jüngeren Römischen Kaiserzeit und der Völkerwanderungszeit. In: A. Bursche/R. Ciolek (Hrsg.), Antyk i barbarzyńcy : księga dedykowana Profesorowi Jerzemu Kolendo w siedemdziesiątą rocznicę urodzin. (Warszawa 2003) 53-108.

Bichir 1973

G. Bichir, Cultura Carpică. Biblioteca de arheologie 20 (București 1973).

Bichir 1977

G. Bichir, Les sarmates au Bas-Danube. Dacia, N.S. 21, 1977, 167-197.

Bichir 1984

G. Bichir, Geto-dacii din Muntenia în epoca romană. Biblioteca de arheologie 43 (București 1984).

Boțan 2015

S.-P. Boțan, Vase de sticlă în spațiul dintre Carpați și Prut (secolele II a. Chr. - II p. Chr.). Pontica et Mediterranea 4 (Cluj-Napoca 2015).

Böttger/Šelov 1998

B. Böttger/D. B. Šelov, Dipinti na amforach iz Tanaisa. Amphorendipindi aus Tanais. Pontus Septentrionalis 1 (Moskva 1998).

Brudiu 1976

M. Brudiu, O amforă cu ulei de măsline din sec. II-III e.n. descoperită la Schela, jud. Galați. Muzeul Național 3, 1976, 159-163.

Căpitanu 1975

V. Căpitanu, Necropola daco-carpică de incinerare din secolul al III-lea de la Gălănești-Bărbosoaia, comuna Oncești, județul Bacău. Carpica 7, 1975, 63-91.

Căpitanu 1997

V. Căpitanu, Săpăturile arheologice în Dava de la Răcățău-Tamasidava, între anii 1992-1996. Carpica 26, 1, 1997, 50-118.

Crîșmaru 1977

A. Crîșmaru, Drăgușeni. Contribuții la o monografie arheologică (Botoșani 1977).

Crîșmaru 1981

A. Crîșmaru, Descoperiri sarmatice pe valea Podrigei, județul Botoșani. Hierasus 4, 1981, 83-90.

Dobesch 2005

G. Dobesch, Wassergrenzen und Wasserwege aus urgeschichtlicher und römischer Sicht. In: C. v. Carnap-Bornheim/H. Friesinger (Hrsg.), Wasserwege: Lebenader - Trennungslinien. 15. Internationales Symposium Grundprobleme der frühgeschichtlichen Entwicklung im mittleren Donauraum. Schriften des Archäologischen Landesmuseums. Ergänzungsreihe (Neumünster 2005) 11-70.

Dyczek 1999

P. Dyczek, Amfory rzymskie z obszaru dolnego Dunaju. Dystrybucja amphor i transportowanych w nich produktów w 1.-3. w. po Chr. (Warszawa 1999).

Dyczek 2001

P. Dyczek, Roman Amphorae of the 1st-3rd centuries AD found on the Lower Danube. Typology (Warszawa 2001).

Ehmig 2003

U. Ehmig, Die römischen Amphoren aus Mainz. Frankfurter Archäologische Schriften 4 (Möhnesee 2003).

Ehmig 2007

U. Ehmig, Die römischen Amphoren im Umland von Mainz. Frankfurter Archäologische Schriften 5 (Wiesbaden 2007).

Eiring u. a. 2004

J. Eiring/G. Finkielsztejn/M. L. Lawall/J. Lund, Concluding remarks. In: J. Eiring/J. Lund (Hrsg.), Transport amphorae and trade in the Eastern Mediterranean. Acts of the international colloquium at the Danish Institute at Athens, september 26-29, 2002. Monographs of the Danish Institute at Athens 5 (Aarhus 2004) 459-466.

Ettlinger u. a. 1990

E. Ettlinger/B. Hedinger/B. Hoffmann, Conspicua formarum terrae sigillatae italico modo confectae. Materialien zur Römisch-Germanischen Keramik 10 (Bonn 1990).

Glazov/Kurčatov 1989

V. P. Glazov/S. I. Kurčatov, Otčet ob arheologičeskich issledovanijach sarmatskogo i černjachovskogo mogil'nikov bliz s. Petrešty, Ungenskogo rajona MSSR v 1988 godu. Arhiva Institutului de Arheologie (Chișinău 1989).

Glodariu 1974

I. Glodariu, Relații comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană (Cluj 1974).

Godłowski 1985

K. Godłowski, Der römische Handel in die Germania libera aufgrund der archäologischen Quellen. In: K. Düwel/H. Jahnkuhn/H. Siems (Hrsg.), Untersuchungen zu Handel und Verkehr der vor- und frühgeschichtlichen Zeit in Mitteleuropa. 1. Methodische Grundlagen und Darstellungen zum Handel in vorgeschichtlicher Zeit und in der Antike. Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philologisch-Historische Klasse, 3. Folge 143 (Göttingen 1985) 337-366.

Gordon 1949

C. D. Gordon, Subsidies in Roman Imperial Defence. Phoenix 3, 2, 1949, 60-69.

Greene 1986

K. Greene, The archaeology of the Roman economy (London 1986).

Grosu 1990

V. Grosu, Chronologija pamjatnikov sarmatskoj kul'tury Dnestrovsko-Prutskogo meždureč'ja (Kișinev 1990).

Gudea 1980

N. Gudea, Castrul roman de la Brețcu. Încercare de monografie. Acta Musei Porolissensis 4, 1980, 255-365.

Gudkova 1999

A. V. Gudkova, 1.-4. vv. v Severo-Zapadnom Pričernomor'e (Kul'tura osedlogo naselenija). Stratum Plus (Chișinău) 4, 1999, 235-406.

Gudkova/Redina 1999

A. V. Gudkova/E. F. Redina, Sarmatskij mogil'nik Gradeška v nizov'jach Dunaja. Drevnosti Stepnogo Pričernomor'ja i Kryma 7, 1999, 177-193.

Hayes 1983

J. W. Hayes, The villa Dionysos Excavation, Knossos: the Pottery. The Annual of the British School at Athens 78, 1983, 97-169.

Hinker 2013

C. Hinker, Ausgewählte Typologien provinzi-alrömischer Kleinfunde. Eine theoretische und praktische Einführung. Beiträge zur Archäologie (Wien 2013).

Ioniță 1982

I. Ioniță, Din istoria și civilizația dacilor liberi (Iași 1982).

Ioniță 2004

I. Ioniță, Masivul Carpatin – un reper geografic de rezonanță în istoria Europei (mileniul I d.Hr.). Karpatengebirge – ein bedeutendes geographisches Merkzeichen in der Geschichte Europas (I. Jahrtausend n.Chr.). In: M. Crînguș/S. Regep-Vlascici/A. Ștefănescu (Hrsg.), *Studia Historica et Archaeologica in Honorem Magistrae Doina Benea. Bibliotheca Historica et Archaeologica Universitatis Timisiensis* 6 (Timișoara 2004) 217-229.

Ioniță/Ursachi 1988

I. Ioniță/V. Ursachi, Văleni. O mare necropolă a dacilor liberi (Iași 1988).

Kehne 2009

P. Kehne, Zur Phänomenologie, Typologie und völkerrechtlichen Grundlage internationaler Massendeportationen in der griechisch-römischen Antike. Marburger Beiträge zur antiken Handels-, Wirtschafts- und Sozialgeschichte 26, 2009, 75-138.

Ketraru/Rikman 1960

N. A. Ketraru/E. A. Rikman, Novye dannye o pamjatnikach pervych vekov našej ery na territorii Moldavii. Izvestija Moldavskogo filiala Akademii Nauk SSSR (Kișinev) 4 (70), 1960, 3-20.

Köhler 1985

U. Köhler, Formen des Handels in ethnologischer Sicht. In: K. Düwel/H. Jahnkuhn/H. Siems (Hrsg.), *Untersuchungen zu Handel und Verkehr der vor- und frühgeschichtlichen Zeit in Mitteleuropa. 1. Methodische Grundlagen und Darstellungen zum Handel in vorgeschichtlicher Zeit und in der Antike.* (Göttingen 1985) 13-55.

Krekovič 1996

E. Krekovič, Römische Lampen im Freien Germanien und in Osteuropa. *Rei Cretariae Romanae Favtorum. Acta* 33, 1996, 141-144.

Kropotkin 1967

V.V. Kropotkin, *Ėkonomičeskie svjazi Vostočnoj Evropy v I tysjačeleťii našej ery* (Moskva 1967).

Kropotkin 1970

V. V. Kropotkin, *Rimskie importnye izdelija v Vostočnoj Evrope. Arheologia SSR. Svod arheologičeskikh istočnikov D1-27* (Moskva 1970).

Kropotkin/Kropotkin 1988

V. V. Kropotkin/A. V. Kropotkin, Severnaja garnica rasprostraneniya amfor rimskogo vremeni v Vostočnoj Evrope. In: V. V. Kropotkin (Hrsg.), *Mogil'niki Černjachovskoj kul'tury.* (Moskva 1988) 168-184.

Kunow 1989

J. Kunow, Kontaktströme zwischen dem Imperium Romanum und der Germania libera. *Münstersche Beiträge zur Antiken Handelsgeschichte* 8, 1, 1989, 56-72.

Kuzmanov/Salkin 1992

G. Kuzmanov/A. Salkin, Antični amfori ot akvatorijata na Černomorskoto krajbrežie na Južna Dobrudža. *Izvestija na Narodnija Muzej Varna* 28 (43), 1992, 27-61.

Leahu/Trohani 1979

V. Leahu/G. Trohani, Săpăturile arheologice de la Vitănești, jud. Teleorman. *Cercetări arheologice* 3, 1979, 127-141.

Mackensen 1999

M. Mackensen, Ostmediterrane und nordafrikanische Amphoren aus Regensburg. *Bayerische Vorgeschichtsblätter* 64, 1999, 399-407.

Magomedov 2006

B. V. Magomedov, Rimskie amfory v Černjachovskoj kul'ture. In: *Goty i Rim.* (Kiev 2006) 52-59.

Maljukevič 1991

A. E. Maljukevič, O trgovych kontaktach Nižnego Podnestrov'ja v pervye veka n.e. In: A. V. Gudkova (Hrsg.), *Severo-Zapadnoe Pričernomor'e - Kontaknaja zona drevnech kul'tur.* (Kiev 1991) 71-82.

Negru u. a. 2003

M. Negru/A. Bădescu/R. Avram, Kapitän II Amphorae in Roman Dacia. *Rei Cretariae Romanae Favtorum* 38, 2003, 209-214.

Nicolay 2009

J. A. W. Nicolay, Bürger Roms. Germanische Heimkehrer aus dem römischen Militärdienst. In: *2000 Jahre Varusschlacht. Konflikt.* (Stuttgart 2009) 258-269.

Oelmann 1914

F. Oelmann, Die Keramik des Kastells Niederbieber. Materialien zur Römisch-Germanischen Keramik 1 (Frankfurt am Main 1914).

Opaiț 1980

A. Opaiț, Considerații preliminare asupra amforelor romane și romano-bizantine din Dobrogea. Peuce VIII, 1980, 291-326.

Opaiț 1984

A. Opaiț, Beobachtungen zur Entwicklung der zwei Amphoratypen. Peuce 9, 1984, 311-326.

Opaiț 1996

A. Opaiț, Aspecte ale vieții economice din provincia Scythia (secolele IV-VI p.Ch.). Producția ceramicii locale și de import. Bibliotheca Thracologica 16 (București 1996).

Opaiț 2003a

A. Opaiț, Rez. zu: „Dyczek, P., Roman Amphorae of the 1st-3rd centuries AD found on the Lower Danube. Typology (Warszawa 2001)”. Arheologia (Warszawa) 54, 2003a, 90-92.

Opaiț 2003b

A. Opaiț, Table' amphora versus Table' pitcher in the roman Dobrudja. Rei Cretariae Romanae Favtorum Acta 38, 2003b, 215-218.

Opaiț 2004a

A. Opaiț, The Eastern Mediterranean Amphorae in the Province of Scythia. In: J. Eiring/J. Lund (Hrsg.), Transport amphorae and trade in the Eastern Mediterranean. Acts of the international colloquium at the Danish Institute at Athens, september 26-29, 2002. Monographs of the Danish Institute at Athens 5 (Aarhus 2004a) 293-308.

Opaiț 2004b

A. Opaiț, Rez. zu: „Dyczek, P., Roman Amphorae of the 1st-3rd centuries AD found on the Lower Danube. Typology (Warszawa 2001)”. Arheologia Moldovei 27, 2004b, 330-334.

Opaiț 2007

A. Opaiț, A Weighty Matter: Pontic Fish Amphorae. In: V. Gabrielsen/J. Lund (Hrsg.), The Black Sea in Antiquity. Regional and Interregional Economic exchanges. (Aarhus 2007) 101-121.

Opaiț 2010

A. Opaiț, Pontic wine in the Athenian market. In: D. Papanikola-Bakirtzi/K. Kousoulakou (Hrsg.), Proceedings of the Symposium: Late Antique

Ceramics from Greece (3rd-7th c.c.), Thessaloniki, November 12th-16th 2006. (Thessaloniki 2010) 108-130.

Opaiț/Baumann 2006

A. Opaiț/V. H. Baumann, Considerații privind posibilitatea industrializării peștelui în Dobrogea antică. In: M. Mănucu-Adameșteanu (Hrsg.), A la recherche d'une colonie. Actes du Colloque International: 40 ans de recherche archéologique a Orgame / Argamum. Bucarest - Tulcea - Jurilovca, 3-5 octobre 2005. Orgame / Argamum Supl. 1 (Bucarest 2006) 393-400.

Opreanu 1998

C. Opreanu, Dacia romană și Barbaricum. Bibliotheca historica et archaeologica Banatica 17 (Timișoara 1998).

Palade 1978-1979

V. Palade, Descoperiri sarmatice din secolele 2-3., în sud-estul colinelor Tutovei. Cercetări Istorie 9-10, 1978-1979, 247-259.

Palamarčuk 1982

S. V. Palamarčuk, Poselenie pervych vekov našej ery Volč'ja Balka. In: A. V. Gudkova (Hrsg.), Pamjatniki rimskogo i srednevekovogo vremeni v Severo-Zapadnom Pričernomor'e. (Kiev 1982) 125-131.

Paraschiv 2002

D. Paraschiv, Amfore pontice romane și romano-bizantine în zona Dunării de Jos. Arheologia Moldovei 25, 2002, 165-207.

Paraschiv 2006

D. Paraschiv, Amfore romane și romano-bizantine în zona Dunării de Jos : (sec. I - VII p. Chr.) (Iași 2006).

Păunescu 1978

A. Păunescu, Contribuții privind realitățile din nordul Moldovei în secolul al 4-lea e.n. în lumina cercetărilor de la Ripiceni. Studii și cercetări de istorie veche și arheologie 29, 4, 1978, 505-515.

Peacock/Williams 1986

D. P. S. Peacock/D. F. Williams, Amphorae and the Roman economy. An introductory guide (London and New York 1986).

Petrikovits 1985

H. v. Petrikovits, Römischer Handel am Rhein und an der oberen und mittleren Donau. In: K. Düwel/H. Jahnkuhn/H. Siems (Hrsg.), Untersu-

chungen zu Handel und Verkehr der vor- und frühgeschichtlichen Zeit in Mitteleuropa. 1. Methodische Grundlagen und Darstellungen zum Handel in vorgeschichtlicher Zeit und in der Antike. Abhandlungen der Akademie der Wissenschaften in Göttingen. Philologisch-Historische Klasse, 3. Folge 143 (Göttingen 1985) 299-336.

Petrișor 1986

E. Petrișor, Așezarea carpică de la Homicieni, jud. Neamț. *Memoria Antiquitatis* 15-17, 1986, 99-114.

Petrovsky 1993

R. Petrovsky, Studien zu römischen Bronzengefäßen mit Meisterstempeln. *Kölner Studien zur Archäologie der Römischen Provinzen* 1 (Buch am Erlbach 1993).

Podosinov 1987

A. Podosinov, Ovids Dichtung als Quelle für die Geschichte des Schwarzmeergebiets. *Xenia. Konstanzer Althistorische Vorträge und Forschungen* 19 (Konstanz 1987).

Popa 2001

A. Popa, Romains ou Barbares? Architecture en pierre dans le barbaricum à l'époque romaine tardive (sur le matériel archéologique du Nord-Ouest du Pont Euxin) (Chișinău 2001).

Popa/Bordi 2016

A. Popa/Z. L. Bordi, Studii asupra granițelor romane din Dacia. Fortificația de la Comolău. Studii și cercetări asupra frontierelor Imperiului Roman de pe teritoriul României 1 (Cluj-Napoca 2016).

Puzdrovskij/Zajcev 2004

A. E. Puzdrovskij/J. P. Zajcev, Prunkbestattungen des 1. Jhs. n.Chr. in der Nekropole Ust'-Al'ma, Krim. *Eurasia Antiqua* 10, 2004, 229-267.

Rădulescu 1976

A. Rădulescu, Amfore romane și romano-bizantine din Scythia Minor. *Pontica* IX, 1976, 99-114.

Raev 1985

B. A. Raev (Hrsg.), Katalog archeologičeskich kolekcij. Sokolovskij kurgannyj mogil'nik (Novočerkask 1985).

Raev 1986

B. A. Raev, Roman Imports in the Lower Don Basin. *B.A.R. International Series* 278 (Oxford 1986).

Reichert u. a. 2000

H. Reichert/J. Udolph/I. Ioniță, Karpaten. In:

Reallexikon der Germanischen Altertumskunde. 16 (Berlin, New York 2000) 317-322.

Rikman 1972

E. A. Rikman, Vopros datirovki importnyh veščej v pamjatnikach plemen černjachovskoj kul'tury Dnestrovsko-Prut'skogo meždureč'ja. *Sovetskaja Archeologija* 4, 1972, 84-101.

Rikman 1975

E. A. Rikman, Pamjatniki sarmatov i plemen černjachovskoj kul'tury. *Arheologičeskaja karta Moldavii* 5 (Kișinev 1975).

Rikman/Hynku 1970

E. A. Rikman/I. G. Hynku, Pogrebenie 2. v. n.e. u s. Pervomajsk (Moldavija). In: *Drevnie slavjane i ich sosedi. Materialy i issledovanija po archeologii SSSR* 176 (Moskva 1970) 35-37.

Saldern 2004

A. v. Saldern, Antikes Glas. *Handbuch der Archäologie* (München 2004).

Samojlova 1978

T. L. Samojlova, Osnovnye tipy amfor 1.-4. vv. n.e. iz Tiry. In: *Arheologičeskie issledovanija Severo-Zapadnogo Pričernomor'ja*. (Kiev 1978) 254-266.

Sanie 1981

S. Sanie, Civilizația romană la est de Carpați și romanitatea de pe teritoriul Moldovei. *Secolele II î.e.n. - III e.n.* (Iași 1981).

Sanie 1968

Ș. Sanie, Două mici depozite de amfore romane descoperite în Moldova. *Studii și cercetări de istorie veche și arheologie* 19, 2, 1968, 345-350.

Schneider/Stoll 2002

H. Schneider/O. Stoll, Veteranen. In: H. Cancik/H. Schneider/M. Landfester (Hrsg.), *Der Neue Pauly*. 12/2 (Stuttgart 2002) 141-145.

Schucany u. a. 1999

C. Schucany/S. Martin-Kilcher/L. Berger/D. Paunier (Hrsg.), *Römische Keramik in der Schweiz. Céramique romaine en Suisse*. *Antiqua* 31 (Basel 1999).

Scorpan 1976

C. Scorpan, Origini și linii evolutive în ceramica romano-bizantină (sec. IV-VII) din spațiul Mediteranean și Pontic. *Pontica* IX, 1976, 155-185.

Scorpan 1977

C. Scorpan, Contribution a la connaissance de

certain types céramiques romano-byzantins (IV-e-VII-e siècle) dans l'espace Istro-Pontique. *Dacia*, N.S. 21, 1977, 269-297.

Šelov 1978

D. B. Šelov, Uzokorlye svetloglinjanye amfory pervykh vekov našej ery. Klassifikacija i chronologija. Kratkie Soobščeniya Instituta Arheologii/Instituta Istorii Material'noj Kultury (Moskva) 156, 1978, 16-21.

Šelov 1986

D. B. Šelov, Les amphores d'argile claire des premiers siècles de notre ère en Mer Noire. In: *Recherches sur les Amphores Greques. Actes du colloque international organisé par le centre national de la recherche scientifique, l'Université de Rennes II et l'École française d'Athènes (Athènes, 10-12 Septembre 1984). Bulletin de Correspondance Hellénique, Supplément XIII (Paris 1986)*

Simonenko 1995a

A. V. Simonenko, Catacomb graves of the Sarmatians of the North Pontic region. *Stud.Arch (Szeged)* 1, 1995a, 345-375.

Simonenko 1995b

A. V. Simonenko, Rezension zu: „Grosu, V., Chronologija pamjatnikov sarmatskoj kul'tury Dnestrovsko-Prut'skogo meždureč'ja. Kišinev 1990". *Eurasia Antiqua* 1, 1995b, 329-334.

Simonenko 2003

A. V. Simonenko, Glas and Faience Vessels from Sarmatian Graves of the Ukraine. *Journal of Glas Studies* 45, 2003, 41-57.

Simonenko 2004

A. V. Simonenko, Chronologija i periodizacija sarmatskich pamjatnikov Severnogo Pričernomor'ja. In: *Sarmatskie kul'tury Evrazii: problemy regional'noj chronologii*. (Krasnodar 2004) 134-173.

Simonenko/Lobaj 1991

A. V. Simonenko/B. I. Lobaj, Sarmaty Severo-Zapadnogo Pričernomor'ja v I v. n.e (Pogrebenija znati u s. Porogi) (Kiev 1991).

Simonenko u. a. 2008

A. V. Simonenko/I. I. Marčenko/N. J. Limberis, Römische Importe in sarmatischen und maiotischen Gräbern zwischen Unterer Donau und Kuban. *Archäologie in Eurasien* 25 (Mainz 2008).

Smiško 1964

M. J. Smiško, Poselennja III-IV st. n. e. z slidami skljanogo virobnictva bilja s. Komariv Černivec'koji oblasti. *Materialy i Doslidzennja z Arheologii Prykarpattja i Volyni* 5, 1964, 67-80.

Steuer 2009

H. Steuer, Archäologie der Gefolgschaft. In: *2000 Jahre Varusschlacht. Konflikt*. (Stuttgart 2009) 309-318.

Stjernquist 1985

B. Stjernquist, Methodische Überlegungen zum Nachweis von Handel aufgrund archäologischer Quellen. In: K. Düwel/H. Jahnkuhn/H. Siems (Hrsg.), *Untersuchungen zu Handel und Verkehr der vor- und frühgeschichtlichen Zeit in Mitteleuropa. 1. Methodische Grundlagen und Darstellungen zum Handel in vorgeschichtlicher Zeit und in der Antike*. (Göttingen 1985) 56-83.

Strzeleckij u. a. 2005

S. F. Strzeleckij/T. N. Vysotskaja/L. A. Ryžova/G. I. Žestkova, Naselenie okrug Chersonesa v pervoj polovine I tysjačeleťja novoj ery (Po materialam neklropolja „Sovchoz Nr. 10"). *Stratum Plus (Chișinău)* 2003-2004, 4, 2005,

Stupperich 1995

R. Stupperich, Bemerkungen zum römischen Import im sogenannten Freien Germanien. In: G. Franzus (Hrsg.), *Aspekte römisch-germanischer Beziehungen in der frühen Kaiserzeit. Vortragsreihe zur Sonderausstellung „Kalkriese-Römer im Osnabrücker Land", 1993 in Osnabrück. Quellen und Schefttum zur Kulturgeschichte des Wiehengebietsraumes B 1 (Espelkamp 1995)* 45-98.

Subbotin/Dzigovskij 1990a

L. V. Subbotin/A. N. Dzigovskij, Kurgannye mogil'niki Divizij'skij i Beloles'skij. *Sarmatskie drevnosti Dnestro-Dunaj'skogo meždureč'ja* 2 (Kiev 1990a).

Subbotin/Dzigovskij 1990b

L. V. Subbotin/A. N. Dzigovskij, Kurgannye mogil'niki Alkalija i Chadžider 2. *Sarmatskie drevnosti Dnestro-Dunaj'skogo meždureč'ja* 1 (Kiev 1990b).

Tausend u. a. 2009

K. Tausend/G. Stangl/S. Tausend, Im Inneren Germaniens: Beziehungen zwischen den germanischen Stämmen vom 1. Jh. v. Chr. bis zum 2. Jh. n. Chr. *Geographica historica*, (Stuttgart 2009).

Tel'nov u. a. 2003

N. P. Tel'nov/V. Vornic/V. G. Bubulič, Ceramica din aşezarea dacilor liberi de la Pruteni. *Tyrage-tia* 12, 2003, 63-79.

Țentea/Cleșiu 2006

O. Țentea/S. Cleșiu, Fortificația și necropola romană de la Galați, cartier „Dunărea”. *Raport arheologic Cercetări arheologice* 13, 2006, 39-88.

Timpe 2009

D. Timpe, Germanische Gefolgschaften in den antiken Berichten. In: 2000 Jahre Varusschlacht. Konflikt. (Stuttgart 2009) 294-300.

Ungureanu 2002

C. Ungureanu, Descoperiri de amfore la Poiana, jud. Galați (campania din 1968). *Cercetări Istorice* 18-20, 2002, 105-137.

Ursachi 1978

V. Ursachi, Elemente și influențe romane la est de Carpați în secolele II-III e.n. *Hierasus* 1, 1978, 147-185.

Vnukov 2003

S. J. Vnukov, Pričernomorskie amfory I v. do n.e. - II v. n.e. (morfologija) (Moskva 2003).

Vnukov 2004

S. J. Vnukov, Pan-Roman amphora types produced in the Black Sea region. In: J. Eiring/J. Lund (Hrsg.), Transport amphorae and trade in the Eastern Mediterranean. Acts of the international colloquium at the Danish Institute at Athens, september 26-29, 2002. *Monographs of the Danish Institute at Athens* 5 (Aarhus 2004) 407-415.

Vnukov 2006

S. J. Vnukov, Pričernomorskie amfory I vek do n.e. - II vek n.e. 2. Petrografija, chronologija, problemy trgovli. (Sankt-Peterburg 2006).

Vornic u. a. 2007

V. Vornic/N. P. Tel'nov/V. Bubulici/L. Ciobanu, Pruteni. Un centru de olărie dacic din epoca romană (cercetările din 2001 și 2003). *Biblioteca de arheologie* (Chișinău 2007).

Vornic u. a. 2004

V. Vornic/N. Tel'nov/V. Bubulici, Noi descoperiri arheologice în aşezarea dacilor liberi de la Pruteni. *Tyrage-tia* 13, 2004, 41-48.

Vulpe/Teodor 2003

R. Vulpe/S. Teodor, Piroboridava. Aşezarea Geto-Dacica de la Poiana. *Bibliotheca Thracologica* 39 (București 2003).

Wollmann 1996

V. Wollmann, Mineritul metalifer, extragerea sării și carierele de piatră în Dacia romană. *Der Erzbergbau, die Salzgewinnung und die Steinbrüche im römischen Dakien. Bibliotheca Musei Napocensis* 13 (București 1996).

Wolters 1991

R. Wolters, Der Waren- und Dienstleistungsaustausch zwischen dem Römischen Reich und dem Freien Germanien in der Zeit des Prinzipats. Eine Bestandsaufnahme. Teil 2. *Münster-sche Beiträge zur Antiken Handelsgeschichte* 10, 1, 1991, 78-132.

Wolters 1995

R. Wolters, Römische Funde in der *Germania magna* und das Problem römisch-germanischer Handelsbeziehungen in der Zeit des Prinzipats. In: G. Franzus (Hrsg.), Aspekte römisch-germanischer Beziehungen in der frühen Kaiserzeit. Vortragsreihe zur Sonderausstellung „Kalkriese-Römer im Osnabrücker Land“, 1993 in Osnabrück. *Quellen und Scheitern zur Kulturgeschichte des Wiehengebietsraumes B 1* (Espelkamp 1995) 99-117.

Wolters u. a. 2003

R. Wolters/M. Erdrich/H.-U. Voß, Römischer Import. In: *Reallexikon der Germanischen Altertumskunde*. (Berlin, New York 2003) 138-158.

Zahariade 2009

M. Zahariade, The thracians in the Roman Imperial Army: from the first to the third centuries A.D. *The Center for Roman Military Studies* (Cluj-Napoca 2009).

Zeest 1960

I. B. Zeest, Keramičeskaja tara Bospora. Materialy i Issledovanija po archeologii SSSR 83 (Moskva 1960).

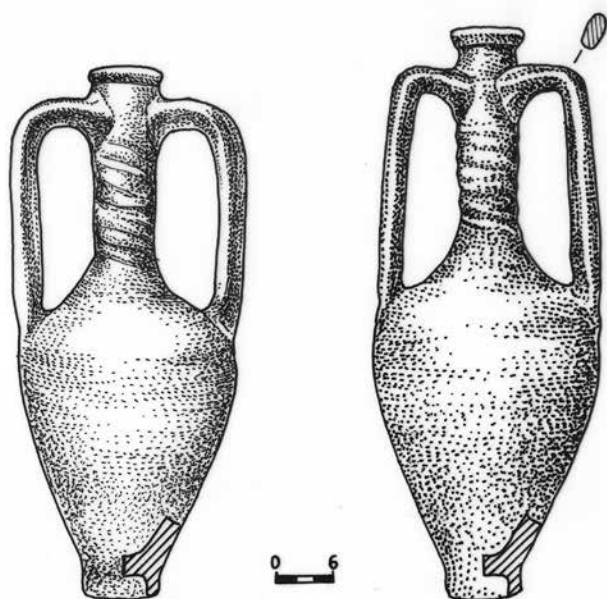

Fig. 1. Amfore de tip Šelov A2.

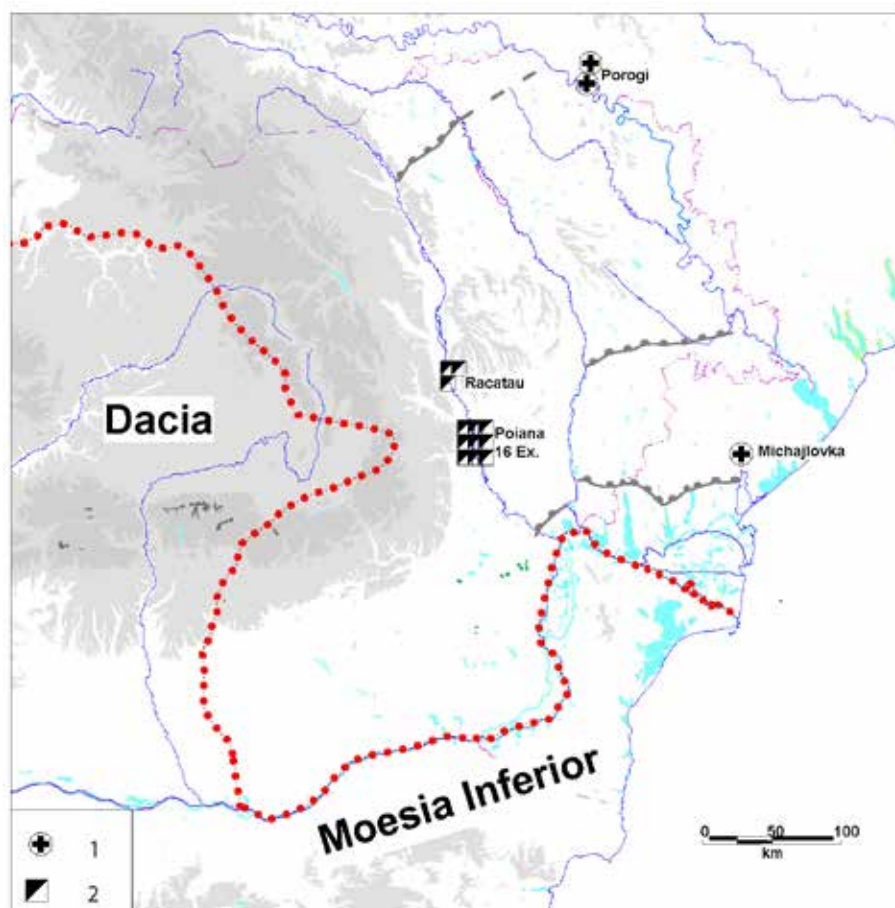

Fig. 2. Distribuția spațială a amforelor de tip Šelov A2. 1. descoperire funerară. 2. așezare.

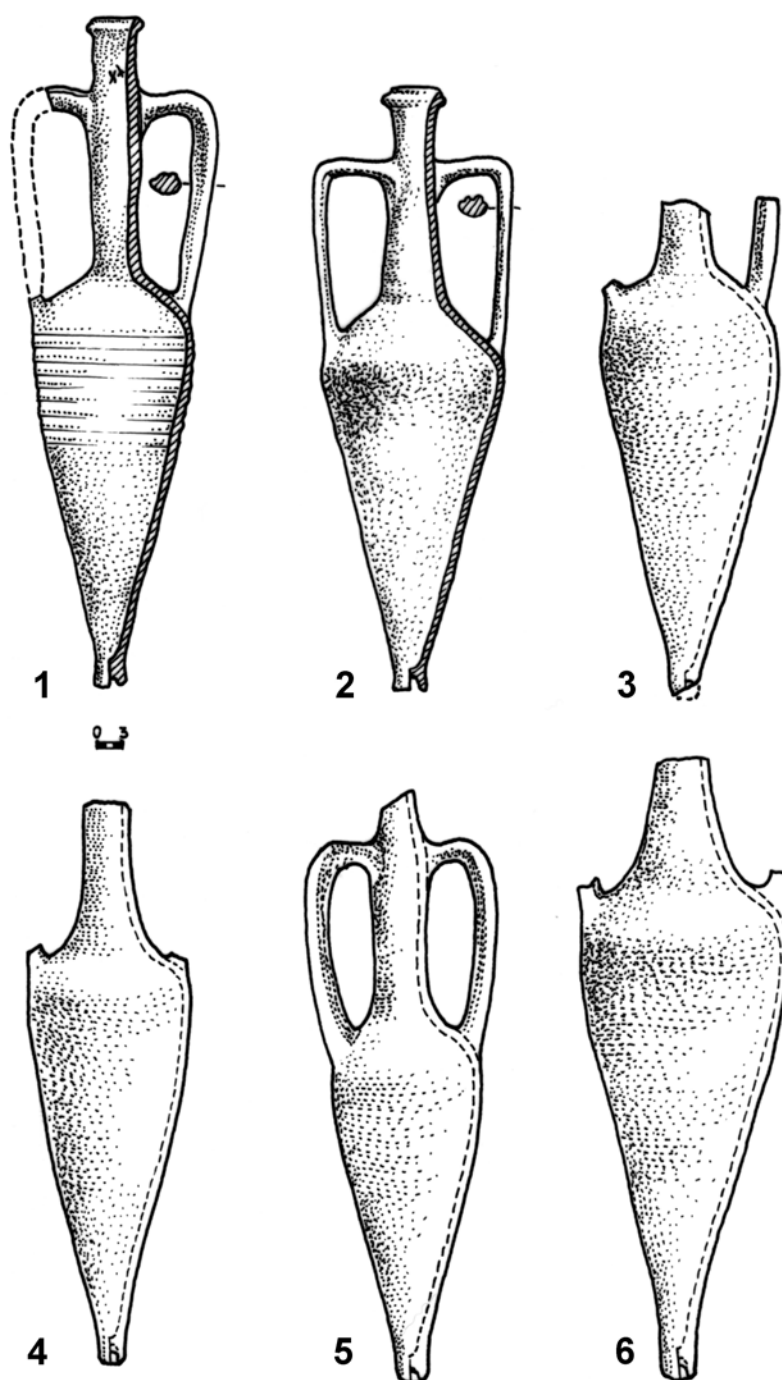

Fig. 3. Amfore de tip Šelov B2.
1. Cazaclia. 2. Palanca. 3. Mihălășeni. 4-6. Vetrișoaia.

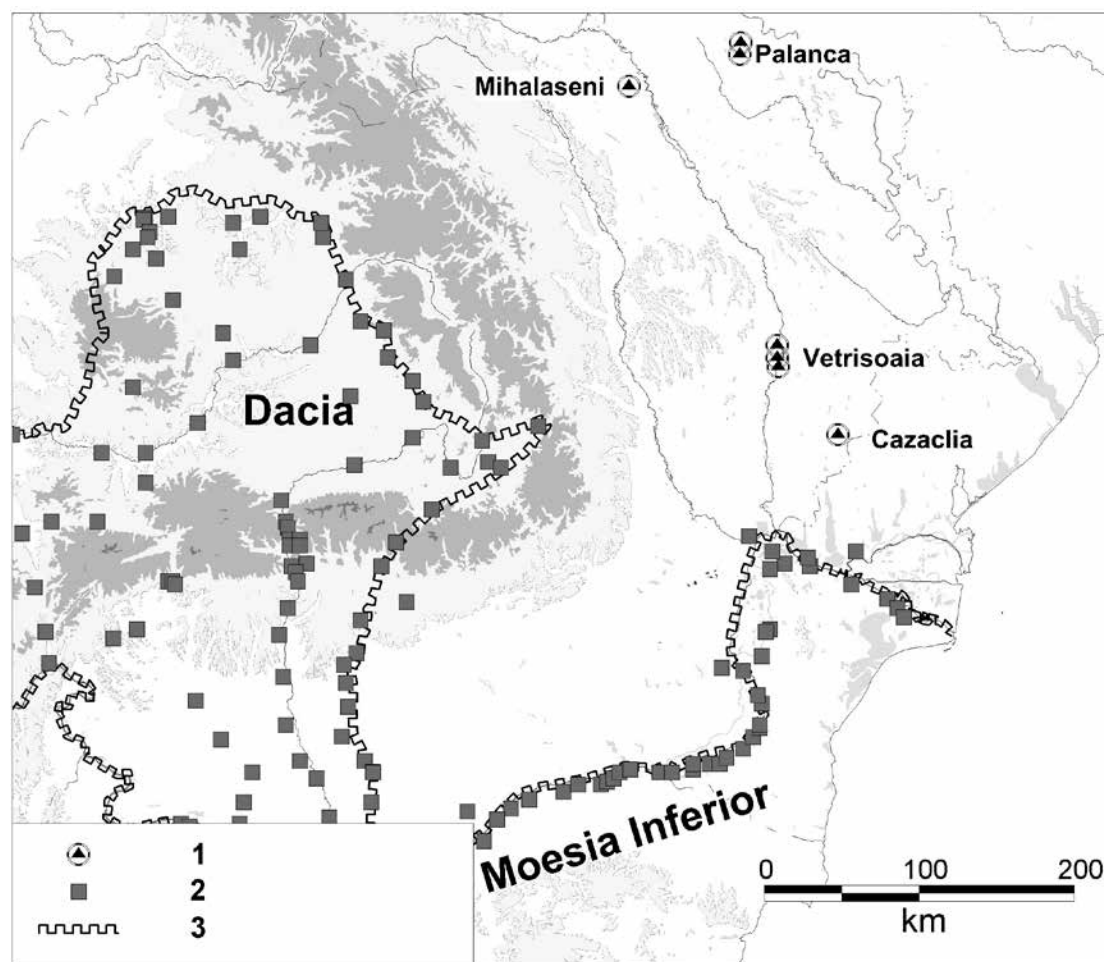

Fig. 4. Distribuția spațială a amforelor de tip Šelov B2. 1. descoperire de amforă, 2. Fortificație militară romană; 3 – linia presupusă a frontierei romane

Fig. 5. Planul mormântului de la Cazaclia și principalele lui piese de inventar.

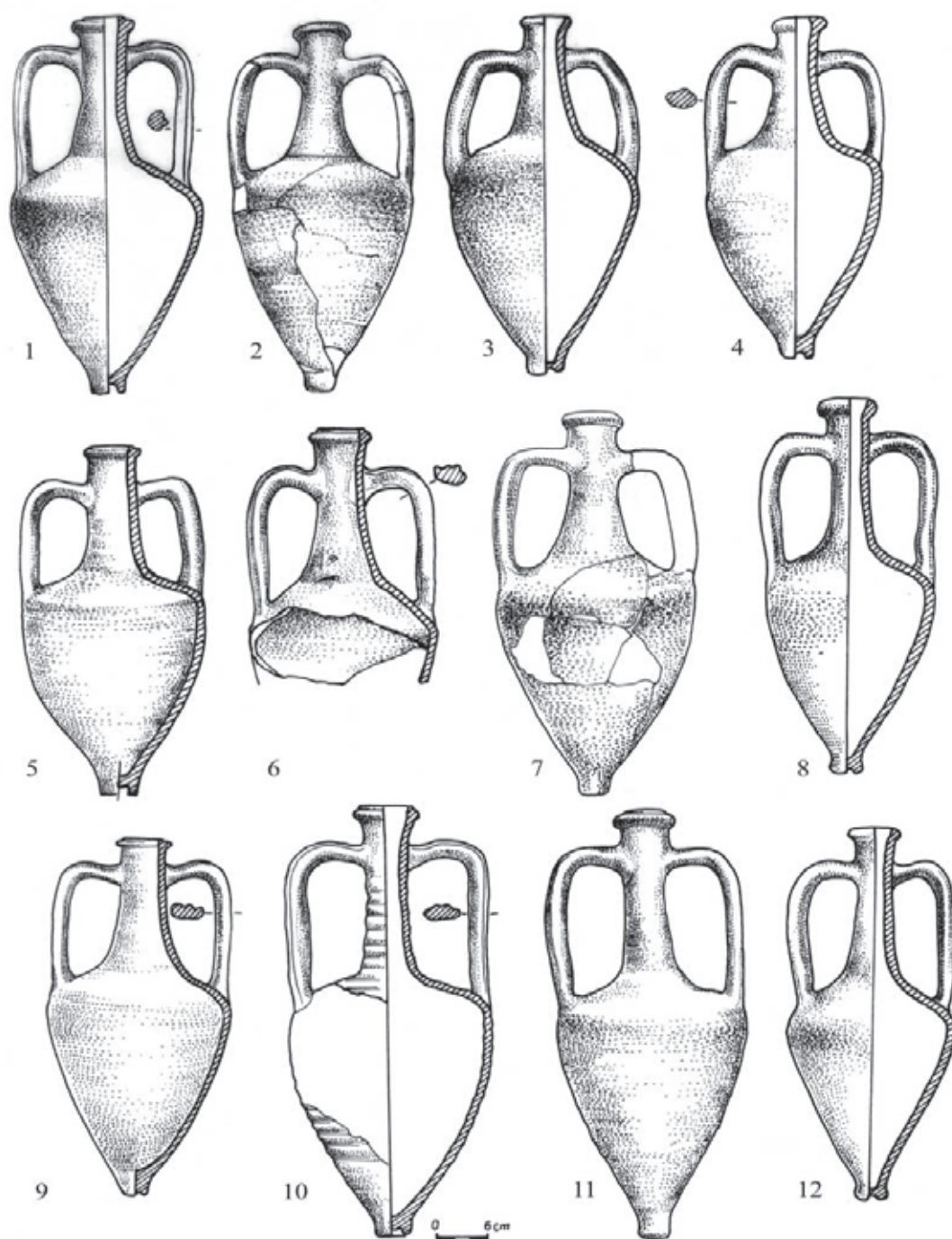

Fig. 6. Amfore de tip Šelov C.

1. Scheia. 2. Căndești. 3. Ipotești. 4. Jijia. 5. Săbăoani. 6. Tămășeni. 7. Moldoveni-Gabăra.
8. Buimăceni-Albești. 9. Olănești. 10. Corpaci. 11. Pervomajsk. 12. Buimăceni-Albești.

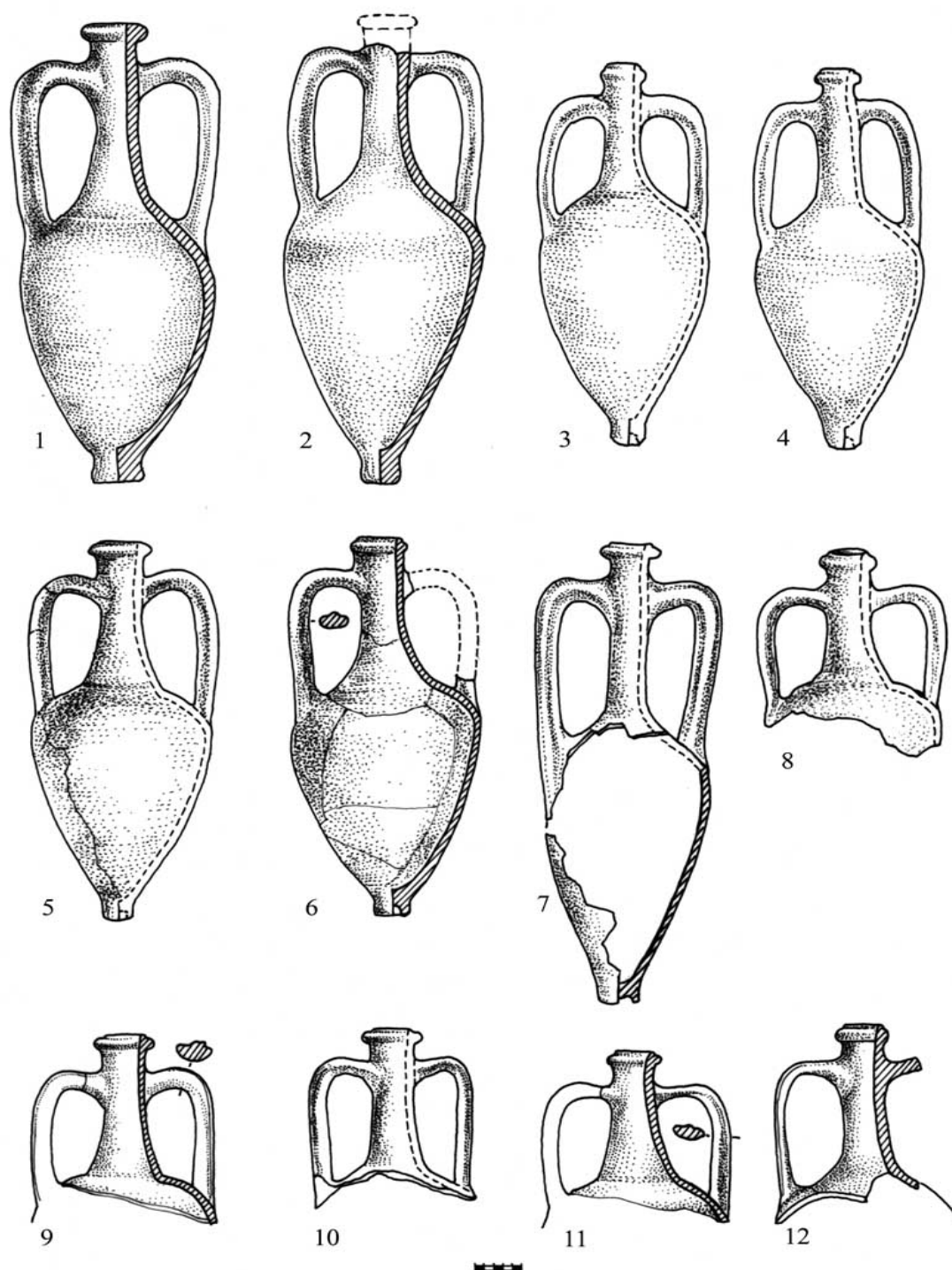

Fig. 7. Amfore de tip Šelov C. 1-2. Iași. 3-4. Holboca. 5. Udeni. 6. Bucov. 7. Petrești. 8-9. Poiana Dulcești. 10. Gotești. 11. Botoșani. 12. Homiceni.

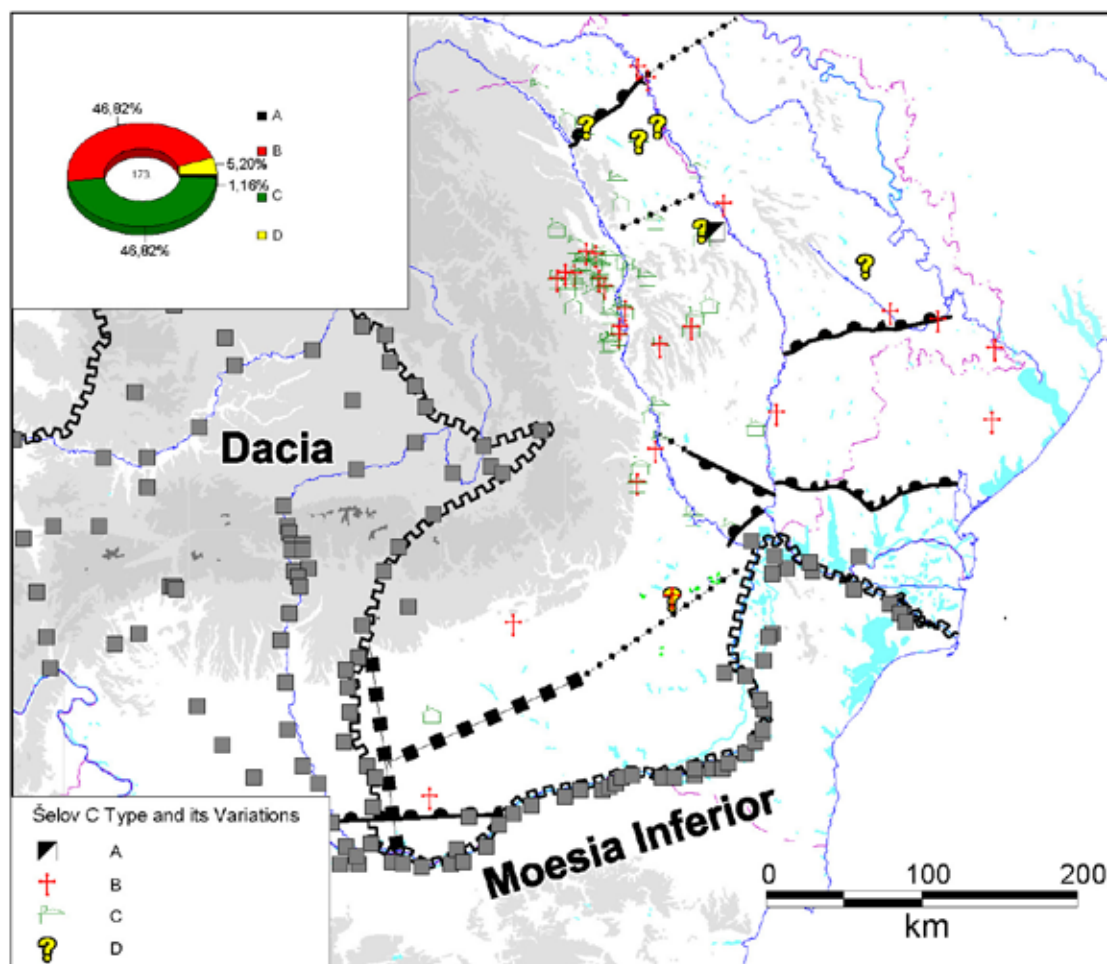

Fig. 8. Distribuția spațială a amforelor de tip Šelov C. A – depozit. B – descoperire funerară. C – descoperire în așezare. D – descoperire cu caracter necunoscut.

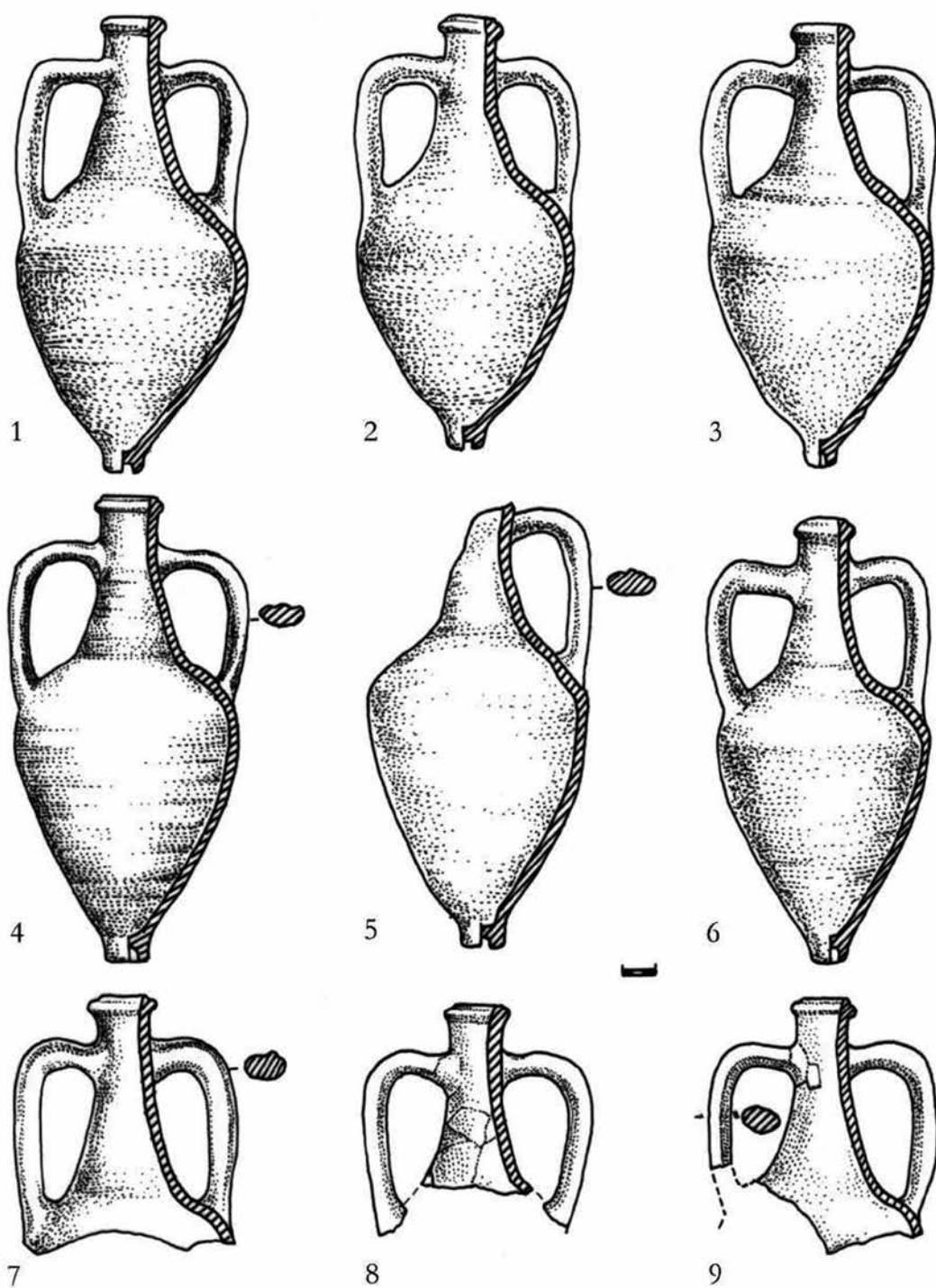

Fig. 9. Amfore de tip Šelov D.
1-2. Stînca. 3. Mătăсарu. 4. Etulia. 5. Cucorăni. 6. Epurenî. 7. Botoșani. 8-9. Ursoaia.

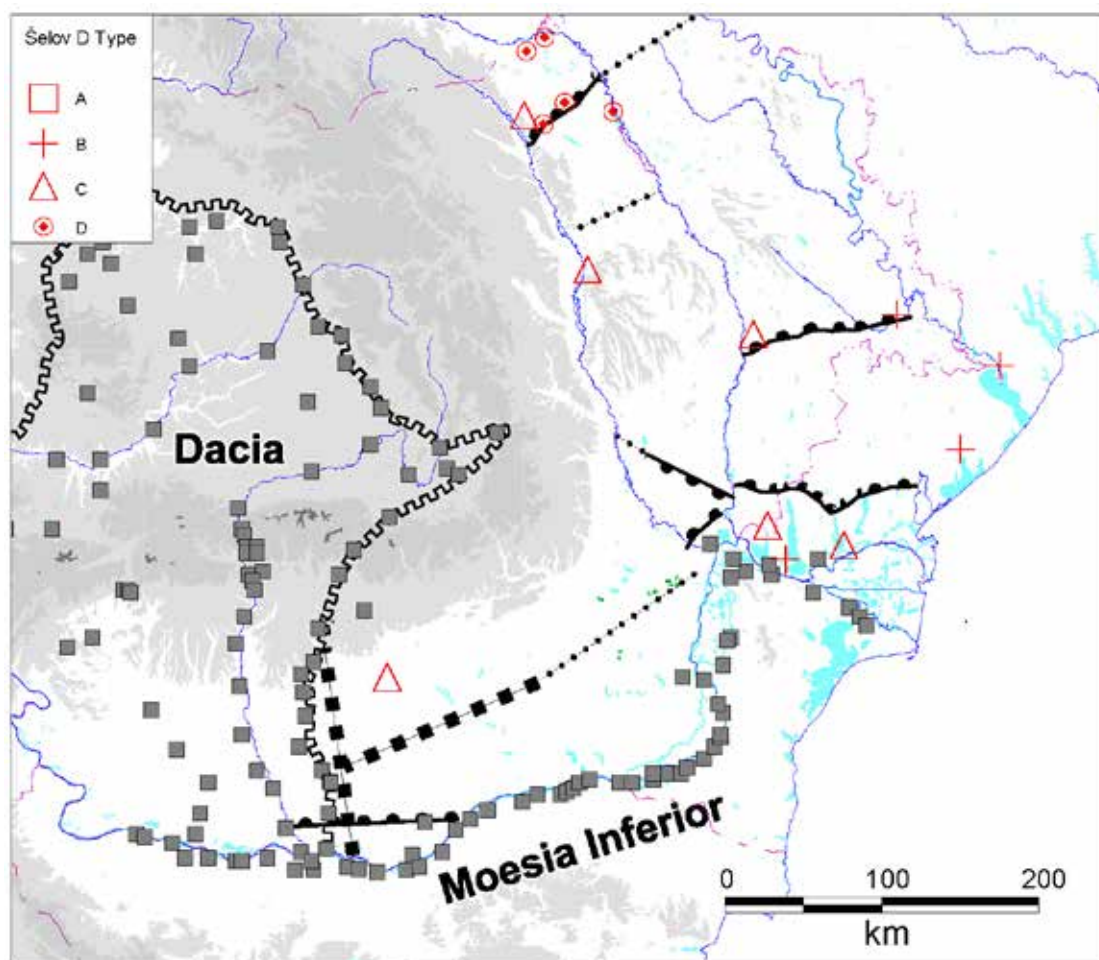

Fig. 10. Distribuția spațială a amforelor de tip Šelov D.
A – depozit. B – context funerar. C – descoperire în așezare. D – descoperire singulară.

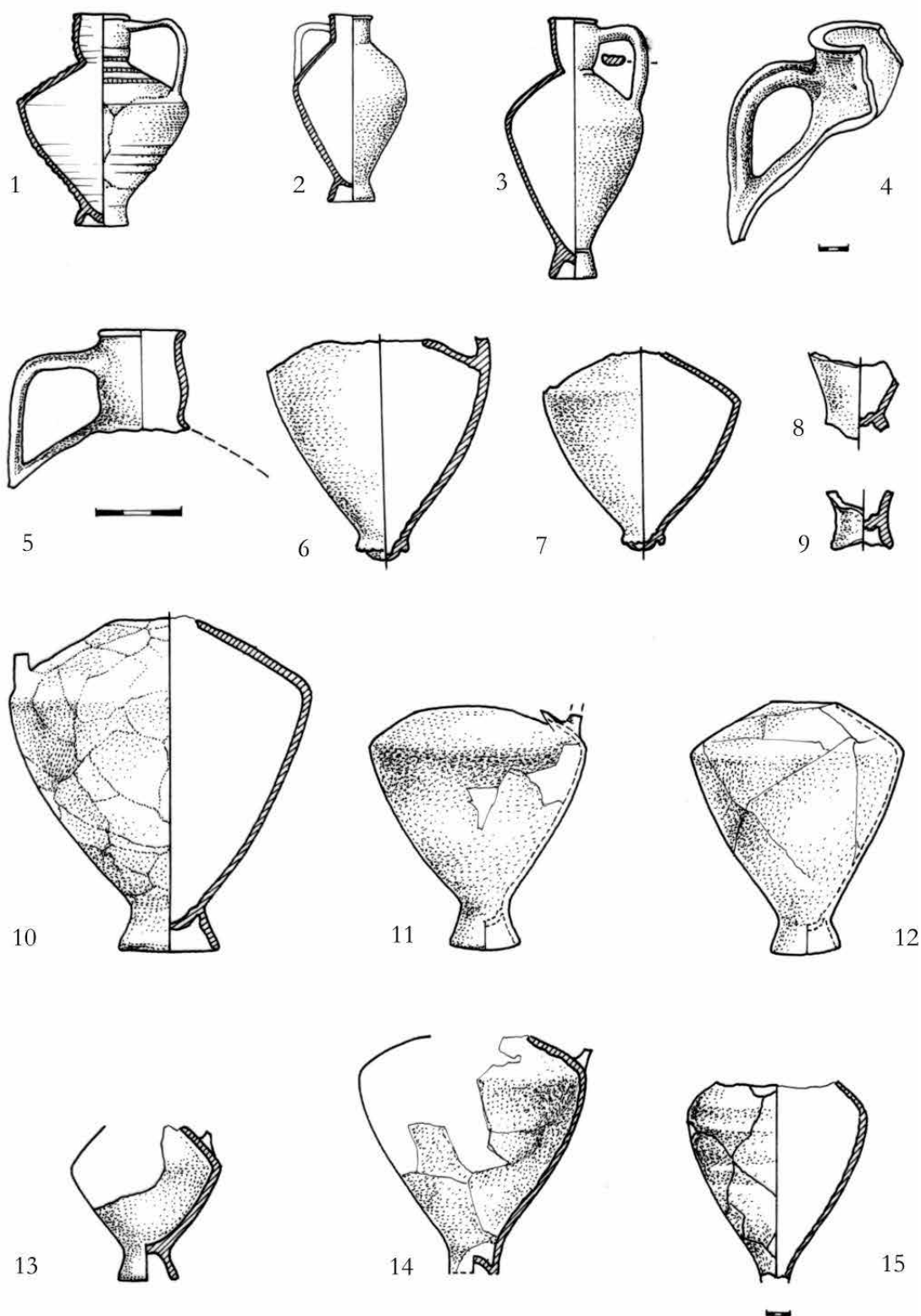

Fig. 11. Recipiente de tip *Table Pitcher*. Analogii: 1. Sarichioi. 2. Histria. 3. Bel'bek. Descoperiri din zona cercetată: 4. Șirokoe. 5-8. Homiceni. 9. Gâdinți. 10. Dumbrava. 11. Moldoveni-Gabăra. 12. Butnărești. 13-14. Văleni. 15. Tomai.

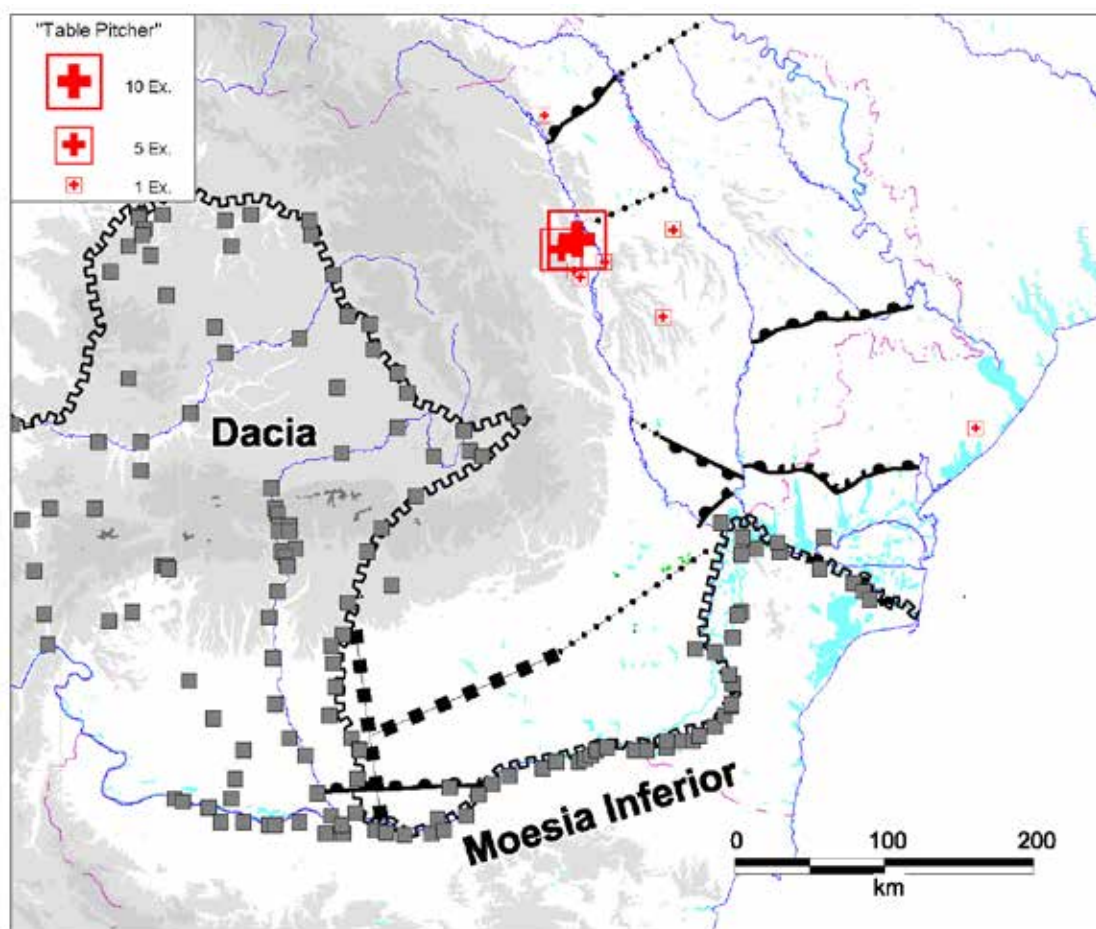

Fig. 12. Distribuția spațială a recipientelor de tip *Table Pitcher*.

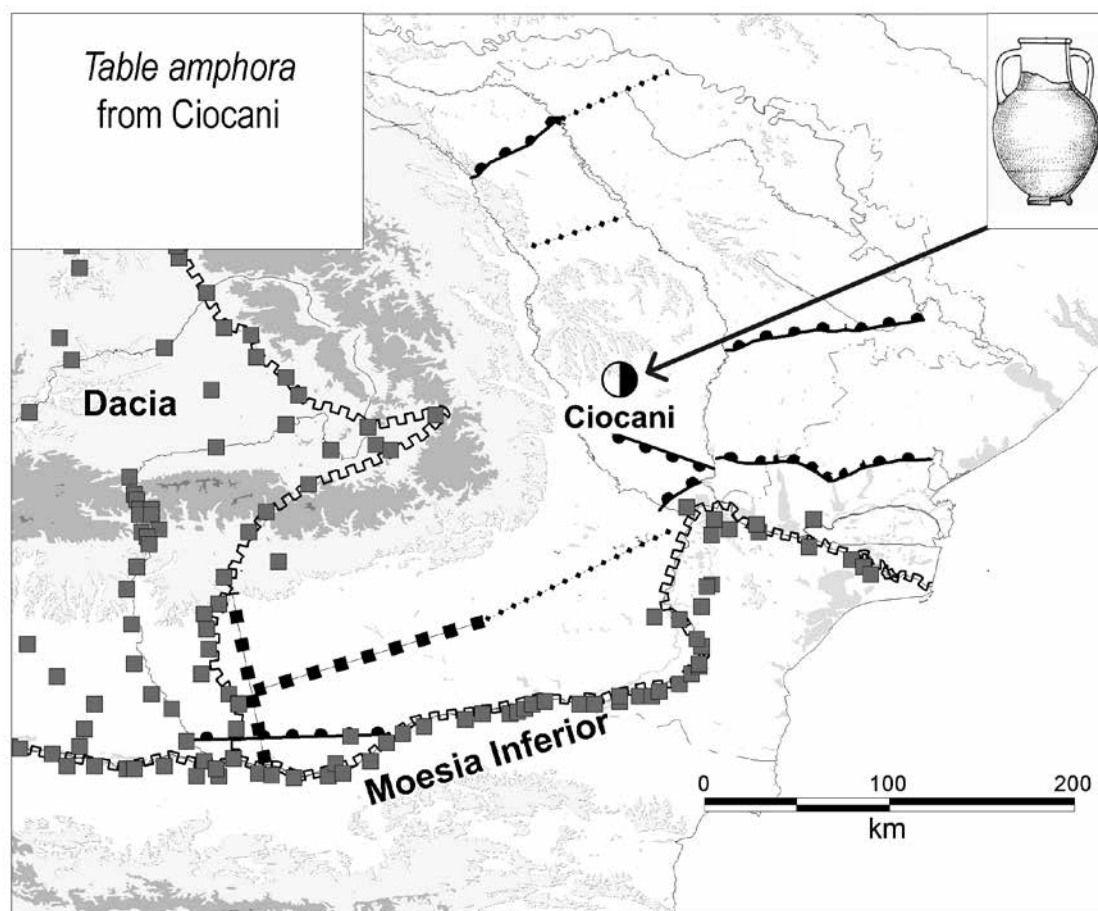

Fig. 13. *Table amphora* de la Ciocani.

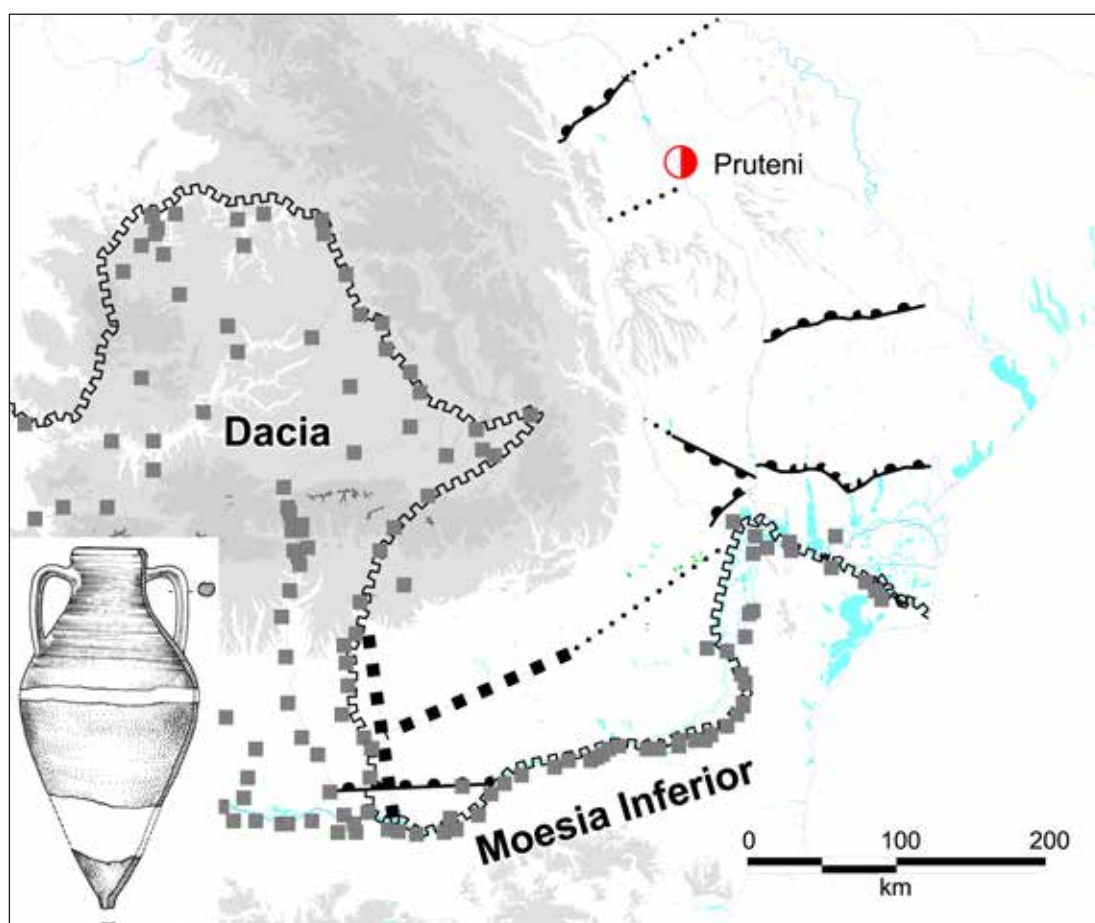

Fig. 14. Amfora de dimensiuni mari de la Pruteni și localizarea geografică a acesteia.

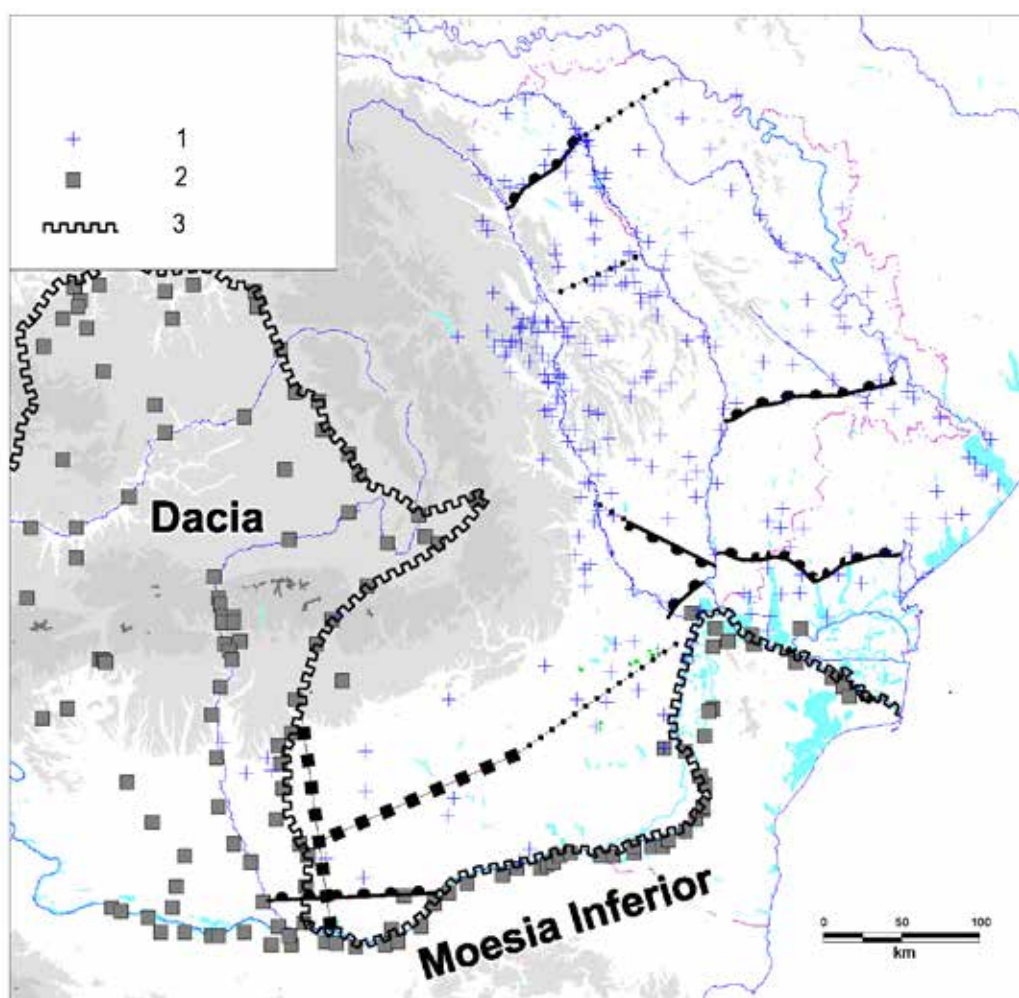

Fig. 15. Descoperiri întâmplătoare de amfore romane. 1. descoperire de amforă; 2. Fortificație militară romană; 3 – linia presupusă a frontierei romane

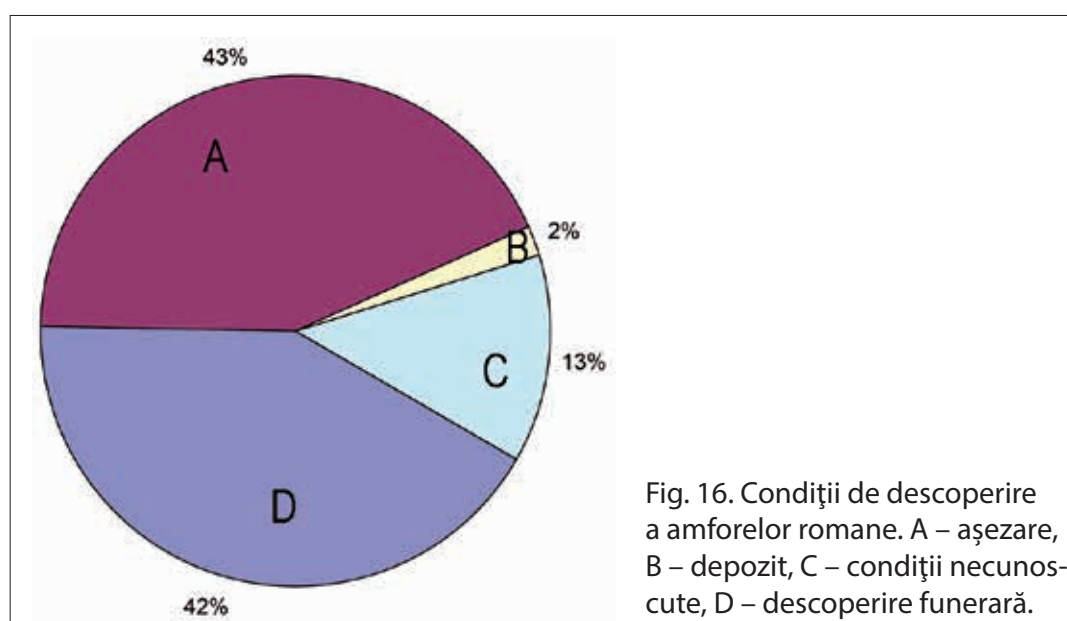

Fig. 16. Condiții de descoperire a amforelor romane. A – așezare, B – depozit, C – condiții necunoscute, D – descoperire funerară.

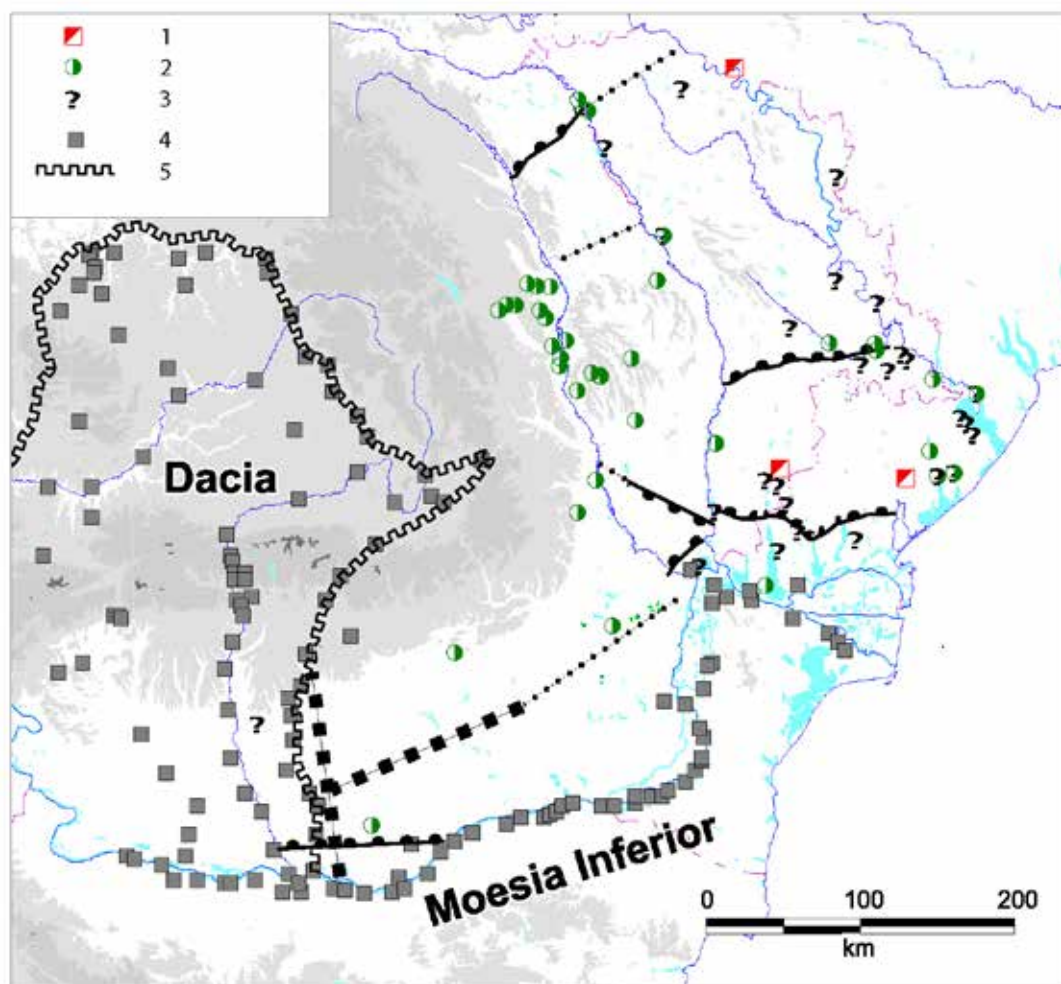

Fig. 17. Descoperiri de amfore în contexte funerare.

1. Perioada sf. Sec. 1 – înc. Sec. 2. p.Chr.; 2. prima jum. sec. 3. p.Chr.; 3 – datare necunoscută; 4 – Fortificație militară romană; 5 – linia presupusă a frontierei romane

Noi date cu privire la tezaurul monetar medieval de la Baia Sprie

Neue Daten zum mittelalterlichen Münzfund aus Baia Sprie

Carol Kacsó¹

Cuvinte cheie: Baia Sprie, epoca medievală, tezaur monetar, ducat, taler, medalie comemorativă.

Schlüsselwörter: Baia Sprie, Mittelalter, Münzfund, Dukat, Taler, Krönungsmünze.

ZUSAMMENFASSUNG

Im Sommer 1935 wurden in der Stadt Baia Sprie (damals im județ [Kreis] Satu-Mare), beim Abriss der alten Bergschule um eine neue Schule zu errichten, 18 Goldmünzen aus dem 17. Jahrhundert entdeckt. Die Münzen waren in einem Tongefäß enthalten, das bei der Entdeckung zu Bruch ging. Die Münzen wurden vom Bürgermeisteramt beschlagnahmt. 16 Fundstücke wurden mit der Genehmigung der obersten Denkmalschutzbehörde aus Bukarest (Comisiunea Monumentelor Istorice) verkauft, nur zwei Münzen blieben bis 1962 in der Bürgermeisteramtskasse.

Laut dem Protokoll vom 23. August 1935 bestand der Münzfund von Baia Sprie aus sieben Dukaten von Gabriel Bethlen, sechs Dukaten und einer Krönungsmünze von Ferdinand II., einem Dukat und einem Taler von Ferdinand III. sowie zwei Dukaten wahrscheinlich von Mathia II.

Die zwei noch erhaltenen Münzen (die Krönungsmünze aus 1619 und der Taler aus 1641) zusammen mit verschiedenen Dokumenten bezüglich des Fundes wurden am 4. Dezember 1962 ins Museum aus Baia Mare transferiert, wo sie auch derzeit aufbewahrt werden. Der Verfasser legt diese Dokumente vor.

În numărul inaugural al revistei de numismatică a Academiei Române, Zoltán Székely publica o scurtă notă cu privire la un tezaur monetar medieval, care a fost descoperit la Baia Sprie (județul Maramureș) încă înainte de al Doilea Război Mondial². Potrivit informațiilor furnizate, în anul 1937, atunci când a fost demolată vechea școală de mineri, pentru a fi con-

struită în locul ei o nouă școală, a fost găsit un vas de lut cu 18 monede de aur, dintre care 16 au fost vândute de către autorități, suma obținută fiind folosită pentru acoperirea cheltuielilor necesare noii construcții.

Pe baza unor fotografii, Zoltán Székely a stabilit emitenții, anii de emisie și valoarea a zece dintre piesele găsite: de la Gabriel Bethlen (1613-1629) – o monedă de 1 ducat din 1622, o monedă de 10 ducați din 1622, o monedă de 10 ducați din 1626, o monedă de 3 ducați din 1627, o monedă de 10 ducați din 1628, de la

¹ Arheolog independent, Baia Mare, carolkacso@yahoo.de

² Székely 1957, p. 473.

Ferdinand II (1619-1637) – o monedă de 5 ducăți din 1632, o monedă de 1 ducat din 1635, un jeton de încoronare, de la Ferdinand III (1637-1657) – o monedă de 1 ducat din 1635. Autorul mai afirma că monedele au fost bătute la Baia Mare și că, în afară de piesele descrise, s-a mai găsit și o medalie cu subiect biblic. Datele menționate au fost reluate, fără modificări, în mai multe lucrări³.

Recent am descoperit că în arhiva Muzeului Județean de Istorie și Arheologie din Baia Mare există un dosar cu mai multe documente ce privesc tezaurul monetar de la Baia Sprie, cu date parțial diferite de cele consemnate în literatură, dar și că două dintre piesele tezaurului se păstrează chiar în colecția muzeului menționat.

De fapt, una dintre aceste piese, și anume medalia comemorativă emisă la 1619 de Ferdinand II, a fost deja descrisă și ilustrată în lucrarea cercetătorilor Eugen Chirilă și Aurel Socolan, cu prilejul publicării ansamblului descoperirilor numismatice păstrate la muzeul din Baia Mare la începutul anilor 1970, fără a fi precizată însă apartenența sa la tezaurul de la Baia Sprie⁴. Dintr-un motiv ce nu mai poate fi precizat, în lucrarea citată nu este publicată cea de a doua piesă din același tezaur și nu se face nicio mențiune la dosarul cu actele referitoare la descoperirea de la Baia Sprie.

Potrivit Registrului de inventar metale prețioase al muzeului din Baia Mare, cele două piese au fost transferate de la Baia Sprie în ziua de 4 decembrie 1962, însoțite de un dosar cu acte. Într-unul dintre documentele aflate în acest dosar, și anume Procesul-verbal încheiat la amintita dată (fig. 1), se precizează că s-a efectuat predarea și preluarea „monedelor de aur existente în casa de fier a Sfatului Popular Oraș Baia

Sprie” precum și a următoarelor acte: „1. Proces verbal din 23 august 1935. 2. Cerere din 1 aprilie 1937. 3. Adresa Nr. 1480 a comisiei monumentelor istorice 4 noiembrie 1937. 4. Hotărârea comisiei interimare din 1. IV. 1937. 5. Deciziunea Nr. 21341 a prefecturii jud. Satu Mare de vindere a 16 buc. monede aur. 6. Un articol din ziarul SVED /frantura din ziar/. 7. Declarația inventar a Sfatului Popular Oraș Baia Sprie din ianuarie 1962”⁵.

În Procesul-verbal din 23 august 1935, ce cuprinde trei pagini (fig. 2a-c), încheiat cu ocazia predării de către autoritățile de poliție din Baia Sprie reprezentanților primăriei locale a monedelor descoperite, se afirmă că acestea au fost găsite de către Slosser Josif în ziua de 22 august 1935 „la locul unde se clădește noua școală primară”. Sunt descrise piesele și este precizată greutatea acestora.

Pe baza acestor descrieri, Livia Călian a stabilit următoarea componență a tezaurului (urmând ordinea de enumerare din procesul-verbal)⁶: 1. - 10 ducăți, Mathia II (?), greut. 34,5 g; transcrierea legendei în procesul verbal este incorectă⁷; 2. - 10 ducăți, G. Bethlen, greut. 34, 65 g; 3. - 10 ducăți, G. Bethlen, 1628, greut. 34,60 g; 4. - 10 ducăți, G. Bethlen, greut. 34,80 g; 5. - 10 ducăți, Ferdinand II, 1635, greut. 34,50 g; 6. - 10 ducăți, G. Bethlen, greut. 34,50 g; 7. - 10 ducăți, Ferdinand II, 1635, 34,50 g; 8. - 10 ducăți, Mathia II, greut. 34,60 g; 9. - 10 ducăți Ferdinand II, 1635, greut. 34,40 g; 10. - 10 ducăți, Ferdinand II, 1635, greut. 34,40 g; 11. - 10 ducăți, Ferdinand II, 1635, greut. 34,40 g; 12. - 10 ducăți, Ferdinand III, 34,35 g; 13. - 5 ducăți, G. Bethlen, 1622, 17,50 g; 14. - taler, Ferdinand III, 1641, 20,65 g; 15. - 5 ducăți, Ferdinand II, 1632, 17,25 g; 16. -

³ Pap 1994, Tabel I, 69; Huszár, Pap, Winkler 1996, Tabel 1A, nr. 61; Pap 2002, p. 34; Kacsó 2011, p. 202-203; Kacsó 2015, p. 224; Toma 2016, p. 393, Appendix F, nr. 59.

⁴ Vezi Chirilă, Socolan 1971, p. 62, pl. VIII, 7.

⁵ La numărul 8 se repetă menționarea deja făcută la începutul actului: „Doua buc. moneda aur, conform specificației din declarația inventar și din procesul verbal din 23. aug. 1935”.

⁶ Informațiile mi-au fost transmise în scris prin e-mail la 16 noiembrie 2017 și 19 februarie 2018.

⁷ Constatarea a fost făcută de Livia Călian.

5 ducăți, G. Bethlen, 1627, 17,20 g; 17. - 2 ducăți (Doppeldukat), dedicată încoronării lui Ferdinand II ca rege roman; 1619, greut. 7,15 g; 18. - 5 ducăți, G. Bethlen, 1622, greut. 17,50 g.

Admițând că datele din procesul-verbal încheiat la 23 august 1935 sunt în bună măsură corecte, se poate afirma că șapte dintre monedele de aur ale tezaurului de la Baia Sprie au fost emise de Gabriel Bethlen (patru piese de 10 ducăți, dintre care una a fost bătută în 1628, o piesă de 2 ducăți la 1622, două piese de 5 ducăți în 1622, respectiv 1627), alte șapte de către Ferdinand II (cinci piese de 10 ducăți, toate bătute în 1635, o piesă de 5 ducăți în 1632 și o piesă comemorativă de 2 ducăți în 1619), două de Ferdinand III (o piesă de 10 ducăți și un taler în 1641), precum și, probabil, de Mathia II (1608-1619) (două piese de 10 ducăți), acestea din urmă fiind cele mai timpurii din tezaur. Greutatea totală a pieselor găsite era, potrivit măsurărilor efectuate în 1935⁸, de 511,45 g.

Câteva amănunte cu privire la condițiile de descoperire a tezaurului sunt furnizate într-un articol cu un titlu ce friza senzaționalul: *Nem kapnak részesedést a baiaispriei régi aranypénzek megtalálói* (traducerea *Descoperitorii vechilor monede de aur de la Baia Sprie nu primesc recompensă*), publicat în ziarul de limbă maghiară „Szamos”, care apărea la Satu Mare⁹ (fig. 3).

Tezaurul se afla într-un vas de lut sub treapta cea mai joasă a casei scărilor și a

ieșit la iveală cu prilejul demolării clădirii școlii de mineri, apreciată ca având o vechime de aproape trei secole, descoperitorul fiind muncitorul József Slosser. Ca proprietar al lotului de teren pe care se afla clădirea în curs de dărâmare, primăria orașului a confiscat monedele, iar descoperitorul a adresat autorităților o cerere pentru a primi o recompensă egală cu o treime din valoarea tezaurului.

În articol se afirma că cererea pentru recompensă se baza pe hotărârile din secolele XVIII și XIX ale Curții de la Viena, neexistând însă în acest caz o bază juridică care să permită plata recompensei. Se presupunea totuși că primăria va oferi o anumită sumă descoperitorilor, ceea ce s-a și întâmplat (vezi *infra*). În privința motivelor care au dus la îngroparea tezaurului, erau prezentate zvonurile ce circulau în oraș imediat după descoperire, autorul era însă de părere că monedele au fost depuse atunci când a fost pusă piatra de temelie a clădirii.

Nu există documente din care să rezulte data exactă în care a fost ridicată clădirea și nu se cunoaște destinația sa inițială¹⁰. Aflată în centrul localității (fig. 4), ea era legată, foarte probabil, de activitatea minieră din zonă, după cum indică denumirea sa, „Markscheider”¹¹.

În literatura relativ vastă despre istoria orașului Baia Sprie nu am găsit o descriere a clădirii și nici amănunte referitoare la amenajarea sa interioară. Se păstrează doar o imagine de la cumpăna dintre secolele XIX și XX a fațadei clădirii, reprodusă în mai multe lucrări (fig. 5¹²). Potrivit

⁸ În Procesul verbal se precizează că monedele au fost cântărite „cu un cântar sensibil la Farmacia din localitate”.

⁹ Pare destul de probabil că denumirea ziarului indicată în procesul verbal din 4 decembrie 1962 (vezi supra) este o prescurtare, pe care nu am reușit să o descifrez. Pe tăietura de ziar păstrată în dosarul ce a parvenit de la Baia Sprie nu este menționat numele ziarului, care rezultă totuși evident din conținutul articolului, unde se fac referiri la un alt articol din același ziar, publicat imediat după descoperirea tezaurului. Ziarul „Szamos” a apărut în anii 1919-1938 și 1940-1944. Date cu privire la acest ziar și la presa interbelică de la Satu Mare la Zaharia 2015.

¹⁰ În mod cert, ea nu adăpostea de la început o școală de mineri, aceasta fiind înființată la Baia Sprie de abia în anul 1873, după mutarea sa de la Baia Mare, vezi Szokol 1896; Szmik 1906, p. 256; Balogh, Oszóczy 1998. Autorii citați precizează că, la data mutării, clădirea de la Baia Sprie se afla în proprietatea Trezoreriei.

¹¹ În traducere topograf minier. La Szmik 1906 denumirea apare sub forma Marktscheider, probabil o transcriere greșită, care a fost preluată și de Balogh, Oszóczy 1998, p. 60.

¹² După Farkas f.a. imaginea de sus de pe p. 237.

părerii lui Petre Beșliu¹³, parterul clădirii a fost construit în secolul XVII, poate chiar la sfârșitul secolului XVI, în timp ce mansarda datează din secolul XVIII, iar ornamentele de deasupra ferestrelor sunt și mai recente.

Informațiile cu privire la locul în care a ieșit la iveală tezaurul sunt veridice, ele fiind menționate în mai multe dintre actele ce au parvenit la muzeul din Baia Mare. Descoperirea de la Baia Sprie aparține unei serii relativ restrânse de tezaure monetare medievale ce au fost găsite în incinta unor clădiri. Astfel de tezaure sunt și cele apărute la Săliștat¹⁴, Budapesta-Tárnok utca 11¹⁵, Regensburg-Neupfarrplatz¹⁶ și Northeim-Höckelheim¹⁷. Aproape cert, piesele de aur, fără îndoială valoroase, au fost ascunse în vremuri tulburi, eventual în legătură cu frământările cauzate de Războiul de 30 de ani, ele nemaifiind recuperate de proprietari. Nu este însă total exclus ca monedele să fi fost depuse în cadrul unui ritual de fundare¹⁸, așa cum sugera autorul articolului din ziarul „Szamos”.

Comisiunea interimară a orașului Baia Sprie, prin decizia nr. 315/1662/1937 din 19 iulie 1937, a hotărât ca monedele să fie vândute, iar Primăria s-a adresat Comisiunii Monumentelor Istorice cu cererea de a fi aprobată această vânzare, suma obținută urmând a fi folosită pentru acoperirea unor cheltuieli ale primăriei¹⁹.

Prin adresa nr. 1480 din 4 noiembrie 1937 către Primăria orașului Baia Sprie, Comisiunea Monumentelor Istorice, pe baza unui aviz de specialitate al lui C. Moisil, comunica „...că se aprobă...ca cele 18 monete găsite în comuna Baia Sprie și care nu prezintă importanță fiind comune, să fie vândute pentru înzestrarea scoalei primare și necesitățile Primăriei locale.” (fig. 6a). Pe contrapagina acestui act, printr-o adresă către Contabilitatea și Caseria orașului, scrisă de mână, semnată de primar și secretar și datată 12 noiembrie 1937, se făcea referire la aprobarea primită și se cerea încasarea sumei de 150.000 lei pentru 16 monede de aur (fig. 6b)²⁰. Această tranzacție a fost aprobată și printr-o decizie a Prefecturii județului Satu Mare din 13 noiembrie 1937 (fig. 7a-b).

În cursul anului 1937 a fost rezolvată și problema recompensei cerute de către descoperitorul tezaurului. În urma unui proces deschis la Tribunalul din Satu Mare, în care avocatul lui Iosif Schlosser²¹ pretindea drept recompensă pentru clientul său suma de 58.630 lei, precum și a unor tratative directe cu juristconsultul orașului Baia Sprie, s-a hotărât ca reclamantul să primească 10.000 de lei²², el cedând orașului toate drepturile sale asupra tezaurului pe care l-a descoperit (fig. 8a-b; 9).

Nu avem niciun fel de date cu privire la persoana (persoanele?) care a (au) cumpărat monedele descoperite la Baia Sprie

¹³ Comunicate în scris prin e-mail la data de 16 octombrie 2017.

¹⁴ Reissenberger 1881. Mulțumesc lui Claudiu Munteanu pentru informația bibliografică.

¹⁵ Zolnay 1973, p. 253.

¹⁶ Emmering 1998, p. 101.

¹⁷ Fischer 2005, p. 1327.

¹⁸ Practica punerii de monede la temelia construcțiilor s-a păstrat până aproape de zilele noastre, vezi Giosanu 2009, p. 165. Se depuneau cu predilecție monede izolate și nu tezaure, informație amabilă de la Petre Beșliu (e-mail din 20 martie 2018).

¹⁹ Cererea nr. 2084. Nu s-a păstrat printre actele ce au ajuns la muzeul din Baia Mare o copie a cererii, dar nici decizia Comisiunii interimare, despre care aflăm dintr-o menționare într-un document al Prefecturii județului Satu Mare (vezi *infra*).

²⁰ Pare destul de probabil că în perioada în care au fost redactate cele două adrese, și anume luna noiembrie a anului 1937, au fost fotografiate de către casierul localității, Szigyártó Ludovic, cele zece monede, din acest motiv este indicat de către Zoltán Székely acest an ca fiind cel în care a fost descoperit tezaurul.

²¹ Astfel este dactilografiat numele descoperitorului, în alte acte el apărând cu numele Slosser.

²² O sumă relativ mare, dacă o comparăm cu prețurile unor alimente de bază, de exemplu carne de vacă (cal. I-a) – 22,5 lei/kg, carne de porc – 29,9 lei/kg, lapte – 5,4 lei/l, ouă – 1,73 lei/buc, orez – 29 lei/kg, zahăr – 31,95 lei/kg, crap – 44,45 lei/kg, brânza de Brăila – 39,5 lei/kg (media pe anul 1938), vezi Scurtu 2001, p. 198.

și nici despre soarta ulterioară a acestora²³. Cele două piese nevândute au fost păstrate în casa de fier a Primăriei orașului Baia Sprie, respectiv a Sfatului Popular Orășenesc până în 1962, așa cum rezultă din Declarația-Inventar întocmită în luna ianuarie a menționatului an (fig. 10a-b), după care ele au fost transferate la muzeul din Baia Mare, unde au fost preluate prin Procesul-verbal de recepție nr. 4 și inventariate la poziția 29 și 30 din registrul de inventar al metalelor prețioase (fig. 11)²⁴.

Pieseile încă existente din tezaurul monetar din secolul XVII de la Baia Sprie sunt talerul din 1641 de la Ferdinand III (fig. 12, 1) și piesa comemorativă de 2 ducăți din 1619 de la Ferdinand II (fig. 12, 2).

Prima piesă are diametrul de 3,3/3,4 cm și greutatea de 20,60 g, pe avers legenda în semicerc LAVDATE EVM·IN·CTRA,

legenda liniară pe două rânduri PSALT I·VO 1641 și legenda pe două rânduri, înscrisă pe cartea aflată în fața împăratului, V. D. M·I·Æ, pe revers, începută cu o rozetă cu patru petale, legenda în cerc VERBVM·DOMINI·IN·ÆTERNVM M·DC·XLI, precum și legenda pe panglică SOLI·DEO GLOR.

Cea de a doua piesă are diametrul de 3/3,1 cm și greutatea de 7,15 g, pe avers legenda pe șase rânduri în cerc de perle .FERDINANDVS II. HVNGARIÆ: ET. BO. HEMIÆ. REX: CO: RONATUS. IN. REGEM. ROMANORVM IXSEPT :M·D·C·XIX ;, pe revers legenda pe panglică LEG ITIME CERTANTI BVS.

Un studiu în care sunt detaliat descrise și analizate cele două piese este în pregătire²⁵.

Bibliografie / Bibliography

Balogh, Oszóczki 1998

Balogh B., Oszóczki K., *A bányászati oktatás kezdete*, în J. Máriás (red.), *Felsőbányai kalauz*, EMKE Füzetek 15-16, Nagybánya, 1998, p. 59-62.

Chirilă, Socolan 1971

Chirilă E., Socolan A., *Tezaure și descoperiri monetare din colecția Muzeului Județean Mara-mureș*, Baia Mare, 1971.

Emmering 1998

Emmering H., *Der Goldschatz vom Neupfarrplatz. Ein spätmittelalterlicher Münzfund in Regensburg*, Geldgeschichtliche Nachrichten 184, März 1998, p. 101-103.

Farkas f.a.

Farkas J., *Felsőbánya*, în S. Borovszky (ed.), *Magyarország Vármegyei és Városai. Szatmár Vármegye*, Budapest, f.a., p. 220-255.

Fischer 2005

Fischer J. F., *Der spätmittelalterliche Münzfund von Northeim-Höckelheim (Niedersachsen)*, în A. A. Carmen, M. Carmen, O. Paloma (ed.), *XIII Congreso Internacional de Numismática, Madrid 2003, Actas-Proceedings-Actes*, vol. II, Madrid, 2005, p. 1327-1336.

Giosanu 2009

Giosanu E., *Practici rituale la fundarea casei și bisericii – Rituels de fondation du foyer et de l'église*, în G. Bodi (ed.), *In medias res praeistoriae. Miscellanea in honorem annos LXV peragentis Professoris Dan Monah oblata*, Honoraria 7, Iași, 2009, p. 161-182.

Huszár, Pap, Winkler 1996

Huszár L., Pap F., Winkler J., *Erdélyi éremművéség a 16-18. században*, București, 1996.

²³ Corina Toma afirmă că piesele s-ar afla într-un muzeu din Budapesta (vezi Toma 2016, p. 393), nu există însă în acest sens confirmări din alte surse.

²⁴ Cele două monede de aur au fost ulterior reinventariate sub numerele 25 și 26.

²⁵ Sub semnătura lui Livia Călian și Carol Kacsó.

Kacsó 2011

Kacsó C., *Repertoriul arheologic al județului Maramureș*, vol. I, Bibliotheca Marmatia 3, Baia Mare, 2011.

Kacsó 2015

Kacsó C., *Repertoriul arheologic al județului Maramureș*, ediția a II-a, revăzută și adăugită, vol. I, Colecția Historica, Baia Mare, 2015.

Pap 1994

Pap F., *Aspecte ale circulației monetare în Transilvania între anii 1571-1691 – Aspekte des Münzums laufs in Siebenbürgen zwischen den Jahren 1571-1691*, ActaMP XXVI-XXX/II, 1989-1993 (1994), p. 65-83.

Pap 2002

Pap F., *Repertoriul numismatic al Transilvaniei și Banatului secolele 11-20. Despre circulația monetară în Transilvania și Banat secolele 11-20*, Cluj-Napoca, 2002.

Reissenberger 1881

Reissenberger L., *Ein neuer Münzenfund*, Korrespondenzblatt des Vereins für siebenbürgische Landeskunde IV, 11, 1881, p. 130-131.

Scurtu 2001

Scurtu I., *Viața cotidiană a românilor în perioada interbelică*, București, 2001.

Székely 1957

Székely Z., *Știri cu privire la unele descoperiri monetare din Transilvania*, SCN I, 1957, p. 471-474.

Szmik 1906

Szmik A., *Adalékok Felsőbánya szabad királyi bányaváros monografiájához*, Budapest, 1906.

Szokol 1896

Szokol P. Dr., *Felsőbányai m. k. bányaiskola*, în I. Woditska (red.), *A nagybányai M. Kir. bányaigazgatósági kerület monografiája*, Nagybánya, 1896, p. 306-308.

Toma 2016

Toma C., *Tezaure monetare și tezaurizare în Transilvania secolelor XV/XVI-XVII*, Oradea, 2016.

Zaharia 2015

Zaharia A., *În anul 1926 ziaarele maghiare din Satu Mare aveau mii de cititori români*, <http://www.informatia-zilei.ro/sm/in-anul-1926-ziaarele-maghiare-din-satu-mare-aveau-mii-de-cititori-romani/#comment-254250> (accesat la 4 martie 2018).

Zolnay 1973

Zolnay L., *Kutatók a Tárnok utca 9-13. számú telkeken – Forschungen auf den Grundstücken Tárnok-Gasse Nr. 9-13*, Budapest Régiségei XXIII, 1973, p. 245-254.

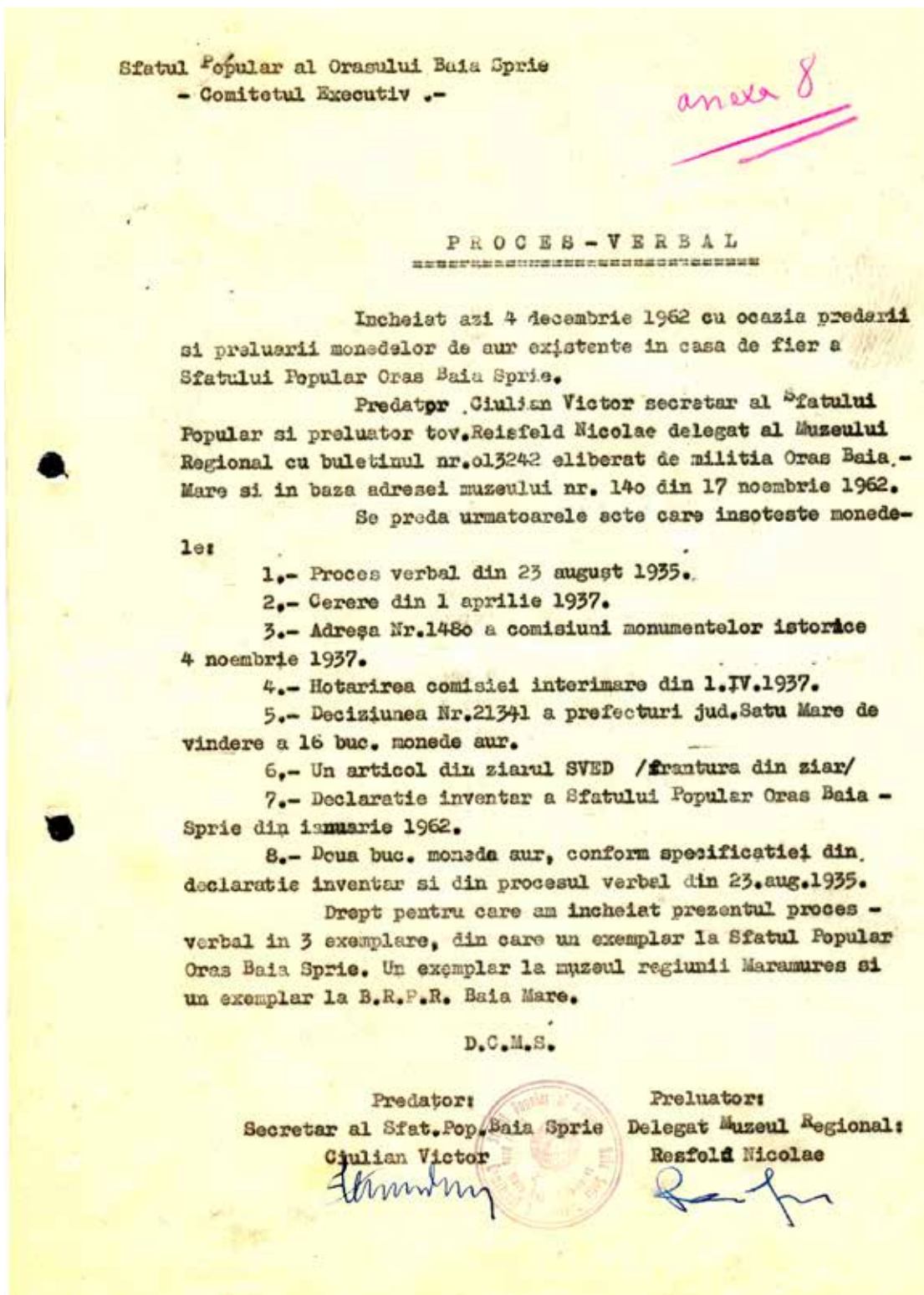

Fig. 1. Procesul-verbal din 4 decembrie 1962 încheiat la preluarea a două piese
din tezaurul de la Baia Sprie de către Muzeul din Baia Mare.

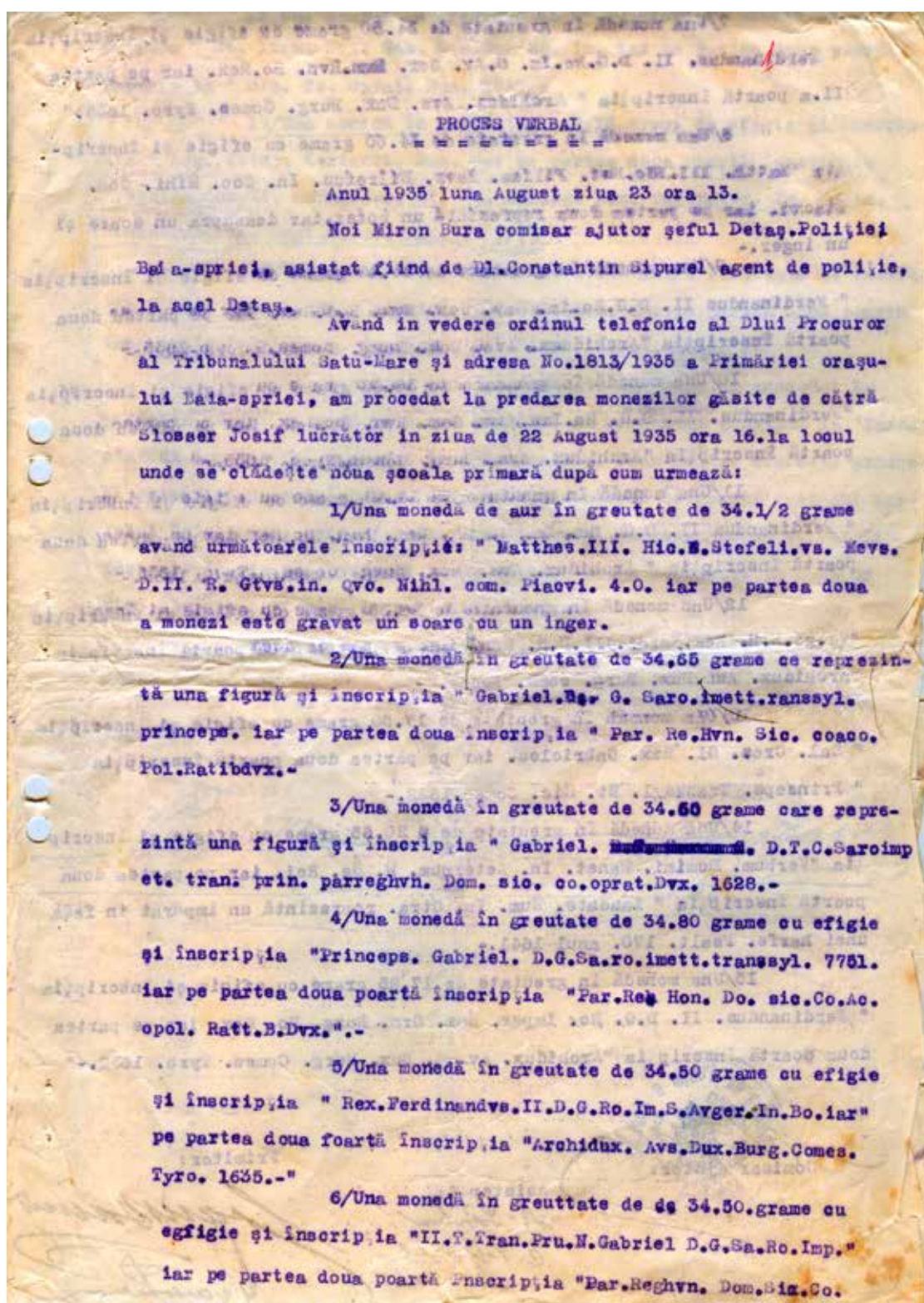

Fig. 2a. Prima pagină a procesului-verbal din 23 august 1935 încheiat la preluarea tezaurului din Baia Sprie de către Primăria orașului.

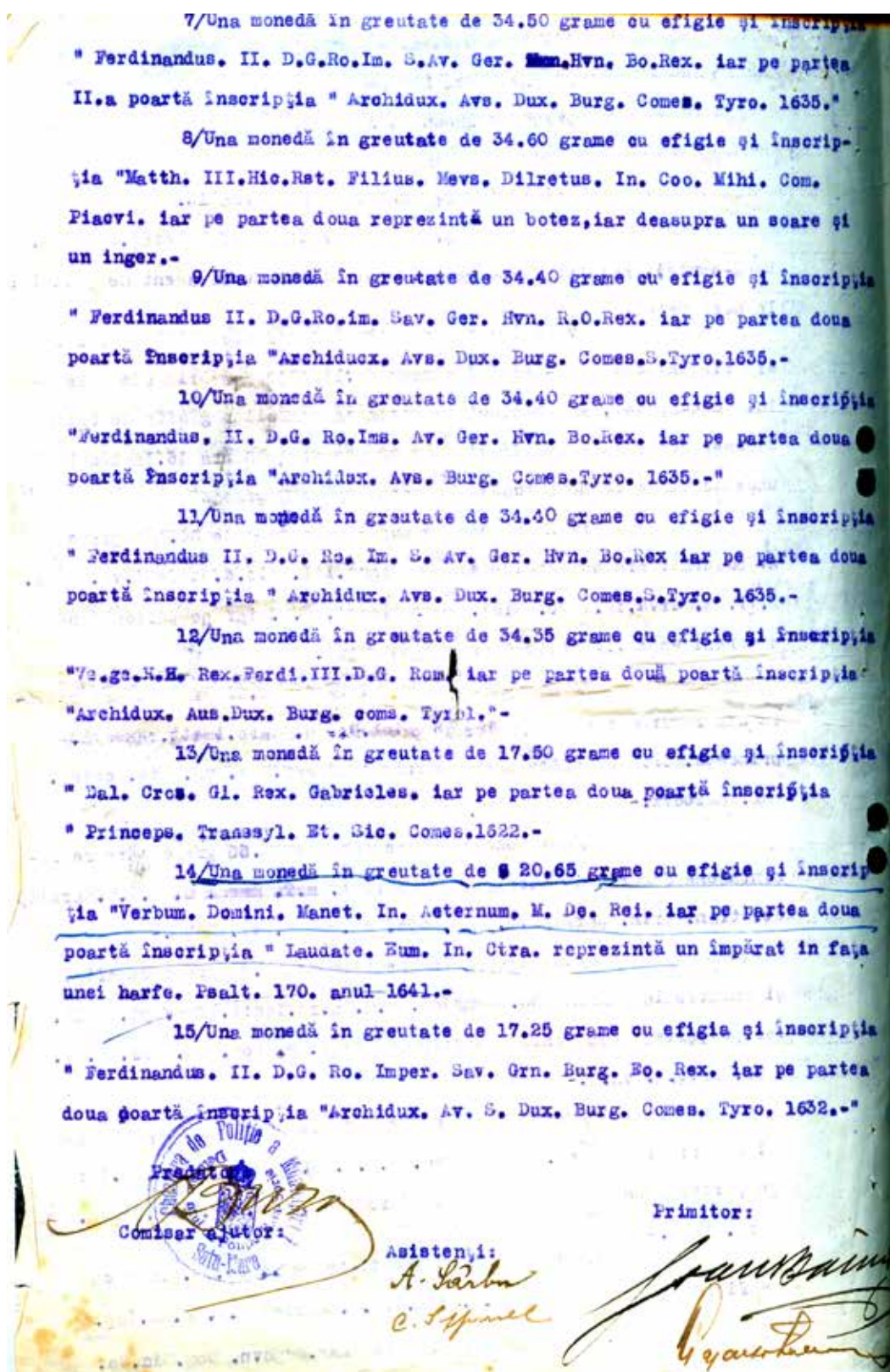

Fig. 2b. A doua pagină a procesului-verbal din 23 august 1935 încheiat la preluarea tezaurului din Baia Sprie de către Primăria orașului.

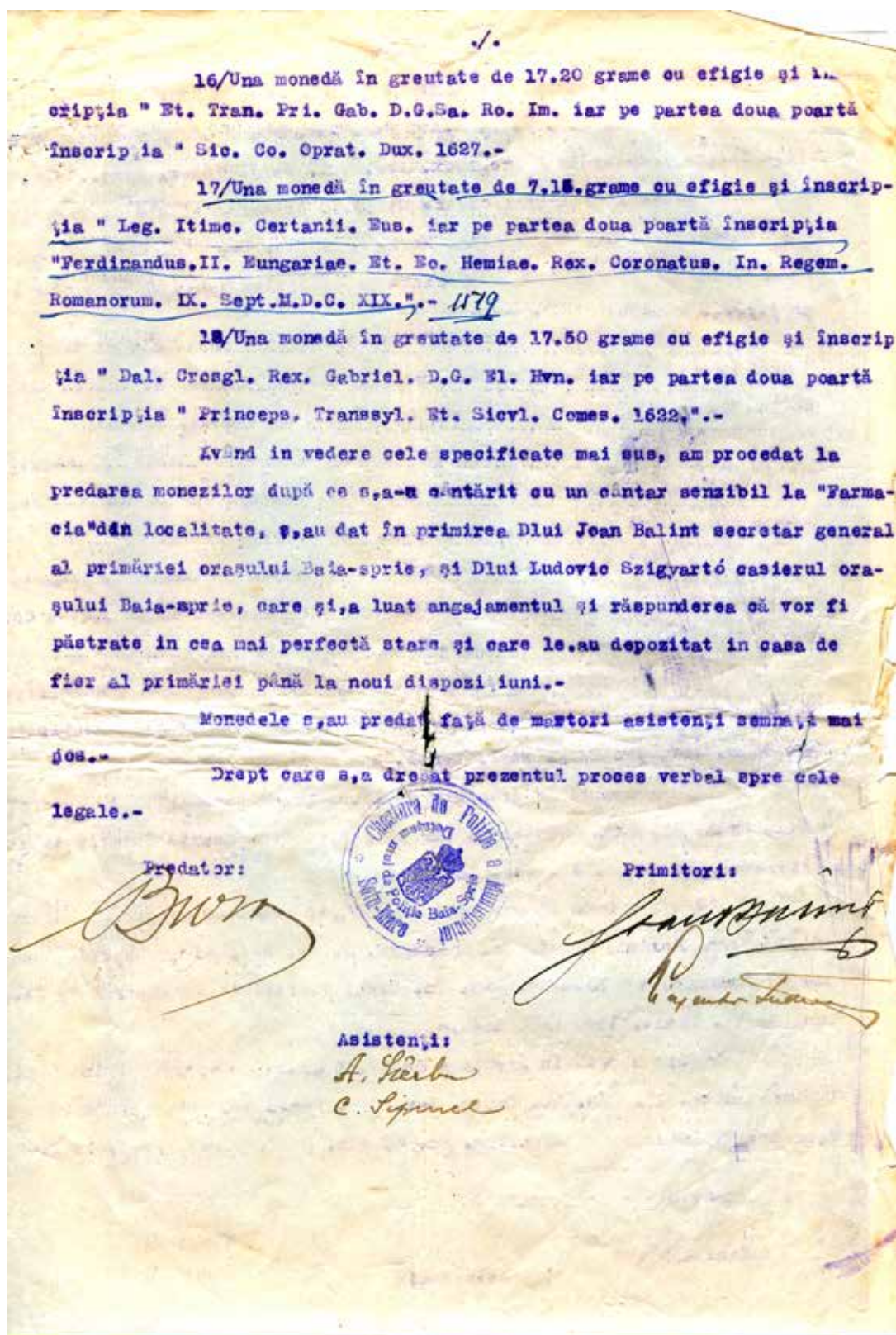

Fig. 2c. A treia pagină a procesului-verbal din 23 august 1935 încheiat la preluarea tezaurului din Baia Sprie de către Primăria orașului.

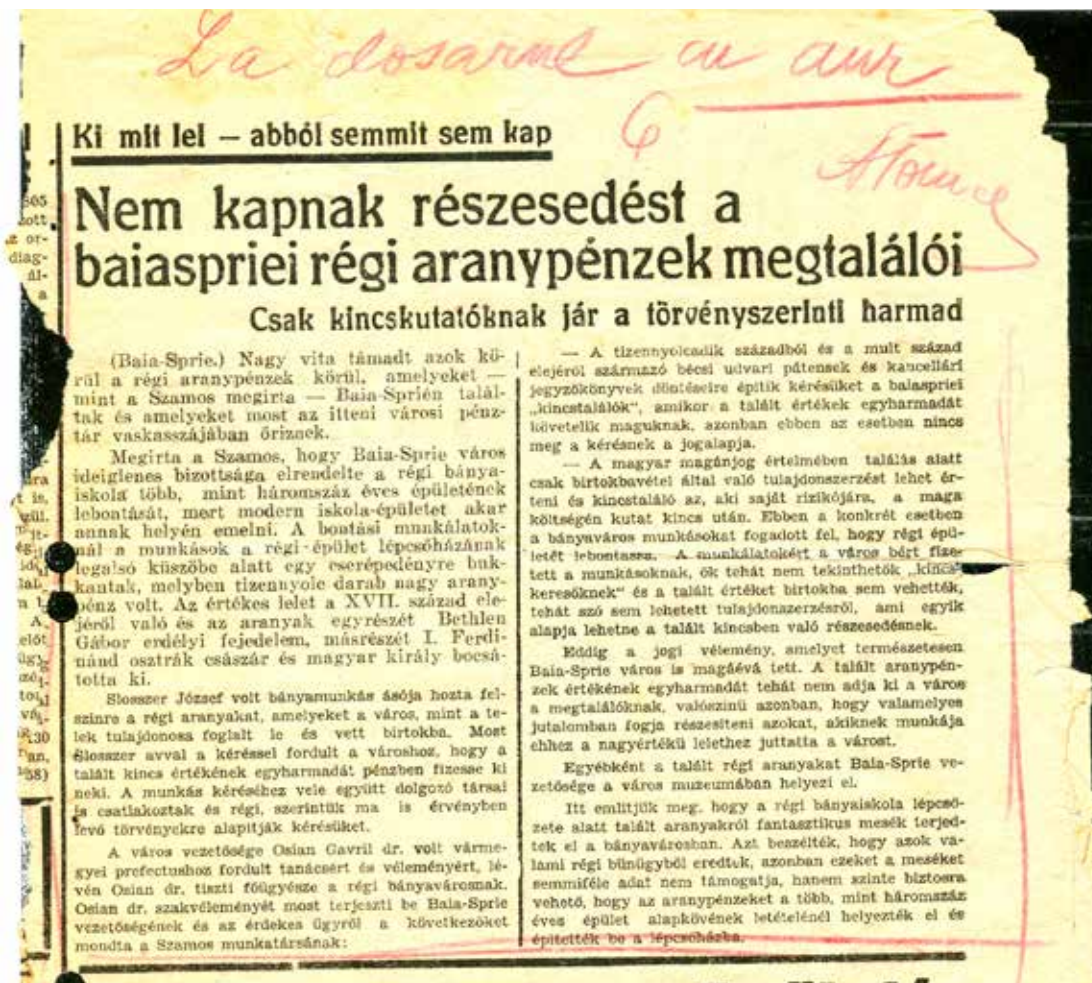

Fig. 3. Articol din ziarul „Samos” cu privire la tezaurul descoperit la Baia Sprie.

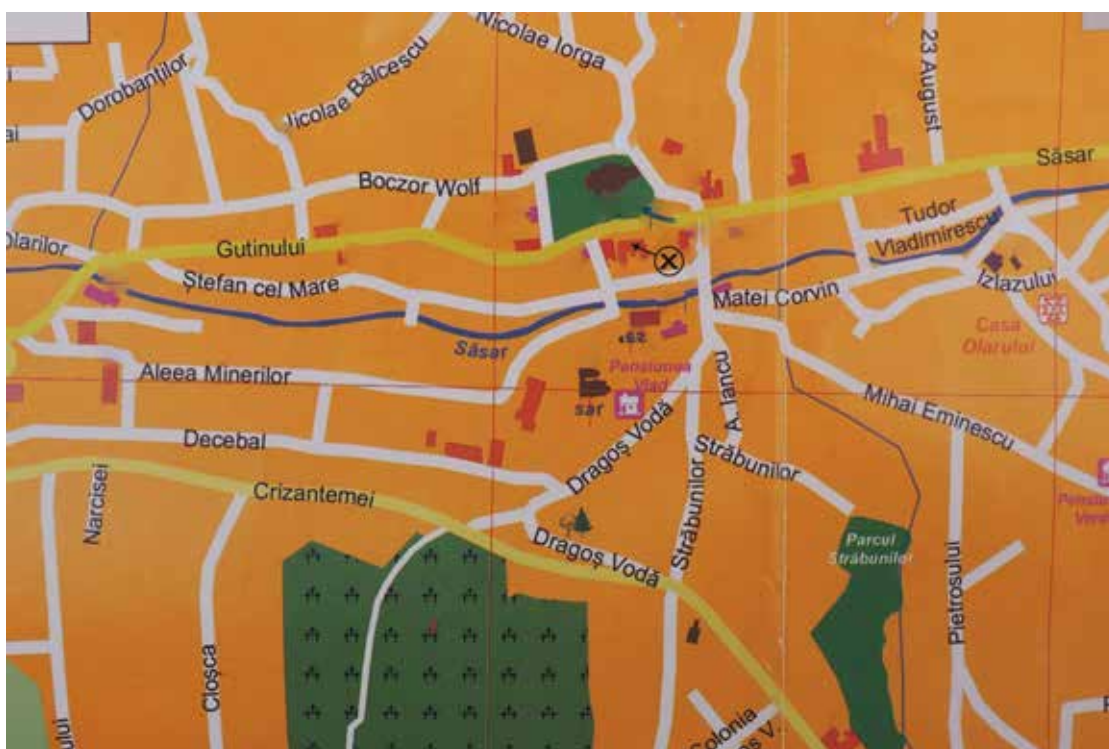

Fig. 4. Harta cu rețeaua stradală din centrul orașului Baia Sprie.
X – locul de descoperire a tezaurului.

Fig. 5. Fosta clădire a Școlii de mineri din Baia Sprie (după Jenő Farkas).

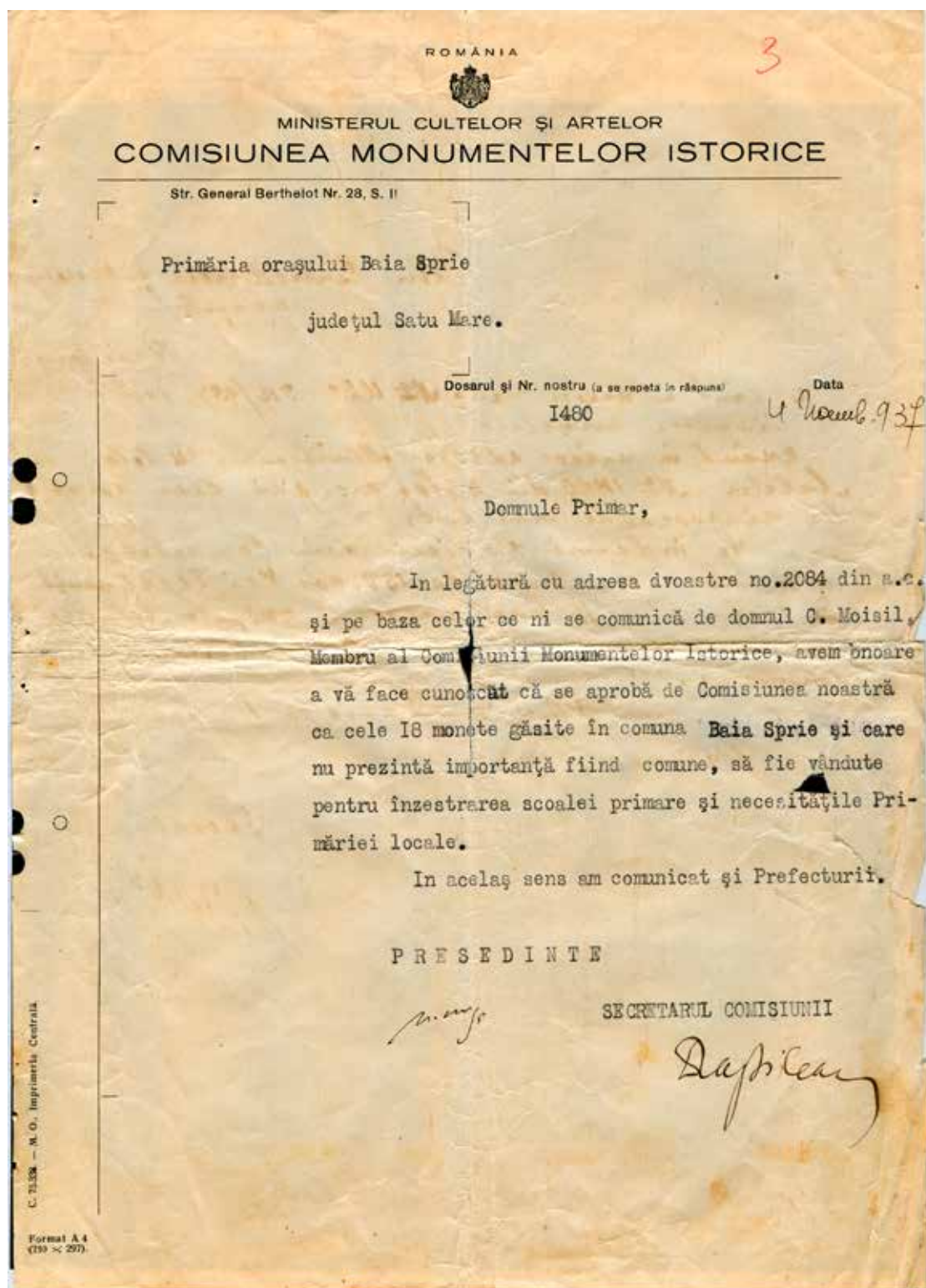

Fig. 6a. Aprobarea Comisiunii Monumentelor Istorice pentru vânzarea monedelor descoperite la Baia Sprie.

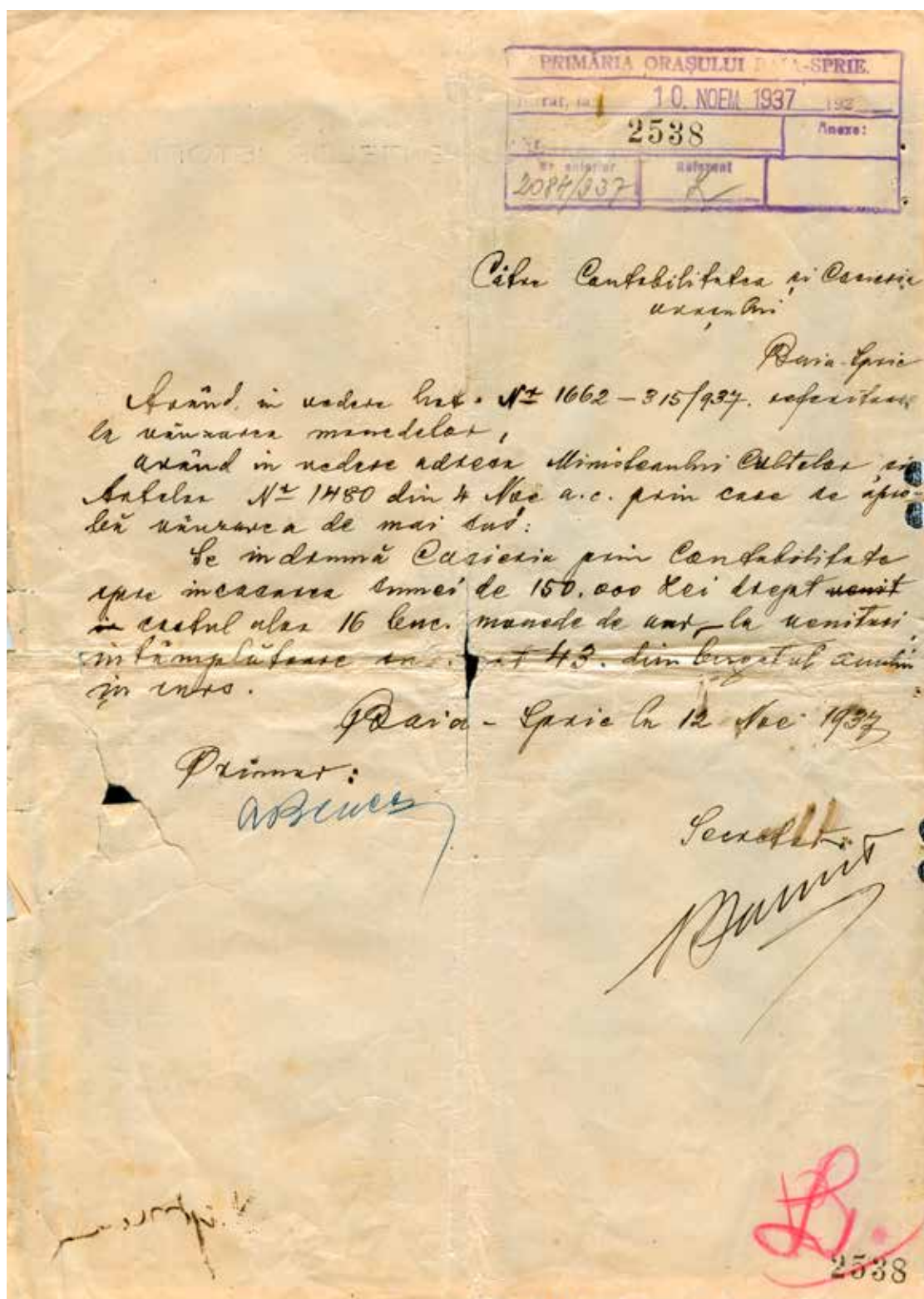

Fig. 6b. Contrapagina aprobării cu adresa către Contabilitatea
și Caseria orașului Baia Sprie.

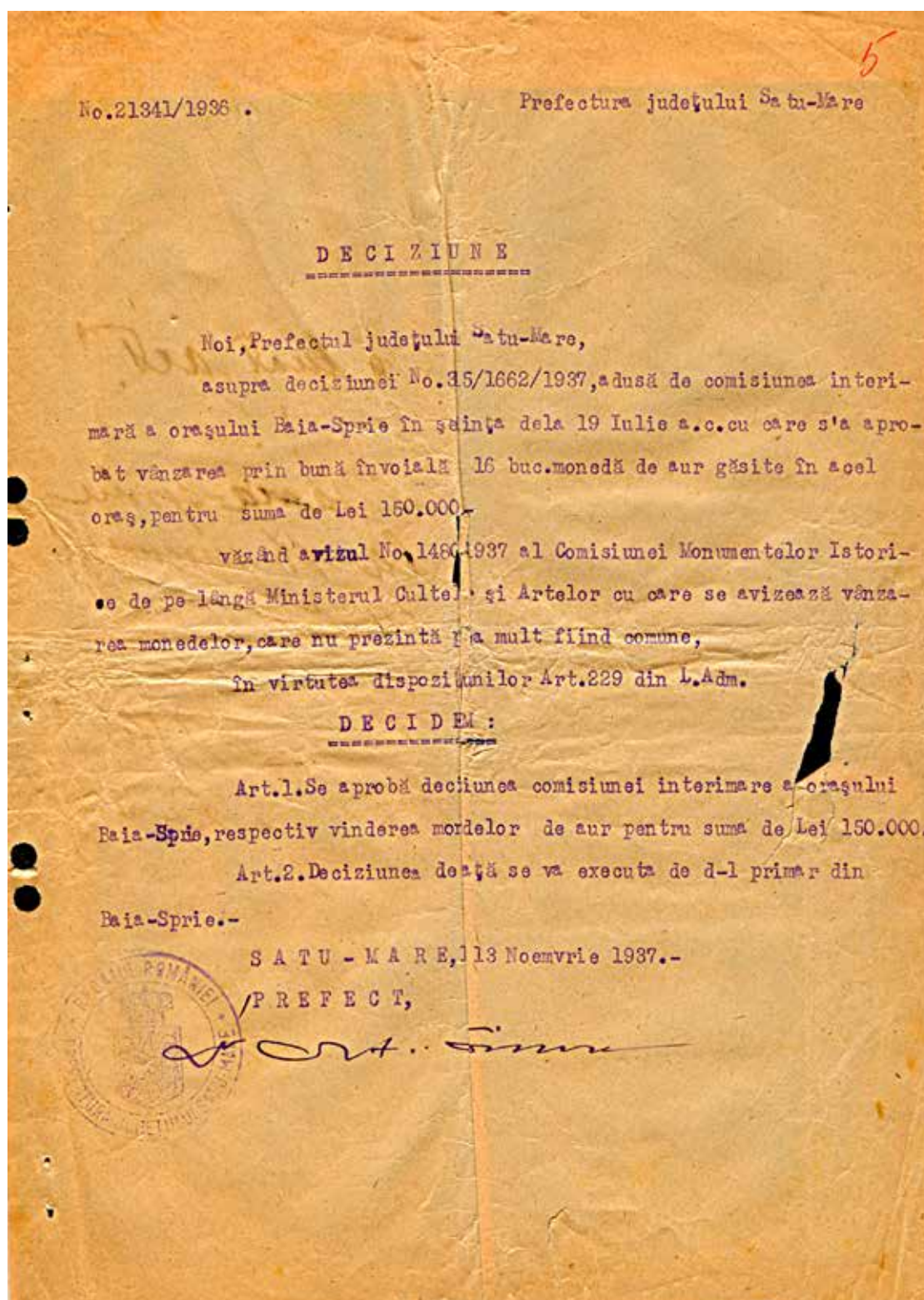

Fig. 7a. Decizia Prefecturii județului Satu Mare cu privire la vânzarea monedelor descoperite la Baia Sprie.

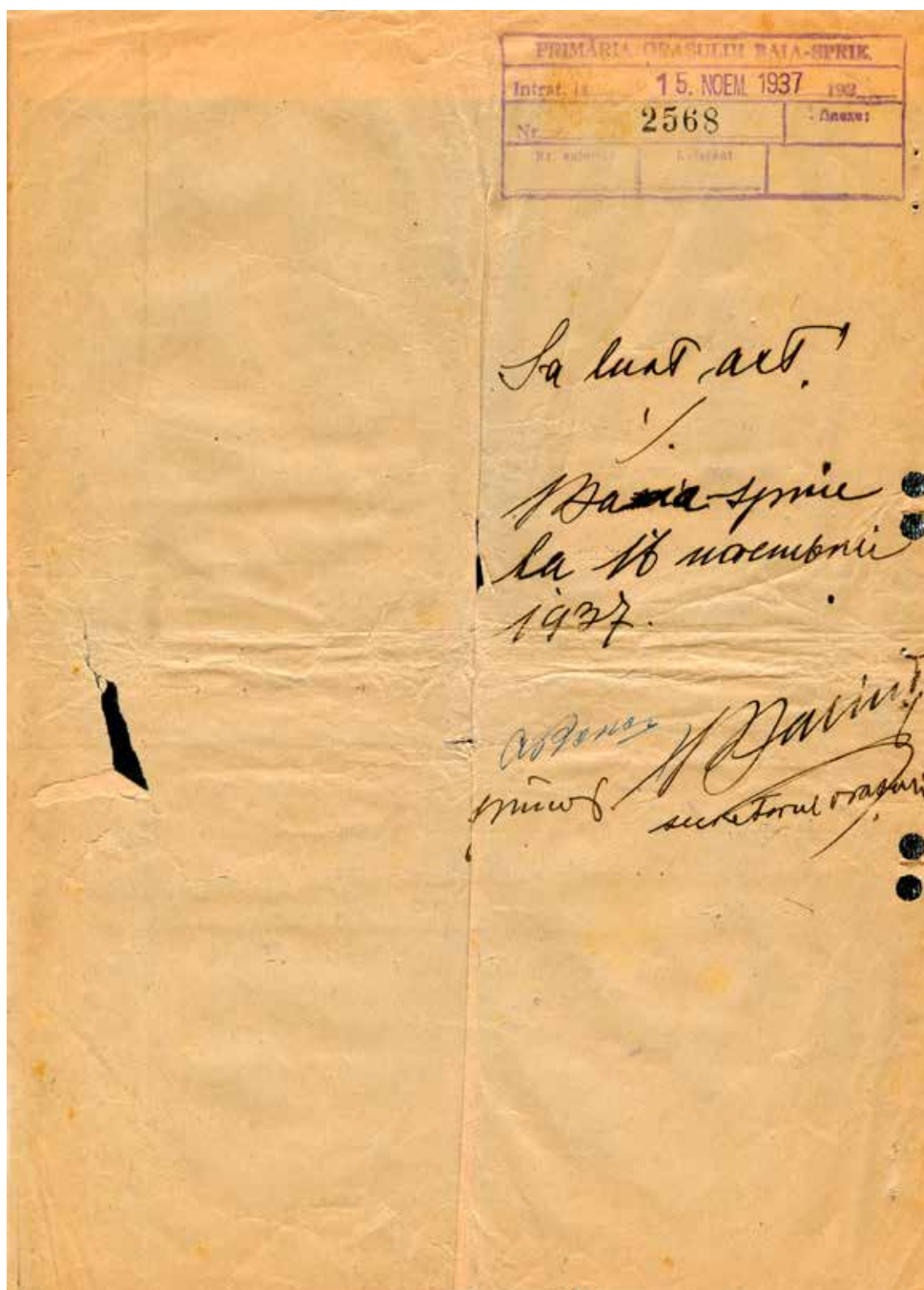

Fig. 7b. Contrapagina actului Prefecturii județului Satu Mare.

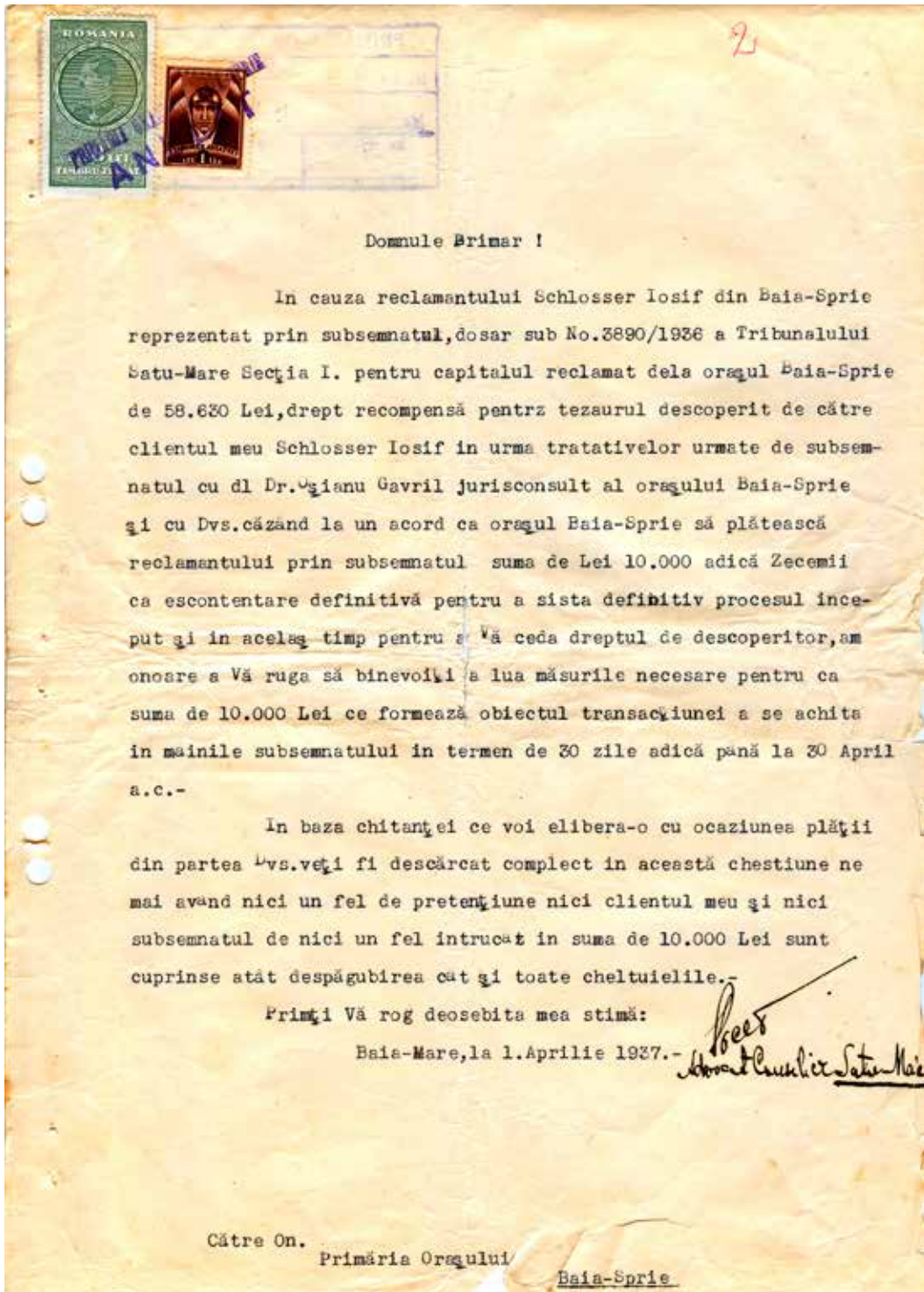

Fig. 8a și 8b. Cererea adresată primarului orașului Baia Sprie în vederea obținerii recompensei pentru descoperirea tezaurului și stampila de pe contrapagina cererii.

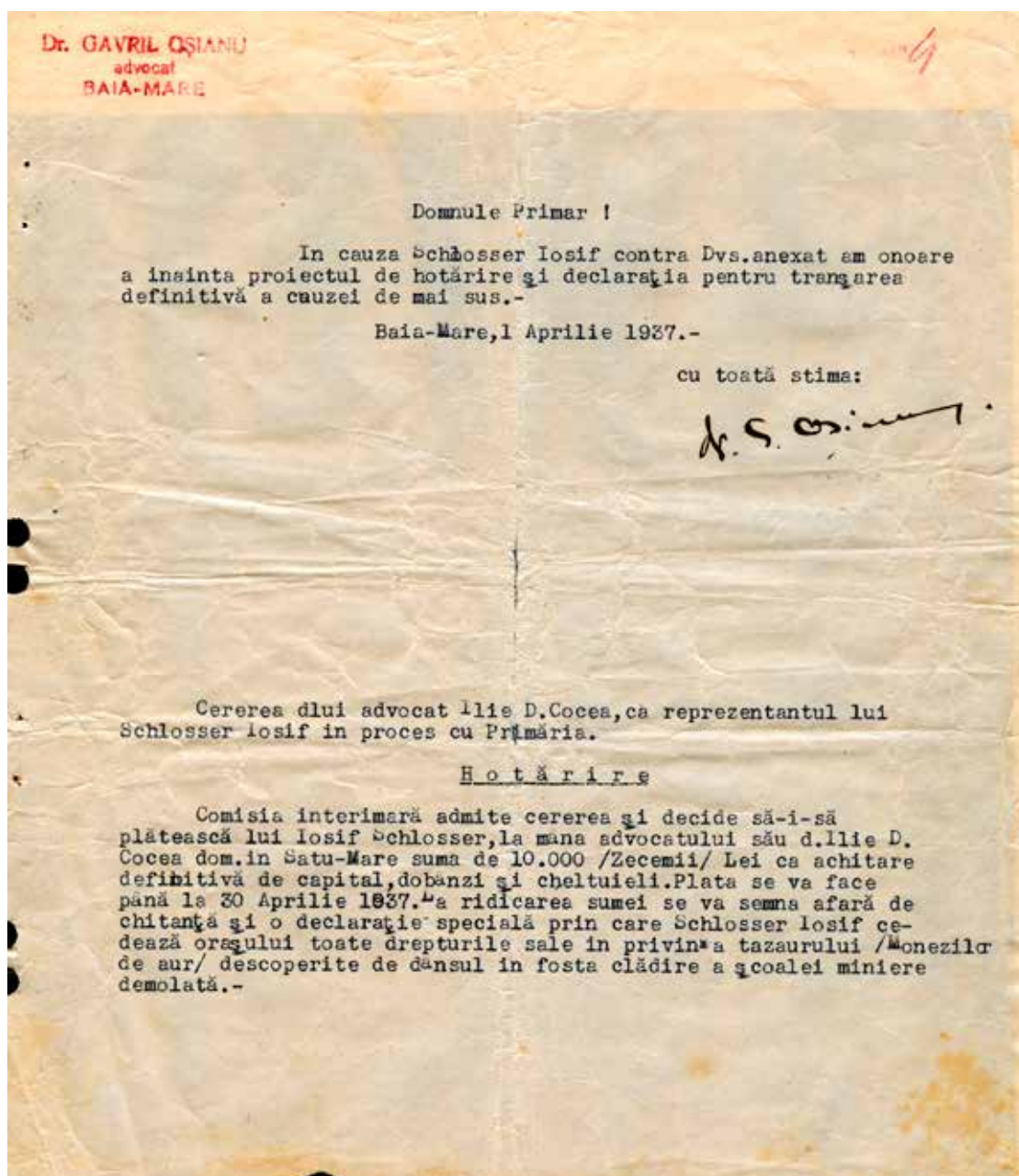

Fig. 9. Decizia cu privire la cererea pentru recompensă.

[illegible]

191

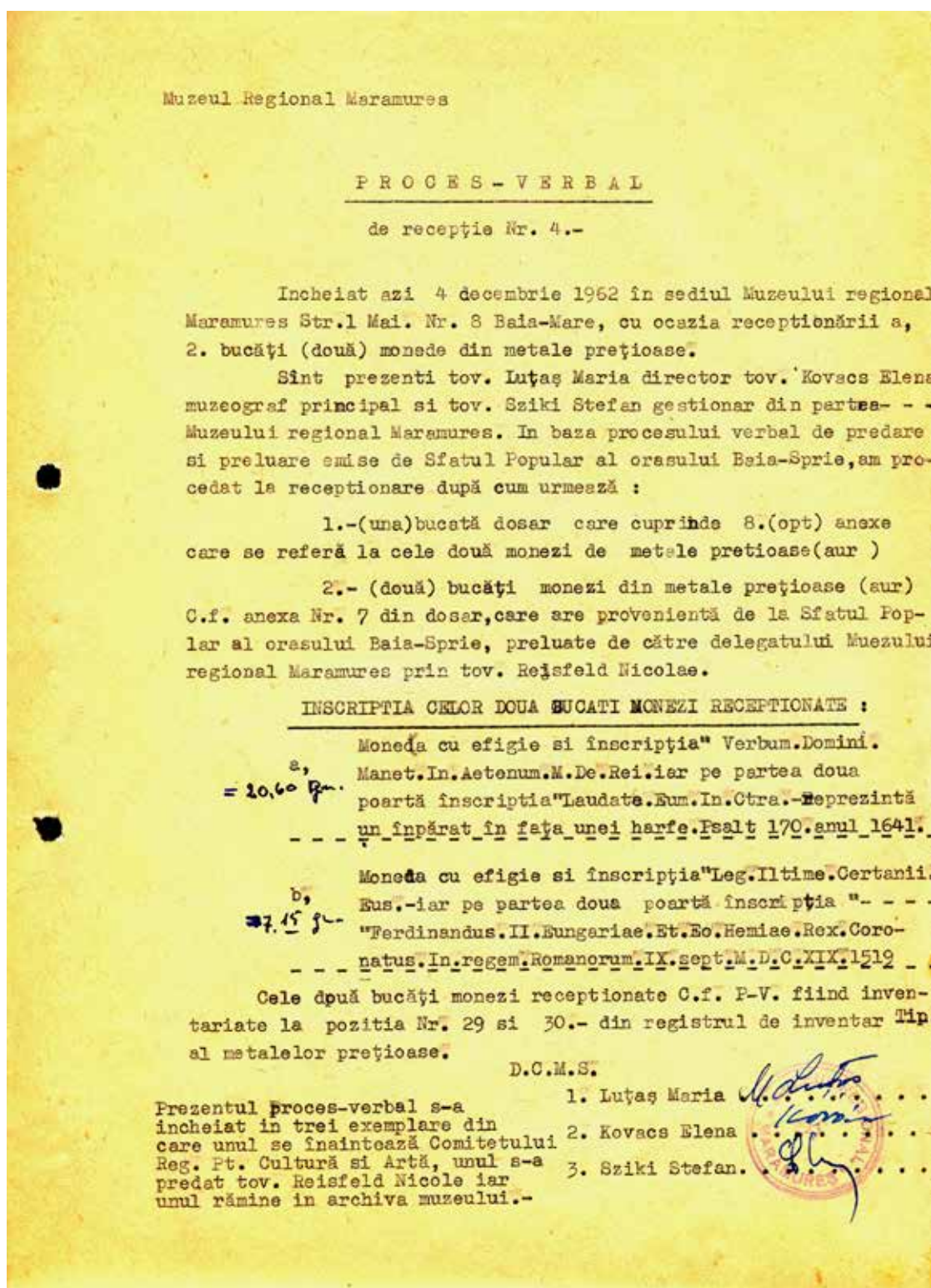

Fig. 11. Procesul-verbal de recepție a monedelor transferate de la Baia Sprie.

Fig. 12. Piese din tezaurul de la Baia Sprie (foto Zamfir Șomcutean).
1. Taler din 1641 de la Ferdinand III. 2. Medalie comemorativă din 1619 de la Ferdinand II.

Post-Roman discoveries of Sântana de Mureș-Černjachov culture type in Covasna County

Descoperiri de origine post-romană ale Culturii Sântana de Mureș-Černjachov în județul Covasna¹

Bordi Zsigmond Lóránd²

Dan-Lucian Buzea³

Andrea Chiricescu⁴

Cuvinte cheie: SE Transilvania, jud. Covasna, epoca migrațiilor, cultura *Sântana de Mureș-Černjachov*, catalog de descoperiri;

Keywords: SE Transilvania, Covasna county, migration period, *Sântana de Mureș-Černjachov culture*, catalogue of finds.

REZUMAT

Stadiul cercetărilor privind istoria și arheologia sud-estului Transilvaniei din perioada de după retragerea romanilor din Provincia Dacia arată caracterul foarte rudimentar, adeseori exhaustiv al acestora. În încercarea de a clarifica problemele legate de perioada cuprinsă între părăsirea Daciei de către romani și dispariția din Transilvania a civilizației de tip *Sântana de Mureș-Černjachov* a fost inițiat proiectul de cercetare „Sud-estul Transilvaniei în perioada romană târzie: identități, interacțiuni și integrare după părăsirea Daciei romane”.

În vederea îndeplinirii obiectivelor propuse pentru faza primară a proiectului (catalogarea siturilor și descoperirilor), a fost inițiat studiul bibliografiei de specialitate, încercându-se identificarea surselor primare, nealterate de republicări, identificarea materialelor nepublicate aflate în depozitele muzeelor, respectiv o cercetare minimală de teren, în cursul căreia s-a dorit stabilirea cât mai exactă a locației siturilor identificate.

Ca urmare a studiului efectuat, lista siturilor postromane atribuite culturii *Sântana de Mureș-Černjachov*, cuprinde în momentul de față, 53 de puncte, dintre care 10 nu au putut fi localizate. La acestea se adaugă 11 descoperiri monetare (6 puncte cu descoperiri izolate și tezaure, respectiv 5 monede din așezări ale culturii) și un tezaur de lingouri de aur.

Looking at the stage of the research on the history and archaeology of Southeast Transylvania after the withdrawal of the Romans from the province Dacia, we can easily observe the rudimentary character of these researches. The archaeological excavations and land surveys, which are the base of our knowledge of the subject, have been documented according to obsolete methodologies, opinion that can be equally affirmed

¹ This study was conducted with the financial support of the Ministry of Research and Innovation - CNCS-UEFISCDI, through the project PN-III-P4-ID-PCE-2016-0352, PNCDI III.

² Direcția Județeană de Cultură Covasna and Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sf. Gheorghe, bordi_lorand@yahoo.com.

³ Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe, buzealuci@yahoo.com.

⁴ Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe, andrea.chiricescu@gmail.com.

about the methods of interpretation of the discovered material. It is significant that, although more than 135 years have passed since the official discovery of the first post-Roman traces of evidence in the region, the theme has not yet benefited of a monographic approach worthy of its importance.

In this context, it has become necessary to document all sources of research on the history and archaeology of the post-Roman era in South-eastern Transylvania, and to conduct a thorough study using modern methods and research techniques. All these will create the necessary context for the implementation of the following scientific step: a historical and cultural reinterpretation of the archaeological materials, belonging to the period between the Roman withdrawal from Dacia and the disappearance of the *Sântana de Mureș-Černjachov* civilization from Transylvania.

In order to achieve the above, the research project *“South-eastern Transylvania in the Late Roman Period: Identities, Interaction and Integration after the Withdrawal from Roman Dacia”* was initiated, which is to be carried out with the financial support of the Ministry of Research and Innovation⁵.

The project's general objective is to generate new knowledge on the structure and dynamics in time and space of the human groups in South-eastern Transylvania, in the period between the withdrawal from Dacia of the Roman army and administration and the disappearance of the *Sântana de Mureș-Černjachov* culture (SMCC).

The project's first specific objective is to document the evidence of the material culture of South-eastern Transylvania belonging to the late Roman or post-Roman period (*epoca postromană* in Romanian terminology), through the identification and multidisciplinary research of the archaeological sites and the ceramic material within. Its second objective is to

explain and interpret the identified geographical and archaeological-archeometric features, while its third objective is the reconstruction of the cultural and historical situation in South-eastern Transylvania after the Roman withdrawal from Dacia (to the extent to which is possible to).

In order to achieve the objectives proposed, in the primary phase of the project we initiated the study of the bibliography, trying to identify the primary sources, unaltered by republications. We also started a minimal field research, during which we tried to establish, as accurately as possible, the location of the identified sites. In addition to this study, the inventories of the two museums in Covasna County: the Székely National Museum and the National Museum of Eastern Carpathians were researched. We found the archaeological studies for the General Urbanism Plans of the various communes in the county (as for example Arcuș⁶, Ozun⁷, Sita Buzăului⁸, Valea Crișului⁹ etc.) also very helpful. Not only that they provided information on some newly discovered sites, but they also helped to locate several older discoveries.

The first scientific description of late Roman evidence comes from Nagy Géza, who published an analysis of the sites of Pădureni – *Kistelek*, Sf. Gheorghe – *Epresető*, and Tg. Secuiesc – *Cimitirul barbar* within the presentation of the collections of the Székely National Museum (Pl. 1). Due to the presence of supply vessels decorated with bands of incised wavy lines, Nagy considered the three sites to be contemporary and dated them from the pre-Roman until the post-Roman era¹⁰. Nagy does not offer ethnic or cultural interpretations, but we must not forget that the study appeared 22 years

⁵ www.setdlrp.ro.

⁶ Buzea 2007.

⁷ Sztáncsuj/Lokodi 2015.

⁸ Ștefan u. a. 2017.

⁹ Sztáncsuj/Lokodi 2015.

¹⁰ Nagy 1890, 54-55.

before the research of the Sântana de Mureș necropolis, and more than seven decades before the scientific definition of the SMCC.

In 1958, Kurt Horedt published in a volume dedicated to the early history of Transylvania a study about the monetary circulation in Dacia province in the period after the Aurelian withdrawal¹¹. In the catalogue drawn up on this occasion, along with the Crasna treasure we find four other locations with monetary discoveries (Calnic, Ilieni, Olteni and Reci).

The first attempt to synthesize the knowledge about the SMCC in South-eastern Transylvania belongs to archaeologist Ioan Pop¹² from Brașov. In his article he lists seven locations from Covasna County with *Sântana de Mureș-Černjachov* cultural evidence: Cernatul de Sus, Sf. Gheorghe, Reci, Tg. Secuiesc, Coșeni, Comolău and Mărtineni. He also adds a presentation illustrating the ideology of the period, saying this culture "*is based on a strong local cultural background, which proves that the local populations played a fundamental role in the genesis and development of this culture, later taken over also by the migratory populations temporarily established in the respective regions*". The article is complemented by a repertoire¹³, which lists the localities in the Brașov Region¹⁴ with evidence of post-Roman Age. The enumeration is relatively poor, mentioning only the name of the locality, and not the exact place of the discoveries, giving only a brief description of the evidence and a minimal bibliography. The repertoire is complemented by a sketched distribution map with an overview of the discoveries, however without differentiating between epochs or types

of discovery. The repertoire includes 57 possible sites or points of isolated discoveries, some dated later than our period of interest (Pl. 2). Out of these, the information on the burial tomb discovered between Cernatul de Jos and Cernatul de Sus¹⁵ refers to the tomb discovered in the *Mihács-kert* site (see point A.13). There are also mentions about a post-Roman find in Mărtineni¹⁶. After checking the discovered materials, this settlement proved to be from the Roman period, the fragments of the mentioned vessels are not of the *Krausengefässe* type¹⁷, being in fact two *dolia* type supply vessels discovered unbroken¹⁸.

Two years after the publication of Ioan Pop's article, Zoltán Székely published a study, which sought to be a synthesis of the knowledge about the SMCC in South-eastern Transylvania¹⁹, although there are references in it to discoveries made in the Transylvanian Plateau (*Sântana de Mureș* and *Târgu Mureș*), the Târnăvelor valley (Bezid, the point *Loc*) and the Gheorgheni Depression (*Valea Strâmbă*). For Covasna County, the published catalogue contains seven locations with monetary finds from the 4th century, ten localities with earlier discoveries (prior to the Second World War) attributable to the SMCC, respectively four sites: Sf. Gheorghe - *Epreștető 2*, Reci - *Telek*, Cernatul de Sus - *Mihács-kert* and Pădureni - *Necropolă*, researched in the sixth and seventh decades of the 20th century (Pl. 3).

At the beginning of the 9th decade of the last century, Kurt Horedt returned to the post-Roman period, and, studying the materials discovered in Southeastern

¹¹ Horedt 1958, 11-40.

¹² Pop 1967.

¹³ Pop/Bakó 1967, 105-114.

¹⁴ Today, it is the territory of Brașov, Covasna, Sibiu and the southern part of Mureș County.

¹⁵ Pop/Bakó 1967, 106, nr. 9.a.

¹⁶ Pop/Bakó 1967, 108, nr. 31.

¹⁷ Medium and large sized vessel with widened horizontal lip, decorated with strips of parallel and wavy lines.

¹⁸ MNS, Nr. Inv. 133/1888 and 43/1895; Nagy 1890, 57.

¹⁹ Székely 1969.

Transylvania, especially those from the Sf. Gheorghe – *Epreștető* 2 site, came to the conclusion that there was a material culture with local roots, which he called *Sfântu Gheorghe culture*, and which he considered to be different from the SMCC²⁰. Of the 22 settlements belonging to the *Sfântu Gheorghe* culture, 9 (Arcuș, Căpeni, Comolău, Ghidfalău, Reci, Sf. Gheorghe – *Bedeháza*, Sf. Gheorghe – *Epreștető*, Sânzieni and Târgu Secuiesc) are located on the territory of Covasna County²¹. Horedt also pointed out the existence of possible settlements of the Romanized population in the region, at Cernatul de Sus, Coșeni, Dalnic and Lisnău²² (Pl. 4). The hypothesis is supported by the fact that, in these settlements of the Romanized population, among the vestiges, one does not find the cone-shaped cup, decorated at the base with alveoli, which Kurt Horedt considered to be specific to the *Sfântu Gheorghe* culture.

The first archaeological repertoire of Covasna County, published only in 1998²³, mentioned: 15 places with discoveries attributed to the SMCC, 1 place with discoveries from the 2nd-4th centuries (the monetary treasure from Cernat – *Kicsi-határ*), 2 places with discoveries from the 3rd-4th centuries and 15 places with discoveries dating back to the 4th century, including monetary treasures, graves (at Cernatul de Sus – *Grădina Mihács*) and settlements (as for example at Ghidfalău – *Mélyárok*) (Pl. 5).

In 2002, Florin Petrescu published a repertoire of the archaeological discoveries of the SMCC in Romania²⁴, where, among the 950 listed localities, 14 are from Covasna County, with a total of 18 sites: Arcuș, Căpeni, Cernat – 2 locations,

Chilieni, Coșeni, Dalnic, Ghidfalău, Lisnău, Pădureni, Reci – 2 locations, Sânzieni, Sf. Gheorghe – 3 locations, Tg. Secuiesc and Turia (Pl. 6). All these 18 sites have already been published in the repertoire of Covasna County in 1998.

The volume dedicated to the evolution of the human habitat in the Sfântu Gheorghe Depression, published by Zolt Székely²⁵, in the chapter dedicated to the age of migrations (4th-8th centuries), listed 13 places (10 settlements and 3 isolated monetary finds) located in the valley of the Olt River and along its tributaries (Pl. 7). The catalogue is based primarily on information from the county's archaeological repertoire, but it also includes new points (Bodoc – *Cariera de lut* and Olteni – *Tag/Nisipărie*) discovered after its publication.

In 2015, József Puskás published a study on the new discoveries belonging to the SMCC, from the valley of Râul Negru²⁶. It contains a catalogue²⁷ and a distribution map²⁸ of the discoveries in the studied area. The catalogue contains 20 places with post-Roman discoveries (Pl. 7), including older ones (11 sites) and several new ones, identified by field investigations: Albiș – *Felső-utca*, Catalina – *Eprés*, Catalina – *Keresztnél*, Lunga – *Negyedláb*, Mereni – *Nagytag*, Ojdula – *Középső-határ*, Tg. Secuiesc – *Fehérmartok felett*, as well as places revealed by the processing of materials from older archaeological researches (Boroșneu Mare – *Castru*).

At the beginning of the research, 39 places with post-Roman *Sântana de Mureș-Černjachov* cultural finds and other contemporary monetary finds were known from the territory of Covasna County. Out of these, 13 are in the valley

²⁰ Horedt 1982, 76.

²¹ Horedt 1982, 202-203; catalog B.

²² Horedt 1982, 203; catalog C.

²³ Cavruc u. a. 1998.

²⁴ Petrescu 2002.

²⁵ Székely 2008, 135-140.

²⁶ Puskás 2015a.

²⁷ Puskás 2015a, 182-187.

²⁸ Puskás 2015a, 190, pl. 1.

of the Olt River, in the Sfântu Gheorghe Depression, 24 in the valley of Râul Negru, one in the Baraolt Depression (Căpeni) and another one in Întorsura Buzăului Depression (Crasna).

Following the preliminary study, at present, the list of post-Roman sites that can be attributed to the SMCC comprises 53 places (Pl. 8), of which only 10 could not be accurately located in the field. To this we add 12 monetary finds (7 places with isolated finds and treasures, 5 coins from the settlements of the culture) and a hoard of gold bars (Pl. 9).

Most of the culture's settlements are located near the watercourses, either on the low terraces near the rivers, or on the flat terrains, slightly sloped towards the water of the secondary water courses. The promontories and heights were avoided in most cases, with only three settlements on heights known today (Căpeni – *Mina de cărbune*, Cernat – *Dealul Crucii* and Dobolii de Sus – *Határhegy*), where the bearers of the culture settled in higher areas, at a relatively greater distance from the watercourses.

The distribution of the SMCC sites in the territory rather illustrates the degree of research than the real distribution of the settlements. The highest concentration of settlements can be seen in the region of Sfântu Gheorghe and Târgu Secuiesc, respectively in the valley of the Cernat brook, areas that have been investigat-

ed more intensely. The larger number of identified settlements could also be explained through geographical reasons: near the two municipalities the relief is marked by terraces rising above the rivers, places preferred by the people of the SMCC.

Analysing the distribution area of the *Sântana de Mureș-Černjachov* sites, one can observe that most of them are located north of Râul Negru. Only 5 places with specific settlements were identified south of it. This may be, on the one hand, due to the more intense research conducted north of Râul Negru river, or, on the other hand, due to the environment less appropriate for human settlements²⁹ south of the river. The same hiatus of occupation can be observed in the regions of the Brașov Depression, of Covasna County, where, up to now, except for the settlement from Căpeni, in the territory between the Olt River and the Baraolt Mountains, no settlements of the *Sântana de Mureș-Černjachov* type are known.

Another important aspect is that the evidence of the SMCC overlap earlier settlements, in most cases, settlements of the *Dacian LaTène*. This could be explained by a similar way of life, or by the fact that in the place of the old Dacian settlements the migratory populations found grazed lands or drinking water sources (furbished springs or perhaps wells), which are considered indispensable for settlements.

²⁹ In the Middle Ages and the modern age, the area between Râul Negru, the Zăbala brook and the foot of the mountains was a marshy one. It began to be drained only at the end of the 19th century. It can not be excluded that these marshes also existed in Antiquity. No research has been done on this topic so far.

CATALOGUE OF DISCOVERIES³⁰**A. Sites and places with post-Roman discoveries****1. Albiș, Cernat commune – Felszeg**
(Pl. 8/1; 10/1, no. 1)**RAN code:** 64210.01; **Type:** settlement

In the north-western part of the locality, called *Felszeg* (*The upper end [of the village]*), near the northern branch of the Albiș stream, in the Császér family garden (*Császér-kert*) at no. 217, an archaeological site was researched, where evidence from the *Neolithic* until the 12th-13th centuries were discovered. Among these archaeological materials attributable to the *SMCC* were also identified.

The post-Roman ceramic material consists of fragments of *supply-vessel* walls of brown-grey colour, decorated with strips of parallel and wavy incised lines, as well as a partially perforated *disc* (*spindle whorl?*), made from the wall of a grey clay pot, modelled on the fast wheel.

Type of discovery: incidental, field survey, probing**Research:** BARTÓK Botond, BORDI Zsigmond Lóránd (1998-1999); SZÉKELY Zsolt, BORDI Zsigmond Lóránd (2001).**Bibliography:** SZÉKELY/BORDI 2000, 131. SZÉKELY 2002, 14-15. BORDI 2003a; 2003b; 2003c. SZÉKELY 2007a, 35, fig. 4-7, 9.

SZÉKELY 2007b, 95-96. SZÉKELY 2007c, 225, Pl. 3/1-4, 6. PUSKÁS 2014, 81, no. 4.

2. Albiș, Cernat commune – Felső-utca/Ulița de Sus (Pl. 8/2; 10/2, no. 2)**RAN code:** 64210.04³¹; **Type:** settlement

At the south-western end of the village called *Felső utca* (*Upper Street*), near the southern branch of the Albiș stream, another site (located 0.75 km south of the *Felszeg* site) was identified, where traces of settlements from the *Eneolithic* until the 14th-16th centuries were identified. During the archaeological field research post-Roman archaeological materials attributed to the *SMCC* were identified.

The post-Roman findings were made in four distinct points (No. 145 – *Yard of Ferenc BAJKA*, No. 146 – *House Erzsébet MÁRTON*, No. 135 – *House János BUZSA* and the western corner of the gardens in the village centre), within over 100 meters apart, indicating that the site is large.

The post-Roman material consists of hand- and wheel-modelled ceramic fragments. Two large *supply vessels* stand out. In the courtyard of *Ferenc BAJKA*, a bronze *fibula*, with a small semi-circular plate and rhombic foot, was discovered.

Type of discovery: incidental, probing**Research:** BARTÓK Botond, BORDI Zsigmond Lóránd (1998); TÓTH Árpád (2000); SZÉKELY Zsolt (2003); PUSKÁS József (2010)**Bibliography:** SZÉKELY 2007b, 89-93. SZÉKELY 2007c, 225-226, Pl. 2/1, 3/5. SZÉKELY 2007a, 36, fig. 8. PUSKÁS 2012, 115-116, Pl. 1/1; 2. PUSKÁS 2015b, 176-177, Pl. 5/2, 7/1.**3. Arcuș, Arcuș commune – Veres-gödör/Hazafélé A** (Pl. 8/3; 10/2, no. 3)**RAN code:** 64924.03; **Type:** settlement

At the southern end of Arcuș, at 0.45 km southeast of the fortified church, a site with vestiges from *prehistory* to the *post-Roman era* was identified in the place called *Veres-gödör* (*Veress Pit*). The archaeological materials are spread over an area of approx. 2 ha (200 × 100 m).

The post-Roman archaeological material attributed to the *SMCC* consists of

³⁰ Székely Nemzeti Múzeum is abbreviated in text as "SzNM". Registrul Arheologic Național (*National Archaeological Registry of Romania*) is abbreviated in text as „RAN”.

³¹ The RAN code refers to the discovery from the yard of Ferenc Bajka.

hand- and wheel-modelled ceramics. A tapered *lamp-cup* decorated above the bottom with *alveolae*, and a fragment from a *supply vessel* were discovered here.

Type of discovery: incidental, field survey.

Research: SZÉKELY Zoltán (1968); Dan-Lucian BUZEA (2004)

Bibliography: POP/BAKÓ 1967, 105, no. 1 (without localization). SZÉKELY 1969, 19, no. 9 (as *Groapa Roşie/Red Pit*). CAVRUC u. a. 1998, 146, no. 598 (as *Groapa Roşie/Red Pit*). PETRESCU 2002, 52, no. 19 (as *Groapa Roşie - Veres Gödör*). BUZEA 2007, 10, Pl. III-IV (as *Házáfele A*). SZÉKELY 2008, 135, no. 153 (as *Vörös Gödör*).

4. Arcuş, Arcuş commune – Curtea şcolii (Pl. 8/4; 10/2, no. 4.)

RAN code: –; **Type:** isolated discovery

A mouth fragment of a *post-Roman* supply vessel was discovered in the courtyard of “Dr. Gelei József” general school (Br. Szentkereszthy Béla Street, No. 34; the former garden of the Benkő family), along with ceramic fragments belonging to the *Eneolithic* (*Ariuşd* culture), the *Bronze Age* (*Wiettenberg* culture), the *Early Iron Age* (*Gava* culture), the *La Tene* period (*Dacian* culture). It is decorated with strips of wavy lines specific to the *SMCC*.

Type of discovery: incidental

Research: ÁRON RÉGENI, teacher (1920-1930)

Source: SzNM VIII, 220

Bibliography: Unpublished.

5. Arcuş, Arcuş commune - Curtea castelului Szentkereszty (Pl. 8/5; 10/2, no. 5)

RAN code: –; **Type:** isolated discovery

The bottom of a supply vessel broken into three parts, which can be attributed to the *SMCC*, was found on the territory of the Szentkereszty Castle's Park, that stretches on approx. 6 ha (Br. Szentkereszty Béla Street, No. 493). The discovery can

be linked to the *Veress-gödör* site, found 100 meters northwest.

Type of discovery: incidental

Research: –

Source: SzNM IX, No. 17589.

Bibliography: Unpublished.

6. Bodoc, Bodoc commune – Cariera de nisip (Pl. 8/6; 10/3)

RAN code: –; **Type:** isolated discovery

Ceramic fragments from the *Bronze Age*, the *early iron age* and the *post-Roman* period were found west of Bodoc commune, at the surface of the clay quarry located between roads DN12, DC29 and the railway (Sfântu Gheorghe-Miercurea Ciuc). A fragment of a *supply vessel* decorated with wavy incised lines was discovered from the *post-Roman* period (*SMCC*).

Type of discovery: field survey

Research: JANOVITS István Zsolt (2001)

Bibliography: JANOVITS 2002, 343, no. 1. SZÉKELY 2008, 138, no. 161.

7. Boroşneu Mare, Boroşneu Mare commune – Castrul roman (Pl. 8/7; 10/4)

RAN code: 63946.01; **Type:** settlement

During the archaeological researches carried out at the Roman camp in the locality, within its perimeter, beside the specific discoveries of a Roman fortification, vestiges from the *Eneolithic* until the 13th-14th centuries were also discovered.

The ceramic materials attributable to the *post-Roman* period (*SMCC*) consist of fragments of grey, wheel-modelled vessels: bitronconical bowls, bowls with the profile shaped like an elongated S and wide rim, bitronconic bowl decorated with polished vertical bands and bitronconic pots with the rim drawn horizontally.

Type of discovery: systematic excavation

Research: SZÉKELY Zoltán (1973-1974)

Bibliography: BORDI/POPA 2013, 266, Pl. 17. PUSKÁS 2015b, 183.

8. Catalina, Catalina commune – Eprés / Városi út jobb oldala (Pl. 8/8; 10/5)

RAN code: –; **Type:** settlement

In the northern part of Catalina, on the right side of the road to Tg. Secuiesc, on the high terrace of Râul Negru, an archaeological site has been discovered, with vestiges spread over an area of approx. 1.1 ha. The site is located on the eastern side of road DJ 121 (150 meters northeast of milestone 48), on the southern edge of the *Nagy Eprés* (*Large Eprés*) or *Eprés*. On the terrain's surface archaeological materials dating back to the *late Bronze Age*, the *post-Roman period* and the *medieval period* were discovered.

The post-Roman ceramic material (*SMCC*) is wheel-modelled and consists of fragments of bitronconical bowls with thick rim and mouth fragments of wide-rimmed *supply vessels*.

Type of discovery: field survey

Research: PUSKÁS József (2009-2010)

Bibliography: PUSKÁS 2012, 123-124, no. 6, Pl. 1/6., Pl. 12/11-13., 13/1-3 (as *Városi út jobb oldala II*). PUSKÁS 2014, 83, no. 12 (as *Városi út jobb oldala I-II*). PUSKÁS 2015b, 183, no. 4 (as *Városi út jobb oldala I-II*).

9. Catalina, Catalina commune – Keresztnél / La Cruce (Pl. 8/9; 10/6, no. 9)

RAN code: –; **Type:** settlement

To the south of the village, in the area called *Az alszegi keresztnél* (*At the cross at the lower end of the village*), on a low terrace of Râul Negru, a site with traces of *Bronze Age* and *post-Roman* settlements was identified. The site is located east of the Sfântu Gheorghe-Brețcu railway cross-over, on both sides of road DJ 121F.

The ceramics attributed to the *post-Roman period* (*SMCC*) consist of several fragments with polished surface shaped on the fast wheel, including a fragment from the central part of a bitronconical cup with a handle.

Type of discovery: field survey

Research: PUSKÁS József (2013-2014)

Bibliography: PUSKÁS 2014, 84, no. 13; PUSKÁS 2015a, 258, fig. 1/1; 23/4-6. PUSKÁS 2015b, 183, no. 5, Pl. 3/5.

10. Catalina, Catalina commune – Damok-halom / Kisdomb (Pl. 8/10; 10/6, no. 10)

RAN code: –; **Type:** settlement

South of the locality, in the Place called *Damok-halom* (*Damok Mound*) or *Kisdomb* (*Little Hill*), on a low terrace of Râul Negru, on the surface of the agricultural land, remains of habitation from the *post-Roman period* were identified. The site is located on the southern side of road DJ 121F, at approx. 0.25 km south-south-east of the Sfântu Gheorghe-Brețcu railway cross-over.

The *post-Roman* archaeological material (*Sântana de Mureș-Černjachov*) consists of hand- and wheel-modelled pottery fragments. The hand-modelled ceramics are composed of fragments of *pots* with slightly flared mouths. The wheel-modelled ceramics consist of fragments of *bitronconical bowls*, a ring-shaped bottom of a *pot*, and fragments of a horizontally faceted *jug*.

Type of discovery: field survey

Research: PUSKÁS József (2012-2014)

Bibliography: PUSKÁS 2014, 84, no. 13. PUSKÁS 2015a, 258, no. 2, fig. 1/2; 2/1-8. PUSKÁS 2015b, 183, no. 5, Pl. 3/5.

11. Căpeni, Baraolt city - Mina de cărbune (Pl. 8/11; 10/7)

RAN code: 63946.01; **Type:** settlement

In the valley of the Căpeni stream, approx. 2.4 km from the centre of the locality (in a location above the coal mine), on the ridge between the *Ágazat* and *Csihányos* streams, a site with vestiges from the *Bronze Age* and the *post-Roman period* was identified.

The *post-Roman* archaeological material (*SMCC*) consists of hand- and wheel-mod-

elled ceramic fragments. The hand-modelled ceramic is represented by a tapered cup with arched body. The wheel-modelled ceramics consist of bitronconic bowls with rounded rim (one of which has a polished decoration) and a few fragments of *Krausengefässe* type supply vessels.

Type of discovery: incidental, probing

Research: Ferenc LÁSZLÓ (1908);

Bibliography: CSUTAK/LÁSZLÓ 1910, 47. PÁRVAN 1926, 576, 582, 824, fig. 446, 449. POP/BAKÓ 1967, 106, no. 11. SZÉKELY 1961, 799-804. CRIŞAN 1969, 258, no. 68 (as fine Dacian pottery, discovered during the construction of the railway). SZÉKELY 1969, 16, no. 7, Pl. II/10-11, XII/7, XIII/4. CAVRUC U. a. 1998, 39, no. 29. PETRESCU 2002, 89-90, no. 167.

12. Cernatul de Sus, Cernat, Cernat commune – Kereszthegy (Pl. 8/12; 10/8, no. 12)

RAN code: 64201.11;

Type: settlement (?)

On the hilltop called *Kereszthegy* or *Keresztdomb* (Hill of the Cross), located at approx. 100 meters northwest of the Reformed (Protestant) Church from Cernatul de Sus (150 meters north of the *Mihács-kert* site), the existence of a post-Roman settlement of the *Sântana de Mureş-Černjachov* type is mentioned, overlapping an Eneolithic settlement of the *Ariuşd* cultural group.

Besides a short note on the discovery of the site, there is no information on the material based on which the cultural assignment was made.

Type of discovery: field survey

Research: SZÉKELY Zoltán (1959, 1966)

Bibliography: POP/BAKÓ 1967, 106, no. 10. SZÉKELY 1970, 309 (as Cross). CAVRUC U. a. 1998, 72, no. 181. PETRESCU 2002, 94, no. 184.b (as slope of the Cross Hill). SZÉKELY 2007c, 82. PUSKÁS 2015b, 184, no. 7b.

13. Cernatul de Sus, Cernat, Cernat commune – Mihács-kert (Pl. 8/13; 10/8, no. 13)

RAN code: 64201.09; **Type:** isolated grave (?), necropolis (?)

West of the Reformed (Protestant) Church in Cernatul de Sus, in the place called *Mihács-kert* or *TSz-kert* (*Mihács Garden* or *CAP Garden*), an Eneolithic settlement (*Ariuşd* culture) and a burial grave from the post-Roman period were investigated in 1961.

The grave attributed to the SMCC was oriented on north-east-south-west direction. Considering that in the place called "*Kereszthegy*", which is located 150 meters northwest, a *Sântana de Mureş-Černjachov* settlement is mentioned, we do not exclude the possibility that the grave might be part of its necropolis.

Type of discovery: systematic excavation

Research: SZÉKELY Zoltán (1961)

Bibliography: POP/BAKÓ 1967, 106, no. 9. a (at Cernatul de Jos). SZÉKELY 1969, 69. SZÉKELY 1970, 307, fig. 11. CAVRUC U. a. 1998, 70, no. 177. PETRESCU 2002, 94, no. 184.a (as *grădina lui Mirkacs*). SZÉKELY 2007b, 82-83. PUSKÁS 2015b, 184, no. 6.

14. Cernatul de Jos, Cernat, Cernat commune – Dealul bisericii (Pl. 8/14; 11/1)

RAN code: 64201.15; **Type:** settlement

On the low terrace called *Church hill*, on the eastern bank of the Cernat stream, where the Reformed Church from Cernatul de Jos is situated, in several distinct points (*The reformed church, the cultural house and the garden of László BIRÓ*) traces of inhabiting have been identified from the Neolithic, the Eneolithic, the Bronze Age, the Dacian *La Téne* and the post-Roman period.

The post-Roman ceramic material (SMCC) is modelled by hand and wheel. The wheel-modelled ceramics consist of fragments of *Krausengefässe* type supply vessels.

Type of discovery: incidental, probing

Research: LÁSZLÓ Ferenc (1909), HASZMANN Pál (1949); SZÉKELY Zoltán (1962)

Bibliography: COSTEA 1995, 42 (as *Movila bisericii*). CAVRUC u. a. 1998, 73, no. 190, 74, no. 198. SZÉKELY 2007b, 54-55. PUSKÁS 2015b, 184, no. 7b și 8.

15. Chileni; Sf. Gheorghe municipi-um – Malul Oltului (Pl. 8/15; 11/2)

RAN code: 63410.02, 64201.15; **Type:** settlement

The excavations carried out since 1987 along the entire length of the high terrace on the left (eastern) bank of the Olt river have revealed a very large quantity of evidence belonging to several periods (*Neolithic, Dacian LaTène, post-Roman, 8th-10th centuries; 11th-13th centuries*).

During the researches, eight surface dwellings and a semi-deepened dwelling, hearths, a "bread oven", a furnace for reducing iron ore, and seven supply pits dating back to the post-Roman era were unveiled. The latter have been dug during the *Dacian LaTène* period, being reused by the people of the SMCC.

The post-Roman material consists of wheel-modelled pottery (supply vessels, pots, bowls), hand-modelled pottery (pots, cups decorated with alveoli at the base), clothing items and ornaments (bow fibulae, semi-disc fibulae, buckles, rings, a phalera), combs (with bell-shaped handle or bilateral), tools (sickle, iron and bone awls, iron drill) and weapons (spear and arrow tips, a *Kurtzschwert* type dagger). In one of the dwellings a silver coin was discovered, a *siliqua* of Constantius II (see C.3).

Type of discovery: systematic excavation

Research: SZÉKELY Zoltán - BARTOK Botond (1987-1988), BARTOK Botond (1991-1998); BORDI Zsigmond Lóránd (1998)

Bibliography: BARTOK 1996b, 133-134, fig. 1-16. BARTOK 1996a, 143. BARTOK 1997a, 123-124. BARTOK 1997b, 127, Pl. I-IV. CAVRUC u. a. 1998, 126, no. 451 (*at the southern end of the village*). BARTOK/BORDI 1999, 173. BARTÓK 2000, 173. BARTOK/

BORDI 2000, 175-180, fig. 1-6. PETRESCU 2002, 95, no. 191 (as *unresearched site, located between the Olt and the road*). SZÉKELY 2008, 136, no. 157. (as *Epreștető-Homokbánya*).

16. Comolău, Reci, Reci commune – Nagyvár (Pl. 8/16; 11/3)

RAN code: 64782.02; **Type:** settlement
On the north-western side of Reci, on the territory of the former locality Comolău (now embedded in Reci village), in the place called *Nagyvár* (*The Large Fortress*) the ruins of a *medieval fortification* overlapping a *Roman* site of an unknown character have been investigated.

During the archaeological excavations, *post-Roman* evidence (*Sântana de Mureș-Černjachov*) have been discovered, which consisted of vessels and fragments of hand-shaped vessels (pots, rushlight-cups) and wheel-shaped vessels (pot, cups, bowls and supply vessels). There are also several finds (curved knife, spear tips, shield boss, loom-weights), which, due to the lack of stratigraphic context, can be attributed equally to the *Roman* or *post-Roman* periods.

Type of discovery: probing, systematic excavation

Research: CSUTAK Vilmos – LÁSZLÓ Ferenc (1909-1910); SZILÁGYI János – SZÉKELY Zoltán (1942)

Bibliography: SZÉKELY 1943, 20, 23-25, Pl. X/1-3, XII/7, 14-16, XIV/1, 4. POP/BAKÓ 1967, 106, no. 15. SZÉKELY 1969, 17-19, Pl. V. PETRESCU 2002, 224, no. 719.a (as *Reci – Dealul Cetății*). POPA/BORDI 2016, 71-72, Pl. LIX-LXIII. BORDI 2016, 237-271, Pl. 1-12.

17. Coșeni, Sf. Gheorghe municipium – Malul Oltului (Pl. 8/17; 11/4, no. 17)

RAN code: –; **Type:** settlement

On the high terrace of Olt river, located north of the locality, on a length of approx. 400-500 meters south of the road that descends towards the Olt meadow, a settlement with houses from the *Middle*

Bronze Age, the *Dacian LaTène* and the *post-Roman period* was identified.

Currently, in the collapsed bank of the terrace, one can see the traces of *pits* or *deepened houses*. The site was partially destroyed by natural soil erosion and sand and gravel exploitations.

The post-Roman material (SMCC) collected from the ploughed fields and from the filling of the pits, consists of hand-modelled ceramics (fragments of pots) and wheel-modelled ceramic fragments (bowls with elongated "S" profile, *Krausengefässe* type vessels).

Type of discovery: incidental, field survey

Research: JANOVITS István Zsolt (1997-1999); BORDI Zsigmond Lóránd, SZTÁNCSUJ Sándor József (2011); BORDI Zsigmond Lóránd (2014-2016)

Bibliography: JANOVITS 2002, 343, no. 2.

18. Coșeni, Sf. Gheorghe municipium – Capătul sudic al satului (Pl. 8/18; 11/4, no. 18)

RAN code: 63429.02; **Type:** settlement (?)

In 1955, on the construction of the national road (DN 12), at the southern end of the locality evidence from the *Middle Bronze Age* and from the *Post-Roman period* were identified.

The *post-Roman* material (SMCC) that ended up in the SzNM consists of fragments of supply vessels decorated with wavy, incised strips of lines.

Type of discovery: incidental, probing

Research: SZÉKELY Zoltán (1955–1958)

Bibliography: SZÉKELY 1960b, 181-182. POP/BAKÓ 1967, 106, 17. CAVRUC u. a. 1998, 125, no. 474. PETRESCU 2002, 106, no. 240.

19. Crasna, Sita Buzăului commune – Dealul Craiului (Pl. 8/19; 11/5)

RAN code: –; **Type:** isolated discoveries

In the southern part of Crasna, on the forest-covered ridge of the hill on the

eastern bank of Buzău River, *clothing items* and *coins* from the *Dacian LaTène*, *Roman* and *post-Roman* periods were discovered. The latter are represented by two *fibulae*: one is cross-shaped, with the ends shaped like onion bulbs, and the other is a bow fibula (both made of bronze) and a *siliqua* of Constantius II (see No. C.4)

Type of discovery: incidental

Research: TOHĂNEAN Petrică (2017)

Source: ȘTEFAN U. a. 2017, 55-57, fig. 24-26.

Bibliography: Unpublished.

20. Dalnic; Dalnic commune – Kisvölgy - Derék-út melléke (Pl. 8/20; 11/6)

RAN code: 64586.04³²; **Type:** settlement

In the Place called *Kisvölgy – Derék-út melléke* (*Small Valley – Near the Derék Road*) located on the west bank of the Dalnic stream, between the locality and DN 11, ceramic fragments from the *First Iron Age*, the *Dacian La Tène* and the *post-Roman period* were discovered.

The *post-Roman* pottery (SMCC) is wheel-modelled and consists of a *cup*, fragments of *pots* and *Krausengefässe* type vessels.

Type of discovery: incidental, field survey

Research: LÁSZLÓ Ferenc (1902)

Bibliography: PÁRVAN 1926, 580, fig. 424. ROSKA 1929, 304 (as *hallstattian type ceramics*). ROSKA 1942, 65, no.22 (as *celtic ceramics*). CRIȘAN 1969, 261, no. 105, Pl. LXII/5, CLXII/3 (as *Dacian ceramics*). SZÉKELY 1969, 15-16, no. 5, Pl. I/3. CAVRUC u. a. 1998, no. 305. PETRESCU 2002, 113-114, no. 276. PUSKÁS 2015b, 184, no. 9.

21. Dobolii de Sus, Boroșneu Mare commune – Határhegy (Pl. 8/21; 11/7)

RAN code: –; **Type:** settlement (?)

³² The site is named in RAN: *The getic-dacian settlement from Dalnic – Valea Mică*.

In the place called *Határhegy* (*Border Hill*), a promontory that rises to approx. 10 meters above the floodplain of *Zagon* stream, located west of the village, hand- and wheel-modeled ceramic fragments were collected.

The latter are fragments of vessels modeled on the quick wheel, from a paste degreased with fine sand and mica. Some have traces of polishing on the surface, and they could be attributed to the SMCC.

Type of discovery: field survey

Research: BORDI Zsigmond Lóránd (2017)

Bibliography: Unpublished.

22. Ghidfalău, Ghidfalău commune – *Bedeháza*³³ (Pl. 8/22; 11/8)

RAN code: 63401.05; **Type:** settlement

The site is located on a high terrace on the eastern bank of Olt river, at approx. 2.5 km north of Sfântu Gheorghe railway station and approx. 4 km south-west of Ghidfalău commune. During the archaeological researches carried out over time, vestiges from the *Neolithic* to the 13th century have been discovered here³⁴.

The *Post-Roman* archaeological materials (SMCC) consist of fragments of hand-modeled (rushlight-cups and pots) and wheel-modeled pottery (pots, pitchers, bowls and *Krausengefässe* type vessels). These materials originate from the filling of the pits dated to the *Dacian LaTène* period and from the *post-Roman* level of the site. So far, no feature has been investigated that would be certainly attributed to the *post-Roman* period.

Type of discovery: incidental, rescue excavation, systematic excavation, field survey

³³ The site is registered in RAN as *the getic-dacian settlement from Ghidfalău – Bedeháza* (cod 64354.03), being also included on the list of historical monuments with the LMI Code: CV-I-s-A-13032.

³⁴ The inaccuracies related to the name of the site (eg *Sf. Gheorghe – Bedeháza*) come from the fact that until the territorial-administrative reorganization in 1968, it was located on the territory of Sfântu Gheorghe.

Research: CSUTAK Vilmos – LÁSZLÓ Ferenc (1912-1914), HOREDT Kurt (1949-1950), BORDI Zsigmond Lóránd – MÉDER Lóránt László (2009), Alexandru POPA – Dan-Lucian BUZEA (2018)

Bibliography: CSUTAK/LÁSZLÓ 1912, 8. CSUTAK/LÁSZLÓ 1913, 13-14. CSUTAK/LÁSZLÓ 1914, 14.

SZÉKELY 1948, 36-37, 38. SZÉKELY 1969, 20, no. 12, Pl. II/7, VIII/13. CAVRUC u. a. 1998, 84-85, no. 242. PETRESCU 2002, 236, no. 766.a (at Sf. Gheorghe, as *accidental discovery and unresearched site*).

23. Ghidfalău, Ghidfalău commune – *Cariera de nisip* (Pl. 8/23; 12/1)

RAN code: –; **Type:** settlement

On the right bank of Olt river, in the area of a sand quarry fragments of *post-Roman* pottery were discovered. Fragments of *mugs*, *bowls* with thick rim (made of fine grey paste) and *Krausengefässe* type vessels (made from coarse paste) were found. Outstanding is a fragment of a vessel with its rim flared horizontally outward, with a tall neck, and decorated on the shoulder with incised lines in a wavy pattern. All the ceramic material discovered here belongs to the SMCC.

Type of discovery: incidental

Research: SZÉKELY Zoltán (before 1969)

Bibliography: POP/BAKÓ 1967, 107, no. 23. SZÉKELY 1969, 19. PETRESCU 2002, 137, no. 372.

24. Leț-Varheghiu, Boroșneu Mare commune – *Várhegy/Dealul Cetății* (Pl. 8/24; 12/2)

RAN code: 63973.01;

Type: settlement (?)

The site, known in the archaeological literature as *Várhegy – Dealul Cetății* (*Fortress Hill*), is located on the right bank of Râul Negru, on a very tall terrace (547.2 m) that dominates the Târgu Secuiesc Depression. Archaeological researches revealed evidence belonging to several periods: *Neolithic*, *Eneolithic*, *Bronze Age*, *early Iron Age*, *Dacian LaTène*, *Roman period*, 14th century and 17th-18th centuries.

On the south-western side of the *medieval fortification* ceramic fragments that can be attributed to the *post-Roman* period (SMCC) were discovered.

The sporadic character of the *post-Roman* ceramic material discovered at Leț, the lack of subsequent systematic archaeological researches, the unclear context of the origin of the ceramics (the archaeological excavation was carried out in the filling soil from the moat of the fortification) make it difficult for us to claim that there was a *post-Roman* habitation here.

Type of discovery: systematic excavation

Research: SZÉKELY Zoltán (1949)

Bibliography: SZÉKELY 1951, 16-17 (as Roman provincial pottery).

25. Lunga, Târgu Secuiesc city – Negyedláb (Pl. 8/25; 12/3)

RAN code: –; **Type:** settlement

At 2.25 km north-northwest of the Roman Catholic church in the locality, in the area called *Negyedláb*, on a terrace on the eastern bank of *Lutoasa* stream, evidence from the *late Bronze Age* (*Noua* culture) and from the *post-Roman* period (SMCC) were discovered. The archaeological materials are spread at the surface on approx. more than 12 ha.

The *post-Roman* archaeological material consists of hand- and wheel-modeled ceramic fragments, belonging to pots, bowls, and supply vessels.

Type of discovery: field survey

Research: PUSKÁS József (2010-2012)

Bibliography: PUSKÁS 2013, 160, Pl. 16/2-7, 17/1-8. PUSKÁS 2014, 83, no. 9; Pl. 1/9. PUSKÁS 2015b, 184, no. 10, Pl. 12.

26. Mărtineni, Catalina commune – Csegej (Pl. 8/26; 12/4)

RAN code: 64176.02;

Type: settlement (?)

In the area called *Csegej*, located south-west of the village, on the southern side

of the road DJ 123F, on the terrace overlooking the floodplain of Râul Negru, there are traces of habitation attributable to the *Neolithic*, *Dacian* and *post-Roman* periods. In this location, archaeological research was carried out at the beginning of the 20th century. The upper part of a *pitcher* with a band-shaped handle, and a "T" shaped iron object were found, which can be attributed to the SMCC.

Type of discovery: probing

Research: LÁSZLÓ Ferenc (1901)

Source: SzNM IV, 33-34 (ill)

Bibliography: LÁSZLÓ 1902, 16.

27. Mereni, Mereni commune – Nagytag (Pl. 8/27; 12/5)

RAN code: –; **Type:** settlement

In the place called *Nagytag* (*Large Allotment* or *Nagy s Allotment*) located on a low terrace on the eastern bank of *Ciomortan* Stream, 3.5 km south-southwest of Mereni railway station, *post-Roman* vestiges were identified.

The *post-Roman* archaeological material (SMCC) consists of wheel-modeled fragments: *supply vessels* (horizontally widened rim, walls decorated with incised strips formed by parallel wavy lines), a fragment of a *cup* with the mouth drawn outward and flared, a fragment of *bowl* with a ring-shaped bottom and a *disc* (*pessoi*) made from the wall of a large *ceramic vessel*.

Type of discovery: field survey

Research: PUSKÁS József (2012-2014)

Bibliography: PUSKÁS 2015a, 260, no. 7, fig. 1/2; 2/1-8 (as *Pământul mare–Nagytag*). PUSKÁS 2015b, 185, no. 12, Pl. 3/13 (as *Pământul mare*).

28. Ojdula, Ojdula commune – Középső-határ/Hotarul de mijloc (Middle border) (Pl. 8/28; 12/6)

RAN code: –; **Type:** settlement

At approx. 3.75 km north-west from the Roman Catholic Church in the locality, in the place called *Középső határ* (*Middle*

Field), between Râul Negru river and the *Kápolna* stream, on an area of approx. 1 ha, vestiges from the *Dacian LaTène* and from the *post-Roman* period were discovered.

The *post-Roman* material (*SMCC*) consists of wheel-modeled ceramic fragments (fragments of *bowls*).

Type of discovery: field survey

Research: PUSKÁS József (2010-2012)

Bibliography: PUSKÁS 2013, 162-163, Pl. 3/13, 22/5-7. PUSKÁS 2014, 83, no. 10; Pl. 1/10. PUSKÁS 2015b, 185, no. 13 (as *Középső határ*).

29. Olteni, Bodoc commune – *Tag/Cariera de nisip* (Pl. 8/29; 12/7)

RAN code: 63919.03; **Type:** settlement

During the archaeological researches carried out in the sand quarries located in the southern end of Olteni village, on the high terrace of Olt river, in the two sectors of the site separated by road DN 12, traces of habitation from the *Neolithic*, *Eneolithic*, *Bronze Age*, *Dacian LaTène* and *post-Roman* period were found.

To the *SMCC* belong eight dwellings (three surface and five semi-deepened ones), hearths, two oven features and 101 pits, containing a rich and varied archaeological material consisting of wheel-modeled ceramics (*Krausengefässe* type *supply vessels*, *pots*, *bowls*), hand-modeled ceramics (*pots*, *cups* decorated with alveoli at the base), items of clothing and ornaments (*buckles*, *rings*), a *comb* with bell-shaped handle made of antler and tools.

Type of discovery: Preventive archaeological research

Research: Valerii KAVRUK – Dan BUZEA (2001-2003, 2005-2007), Valerii KAVRUK – Dan BUZEA – Marian BOBEI – Costel CIOANĂ – ASZTALOS István (2004), Dan BUZEA – Valerii KAVRUK – Adela MATEȘ – Radu ZĂGREANU (2008-2009), Dan-Lucian BUZEA (2010-2012)

Bibliography: BUZEA 2002, 183-226, Pl. II, XX-IV-XXVII. CAVRUC/BUZEA 2002, 219-221. CAVRUC/BUZEA 2003, 219-221, Pl. 87. CAVRUC/BUZEA 2004,

220-222. CAVRUC/BUZEA 2005, 247-248, Pl. 28-2. CAVRUC/BUZEA 2006, 242-245. CAVRUC/BUZEA 2007, 246-250; CAVRUC/BUZEA 2008, 208-211. KAVRUK u. a. 2009, 323-326. KAVRUK u. a. 2010, 285-286. BUZEA/ZĂGREANU 2011, 39-61.

30. Olteni, Bodoc commune – *Olteni Nord/Hotarul de sus* (Pl. 8/30; 12/8)

RAN code: –; **Type:** settlement (?)

North of Olteni village, on the direction towards Malnaș village, approx. 0.2 km from the south-west end of the bridge across Olt river, a site with traces of habitation from the *post-Roman* period was excavated. Due to the limited nature of the research, it was not possible to determine the site's extension. Two pits with archaeological materials were discovered in the investigated area.

The *post-Roman* pottery (*SMCC*) discovered here consists of fragments of grey bitronconical *bowls*, modeled on the wheel, and a fragment from the mouth of a *supply vessel*.

Type of discovery: probing

Research: Dan-Lucian BUZEA, Marian BOBEI (2003)

Source: Studiu arheologic Olteni, National Museum of Eastern Carpathians 2nd Inventory Book, No. 8961-8965.

Bibliography: Unpublished.

31. Ozun, Ozun commune – *Holtág/Feredő/La Bălți* (Pl. 8/31; 13/1, no. 31)

RAN code: 64648.01; **Type:** settlement

During construction works carried out in 1976 on a building located at 0.42 km south-east of the intersection between roads DN 11 and DJ 103B, evidence from *Dacian LaTène* (classic phase) and *post-Roman* periods have been discovered.

The *post-Roman* archaeological material (*SMCC*) consists of ceramic fragments modeled by hand and on the potter's wheel.

Type of discovery: incidental, field survey

Research: SZÉKELY Zoltán (1976)

Bibliography: CAVRUC u. a. 1998, 113, no. 407 (as *La Bălți*).

32. Ozun, Ozun commune – Molnár-tag (Pl. 8/32; 13/1, no. 32)

RAN code: –;

Type: isolated discovery

On the arable land located on the low terrace of the eastern bank of Râul Negru, 1.5 km northeast of the intersection between roads DJ 103B and DC 16, within the perimeter of the *late Bronze Age* settlement, a fragment of a wheel-modeled vessel, attributed to the SMCC has been discovered.

Type of discovery: field survey

Research: SZTÁNCSUJ Sándor József, PUSKÁS József (2015)

Source: SzNM X. IB, no. 19843

Bibliography: Unpublished.

33. Ozun, Ozun commune – Szentiváni-mart (Pl. 8/33; 13/1, no. 33)

RAN code: –; **Type:** settlement

On the arable land located on the high terrace of the western bank of Râul Negru, 1.9 km northeast from the intersection between roads DN 11 and DJ 103B (the section towards Chilieni), ceramic fragments have been discovered from the *early Iron Age*, the *Dacian LaTène* and the *post-Roman* period (SMCC).

Type of discovery: field survey

Research: SZTÁNCSUJ Sándor József, József PUSKÁS (2015)

Source: SzNM X. IB, no. 19848. SZTÁNC-SUJ/LOKODI 2015, 19, no. 6.4

Bibliography: Unpublished.

34. Pădureni, Moacșa commune – Kistelek (Pl. 8/34; 13/2)

RAN code: 64595.08; **Type:** settlement

In the area called *Kistelek* (*Little Telek*), located to the west of the locality, on the eastern side of *Bábolna-árka* (*Bábolna Ditch*) valley, a site with vestiges from the *Eneolithic* until the *Post-Roman* period was identified.

The *post-Roman* material (SMCC) consists of fragments of pots modeled on the wheel, made of fine grey paste, a relatively large number of *Krausengefässe* vessels and a bronze *buckle* with an ellipsoidal plate.

Type of discovery: field survey

Research: NAGY Géza (1884)

Bibliography: NAGY 1890, 54-55. SZEKELY 1969, 15, no. 4. CAVRUC u. a. 1998, 106, no. 342 (as *Pârâul Bobâlnii*). PETRESCU 2002, 201, no. 625 (as *Babolnaarka*).

35. Reci, Reci commune – Telek (Pl. 8/35; 13/3)

RAN code: 64872.01;

Type: settlement

In the place called *Telek*, located east of the locality, at the south-eastern foot of *Doboica Hill*, on the high terrace of the northern bank of Râul Negru, an archaeological site with evidence from the *Neolithic* to the 9th-10th centuries was researched. A level of habitation attributed to the *post-Roman* period was researched here.

The *post-Roman* period (SMCC) consists of three semi-deepened houses (with circular hearths) and representative archaeological material consisting of: specific ceramic fragments (*rushlight-cups*, *pots*, *bowls*, *Krausengefässe* vessels), clothing items and ornaments (*fibula*, *buckle*, *pendant*, *comb made of horn*), tools (*knives*, *sickle*, *bone awls*) and a coin from *Constantius II* (see C.9).

Type of discovery: systematic excavation

Research: SZÉKELY Zoltán (1957-1959)

Bibliography: SZÉKELY 1959A, 196-198, fig. 9. SZÉKELY 1962, 325. POP/BAKÓ 1967, 109-110, no. 41. SZEKELY 1969, 50-65, fig. 3, 4/1, 6/4, Pl. III/4, 6, IV/11-12, VII/8-17, VIII/1-10, IX/1-14, X/2-6, 11, 16, 20, 26. DIACONU 1971, 265 (the fibula). HOREDIT 1982, 202, no. 13, 214, no. 25, 216, no. 6, 217, no. 12, fig. 30/1-6. CAVRUC u. a. 1998, 121-122, 455. PETRESCU 2002, 224-225, no. 719.b.1 și 719.b.2 (as *Télek*).

36. Sânzieni, Sânzieni commune – Urakszerelábja/Felsőbereske 1 (Pl. 8/36; 13/4)

RAN code: 64835.05; **Type:** settlement

During the probing carried out in the *Urakszerelábja* area, now known as *Felsőbereske* (*Upper Bereske*), evidence from the *Bronze Age*, *Dacian LaTène* and the *post-Roman* period were discovered.

The *post-Roman* material (SMCC) consists of fragments of hand-modeled vessels (*rushlight-cup decorated with alveoli*) and wheel-shaped vessels (*cups, bowls and Krausengefässe* type vessels).

Type of discovery: incidental, probing

Research: LÁSZLÓ Ferenc (1913), PUSKÁS József (2010-2012)

Bibliography: CSUTAK/LÁSZLÓ 1913, 14. PÁRVAN 1926, 582, 588, fig. 446 (without mentioning the Place). ROSKA 1942, 122-123, no. 114 (without mentioning the Place). SZÉKELY 1969, 16, no. 6 (without mentioning the Place). CAVRUC u. a. 1998, 132, no. 527 (as *unspecified Place*). PETRESCU 2002, 333, no. 754 (as *unspecified Place*); PUSKÁS 2013, 156, no. 2/1, Pl. 7/9.

37. Sfântu Gheorghe, Sfântu Gheorghe municipium – Epreștető 1 (Pl. 8/37; 13/5, no. 37)

RAN code: 63401.04; **Type:** settlement

During the sand exploitation in the area of the recreational lake on *Epreștető* (*The Hilltop with Wild Strawberries*) terrace, several features deepened in the soil, containing materials from the *Bronze Age*, the *Dacian LaTène* and the *post-Roman* period were destroyed. The *post-Roman* material consists of vessels and fragments of vessels, both hand-modeled (*pots, rushlight-cups*) and wheel-modeled (*pots, bowls, Krausengefässe* type vessels).

Type of discovery: incidental, probing

Research: NAGY Géza (1883-1889), LÁSZLÓ Ferenc (1920);

Bibliography: NAGY 1883. NAGY 1890, 53-55. SZÉKELY 1948, 35, 38, Pl. I.b/9, 10, 12. SZÉKELY 1948, 23-24, fig. 4/2. CAVRUC u. a. 1998, 126, no. 485 (as

Dealul Fragilor). PETRESCU 2002, 236, no. 766.b.1. SZÉKELY 2008, 138, no. 162.

38. Sfântu Gheorghe, Sfântu Gheorghe municipium – Epreș/Epreșetető 2 (Pl. 8/38; 13/5, no. 38)

RAN code: 63401.04; **Type:** settlement, necropolis

In the place called *Epreș* ([Place] with *Wild Strawberries*), located at approx. 350 meters south of the previous point, on the small terrace between Locotenet Păiuș David street and the high bank of the river terrace (roughly between the *Lukoil* and *OMV* gas stations), a site with vestiges from the *Dacian LaTène* period and from the *post-Roman* period was researched. To the latter one we attribute two surface dwellings (with rectangular and circular hearths) and two ceramic burning kilns.

The archaeological material specific for the SMCC discovered here consists of: hand- and wheel-modeled vessels, a *comb* (horn), a *half-disc fibula* and several *knives*. At approx. 30 meters north of the houses, a burial *tomb* was discovered, overlaying an *incineration* tomb.

Type of discovery: rescue excavation

Research: SZÉKELY Zoltán (1956)

Bibliography: SZÉKELY 1959b, 240-242, Pl. X/2-9. SZÉKELY 1969, 25-49, fig. 4/3, 4/4, 6/1-3, 6/5-6, 9, 11, 12, 13, Pl. I/1, 3-6, 15, II/1-3, 5, 8-9, 13, IV/14-15, VI/1-7, 9-17, VII/1-5, X/1, 7, 10, 12-15, 23-25, XII/1-6, 11, XIII/1-3, 5-15, 16, XIV/1-6, XV/1-3, XVI/1-8, XVII/1, 2-5, 7-8, XVIII/2, 4-9, XIX/1-8, XX/1-5, XXI/1-7, XXII/1-7, 9-10, 12-22, XXIII/1, 4, 6, XXIV/4-7 (as *Epreșetető*). PETRESCU 2002, 236, no. 766.b.2 (as *Epreșetető*). SZÉKELY 2008, 138, no. 162 (as *Epreșetető*).

39. Târgu Secuiesc, Târgu Secuiesc municipium – Str. Fabricii [Cimitirul barbar/Cimitirul reformat/Cimitirul nou/Pompele de apă] (Pl. 8/39; 13/6, no. 39)

RAN code: 63759.05; **Type:** settlement

In the south-eastern part of the city, on the high terrace of the *Cașin* stream, in

the area bordered by the streets Fabricii and Jozsef Bem, the site called *Barbár temető* (*Barbaric Cemetery*) was researched, with evidence from the *Bronze Age* to the *post-Roman* period. *Post-roman* materials were also found in adjacent areas, on the territory of the old *Protestant Cemetery* and its neighbouring gardens, and in the surroundings of the *new Protestant Cemetery*.

The material attributed to the *SMCC* consists of ceramic fragments belonging to hand-modeled (*cups, pots*) and wheel-modeled vessels (*cups, bowls, pitcher and supply vessels*).

Type of discovery: incidental, probing, field survey

Research: NAGY Géza (1882), BÁNYAI János (1914); PUSKÁS József, SZTÁNCSUJ Sándor József (2013-2014)

Bibliography: NAGY 1882, 158. PÁRVAN 1926, 566, fig. 396, 589, fig. 422. ROSKA 1942, 123, no. 115. CAVRUC u. a. 1998, 139, no. 554, 140, no. 558. PETRESCU 2002, 253, no. 836 (as discovery on the *territory of the city*). PUSKÁS 2014, 82, no. 7. PUSKÁS 2015a, 262-263, no. 16. PUSKÁS 2015b, 186, no. 16.

40. Târgu Secuiesc, Târgu Secuiesc municipium – Fehérmartok felett (Pl. 8/40; 13/6, no. 40)

RAN code: –; **Type:** settlement (?), neropolis (?)

In the place called *Fehérmartok felett* (*Above the White Banks*) located east of the locality, between Turia and Cașin streams, traces of habitation from the *Eneolithic* and *post-Roman* period were identified. Presently, in the area of the collapsed banks, one can observe traces of *pits* of different shapes and sizes (it cannot be established if they belong to deepened houses, supply pits or graves).

The *post-Roman* archaeological material (*SMCC*) consists of fragments of *pots, bowls* and *supply vessels*, modeled by hand or on wheel, respectively, a *comb* made of antler with a bell-shaped handle.

Type of discovery: field survey

Research: PUSKÁS József (2010-2012)

Bibliography: PUSKÁS 2012, 116-117, no. 2, Pl. 1/2, 3/1-11. PUSKÁS 2014, 82, no. 6. PUSKÁS 2015b, 179, no. 4, Pl. 7/2.

41. Turia, Turia commune – Rétiláb (Pl. 8/41; 13/7, no. 41)

RAN code: 64880.10; **Type:** settlement

In the *Rétiláb* area (*Lot in the Meadow* or *Lot Réti*), located to the east of the locality between road DJ 133 and *Turia stream*, a settlement with evidence from the *Dacian LaTène, post-Roman* and *Medieval* periods was investigated.

Apart from the fact that fragments of hand- and wheel-modeled vessels have been discovered, there are no further specifications regarding the pottery of the *SMCC*.

Type of discovery: probing

Research: SZÉKELY Zoltán (1991)

Bibliography: CAVRUC u. a. 1998, 148, no. 592. PUSKÁS 2014, 84, no. 14. PUSKÁS 2015b, 186-187, no. 17.

42. Turia, Turia commune – Telek (Pl. 8/42; 13/7, no. 42)

RAN code: –; **Type:** settlement (?)

In the area called *Telek*, located in the south-eastern part of the village, on a high terrace on the eastern bank of *Turia stream*, a settlement with evidence from the *first Iron Age*, the *post-Roman* and *Medieval* periods was researched.

Post-Roman ceramic material was discovered here (*SMCC*). The discovery of a bronze *coin* of Emperor *Valentinianus II* (375/383 - 392) is also recorded.

Type of discovery: probing

Research: SZÉKELY Zoltán (1980)

Bibliography: SZÉKELY 1993, 299. CAVRUC u. a. 1998, 145, no. 583. PETRESCU 2002, 259, no. 861. PUSKÁS 2014, 84, no. 15. PUSKÁS 2015b, 187, no. 18.

43. Valea Crișului, Valea Crișului commune – Büdöskút (Pl. 1/43; 6/8)

RAN code: –; **Type:** settlement

In the *Büdöskút* (Stinky spring) area, 1 km east of the intersection between roads DJ 121A and DC 30, north of DJ 121A, on a surface of approx. 50 × 30 meters, *post-Roman* ceramic fragments were collected.

The *post-Roman* ceramics (*SMCC*) are represented by fragments of *vessels* modeled on the fast wheel and *supply vessels* decorated with strips of incised wavy and parallel lines.

Type of discovery: field survey

Research: SZTÁNCSEJ Sándor József, LOKODI Alpár Imre (2015)

Source: SZTÁNCSEJ/LOKODI 2015, 10.

Bibliography: Unpublished.

B. Discoveries with uncertain location

44. Brețcu, Brețcu commune (Pl. 8/44)

a) **RAN code:** –; **Type:** isolated discovery

At the end of the 19th century, in an unknown place on the territory of the village, a luxury *bowl* with a straight rim, a highly profiled shoulder, with lateral facets and 16 points, and a ring-shaped bottom was discovered. The vessel is decorated on the shoulder with registers consisting of two or three deepened circles and polished strips on the lower side. It is preserved in the National Museum of Hungary (Inv. No. 61.51.1). The state of preservation of the vessel could indicate that it originates from a so far unidentified *necropolis*.

Type of discovery: incidental

Research: –

Bibliography: BONA 1986, 120, fig. 23. BONA 1990, 72, fig. 6. BONA 1993, 69, fig. 6. BONA 1994, 71, fig. 6. BONA 2001, 156, fig. 23.

b) **RAN code:** –; **Type:** isolated discovery

Around 1911 in an undetectable place on the territory of the locality an arte-

fact described as a “*polished loom-weight, made of chalcedony*” without further specifications (SZNM, Inv. No. 3889) was discovered. The artefact could be a bi-triconical *bead* of glass or semiprecious stone, attributable to the *post-Roman* period (*SMCC*).

Type of discovery: incidental

Research: –

Source: SZNM VI, 26.

Bibliography: Unpublished.

45. Cernat, Cernat commune (Pl. 8/45)

In an unknown place on the territory of the locality an unbroken clay *cup*, of light grey colour, wheel-modelled and decorated with imprinted, polished and deepened motifs belonging to the *SMCC* was discovered. Due to the good conservation status, the *cup* could come from a tomb.

Type of discovery: incidental

Research: –

Bibliography: PUSKÁS 2014, 77-79, Pl. 2/2. PUSKÁS 2015b, 177-179, Pl. 5/1.

46. Ghidfalău, Ghidfalău commune (Pl. 8/46)

In the garden of the VAJNA family near *Mélyárok* (*Deep Ditch*) – a place that has not yet been identified – a settlement “*from the migratory period*” was researched, in which specific ceramic fragments and a spearhead were discovered.

Type of discovery: probing

Research: LÁSZLÓ Ferenc (1908)

Bibliography: CSUTAK/LÁSZLÓ 1910, 47. CAVRUC u. a. 1998, 84, no. 239. SZÉKELY 2008, 135, no. 154.

47. Lisnău, Ozun commune (Pl. 8/47)

RAN code: –; **Type:** settlement (?)

In the place called *Völgyteteje* (*Top of the Valley*), located in an uncertain place on the territory of the locality, fragments of grey *pots* made with a superior technique and *Krausengefässe* type *vessels* decorated with wavy incised lines were discov-

ered. The location could not be identified in the field.

Type of discovery: incidental

Research: –

Bibliography: POP/BAKÓ 1967, 108, no. 30. SZEKELY 1969, 19. CAVRUC u. a. 1998, 110, no. 383.

48. Mărtănuș, Fotoș village³⁵, Ghid-falău commune (Pl. 8/48)

RAN code: 64372.01; **Type:** settlement;

Dating: Late Roman D period

In years 1909 and 1911, from the area around the barn in the courtyard of Károly BERDE (unidentifiable) ceramic fragments from hand- and wheel-modeled vessels, pieces of daub, and an antler tool from the *Dacian LaTène* and the *post-Roman* periods were collected. The *post-Roman* material consists of fragments of hand- and wheel-modeled vessels, among them the fragment of a *supply vessel* (SMCC). No further archaeological research has been done here.

Type of discovery: incidental

Research: –

Source: SzNM V, 72, no. 2172-2173; SzNM VI, 23-24, no. 3828-3837.

Bibliography: CSUTAK/LÁSZLÓ 1910, 56 (without details). CSUTAK/LÁSZLÓ 1912, 68 (without details). SZÉKELY 1948, 38 (only the supply vessel). CAVRUC u. a. 1998, 86, no. 245 (Dacian ceramic, as *Locul lui C. Barda*).

49. Mărtineni, Catalina commune – Vízremenő (Pl. 8/49)

RAN code: –;

Type: settlement (?)

In an uncertain place on the *Vízremenő* (*Towards the water/river*) area, located on the low terrace on the eastern side of the locality, teacher József CZIRMAY collected 8 fragments of vessels and 2 glass beads. At least one fragment of a *supply vessel* with

a horizontally widened mouth and probably the two beads belong to the SMCC.

Type of discovery: incidental

Research: –

Source: SzNM VI, 117, no. 5584-5585

Bibliography: PUSKÁS 2015b, 184-185, Pl. 13/5.

50. Ozun, Ozun commune – Intra-vilan (Pl. 8/50)

RAN code: –; **Type:** isolated discovery

In an unidentifiable place in the intra-vilan Ozun, on the high terrace, located on the right bank of Râul Negru river, evidence from several periods have been collected. A fragment of a *bitronconical bowl* and a *supply vessel* with a horizontally widened mouth were identified, both belonging to the SMCC.

Type of discovery: field survey

Research: LÁSZLÓ Ferenc (1901)

Source: SzNM VI. IB, 61; SZTÁNCSEJ/LOKODI 2015, Pl. X.

Bibliography: Unpublished.

51. Pădureni, Moacșa commune (Pl. 8/51)

a) **RAN code:** –; **Type:** necropolis

Around year 1964, during construction works for road repairs, in an unspecified location found on the territory of the village, several *incineration tombs* were destroyed. During the probing following the discovery, the size of the *necropolis* could not be determined, and only a few ceramic fragments were collected, from which a gray *bitronconical bowl* modeled on the wheel was reconstructed, as well as a bent *spear head* (willow-leaf shaped, with a socket). The *necropolis* was attributed by the author of the archaeological research to the people of the *Przeworsk* culture.

Type of discovery: incidental, field survey

Research: SZÉKELY Zoltán (1964)

Bibliography: POP/BAKÓ 1967, 109, no. 38.

SZEKELY 1969, 69, no. VIII, fig. 18/5-6. CAVRUC u. a. 1998, 107, no. 358.

³⁵ Fotoș locality was formed at the end of the 19th century through the unification of the Fotoș and Mărtănuș villages, located approx. 1 km apart.

b) **RAN code:** 64595.12; **Type:** isolated discovery

Around 1884 in an unspecified location on the territory of the locality a bronze *buckle* with a three-rivet ellipsoidal plate, attributed to the SMCC was discovered.

Type of discovery: incidental

Research: –

Bibliography: NAGY 1890, 57. SZEKELY 1969, 15, no. 4. CAVRUC u. a. 1998, 107, no. 345³⁶.

52. Sfântu Gheorghe, Sfântu Gheorghe municipium (Pl. 8/52)

In 1958, in an unprecise place, on the banks of *Kökényes* stream, which flows north of the locality, ceramic fragments and a bronze *pendant* dated to the 4th century AD have been discovered.

Type of discovery: incidental

Research: –

Bibliography: SZEKELY 1960a, 558, no. 11. POP/BAKÓ 1967, 110, no. 44.d. DIACONU 1964, 209. CAVRUC u. a. 1998, 128, no. 499. SZEKELY 2008, 139, no. 164.

53. Târgu Secuiesc, Târgu Secuiesc municipium (Pl. 8/53)

In 1907 on the construction of Sf. Gheorghe – Brețcu railway, on the high terrace between the railway station and the Bem József Street, archaeological evidence was discovered: hand-modeled *pots*, wheel-modeled *bowl*, *jug* and *cup*, fragments from a horse bit and a *Kurzschwert*-type *sword-dagger*.

Although the circumstances of the discovery are unknown, it can be assumed that the artefacts were part of a *funeral inventory* (one or several graves).

Type of discovery: incidental

Research: –

Source: SzNM V, 10, no. 347-358.

Bibliography: CSUTAK/LÁSZLÓ 1907, 19. PÁRVAN 1926, 584, 589, 824, fig. 439. LÁSZLÓ 1943, 3, note 3 (as 10th century grave). HOREDT 1951, 204-205, Pl. VIII-1-5 (as *Slavic discovery*). CHIȘVASI-COMȘA 1958, 76 (as *Slavic discovery*). NESTOR 1959, 51, note 2 (as *Slavic discovery*). SZEKELY 1969, 13-14, no. 1. CAVRUC u. a. 1998, 139-140, no. 554. PUSKÁS 2015b, 186, no. 16.

C. Monetary discoveries and hoards

1. Calnic, Valea Crișului commune (Pl. 9/1)

In 1920, in the *Kúttramenő* (to the fountain/spring)³⁷ area, north of the locality, during the agricultural works a silver *coin* (*siliqua*) of emperor *Constantius II* from 351-355 issued at *Sirmium* was found (Av: D N CON-stantius PF AVG diademed, draped and cuirassed bust turned right, Rev. VOTIS / XXX / MVLTI / XXXX in four lines within wreath. In exergue • SIRM; type RIC VIII 17). The nearest *post-Roman* site is to the south, at the eastern end of Valea Crișului village (see No. 43).

Discovery: incidental

Research: –

Bibliography: SZEKELY 1957, 471-472. HOREDT 1958, 39, no. 50 (as Cilnic, without place of discovery). SZEKELY 1969, 11, fig. 2-2. MITREA 1979b, 74. HOREDT 1982, 175, 220, no. 12. CAVRUC u. a. 1998, 148, no. 604 (as *Poteca fântânii*). SZEKELY 2008, 136, no. 156 (as *Forrás útja*).

2. Cernat, Cernat commune (Pl. 9/2)

a) In 1962, in the place called *Kicsi-határ* (*Small border*)³⁸, a toponym that could not be identified in the surroundings of the locality, a *hoard* of Roman *coins* (approximately 80-100 artefacts) from the 3rd-4th centuries CE was discovered. In the collection of the Haszmann Pál Museum

³⁶ In the repertoire of Covasna County, the artifact is presented as a discovery from the vicinity of the Protestant Church, being confused with a bronze strap (MNS Inv. No. 3924) from an unprecise period, probably late Medieval or Premodern age.

³⁷ The point is registered in the RAN with the code 64933.02 under the name "the Roman coin from Calnic – Fountain Path".

³⁸ The point is registered in the RAN with the code 64201.25.

in the locality artefacts recovered from this hoard (five artefacts of bronze) issued by the emperors are recorded: *Gallienus* (254-268) – 1 coin, *Constantius II* (323-361) – 3 coins; *Constantius Gallus* (351-354) – 1 coin.

Discovery: incidental

Research: –

Bibliography: SZÉKELY 1996, 121. CAVRUC u. a. 1998, 73, no. 195 (as *Hotar Mic – Kicsi Határ*). SZÉKELY 2007b, 60.

b) The literature mentions the discovery in an unspecified location on the territory of the village of a *siliqua* of *Constantius II*. Hypothetically, the coin could be part of the *Kicsi-határ hoard*.

Discovery: incidental

Research: –

Bibliography: MITREA 1979b, 74. PREDA 1975, 462. HOREDT 1982, 175, 220, no. 13. CAVRUC u. a. 1998, 73, no. 194.

3. Chilieni, Sf. Gheorghe municipium (Pl. 9/3)

Inside the surface dwelling uncovered during the excavations carried out in 1987, in the site on the high bank of Olt river (see No. 15) a silver coin was discovered, a *siliqua* of *Constantius II* from the years 351-355 issued in Constantinople (Av: D N CONS-TANTIUS PF AVG diademed, draped and cuirassed bust turned right; Rev. VOTIS / XXX / MVL TIS / XXXX in four lines within wreath. In exergue C • IA; Type RIC VIII 102, IA).

Type of discovery: systematic excavation

Research: SZÉKELY Zoltán - BARTOK Boto-nd (1987)

Bibliography: BARTOK 1990, 205. BARTOK/BORDI 2000, 175-180.

4. Crasna, Sita Buzăului commune (Pl. 9/4)

South of Crasna, on the eastern bank of Buzău River, on Dealul Craiului, along

with other discoveries from the *Dacian, Roman and post-roman* periods (see No. 19) a *siliqua* of *Constantius II* appeared. It was issued in Constantinople between years 351-355 (Av: D N CON-STANTIUS PF AVG diademed, draped and cuirassed bust turned right, Rev. VOTIS / XXX / MVL TIS / XXXX in four lines within wreath. In exergue: C • H; Type RIC VIII 102, H).

Type of discovery: incidental

Research: Petrică TOHĂNEAN (2017)

Source: ȘTEFAN U. A. 2017, 55-56, fig. 24.

Bibliography: Unpublished.

5. Crasna, Sita Buzăului commune (Pl. 2/5)

South of Crasna, on the eastern bank of Buzău River, at the foot of the western slope of *Cheia* (or *Fața Cheii*) Ridge, about 20 bars of gold were discovered. Of these, 12 or 13 bars were discovered in September 1887, when clearing the road from the landslides caused by heavy precipitation. The rest of the bars were discovered later, in unknown conditions. Some bars were cut into pieces to be divided between the discoverers or to be sold. The length of the bars which were preserved entirely ranges between 0.161-0.175 m; while the weight is between 331-520 g. The bars date from 367 to 383.

Discovery: incidental

Research: –

Bibliography: FINÁLY 1887, 337-346. TÉGLÁS 1887, 347-357. RESCH 1887. KENNER 1888a. KENNER/DOMASZEWSKI 1888. KENNER 1888b. MOMMSEN 1888. DOMASZEWSKI 1902. FRÖHLICH 1888. HAMPEL 1888, 48-56. HAMPEL 1894, 23-24. WILLERS 1898, 211-235. MOISIL 1922. ELMER 1935b. ELMER 1935a. HOREDT 1958, 13, 31, no. 15. ILIESCU 1965, 269, 278-281, Pl. III-IV. POP/BAKÓ 1967, 107, no. 19. TUDOR 1968, 279. SZÉKELY 1969, 12, no. 15. HOREDT 1982, 174-175, 179, 180, 221, no. 23. BONA 1986, 120, fig. 23. BONA 1990, 76. BONA 1993, 69, fig. 6. BONA 1994, 71, fig. 6. CAVRUC u. a. 1998, 134, no. 532. BONA 2001, 156, fig. 23.

6. Ilieni, Ilieni commune³⁹ (Pl. 9/6)

From the area of the upper course of *Egres* stream, flowing south of the locality, comes a *siliqua* of *Constantius II* (Av. D N CON-STANTIUS PF AVG; diademed, draped and cuirassed bust turned right, Rev. VOTIS / XXX / MVLTI / XXXX in four lines within wreath). The nearest *post-Roman* site is in the southern end of Coşeni (see no. 17 and 18), on the other bank of Olt river.

Discovery: incidental

Research: –

Bibliography: HOREDT 1958, 33, no. 23. POP/BAKÓ 1967, 108, no. 29. SZEKELY 1969, 11-12, no. 11. HOREDT 1982, 175, 221, no. 42.

7. Between Covasna and Zagon (Pl. 9/7)

At an unspecified point on the territory between Covasna and Zagon, a silver *coin* and two bronze coins, issued by *Constantius II*, were discovered. One of the bronze *coins* appears to be, based on the description (two soldiers flanking military standards) an issue from the period 337-341. The closest sites with *post-Roman* discoveries are located at Dobolii de Sus – *Határhegy* (see No. 21) and Boroşneu Mare – *the Roman Fort* (see No. 7).

Discovery: incidental

Research: TÉGLÁS Gábor (1899)

Bibliography: TÉGLÁS 1902, 151, no. 5-7. POP/BAKÓ 1967, 106, no. 18. SZEKELY 1969, 12. HOREDT 1982, 175, 220, no. 22.

8. Olteni, Bodoc commune (Pl. 9/8)

A *coin* from *Constantius II* issued at Thessaloniki (mark: SMTSA) and two "*small bronzes*", similar, but more worn, were discovered on the territory of the village. The nearest *post-Roman* sites are located south (*Tag/Cariera de nisip*) and north (*Olteni Nord*) of the locality.

Type of discovery: incidental

Research: –

Bibliography: SZEKELY 1946, 29. SZEKELY 1955b, 34. SZEKELY 1955a, 29. HOREDT 1958, 34, no. 30. PROTASE 1966, 167. SZEKELY 1969, 11, no. 8. PREDA 1975, 474. CAVRUC u. a. 1998, 49, no. 64.

9. Reci, Reci commune (Pl. 9/9)

During the excavations carried out in 1958 on the *Telek* terrace (see No. 35), near the hearth of house 2 a silver *coin* (*siliqua*) of *Constantius II* was discovered. It was issued between 351-355 in Antioch (Av. D N CON-STANTIUS PF AVG; diademed, draped and cuirassed bust turned right, Rev. VOTIS / XXX / MVLTI / XXXX in four lines within wreath, in exergue ANT).

Type of discovery: systematic excavation

Research: Zoltán SZEKELY (1958)

Bibliography: HOREDT 1958, 34, no. 31 (without place of discovery). SZEKELY 1960a, 557, no. 9. SZEKELY 1969, 11, no. 8. PREDA 1975, 474. MITREA 1979a, 74; HOREDT 1982, 175. CAVRUC u. a. 1998, 49, no. 64.

10. Sfântu Gheorghe, Sf. Gheorghe municipium (Pl. 9/10)

In 1883, in a collapsed pit in the site on *Epreşteţ*, located opposite the Olt bridge (see no. 37), a silver *coin* (light *siliqua*) of *Constantius II* was discovered. It was issued between the years 351-355 at Antioch (Av. D N CON-STANTIUS PF AVG diademed, draped and cuirassed bust turned right, Rev. VOTIS / XXX / MVLTI / XXXX in four lines within wreath, ANT in exergue; type RIC VIII 186).

Discovery: incidental

Research: Géza Nagy (1883)

Source: SzNM II, 178v.

Bibliography: NAGY 1890, 55. SZEKELY 1957, 472. HOREDT 1958, 37, no. 37. SZEKELY 1969, 11. HOREDT 1982, 175, 221, no. 62.

³⁹ The discovery is registered in RAN with the code 64434.08.

11. Sfântu Gheorghe, Sf. Gheorghe municipium (Pl. 9/11)

Around 1969, in an unprecise place on Borvîz Street (between km 0 and 1 of road DJ 121C) in the northwest part of the municipium, two bronze *coins* (*foliis*) were found, of type Cohen 6, no. 53 and no. 137, of Emperor *Marcus Aurelius Valerius Maximianus Herculus* (286-305, 307-308, 310).

Type of discovery: incidental

Research: –

Source: SzNM IX, no. 16034-16035

Bibliography: Unpublished.

12. Tamașfalău, Zăbala commune (Pl. 9/12)

On the territory of the village the discovery of four Roman *coins* of bronze is mentioned, without indicating the exact place/ Among them, an issue of Emperor

Constant I (333-350). The nearest site with *post-Roman* discoveries is found at Mărtineni (see No. 26), on the northern bank of Râul Negru river.

Discovery: incidental

Research: –

Bibliography: PROTASE 1966, 169. POP/BAKÓ 1967, 106, no. 18. SZEKELY 1969, 12, no. 17. CAVRUC u. a. 1998, 163, no. 663.

13. Turia, Turia commune (Pl. 9/13)

Among the *post-Roman* discoveries made in the archaeological site at *Telek* (see no. 42), the discovery of a bronze *coin* of Emperor *Valentinianus II* (375-383-392) is mentioned without further specification.

Type of discovery: probing

Research: SZÉKELY Zoltán (before 1983)

Bibliography: CAVRUC u. a. 1998, 145, no. 583.

Bibliografie / Bibliography

BARTOK 1990

B. BARTOK, Cercetări arheologice în așezarea din sec. IV. e.n. de la Chilieni, municipiul Sf. Gheorghe, judeul Covasna. *Symposia Thracologica* 8, 1990, 205.

BARTOK 1996a

B. BARTOK, Cercetări arheologice de salvare în așezarea din sec. IV. d.Chr., de la Chilieni (j. Covasna). *Acta (Sf.Gheorghe)* 1995, 1996a, 143-144.

BARTOK 1996b

B. BARTOK, Cercetări arheologice în așezarea din sec. IV. d.Chr., de la Chilieni (j. Covasna). *Acta (Sf.Gheorghe)* 1995, 1996b, 133-142.

BARTOK 1997a

B. BARTOK, Cercetări arheologice în așezarea de secol IV. p. Chr., de la Chilieni (j. Covasna), campania din 1993. *Acta (Sf. Gheorghe)* 1996, 1, 1997a, 123-126.

BARTOK 1997b

B. BARTOK, Cercetări arheologice în așezarea de secol IV. p. Chr., de la Chilieni (j. Covasna), campania din 1995. *Acta (Sf. Gheorghe)* 1996, 1, 1997b, 127-132.

BARTÓK 2000

B. BARTÓK, Așezarea de secol IV p.Chr. de la Chilieni (j. Covasna), campania 1991. *Acta Sf. Gheorghe* 1, 2000, 173-174.

BARTOK/BORDI 1999

B. BARTOK/Z. L. BORDI, Cercetări arheologice în așezarea de secol IV. p. Chr., de la Chilieni (jud. Covasna) (Campania 1998). *Acta (Sf.Gheorghe)* 1998, 1, 1999, 173-174.

BARTOK/BORDI 2000

B. BARTOK/Z. L. BORDI, Obiecte din metal și os descoperite în complexul arheologic de la Chilieni (j. Covasna). *Acta Sf. Gheorghe* 1999, 1, 2000, 175-190.

BONA 1986

I. BONA, Erdélyi gót telepek és temetők. In: B. KÖPECZI (Hrsg.), Erdély Története. I. A kezdetektől 1606-ig. (Budapest 1986) 117-120.

BONA 1990

I. BONA, Die Goten in Siebenbürgen. In: B. KÖPECZI (Hrsg.), Kurze Geschichte Siebenbürgens. (Budapest 1990) 66-76.

BONA 1993

I. BONA, A gótok Erdélyben. In: B. KÖPECZI (Hrsg.), Erdély Rövid Története. ² (Budapest 1993) 63-72.

BONA 1994

I. BONA, The gots in Transylvania. In: B. KÖPECZI (Hrsg.), Short History of Transylvania. (Budapest 1994) 66-75.

BONA 2001

I. BONA, Gothic Settlements and Cemeteries in Transylvania. In: B. KÖPECZI (Hrsg.), History of Transylvania. I. From the Beginnings to 1606. (New Jersey 2001) 153-157.

BORDI 2003a

Z. L. BORDI, The Albiș prehistoric settlement - „Grădina Csíszér”. In: V. CAVRUC (Hrsg.), New Archaeological Discoveries in South-Eastern Transylvania. Exhibition Catalogue. 2003a) 1-14, 55-56.

BORDI 2003b

Z. L. BORDI, Așezarea preistorică de la Albiș-„Grădina Csíszér”. In: V. CAVRUC (Hrsg.), Noi descoperiri arheologice în sud-estul Transilvaniei. Catalog de expoziție. (Sf. Gheorghe 2003b) 31-34.

BORDI 2003c

Z. L. BORDI, A kézdialbisi „Csíszér-kert” őskori települése. In: Z. L. BORDI (Hrsg.), Új régészeti leletek délkelet Erdélyben. Kiállításkatalógus. (Sepsiszentgyörgy 2003c) 13-14, 51.

BORDI 2016

Z. L. BORDI, Ceramica postromană (cultura Sântana de Mureș - Černjachov) din fortificația de la Comolău. Angvstia 20, 2016, 237-271.

BORDI/POPA 2013

Z. L. BORDI/A. POPA, Castrul roman de la Boroșneu Mare: o sută de ani de la

primele săpături sistematice. Acta Siculica (Sf. Gheorghe) 2013, 261-308.

BUZEA/ZĂGREANU 2011

D.-L. BUZEA/R. ZĂGREANU, Posztrómai település Oltszem-homokbánya lelőhelyen (Kovászna megye). Előzetes megfigyelések. In: Z. KÖRÖSFŐI (Hrsg.), Erdély és kapcsolatai a kora népvándorlás korában. Molnár István Múzeum Kiadványai (Cristuru Secuiesc 2011) 39-61.

BUZEA 2002

D. BUZEA, Săpăturile arheologice de salvare de la Olteni „Cariera de nisip”, jud. Covasna, în anul 2000. Angvstia 7, 2002, 183-226.

BUZEA 2007

D. BUZEA, PUG Arcuș. Raport de cercetare arheologică 2007)

CAVRUC u. a. 1998

V. CAVRUC/B. BARTOK/M. BĂRBULESCU, Repertoriul arheologic al județului Covasna. Monografia Arheologice 1 (Sf. Gheorghe 1998).

CAVRUC/BUZEA 2002

V. CAVRUC/D. BUZEA, Olteni, com. Bodoc, jud. Covasna, Punct: Cariera de nisip-Tag. In: Cronica Cercetărilor Arheologice din România. 2001 (București 2002) 219-221.

CAVRUC/BUZEA 2003

V. CAVRUC/D. BUZEA, Olteni, com. Bodoc, jud. Covasna, Punct: Cariera de nisip-Tag. In: Cronica Cercetărilor Arheologice din România. 2002 (București 2003) 219-221.

CAVRUC/BUZEA 2004

V. CAVRUC/D. BUZEA, Olteni, com. Bodoc, jud. Covasna, Punct: Cariera de nisip-Tag. In: Cronica Cercetărilor Arheologice din România. 2003 (București 2004) 217-219.

CAVRUC/BUZEA 2005

V. CAVRUC/D. BUZEA, Olteni, com. Bodoc, jud. Covasna, Punct: Cariera de nisip-Tag. In: Cronica Cercetărilor Arheologice din România. 2004 (București 2005) 220-222.

CAVRUC/BUZEA 2006

V. CAVRUC/D. BUZEA, Olteni, com. Bodoc, jud. Covasna, Punct: Cariera de nisip-Tag. In: Cronica Cercetărilor Arheologice din România. 2005 (București 2006) 242-245.

CAVRUC/BUZEA 2007

V. CAVRUC/D. BUZEA, Olteni, com. Bodoc, jud. Covasna, Punct: Cariera de nisip-Tag-Situl B. In: *Cronica Cercetărilor Arheologice din România*. 2006 (București 2007) 246-250.

CAVRUC/BUZEA 2008

V. CAVRUC/D. BUZEA, Olteni, com. Bodoc, jud. Covasna, Punct: Cariera de nisip-Tag-Situl B. In: *Cronica Cercetărilor Arheologice din România*. 2007 (București 2008) 208-211.

CHIȘVASI-COMȘA 1958

M. CHIȘVASI-COMȘA, Slavii de răsărit pe teritoriul R.P.R. și pătrunderea elementului romanic în Moldova pe baza datelor arheologice. *Studii și Cercetări de Istorie Veche* 9, 1, 1958, 73-90.

COSTEA 1995

F. COSTEA, Repertoriu arheologic al județului Brașov I. Cumidava (Brașov 1995).

CRÎȘAN 1969

I. H. CRÎȘAN, Ceramica daco-getica cu speciala privire la Transilvania. *Biblioteca Muzeelor* (București 1969).

CSUTAK/LÁSZLÓ 1907

V. CSUTAK/F. LÁSZLÓ, Jelentés a Székely Nemzeti Múzeum 1907. évi állapotáról (Sepsiszentgyörgy 1907).

CSUTAK/LÁSZLÓ 1910

V. CSUTAK/F. LÁSZLÓ, Jelentés a Székely Nemzeti Múzeum 1908. és 1909. évi állapotáról (Sepsiszentgyörgy 1910).

CSUTAK/LÁSZLÓ 1912

V. CSUTAK/F. LÁSZLÓ, Jelentés a Székely Nemzeti Múzeum 1910-1911. évi állapotáról (Sepsiszentgyörgy 1912).

CSUTAK/LÁSZLÓ 1913

V. CSUTAK/F. LÁSZLÓ, A Székely Nemzeti Múzeum igazgató-választmányának jelentése a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelőségéhez a Múzeum 1912. évi fejlődéséről és állapotáról. (Sepsiszentgyörgy 1913).

CSUTAK/LÁSZLÓ 1914

V. CSUTAK/F. LÁSZLÓ, A Székely Nemzeti Múzeum igazgató-választmányának jelentése a Múzeumok és Könyvtárak

Országos Főfelügyelőségéhez a Múzeum 1913. évi fejlődéséről és állapotáról (Sepsiszentgyörgy 1914).

DIACONU 1964

G. DIACONU, Einheimische und Wandervölker im 4 Jahrhundert u. Z. auf dem Gebiete Rumäniens (Târgsor-Gheraseni-Variante). *Dacia* N.S. 8, 1964, 195-210.

DIACONU 1971

G. DIACONU, Über die Fibel mit umgeschlagenem Fuss in Dazien. *Dacia*, N.S. 15, 1971, 239-267.

DOMASZEWSKI 1902

A. v. DOMASZEWSKI, Lateres aurei signati. In: T. MOMMSEN/O. HIRSCHFELD/A. v. DOMASZEWSKI (Hrsg.), *Inscriptionum Orientis et Illyrici latinarum supplementum. Corpus Inscriptionum Latinarum* 3. Supl.1 (Berolini 1902) 1443-1444.

ELMER 1935a

G. ELMER, Excurs über die römischen Goldbarren aus Sirmium (Naissus und Tesselonice) und ihre Datierung. *Numismatičar* 2, V, 1935a, 17-21.

ELMER 1935b

G. ELMER, Neue Gefundene römische Goldbarren. *Mitteilungen der numismatischen Gesellschaft in Wien* 16 (1927-1936), 1935b,

FINÁLY 1887

H. FINÁLY, A krasznai aranyelet. *Erdélyi Múzeum* 4, 4, 1887, 337-346.

FRÖHLICH 1888

R. FRÖHLICH, A krasznai aranyelet. *Archaeologiai Értesítő* U8, 1, 1888, 39-48.

HAMPEL 1888

J. HAMPEL, A krasznai római aranyrudak kora és rendeltetése. *Archaeologiai Értesítő* U8, 1, 1888, 48-56.

HAMPEL 1894

J. HAMPEL, Keresztény emlékek a régibb középkorból. *Archaeologiai Értesítő* U14, 1, 1894, 23-53.

HOREDT 1951

K. HOREDT, Ceramica slavă din Transilvania. *Studii și Cercetări de Istorie Veche* 2, 2, 1951, 183-232.

HOREDT 1958

K. HOREDT, Circulația monetară din Transilvania între 276 – 450 e.n. In: Contribuții la istoria Transilvaniei în secolele IV–XIII. (București 1958) 11-40.

HOREDT 1982

K. HOREDT, Siebenbürgen in spätrömischer Zeit (Bukarest 1982).

ILIESCU 1965

O. ILIESCU, Nouvelles informations relatives aux lingots romains d'or trouvés en Transylvanie. Revue des Études sud-est Europeenes 3, 1-2, 1965, 269-283.

JANOVITS 2002

I. Z. JANOVITS, Cercetări arheologice din sud-estul Transilvaniei între anii 1997-2001. Angvstia 7, 2002, 343-350.

KAVRUK u. a. 2009

V. KAVRUK/D.-L. BUZEA/A. MATEȘ/R. ZĂGREANU, Olteni, com. Bodoc, jud. Covasna, Punct: Cariera de nisip–Tag–Situl B. In: Cronica Cercetărilor Arheologice din România. 2008 (București 2009) 323-326.

KAVRUK u. a. 2010

V. KAVRUK/D.-L. BUZEA/A. MATEȘ/R. ZĂGREANU, Olteni, com. Bodoc, jud. Covasna, Punct: Cariera de nisip–Tag–Situl B. In: Cronica Cercetărilor Arheologice din România. 2009 (București 2010) 285-286.

KENNER 1888a

F. v. KENNER, Römische Goldbarren mit Stämpen Archaeologisch-Epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn 12, 1888a, 1-24.

KENNER 1888b

F. v. KENNER, Römische Goldbarren mit Stämpen. Numismatische Zeitschrift 20, 1888b, 19-46.

KENNER/DOMASZEWSKI 1888

F. v. KENNER/A. v. DOMASZEWSKI, Römische Goldbarren mit Stämpen Archaeologisch-Epigraphische Mitteilungen aus Österreich-Ungarn 12, 1888, 66-71.

LÁSZLÓ 1902

F. LÁSZLÓ, Jelentés a Székely Nemzeti Múzeum 1901. évi állapotáról. Székely

Nemzeti Múzeum Értesítője (Sepsiszentgyörgy) 3, 1902, 9-31.

LÁSZLÓ 1943

G. LÁSZLÓ, A honfoglaló magyarok művészete Erdélyben (Kolozsvár 1943).

MITREA 1979a

B. MITREA, Découvertes monétaires en Roumanie, 1978 (22). Dacia, N.S. 23, 1979a, 371-376.

MITREA 1979b

B. MITREA, Un tezaur monetar restituit Sucidavei. Studii și cercetări de istorie veche și arheologie 30, 1, 1979b, 63-78.

MOISIL 1922

C. MOISIL, Tezaurul de la Crasna. Cronica Numismatică și Arheologică 3, 5-6, 1922, 34-39.

MOMMSEN 1888

T. MOMMSEN, Goldbarren aus Sirmium. Zeitschrift für Numismatik (Berlin) 16, 1888, 351-358.

NAGY 1882

G. NAGY, Jelentés a Kézdi-Vásárhelyen f. évi ápril 13. és 14-én tett ásatásokról. Nemere (Sepsiszentgyörgy) 12, No. 40, 1882, 158.

NAGY 1883

G. NAGY, A sepsiszentgyörgyi őstelepek-en. Nemere (Sepsiszentgyörgy) 13, 88, 1883, 315.

NAGY 1890

G. NAGY, A Székely Nemzeti Múzeum ismertetése. I. Régiségek, érmék. In: A Székely Nemzeti Múzeum Értesítője. (Sepsiszentgyörgy 1890) 53-56.

NESTOR 1959

I. NESTOR, Slavii pe teritoriul R.P.R. în lumina documentelor arheologice. Studii și Cercetări de Istorie Veche 10, 1, 1959, 7-48.

PÁRVAN 1926

V. PÁRVAN, Getica. O protoistorie a Daciei. In. (București 1926)

PETRESCU 2002

F. PETRESCU, Repertoriul monumentelor arheologice de tip Sântana de Mureș-Cer-

njachov de pe teritoriul României (București 2002).

POP 1967

I. POP, Date arheologice privind continuitatea populației daco-romane pe teritoriul regiunii Brașov în perioada anilor 271-600. Cumidava 1, 1967, 93-104.

POP/BAKÓ 1967

I. POP/G. BAKÓ, Repertoriul principalelor descoperiri din regiunea Brașov pentru perioada anilor 271-600. Cumidava 1, 1967, 105-114.

POPA/BORDI 2016

A. POPA/Z. L. BORDI, Studii asupra granițelor romane din Dacia. Fortificația de la Comolău. Studii și Cercetări asupra frontierelor Imperiului Roman de pe teritoriul României 1 (Cluj-Napoca 2016).

PREDĂ 1975

C. PREDĂ, Circulația monedelor romane postaureliene în Dacia. Studii și cercetări de istorie veche și arheologie 26, 4, 1975, 441-485.

PROTASE 1966

D. PROTASE, Problema continuității în Dacia în lumina arheologiei și numismaticii (București 1966).

PUSKÁS 2012

J. PUSKÁS, Adatok Kovászna megye régészeti repertóriumához (II.). A Csíki Székely Múzeum Évkönyve 8, 2012, 77-90.

PUSKÁS 2013

J. PUSKÁS, Adatok Kovászna megye régészeti repertóriumához I. Acta Siculica (Sf. Gheorghe) 2013, 155-206.

PUSKÁS 2014

J. PUSKÁS, Újabb népvándorláskori leletek a Felsőháromszéki-medencében (Kovászna megye). A Csíki Székely Múzeum Évkönyve 10, 2014, 115-150.

PUSKÁS 2015a

J. PUSKÁS, Contribuții la repertoriul arheologic al județului Covasna (III.). Materiale și Cercetări Arheologice 11, 2015a, 257-290.

PUSKÁS 2015b

J. PUSKÁS, Noi descoperiri arheologice aparținând culturii Sântana de Mureș-

Černjacov în valea Râului Negru, județul Covasna. Angustia 19, 2015b, 174-205.

RESCH 1887

A. RESCH, A krasznai aranykincs. Archaeologiai Értesítő U7, 5, 1887, 392-395.

ROSKA 1929

M. ROSKA, A Székelyföld őskora. In: Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 50 éves jubileumára. (Sepsiszentgyörgy 1929) 258-326.

ROSKA 1942

M. ROSKA, Erdély régészeti repertórium (Kolozsvár 1942).

ȘTEFAN u. a. 2017

D. ȘTEFAN/D.-L. BUZEA/M.-M. ȘTEFAN, Studiu arheologic. Comuna Sita Buzăului, județul Covasna 2017)

SZEKELY 1969

Z. SZEKELY, Materiale ale culturii Sântana de Mureș din sud-estul Transilvaniei. Aluta 1, 1969, 7-90.

SZEKELY 1943

Z. SZEKELY, A komollói erődített római tábor (Kolozsvár 1943).

SZEKELY 1946

Z. SZEKELY, A háromszéki római erődrendszer. In: Jegyzetek. Dacia történetéhez. (Sf. Gheorghe 1946) 39-43.

SZEKELY 1948

Z. SZEKELY, Sepsiszentgyörgy története a középkor végéig (Sepsiszentgyörgy 1948).

SZEKELY 1951

Z. SZEKELY, Săpăturile din anul 1949 la Leț-Varhegiu (Trei Scaune). Materiale și Cercetări de istorie veche a României 1, 1951, 3-41.

SZEKELY 1955a

Z. SZEKELY, Jelentés a Sepsiszentgyörgyi Tartományi Múzeum 1945. és 1953. évek között végzett régészeti kutatásairól. In: A Sepsiszentgyörgyi Tartományi Múzeum Évkönyve. (Sf. Gheorghe 1955a) 8-50.

SZEKELY 1955b

Z. SZEKELY, Raport despre cercetările arheologice executate de Muzeul Regional din Sf. Gheorghe între anii 1945-1953. In: Muzeul Regional din Sf. Gheorghe. Almanah. (Sf. Gheorghe 1955b) 7-47.

SZÉKELY 1957

Z. SZÉKELY, Știri cu privire la unele descoperiri monetare din Transilvania. Studii și cercetări de numismatică 1, 1957, 471-473.

SZÉKELY 1959a

Z. SZÉKELY, Cercetări arheologice efectuate în Regiunea Autonomă Maghiară. Materiale și Cercetări de Arheologie 6, 1959a, 187-201.

SZÉKELY 1959b

Z. SZÉKELY, Raport preliminar asupra sondajelor executate de muzeul regional din Sf. Gheorghe în anul 1956. Materiale și Cercetări de Arheologie 5, 1959b, 231-245.

SZÉKELY 1960a

Z. SZÉKELY, Noi descoperiri monetare de pe teritoriul Regiunii Autonome Maghiare. Studii și cercetări de numismatică 3, 1960a, 555-557.

SZÉKELY 1960b

Z. SZÉKELY, Săpăturile executate de Muzeul Regional din Sf. Gheorghe (Reg. Autonomă Maghiară). Materiale și Cercetări Arheologice 7, 1960b, 179-190.

SZÉKELY 1961

Z. SZÉKELY, Săpăturile efectuate de muzeul regional din Sf. Gheorghe. Materiale și Cercetări de Arheologie 7, 1961, 179-190.

SZÉKELY 1962

Z. SZÉKELY, Sondajele efectuate de Muzeul regional din Sf. Gheorghe. Materiale și Cercetări de Arheologie 8, 1962, 325-340.

SZÉKELY 1970

Z. SZÉKELY, Săpăturile executate de muzeul din Sf. Gheorghe (1959-1966). Materiale și Cercetări de Arheologie 9, 1970, 297-315.

SZÉKELY 1993

Z. SZÉKELY, Stațiunile arheologice de la Turia și Valea Crisului, jud. Covasna. Materiale și Cercetări de Arheologie 15, 1993, 298-306.

SZÉKELY 1996

Z. SZÉKELY, Adatok Kovászna (Háromszék) megye római és népvándorlás korához. Acta (Sf.Gheorghe) 1995, 1996, 119-132.

SZÉKELY 2002

Z. SZÉKELY, Albiș, com. Cernat, jud. Covasna. Punct: Grădina lui Csiszér (Csíszérkert). In: Cronica Cercetărilor Arheologice. 2001 2002) 14-15.

SZÉKELY 2007a

Z. SZÉKELY, Așezarea culturii Sântana de Mureș-Cerneahov de la Albiș (com. Cernat, jud. Covasna). Cumidava 30, 2007a, 34-40.

SZÉKELY 2007b

Z. SZÉKELY, Csernáton község régészeti monográfiája (Miercurea-Ciuc 2007b).

SZÉKELY 2007c

Z. SZÉKELY, A Marosszentanna-Cserneahov kultúra emlékei Kézdiálbisban. Acta Siculica 2007, 2007c, 225-230.

SZÉKELY 2008

Z. SZÉKELY, Településfejlődés az Olt sosiszéki szakaszán (Csíkszereda / Miercurea Ciuc 2008).

SZÉKELY/BORDI 2000

Z. SZÉKELY/Z. L. BORDI, Noi periegheze arheologice la Albiș (Cernat, j. Covasna). Acta (Sf.Gheorghe) 1999, 1, 2000, 131-144.

SZTÁNC SUJ/LOKODI 2015

S. J. SZTÁNC SUJ/A. I. LOKODI, Comuna Ozun. Studiu arheologic (2015)

TÉGLÁS 1887

G. TÉGLÁS, A háromszéki aranykincs. Erdélyi Múzeum 4, 4, 1887, 347-357.

TÉGLÁS 1902

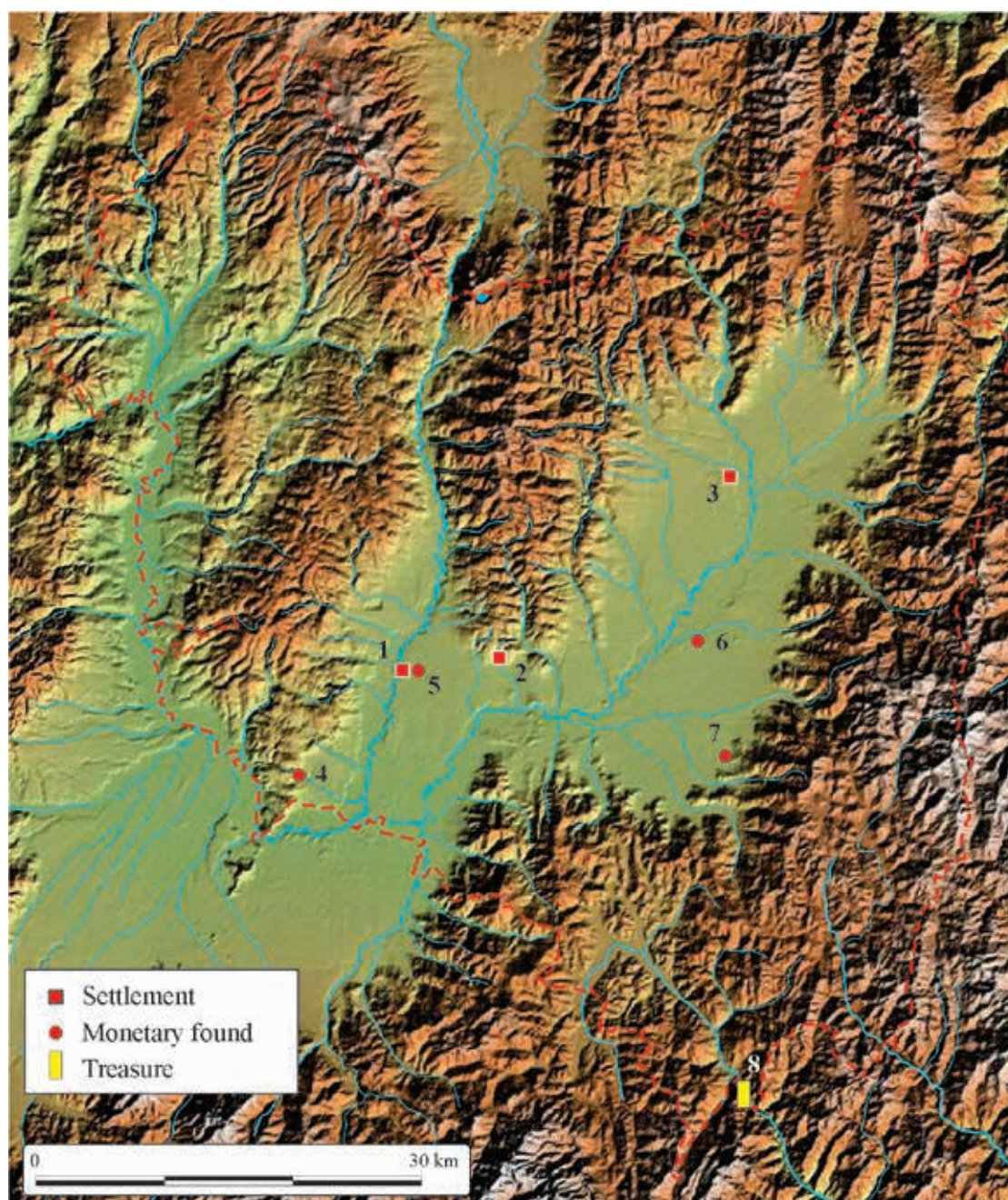
G. TÉGLÁS, Újabb adalékok Dácia különböző határállomásairól. Erdélyi Múzeum 19, 3, 1902, 149-154.

TUDOR 1968

D. TUDOR, Orașe, târguri și sate în Dacia romană (București 1968).

WILLERS 1898

H. WILLERS, Römische Silberbarren mit Stempeln. Numismatische Zeitschrift 30, 1898, 211-235.

Settlements:

1. Sfântu Gheorghe – *Epreșet*; 2. Pădureni – *Kistelek*; 3. Târgu Secuiesc – *Cimitirul Barbar*

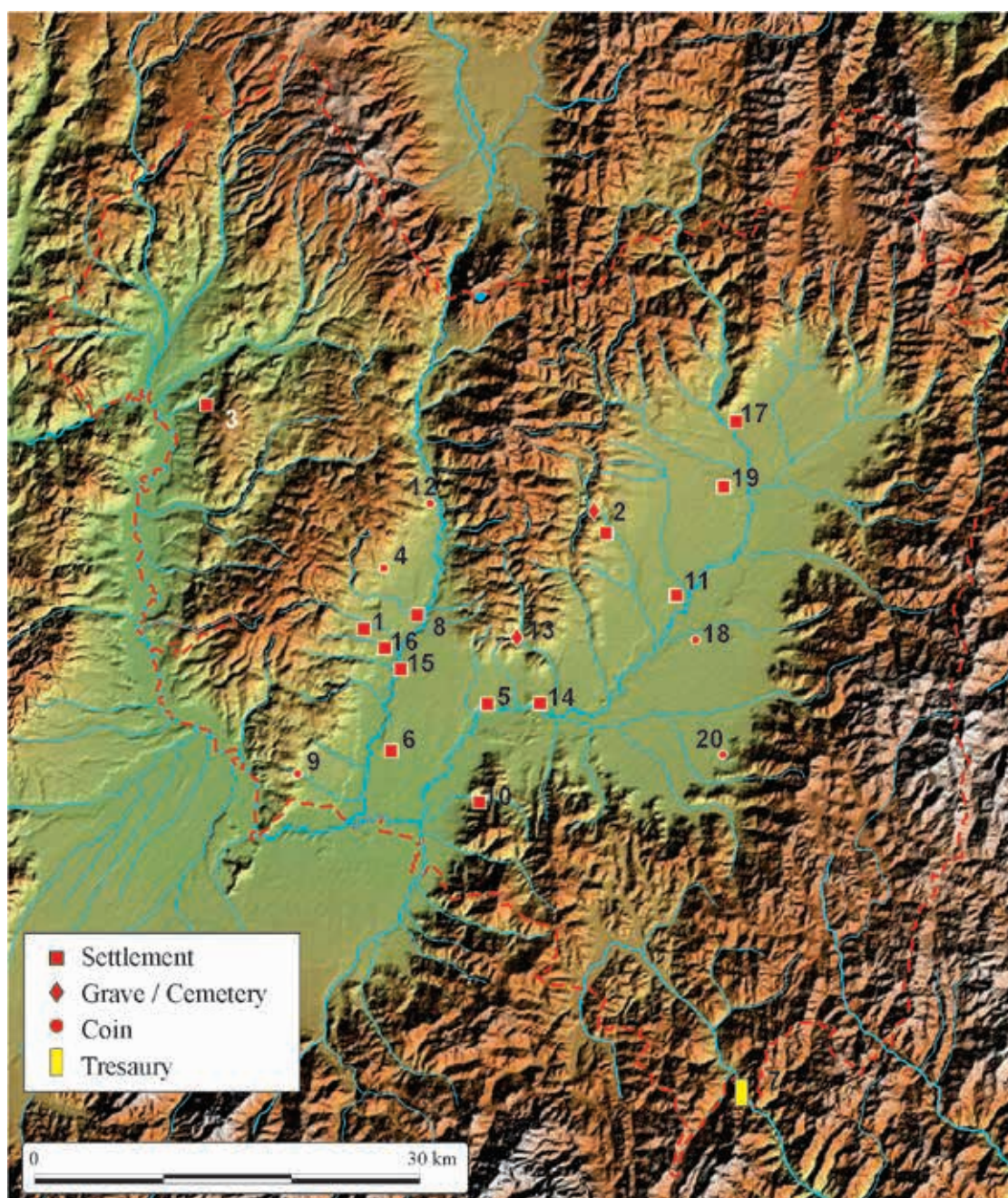
Monetary finds:

4. Ilieni – *Egres Creek*; 5. Sfântu Gheorghe – *Epreșet*;
6. Tamașfalău; 7. Between Covasna and Zagon

Treasure:

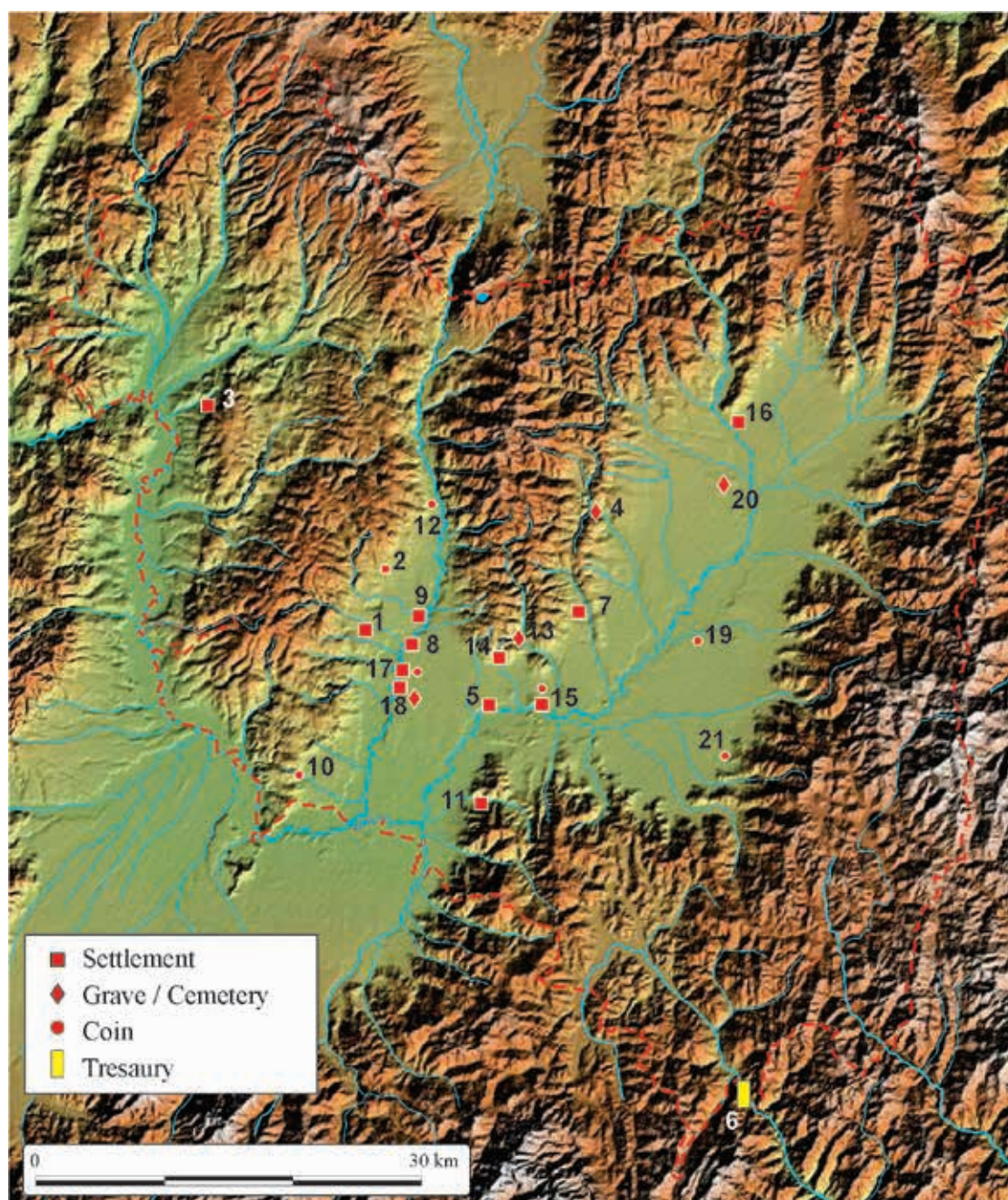
8. Crasna – *Fața Cheii*

Pl. 1. Post-Roman finds in Covasna County at the end of the 19th century
(according to NAGY 1890).

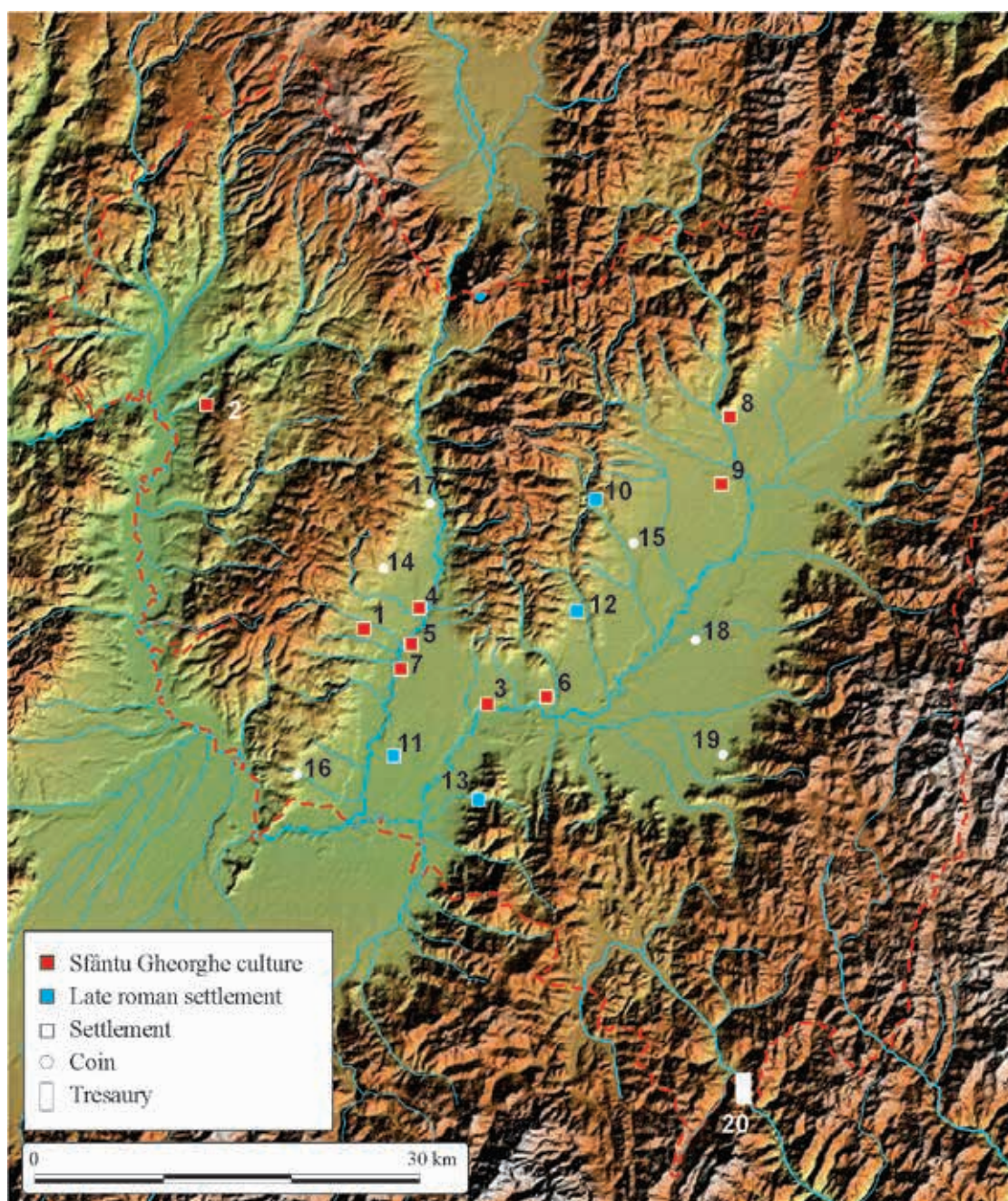
1. Arcuș; 2. Cernatul de Sus; 3. Căpeni; 4. Calnic; 5. Comolău; 6. Coșeni;
7. Crasna; 8. Ghidfalău; 9. Ilieni; 10. Lisnău; 11. Mărtineni; 12. Olteni; 13. Pădureni;
14. Reci; 15. Sf. Gheorghe – *Epreștető*; 16. Sf. Gheorghe – *Kökényes Creek*; 17. Sânzieni;
18. Tamașfalău; 19. Tg. Secuiesc; 20. Between Covasna and Zagon

Pl. 2. Post-Roman finds in Covasna County at the end of the 7th decade of the 20th century (according to POP/BAKÓ 1967).

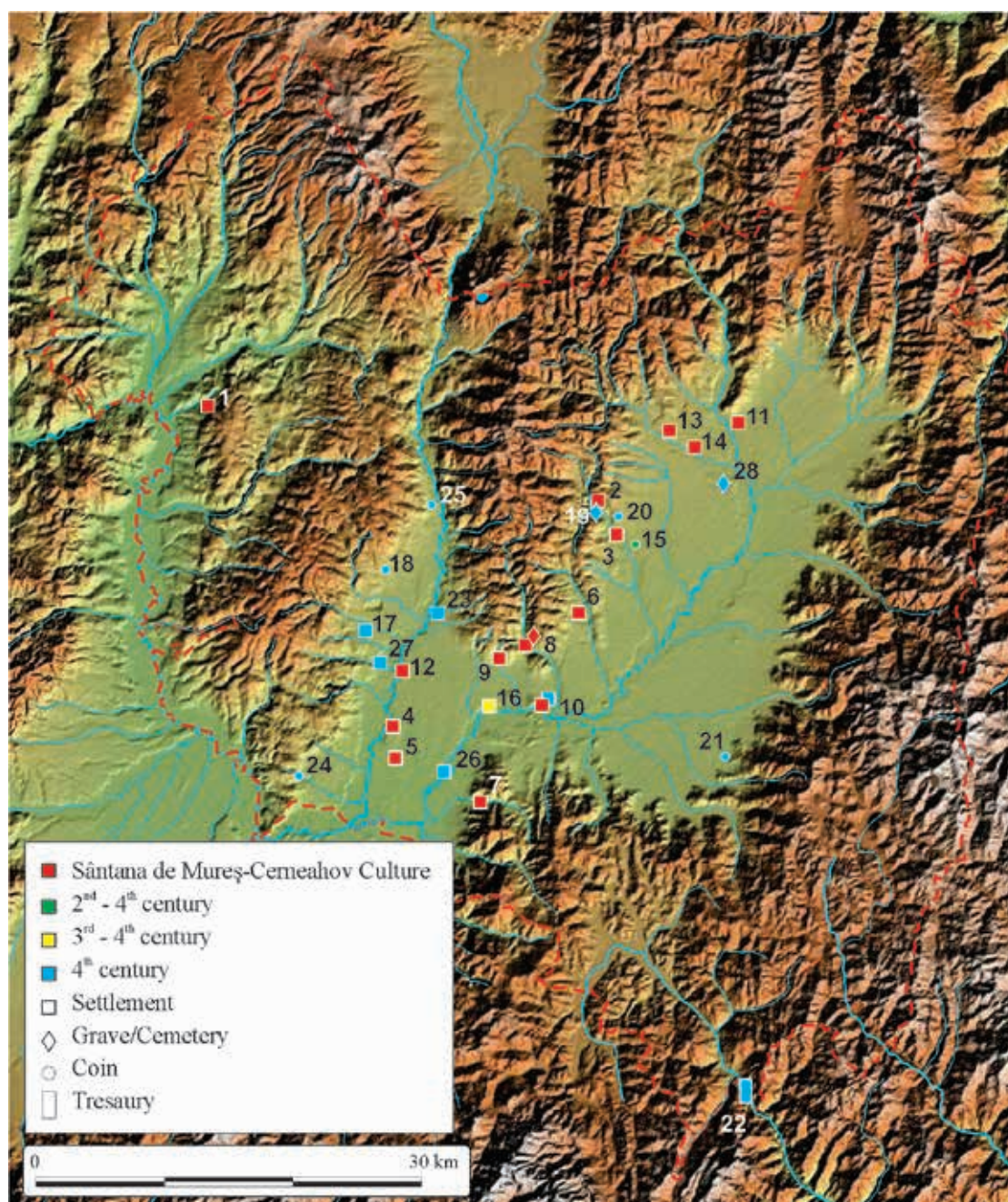
1. Arcuș – Veress-gödör; 2. Calnic; 3. Căpeni – Mina de cărbune; 4. Cernat – Mihács-kert;
 5. Comolău – Nagyvár; 6. Crasna; 7. Dalnic – Kis-völgy; 8. Ghidfalău – Bedeháza;
 9. Ghidfalău – Cariera de nisip; 10. Ilieni – Egres-patak; 11. Lisnău – Völgyteteje; 12. Olteni;
 13. Pădureni – Intravilan; 14. Pădureni – Kistelek; 15. Reci – Telek; 16. Sânzieni;
 17. Sf. Gheorghe – Epreștető; 18. Sf. Gheorghe – Epreștető 2; 19. Tamașfalău;
 20. Tg. Secuiesc; 21. Between Covasna and Zagon

Pl. 3. Post-Roman finds in Covasna County at the end of the 7th decade of the 20th century (according to SZEKELY 1969).

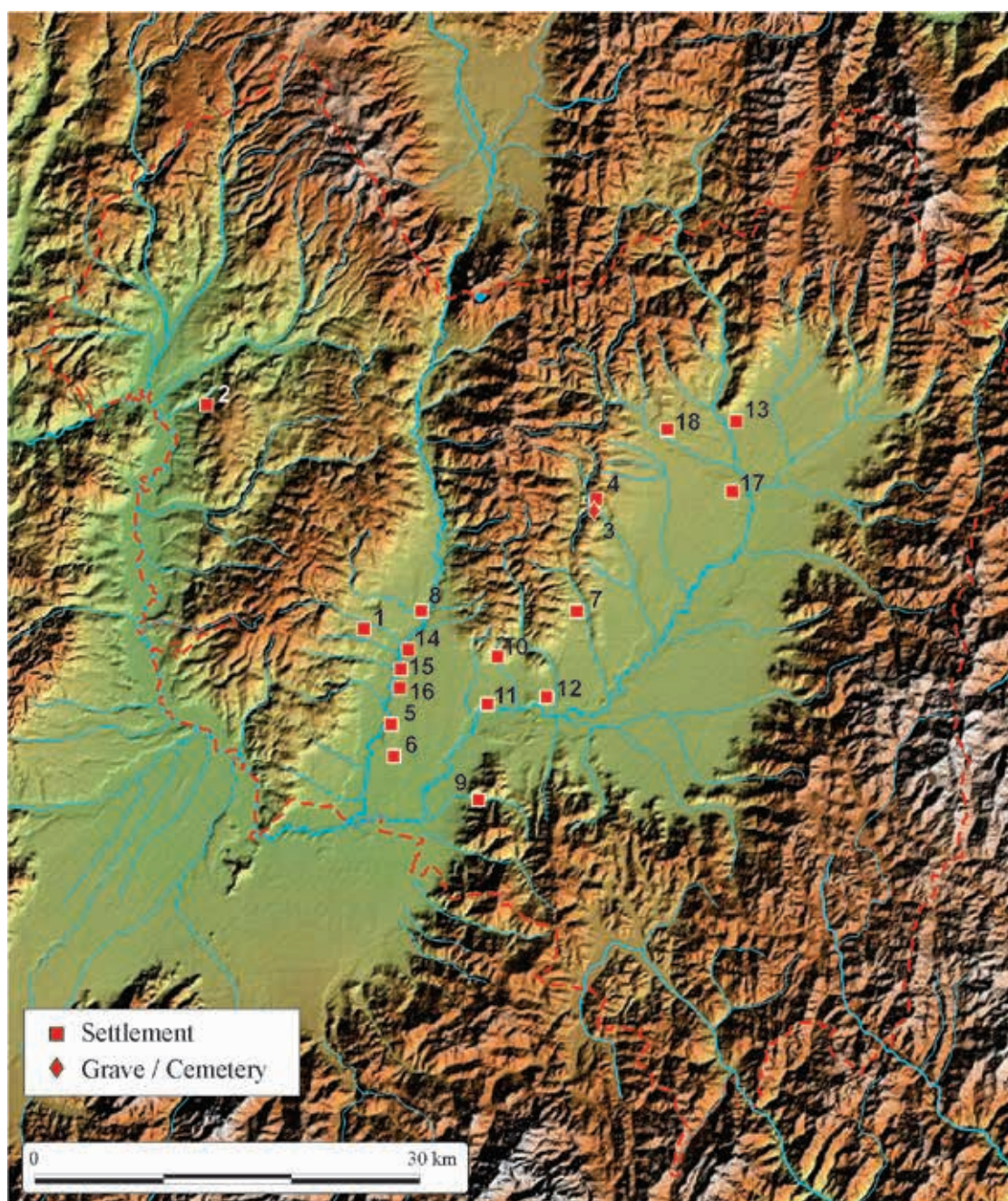
1. Arcuş; 2. Căpeni; 3. Comolău; 4. Ghidfalău; 5. Ghidfalău – Bedeháza; 6. Reci;
7. Sfântu Gheorghe – Eprestető; 8. Sânzieni; 9. Târgu Secuiesc; 10. Cernatul de Sus;
11. Coşeni; 12. Dalnic; 13. Lisnău; 14. Calnic; 15. Cernatul de Jos; 16. Ilieni; 17. Olteni;
18. Tamaşfalău; 19. Between Covasna and Zagon; 20. Crasna

Pl. 4. *Sfântu Gheorghe culture* and late Roman finds in Covasna County
(according to HOREDT 1982).

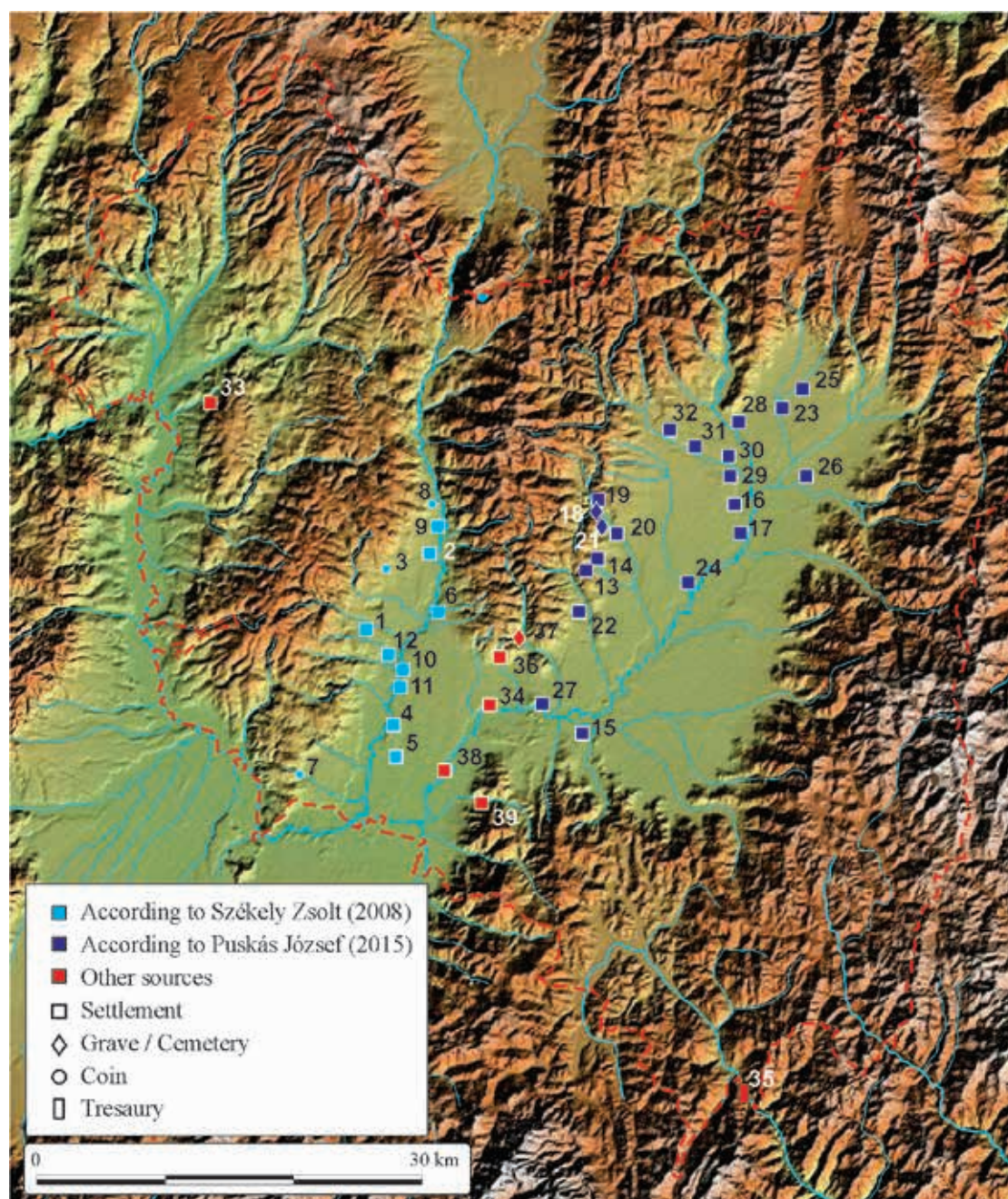
1. Căpeni – *Lângă mina de cărbune*; 2. Cernat – *Dealul cruce*; 3. Cernat – *Grădina Bîró*;
4. Chilieni – *Malul Oltului*; 5. Coșeni – *Capătul satului*; 6. Dalnic – *Valea mică*; 7. Lisnău;
8. Pădureni; 9. Pădureni – *Pârâul Bobâlna*; 10. Reci – *Telek*; 11. Sânzieni; 12. Sf. Gheorghe – *Dealul fagilor*; 13. Turia – *Județ*; Cernat – *Mihács-kert*; 14. Turia – *Rétiláb*; 15. Cernat – *Hotarul mic*;
16. Comolău – *Cetate*; 17. Arcuș – *Groapa roșie*; Coșeni – *Malul Oltului*; 18. Calnic – *Poteca fântânii*;
19. Cernat – *Grădina CAP/Mirkács*; 20. Cernat; 21. Between Covasna and Zagon;
22. Crasna; 23. Ghidfalău – *Șanțul adânc*; 24. Ilieni – *Pârâul Agriș*; 25. Olteni; 26. Ozun – *La Bălți*;
27. Sf. Gheorghe – *Kökényes*; 28. Tg. Secuiesc – *Calea ferată*

Pl. 5. SMCC and late Roman finds, according to Covasna County's archaeological repertoire (CAVRUC u. a. 1998).

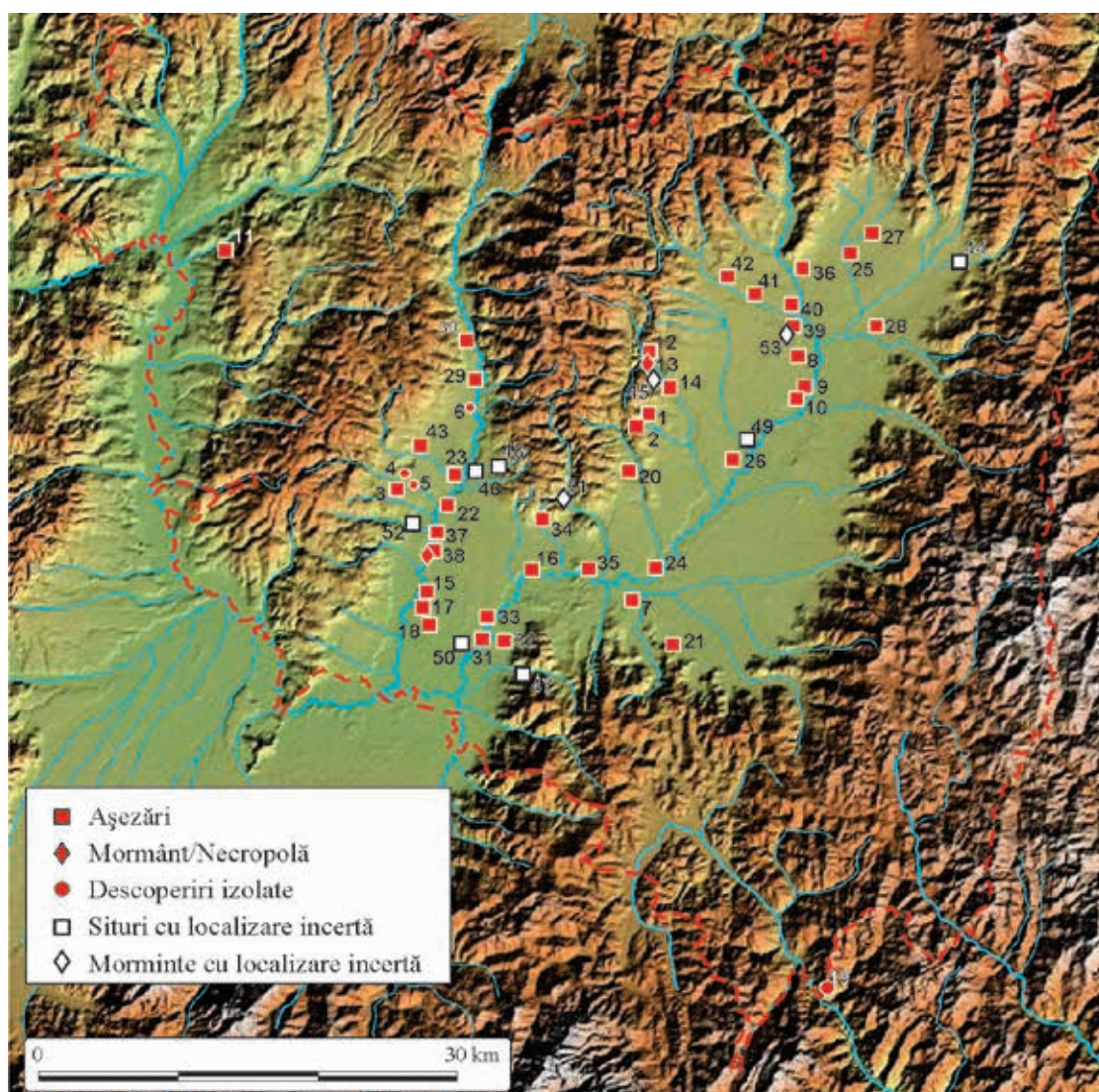
1. Arcuș – Groapa roșie; 2. Căpeni – Lângă Mina de cărbune; 3. Cernat – Grădina lui Mirkács;
 4. Cernat – Dealul Cruce; 5. Chilieni – Între Olt și drum; 6. Coșeni – Capătul suduc al satului;
 7. Dalnik – Kis-völgy/Valea Mică; 8. Ghidfalău – Cariera de nisip; 9. Lisnău – Creasta Văii;
 10. Pădureni – Babolnaarka; 11. Reci – Comolău-Dealul Cetății; 12. Reci – Telek; 13. Sânzieni;
 14. Sf. Gheorghe – Bedehaza; 15. Sf. Gheorghe – Eprestető; 16. Sf. Gheorghe – Eprestető [2];
 17. Tg. Secuiesc – Intravilan; 18. Turia – Telek

Pl. 6. SMCC settlements in Covasna County at the beginning of the 3rd millennium (according to PETRESCU 2002).

1. Arcuș – Vörös-gödör; 2. Bodoc – Cariera de lut; 3. Calnic – Forrás-útja; 4. Chilieni – Eprestető; 5. Coșeni – Faluvég; 6. Ghidfalău – Mélyárok; 7. Ilieni – Egres-patak; 8. Olteni; 9. Olteni – Tag; 10. Sf. Gheorghe – Eprestető; 11. Sf. Gheorghe – Eprestető [2]; 12. Sf. Gheorghe – Kökényes; 13. Albiș – Felső-utca; 14. Albiș – Császér-kert; 15. Boroșneu Mare – Castrul roman; 16. Catalina – Eprés; 17. Catalina – La Cruce; 18. Cernat – Mihács-kert; 19. Cernat – Kereszthegy; 20. Cernat – Templomdomb; 21. Cernat; 22. Dalnic – Kis-völgy; 23. Lunga – Negyedláb; 24. Mártineni – Vizremenő; 25. Mereni – Nagytág; 26. Ojdula – Középső-határ; 27. Reci -Telek; 28. Sânzieni – Urakszerelábja; 29. Tg. Secuiesc – [str. Fabricii]; 30. Tg. Secuiesc – Fehármartok felett; Olteni – Olteni Nord; 31. Turia – Rétiláb; 32. Turia – Telek; Ozun – Molnár-tag; 33. Căpeni – Mina de cărbune; Ozun – Szentiváni mart; 34. Comolău – Nagyvár; 35. Crasna; 36. Pădureni – Kistelek; 37. Pădureni – Intravilan; 38. Ozun – La Bălți; 39. Lisnău – Völgyteteje

Pl. 7. SMCC finds in Covasna County in 2015.

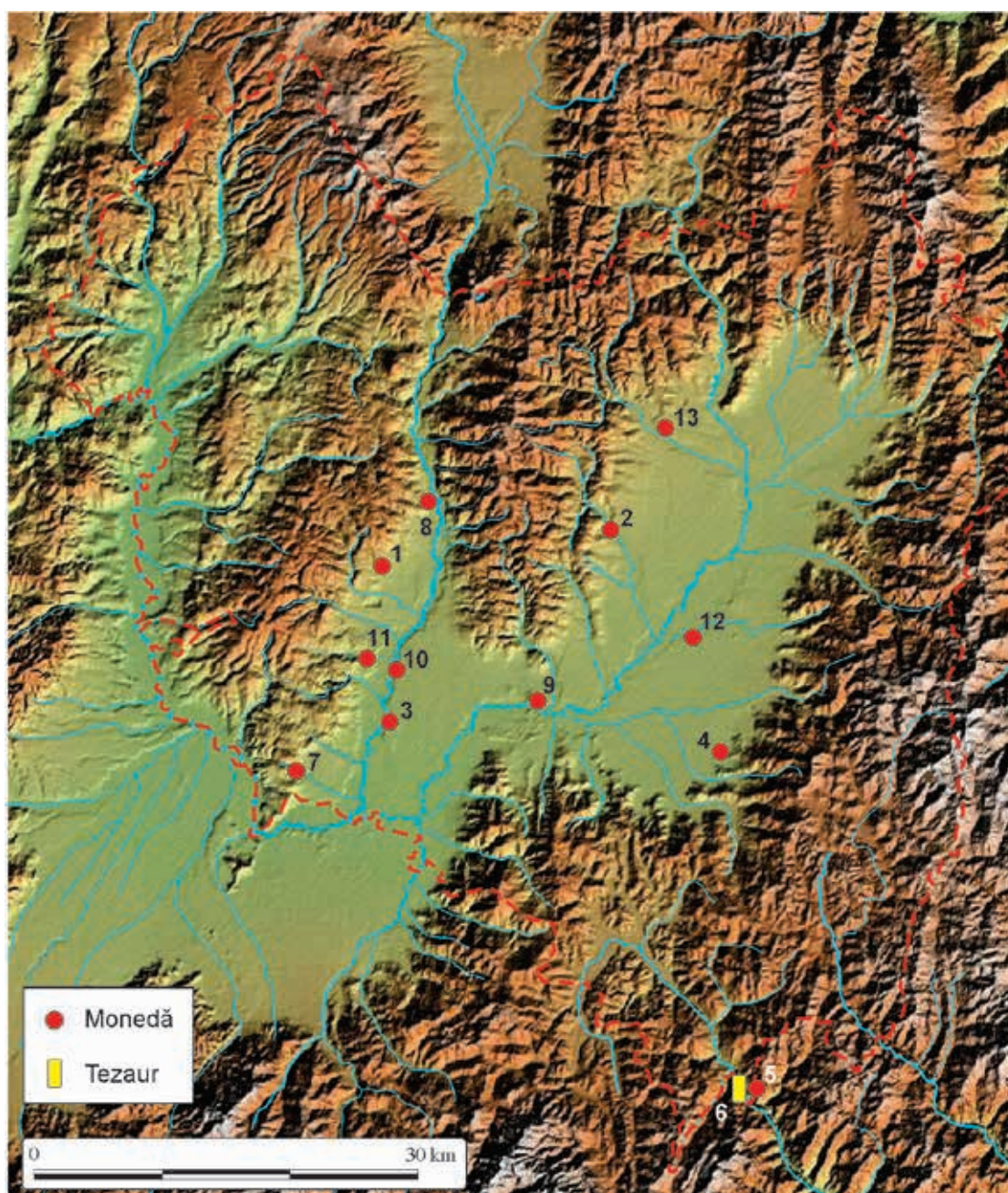
Archaeological sites and points with discoveries:

1. Albiș – Felszeg; 2. Albiș – Felső-utca; 3. Arcuș – Veres-gödör; 4. Arcuș – Curtea școlii; 5. Arcuș – Castelul Szentkereszt; 6. Bodoc – Cariera de lut; 7. Boroșneu Mare – Castrul roman; 8. Catalina – Eprés; 9. Catalina – La Cruce; 10. Catalina – Damok-halom; 11. Căpeni – Mina de cărbune; 12. Cernat Kereszt-hegy; 13. Cernat – Mihács-kert; 14. Cernat – Dealul Bisericii; 15. Chilieni – Malul Oltului; 16. Comolău – Nagyvár; 17. Coșeni – Malul Oltului; 18. Coșeni – Capătul satului; 19. Crasna – Dealul Craiului; 20. Dalnic – Kis-völgy; 21. Dobolii de Sus – Határhegy; 22. Ghidfalău – Bedeháza; 23. Ghidfalău – Cariera de nisip; 24. Leț-Varhegy; 25. Lunga – Negyedláb; 26. Mărtineni – Csegely; 27. Mereni – Nagytag; 28. Ojdula – Középső-határ; 29. Olteni – Tag; 30. Olteni – Olteni Nord; 31. Ozun – Holtág; 32. Ozun – Molnár-tag; 33. Ozun – Szentiváni mart; 34. Pădureni – Kistelek; 35. Reci – Telek; 36. Sânzieni – Urakszerelábja; 37. Sf. Gheorghe – Eprestető 1; 38. Sf. Gheorghe – Eprestető 2; 39. Tg.Secuiesc – str. Fabricii; 40. Tg. Secuiesc – Fehármartok felett; 41. Turia – Rétiláb; 42. Turia – Telek; 43. Valea Crișului – Bűdöskút

Discoveries with uncertain location:

44. Brețcu; 45. Cernat; 46. Ghidfalău; 47. Lisnău; 48. Fotoș; 49. Mărtineni; 50. Ozun; 51. Pădureni; 52. Sf. Gheorghe; 53. Tg. Secuiesc

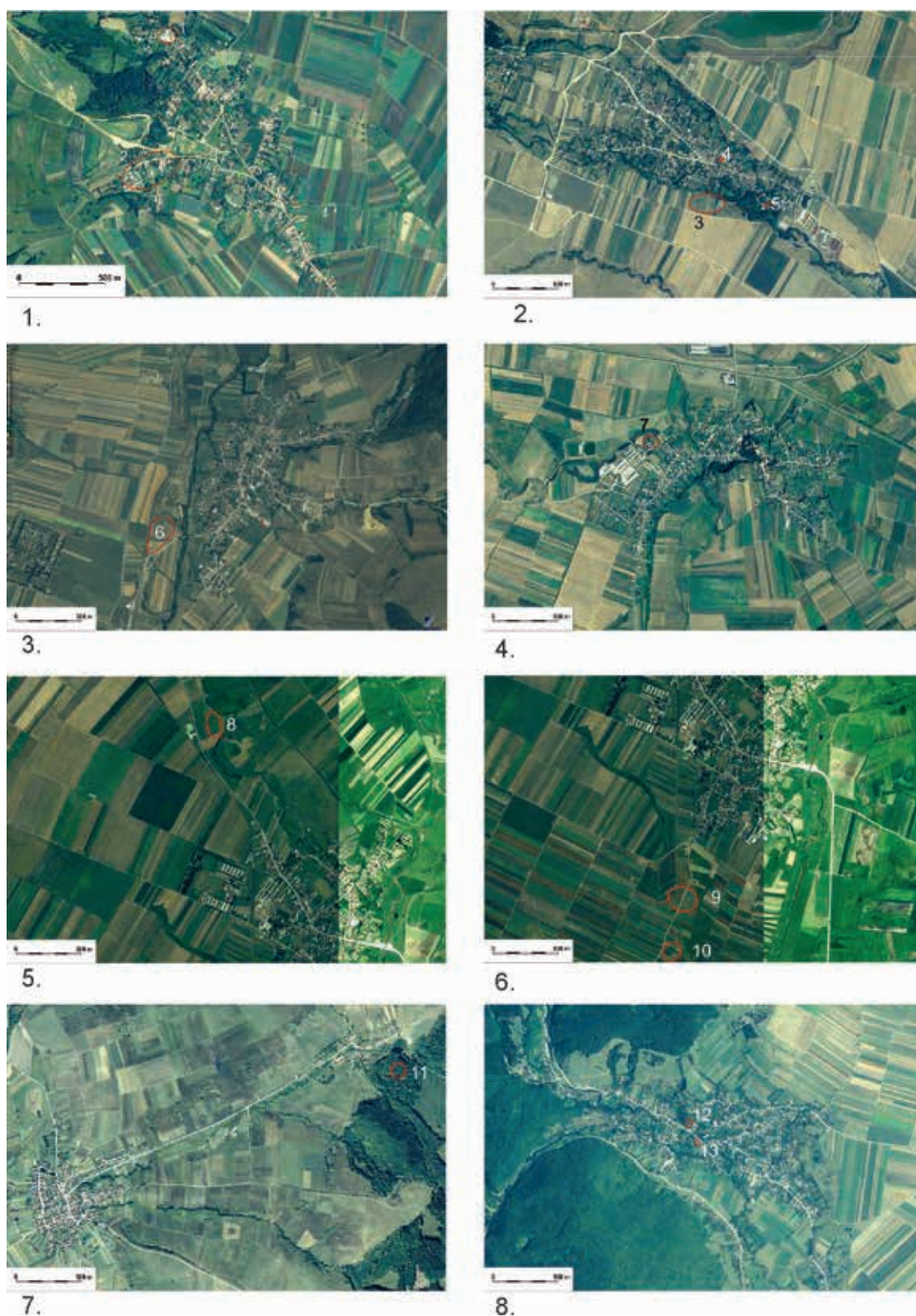
Pl. 8. SMCC finds in Covasna County identified during the SETDLRP research.

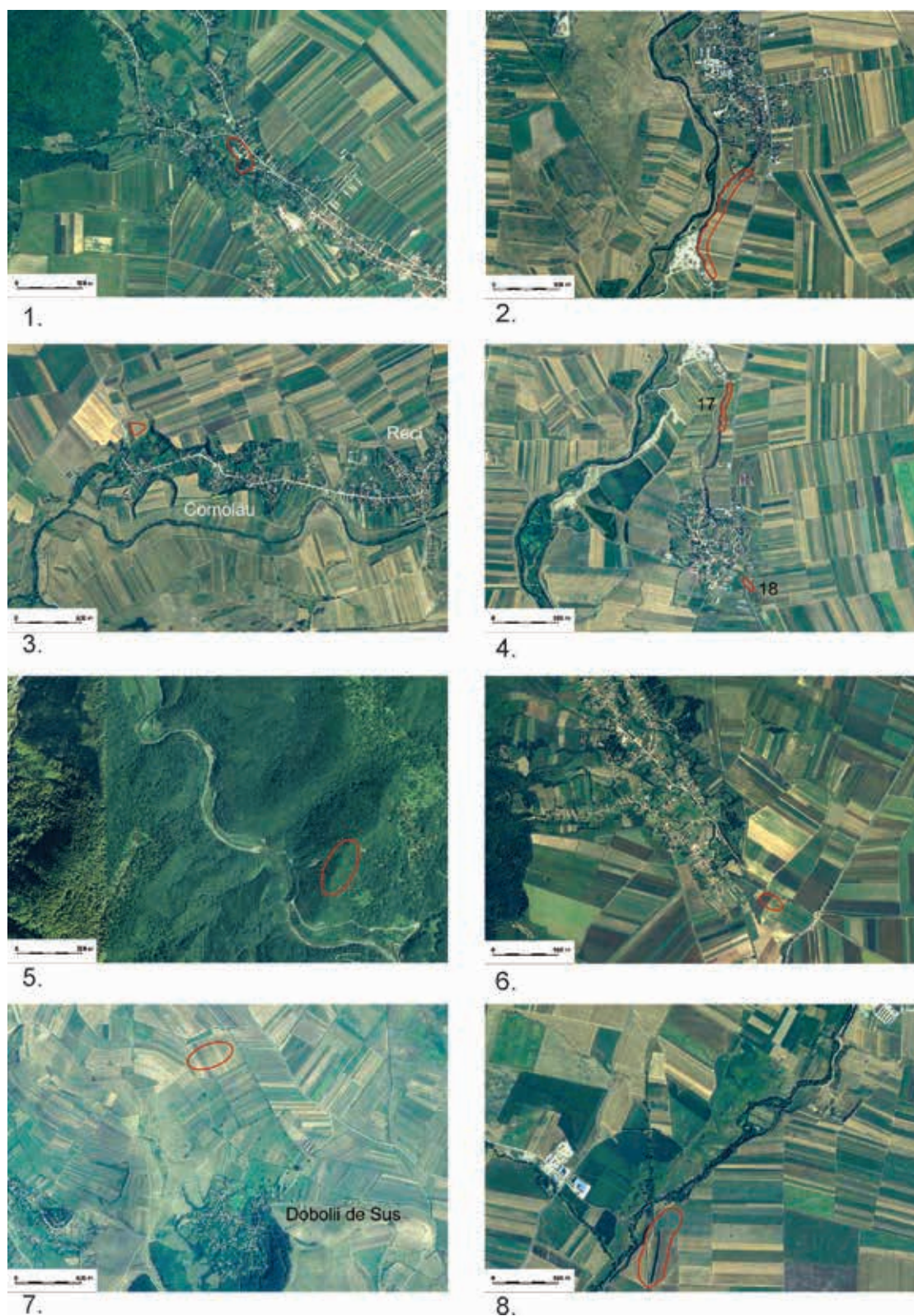
Monetary discoveries and hoards:

1. Calnic – *Kútramenő*; 2. Cernat; 3. Chilieni – *Malul Oltului*; 4. Between Covasna and Zagon;
5. Crasna – *Dealul Craiului*; 6. Crasna – *Fața Cheii*; 7. Ilieni – *Egres-patak*; 8. Olteni; 9. Reci – *Telek*;
10. Sfântu Gheorghe – *Eprestető*; 11. Sfântu Gheorghe – *str. Borvíz*; 12. Tamașfalău; 13. Turia – *Telek*

Pl. 9. Late Roman monetary finds in Covasna County identified during the SETDLRP research.

Pl. 10. Identified *Sântana de Mureș-Černjachov* settlements:
 1. Albiș; 2. Arcuș; 3. Bodoc; 4. Boroșneul Mare; 5. Catalina – northern sites;
 6. Catalina – southern sites; 7. Căpeni; 8. Cernatul de Sus.

Pl. 11. Identified *Sântana de Mureș-Černjachov* settlements:
 1. Cernatul de Jos; 2. Chilieni; 3. Comolău; 4. Coșeni; 5. Crasna; 6. Dalnic;
 7. Dobolii de Sus; 8. Ghidfalău – *Bedeháza*.

Pl. 12. Identified *Sântana de Mureș-Černjachov* settlements:
 1. Ghidfalău; 2. Leț-Varheghiu; 3. Lunga; 4. Mărtineni; 5. Mereni; 6. Ojdula;
 7. Olteni - Tag; 8. Olteni – northern site.

Pl. 13. Identified *Sântana de Mureș-Černjachov* settlements:
 1. Ozun; 2. Pădureni; 3. Reci; 4. Sânzieni; 5. Sf. Gheorghe; 6. Tg. Secuiesc;
 7. Turia; 8. Valea Crișului.

Activitatea Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni în anul 2017

The activity of the National Museum of Eastern Carpathians in 2017

Valerii Kavruk¹

Dan Buzea²

Cristina Felea-Baubec³

Ana Dobreanu⁴

Pe parcursul anului 2017, evoluția instituției a fost pozitivă și conformă cu politicile culturale la nivel național și cu strategia culturală a Ministerului Culturii și Identității Naționale. În acest sens, instituția a atins rezultate bune, iar în unele privințe remarcabile, în domeniul cercetării, dezvoltării, conservării, restaurării și valorificării patrimoniului, precum și în cel al educației muzeale.

Astfel, numărul beneficiarilor direcți în anul 2017 a fost de **9.081**. *S-a observat o creștere importantă a numărului de vizitatori cu **2493 persoane** în anul 2017 față de anul 2016.* Dinamica creșterii numărului de beneficiari indirecti în 2016 și 2017 a fost următoarea: **anul 2016 = 16.475; anul 2017 = 18255**. *Se observă o creștere importantă a numărului de beneficiari indirecti cu*

1780 în anul 2017 față de anul 2016. Creșterea numărului de beneficiari s-a datorat, în cea mai mare parte, activităților organizate în afara spațiilor muzeului – în școli, alte muzee, universități etc.

Pentru a spori vizibilitatea muzeului în rândul unui public potențial care nu este în mod frecvent atras de evenimente/organizații culturale, dar care este activ din punct de vedere participativ, MNCR a făcut eforturi pentru a le înlesni participarea la un număr mare de activități cu caracter artistic, sportiv, serate muzicale și manifestări cultural-tradiționale (zile de comune, festivaluri artistice etc).

În anul 2017, conform notificărilor primite, s-au efectuat controale din partea Camerei de Conturi Covasna și a Inspectoratului Teritorial de Muncă Covasna.

¹ Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sf. Gheorghe, valer.kavruk@mncr.ro

² Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sf. Gheorghe, buzealuci@yahoo.com

³ Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sf. Gheorghe, feleacristina@gmail.com

⁴ Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sf. Gheorghe, ana_dobreanu_6@yahoo.com

Controale efectuate la MNCR în anul 2017 – a fost o singură acțiune de control, mai exact:

Nr. crt.	Unitatea de control	Nr. si data documentului de control	Obiectul controlului	Măsuri dispuse de organul de control	Măsuri întreprinse de MNCR
1	Camera de Conturi Covasna	Delegatia 2286 si 2285 din 12.10.2017	Auditul performanțelor cu privire la protejarea patrimoniului cultural național al României, factor determinant al păstrării integrității și identității naționale în perioada 2010-2016	Cele menționate raportul de control nr. 2080/22.11.2017	Conform raportului de control la termenele dispuse

Rezultatele controalelor efectuate în anul 2017:

Urmare auditului de performanță efectuat de către Camera de Conturi Covasna, au fost reținute o serie de deficiențe conform scrisorii Camerei de Conturi Covasna nr.2621/04.12.2017, înregistrată la entitate sub nr. 2180/06.12.2017 pentru perioada 2010–2016 și care sunt aceleași și pentru anul 2017. S-a constatat nerespectarea prevederilor Ordinului nr. 2.035/2000 pentru aprobarea Normelor metodologice privind evidența, gestiunea și inventarierea bunurilor culturale deținute de muzee, colecții publice, case memoriale, centre de cultură și alte unități de profil, completat de Ordinul Ministerului Culturii nr. 2371/2008, cu modificările și completările ulterioare, astfel:

- Nepunerea de acord a Inventarului patrimoniului cultural mobil întocmit de Institutul Național al Patrimoniului cu evidența tehnico–operativă și contabilă a Muzeului;
- Neevaluarea tuturor bunurilor mobile din patrimoniul cultural național în conformitate cu reglementările legale;
- Neluarea măsurilor pentru inventarierea tuturor bunurilor culturale aflate în administrarea Muzeului potrivit Registrului pentru evidența analitică a bunurilor culturale.

La nivelul MNCR s-au declanșat procedurile pentru punerea în practică a recomandărilor formulate prin Scrisoarea Camerei de Conturi Covasna nr. 2621/04.12.2017, înregistrată la entitate sub nr. 2180/06.12.2017, cu termen de implementare până la data de 29.06.2018, mai exact:

1. În luna decembrie 2017 au fost încheiate 2 contracte în ceea ce privește expertizarea patrimoniului în vederea clasării. Pentru asigurarea remunerației expertizei de specialitate, în bugetul MNCR pe anul 2018 a fost prevăzută suma de 10.000 de lei;
2. În luna decembrie 2017, au fost evaluate 116 bunuri culturale mobile din patrimoniul MNCR. Estimăm că în cursul anului 2018 vor fi evaluate circa 4000 de bunuri culturale mobile;
3. Au fost analizate și evaluate 1008 bunuri culturale mobile din patrimoniul MNCR. De asemenea sunt propuse spre evaluare 171 de bunuri culturale mobile din patrimoniul MNCR. Urmează a fi completate toate informațiile necesare și predate pentru înregistrarea în evidența contabilă în perioada imediat următoare;
4. Urmează a se demara inventarierea tuturor bunurilor culturale aflate în ad-

ministrarea MNCR, după stabilirea comisiei, a responsabilităților și a perioadei optime de desfășurare.

Pe tot parcursul anului 2017 instituția a căutat să utilizeze în mod cât mai eficient mijloacele financiare oferite de autoritate sub formă de subvenție (valoarea totală a subvențiilor acordată muzeului pe parcursul anului 2017 a fost de **1.509.860** lei). Din această sursă au fost acoperite nevoile strict necesare: salarii, cheltuieli curente, proiecte culturale prevăzute de planuri minimale anuale.

În anul 2017 valoarea totală a BVC al instituției este de – 1.844.000 lei, din care încasat **1.783.363 lei**, din care:

- Subvenția de la bugetul de stat – 1528000 / încasat **1509860** lei,
- Venituri proprii realizate – 39000 / încasat **39.040** lei,
- Fonduri atrase – 277000 / încasat **234.463** lei.

Veniturile proprii în anul 2017 s-au realizat din:

- Vânzare de bilete – 11.394,00 lei,
- Vânzare cărți – 446,00 lei,
- Prestări servicii – 27.200,00 lei (Studiul istorico-arheologic pentru PUG Comuna Dobârlău, Jud. Covasna 5.000,00 lei; Supraveghere arheologică la Toplița, jud. Harghita – 1.800,00 lei; Supraveghere arheologică la Zoltan / AXON – 400 lei; studiu Profi Rom Food – 6000 lei; Studiul istorico-arheologic pentru PUG Sita Buzăului, Jud. Covasna 8.000,00 lei; Studiu pt. Universitatea Iasi- 6.000 lei).

Fondurile atrase în anul 2017 au venit din două surse:

- **PCE-UEFISCDI** – 276.287,00 lei – din care încasat 234463 lei; Finanțarea nerambursabilă acordată în urma unui concurs de proiecte, pentru implementarea proiectului de cercetare *Sud-estul Transilvaniei în perioada romană târzie: identități, interacțiune și integrare după părăsirea Daciei romane*.

• **Ministerul Culturii și Identității Naționale** – 90.000,00 lei

Finanțarea distinctă a *Programului Național Limes* (sector estic).

Astfel, mijloacele financiare obținute din fonduri suplimentare și venituri proprii, în raport cu subvenție acordată de ordonatorul principal de credit, a reprezentat în perioada raportată cca. **18,19%**.

Instituția, prin respectarea prevederilor legale și prin managementul proactiv, a utilizat mijloacele financiare strict pentru destinațiile pentru care au fost obținute și cu eficiență maxim posibilă.

Obiectivul general al instituției îl constituie *cercetarea, conservarea, valorizarea și integrarea patrimoniului cultural din arealul Carpaților Răsăriteni în serviciile culturale și educaționale, precum și în dezvoltarea științifică în domeniul sociouman, pe plan regional, național și internațional*.

Obiective specifice ale instituției sunt:

- Identificarea, cercetarea, documentarea și dezvoltarea patrimoniului arheologic, etnografic, artistic, istorico-documentar și memorialistic din arealul Carpaților Răsăriteni;
- Conservarea, restaurarea și evidența științifică a patrimoniului arheologic, etnografic, istorico-documentar și memorialistic din arealul Carpaților Răsăriteni;
- Interpretarea, expunerea publică și introducerea în circuitul științific a patrimoniului arheologic, etnografic, artistic, istorico-documentar și memorialistic din arealul Carpaților Răsăriteni, în scopul punerii acestuia în slujba progresului științific, educației și încântării publicului.

PROGRAME ȘI PROIECTE IMPLEMENTATE ÎN ANUL 2017

► Program: *Conservarea patrimoniului muzeal*

1. Proiect: Asigurarea permanentă a microclimatului optim în spațiile de păstrare și expunere a bunurilor muzeale aflate în patrimoniul MNCR. Lider de proiect: M. Mureșan. Echipa: L. Dănilă, E. Filip, F. Herțeg, I. Sas.

Activități în cadrul proiectului:

- Monitorizarea periodică a regimului termic în depozite și săli de expoziție
- Monitorizarea periodică a umidității în depozite și săli de expoziție
- Ajustarea regimului termic în depozite și săli de expoziție
- Ajustarea gradului de umiditate în depozite și săli de expoziție.

Rezultate:

- Un Registru de Monitorizare microclimat spații MNCR
- Menținerea regimului termic în spațiile de păstrare și expunere a patrimoniului conform normelor metodologice de conservare, pe suprafața de 624 mp.
- Menținerea gradului de umiditate în spațiile de păstrare și expunere a patrimoniului conform normelor metodologice de conservare.
- *Jurnal de Monitorizare a microclimatului* în spațiile de depozitare și expunere a patrimoniului muzeal, privind regimul termic.
- *Jurnal de Monitorizare a microclimatului* în spațiile de depozitare și expunere a patrimoniului muzeal, privind gradul de umiditate.

2. Proiect: Tratamente curative periodice aplicate obiectelor etnografice din lemn, textile și metal aflate în patrimoniul MNCR

Lider de proiect: M. Mureșan. Echipa: L. Dănilă, E. Filip.

Activități:

- Desprăfuirea obiectelor etnografice din lemn, textile și metal
- Aerisirea obiectelor etnografice textile
- Tratarea obiectelor etnografice textile păstrate în depozit cu naftalină
- Tratarea obiectelor etnografice textile aflate în spații expoziționale cu insecticid pentru tratamentul rezidual al suprafețelor – K-OTHRINE
- Tratarea obiectelor de metal cu Feruginol.

Rezultate:

- 898 obiecte etnografice textile tratate aflate în depozit
- 77 obiecte etnografice textile din expoziție
- 24 obiecte de metal.

3. Proiect: Tratamente curative periodice aplicate bunurilor imobile de lemn (case, moară, anexe ș.a.)

Activități:

- Desprăfuirea moară și găbănaș de lemn
- Tratarea părților de metal cu Feruginol.

Rezultate:

- 2 construcții de lemn tratate care sunt demontate pe componente și aflate în depozitul MNCR.

4. Proiect: Conservarea preventivă a bunurilor arheologice din metale în patrimoniul MNCR

Lider de proiect: M. Mureșan. Echipa: L. Dănilă, E. Filip.

Activități:

- Curățirea mecanică a 355 obiecte arheologice de metal (fier, cupru, bronz, argint)
- Aplicarea soluțiilor anticorozive la 355 obiecte arheologice de metal.

Rezultate principale ale proiectului:

- 355 obiecte arheologice de metal (fier, cupru, bronz, argint) tratate preventiv

5. Proiect: Conservarea preventivă a bunurilor etnografice din textile aflate în patrimoniul MNCR

Activități:

- Curățirea mecanică a 975 obiecte textile aflate în depozitul MNCR.
 - Aplicarea soluțiilor 975 obiecte textile
- Rezultate principale ale proiectului:
- 975 obiecte textile tratate preventiv.

6. Proiect: Conservarea invazivă a bunurilor etnografice din lemn aflate în patrimoniul MNCR

Activități:

- Curățirea mecanică a 555 obiecte arheologice de lemn
 - Aplicarea soluțiilor anticorozive la 555 obiecte etnografice de lemn
- Rezultate principale ale proiectului:
- 555 obiecte etnografice de lemn tratate preventiv.

7. Proiect: Desalinizarea și stabilizarea artefactelor de lemn descoperite în situri arheologice de exploatare a sării și aflate în patrimoniul MNCR.

Activități:

- Desalinizare a 87 obiecte arheologice din lemn descoperite în medii saline.
- Monitorizarea stării de conservare la laboratorul de conservare din Suceava
- Imersarea în apă distilată circulatorie, în cuve speciale, a 87 de obiecte arheologice din lemn descoperite în medii saline

Rezultate principale ale proiectului:

- 87 obiecte arheologice de lemn desalinizate descoperite în medii saline

Valorificarea rezultatelor:

- 87 fișe conservare completate înainte de aplicarea procesului de desalinizare
- Consolidarea obiectelor de lemn desalinizate prin impregnarea cu PEG (percloretilenglicol).

► Program Expoziții

8. Proiect expozițional: Expoziția României din fostele scaune secuiești și Marea Unire (Elaborarea proiectului expozițional). Lider de proiect: A. Dobreanu. Echipa de proiect: D. Dobreanu.

Activități:

- Stabilirea obiectivelor generale și derivate și a publicului țintă
- Documentarea istorică în biblioteci și arhive
- Selectarea documentelor și imaginilor din patrimoniul MNCR și din alte instituții care administrează patrimoniul relevant pentru tema expoziției.
- Analiza principalelor formule de promovare a expoziției integrate programului național – Centenar.
- Estimare buget - defalcăt pe categorii de activități și resurse.

Rezultate:

- Copierea de documente, texte și materiale pentru componenta ilustrativă a expoziției din arhivele județelor Covasna, Harghita și Mureș
- Pregătire și adaptare texte explicative pentru publicul/ grupul țintă.
- Traducerea de materiale din limba maghiară din presa vremii.

9. Proiect expozițional: Expoziția Mica Unire de la 24 ianuarie 1859 (Realizarea expoziției temporare). Lider de proiect: A. Dobreanu. Echipa de proiect: D. Dobreanu.

Activități:

- Tipărirea și etalarea exponatelor foto-documentare
- Vernisarea expoziției
- Activități complementare (proiecții Power Point, activități interactive)

Rezultate principale ale proiectului:

- O expoziție temporară
 - O prezentare Power Point
- Perspective de valorificare pe termen mediu
- Itinerarea expoziției în școlile din Miercurea Ciuc și din județul Harghita.

10. Proiect expozițional: *Pe urmele dacilor din estul Transilvaniei. O călătorie virtuală în trecut (Realizarea imaginilor pentru expoziția virtuală).*

Activități în 2017:

- Documentarea arheologică de teren în siturile dacice din estul Transilvaniei
- Realizarea unui portofoliu media reprezentativ pentru fenomenul reconstituirilor istorice (reenactment axat pe perioada epocii dacice) prin organizarea unei ședințe foto video cu un grup profesionist de reconstituire istorică, selectare de costume, echipamente, scene de combat.
- Realizarea unor materiale artistice de grafică digitală cu tematici de reconstituiri istorice reprezentative pentru epoca dacică din estul Transilvaniei (reconstituiri de peisaj, de port și de structuri) pornind de la elemente arheologice concrete – situri, artefacte.
- Identificarea formatului și achiziționarea platformei pentru dezvoltarea aplicației media online

Rezultate:

- Set de imagini, fotografii (inclusiv panoramice) și filme aeriene cu siturile dacice și zonele adiacente lor de la: Merești, Bădeni, Covasna, Cece-Sanzieni, Bixad, Biborțeni, Piatra Detunată).
- Set de imagini (1770) și filme de înaltă rezoluție cu 18 personaje în costum și echipamente reconstituite pornind de la indicii arheologice și iconografice
- Set de schițe și desene artistice de reconstituire istorică (peisajul afe-rent cetății de la Merești, exemple de construcții defensive, reconstituiri de port feminin pornind de la tezaurele descoperite în zonă)

Activități în 2018:

- Completarea platformei în mediul online
- Realizarea unui material media integrator (de tip tur virtual) ce poate fi

prezentat în muzeu, în cadrul lecțiilor deschise ori poate fi publicat online.

Responsabili: M. M. Ștefan. Echipa: D. Ștefan.

11. Proiect: *Granița de est a Provinciei Dacia (Itinerarea expoziției)*

Lider de proiect: A. Popa. Echipa de proiect: A. Chiricescu, D. Buzea, C. Baubec-Felea.

În anul 2017, Expoziția a fost itinerată la Școla Gimnazială „Mikes Kelemen” din Zagon, jud. Covasna, cu prezentare în limbile română și maghiară.

Activități:

- Etalarea exponatelor
- Organizarea vernisajului expoziției
- Ghidaj și lecție deschisă adaptată segmentelor de vârstă din cadrul publicului țintă
- Aplicarea chestionarelor de evaluare a gradului de satisfacție

Rezultate principale ale proiectului:

- O expoziție temporară formată din placate A0 – bilingvă, color și texte explicative
- Joc interactiv
- Un chestionar de evaluare

Perspective de valorificare pe termen scurt:

- Itinerarea expoziției la Școala Gimnazială Barcani (noiembrie 2017).

12. Proiect: *Apele minerale din sud-estul Transilvaniei* (Itinerarea expoziției).

Lider de proiect: A. Dobreanu. Echipa de proiect: F. Bănică, C. Baubec-Felea. Expoziția reunește documente și fotografii referitoare la exploatarea apei minerale, în secolul al XX-lea și începutul secolului al XXI-lea în aria geografică vizată. În anul 2017 expoziția a fost itinerată în mai multe școli din județul Harghita.

Activități:

- Etalarea exponatelor
- Organizarea vernisajului expoziției
- Ghidaj adaptat segmentelor de vârstă din cadrul publicului țintă

- Aplicarea chestionarelor de evaluare

Rezultate principale ale proiectului:

- O expoziție temporară formată din placate A0 – color și texte explicative
- O prezentare Power Point
- Un chestionar de evaluare

Perspective de valorificare pe termen mediu:

- Itinerarea expoziției în școlile din Miercurea Ciuc și din județul Harghita
- Itinerarea expoziției în stațiunile balneare din Covasna și Harghita.

13. Proiect expozițional: ZBOR - Ziduri, Bastioane, Orașe, Ruine – Mai aproape de cetățile dacice din sud-estul Transilvaniei. Responsabil: M.M. Ștefan. Echipa: D. Ștefan, D. Buzea, E. Filip, L. Dănilă, M. Mureșan, M. Domboși.

Expoziția aduce în fața publicului, pentru prima dată, imagini aeriene spectaculoase ale „cuiburilor de vulturi” construite în trecut de daci pe marginile înalte ale depresiunilor din estul Transilvaniei, modele digitale ale fortificațiilor, precum și reconstituiri grafice ale siturilor.

Vizitatorii pot vedea expuse numeroase piese arheologice din patrimoniul MNCR, descoperite în ultimii ani, cu ocazia cercetărilor arheologice, în 3 importante situri din a doua epocă a fierului din sud-estul Transilvaniei: așezarea și cimitirul de la Olteni – *Cariera de nisip (2001-2005)*, zona de cult de la Reci – *Dobolyka (2015)* și centrul de putere fortificat de la Covasna – *Cetatea Zânelor*, jud. Covasna (1998-2009).

Activități:

- Etalarea exponatelor
 - Organizarea vernisajului expoziției
 - Ghidaj adaptat segmentelor de vârstă din cadrul publicului țintă
 - Aplicarea chestionarelor de evaluare
- Rezultate principale ale proiectului:
- O expoziție temporară formată din placate A0 – color și texte explicative, filme de prezentare și 113 exponate

cu piese arheologice de la Olteni, Reci și Covasna.

- Un chestionar de evaluare

Perspective de valorificare pe termen scurt:

- Itinerarea expoziției în stațiunea balneară din Covasna cu ocazia evenimentului cultural Ziua Cetății Zânelor, ediția a III-a 2018.

► Program: **Cercetarea patrimoniului arheologic aflat în administrarea MNCR**

14. Proiect de cercetare: Așezarea culturii ceramicii liniare de la Olteni – Nisipărie, jud. Covasna (Etapa 1). Perioada: pe parcursul anului 2017. Loc de desfășurare: sediul central al MNCR și satul Olteni, com. Bodoc, jud. Covasna.

Activități:

- Sistematizarea documentației științifice de teren din anii 2005 – 2012
- Prelucrarea științifică primară a materialului neolitic

Rezultate:

- Planul topografic al sitului cu încadrarea a 20 complexe neolitice

Valorificarea rezultatelor proiectului în cursul anului 2017:

- D. Buzea, *Raport preliminar pentru Revista Angvstia*.

Perspective de valorificare pe termen scurt (2017-19):

- În lunile septembrie și octombrie 2017, împreună cu profesorul dr. Thomas Saile (Universitatea din Regensburg, Germania), expert în cercetarea culturii LBK, vor fi efectuate cercetări mai amănunțite
- Elaborarea și publicarea monografică a raportului final de cercetare.

Lider de proiect: D. Buzea.

15. Proiect de cercetare: Vestigiile din epoca bronzului de la Păuleni-Ciuc - Dâmbul Cetății, jud. Harghita. Lider de proiect: V. Kavruk. Echipa: D. Buzea, D. Ștefan, M.M. Ștefan.

Activități:

- Cercetarea aeriană a sitului Păuleni-Ciuc
- Măsurători de tomografie de rezistivitate electrică peste valul și șanțurile așezării
- Măsurători de susceptibilitate magnetică la est de sit pe suprafața de cca. 1 ha.
- Documentare fotografică de la sol a sitului

Rezultate:

- Planul topografic al sitului
- profile de tomografie de rezistivitate electrică în sectorul vestic și nordic al sitului
- plan magnetometric în sectorul nord-vestic al sitului (suprafața 60x30 mp)
- Prospect Raportul de cercetare privind vestigiile din epoca bronzului de la Păuleni.

Valorificarea rezultatelor în cursul anului 2017:

- V. Kavruk, D. Ștefan, D. Buzea, M.M. Ștefan, *Situl arheologic Păuleni-Ciuc-Dâmbul Cetății*, la Consiliul Științific al MNCR, 5 februarie 2017, Sf. Gheorghe.

Perspective de valorificare pe termen scurt (2017):

- Elaborarea și publicarea Raportului de cercetare privind vestigiile din epoca bronzului de la Păuleni, în Revista *Angvstia* sub forma unui articol de cca. 60 pagini.

16. Proiect de cercetare de cabinet: *Epoca bronzului târziu din Valea Oltului Superior în lumina cercetărilor efectuate de MNCR în anii 1996-2016 (Etapa 1)*. Lider de proiect: V. Kavruk. Echipa: D. Buzea, D. Ștefan, M.M. Ștefan, Al. Popa, J. Puskas.

Activități:

- Analiza metalografică a 31 de artefacte de bronz de la situl Zoltan – *screening* de masă al compoziției chimice a pieselor de bronz. Spectrometrie de fluorescență cu raze „X” cu energie

dispersivă (*Energy Dispersive X-ray Fluorescence Spectrometry* (Al. Popa)

- Cercetarea a 283 de artefacte din materii dure de origine animală (MDA) (V. Kavruk, C. Beldiman, D. Buzea)
- Realizarea materialului ilustrativ pentru contextele și artefactele cercetate (V. Kavruk, D. Buzea și Puskas)
- Sistematizarea documentației științifice (V. Kavruk)
- Elaborarea prospectului monografiei sitului (V. Kavruk)

Rezultate:

- Expertiza tehnologică a artefactelor de MDA descoperite la Zoltan
- Componenta aliajului a 31 de obiecte de bronz descoperite la Zoltan
- Arhiva științifică a documentației științifice privind cercetările efectuate la situl de la Zoltan
- Documentarea și realizarea planșelor/figurilor grafice pentru complexe cercetate în perioada 1996-2001 (44 de gropi „menajere” cu planuri și profile).
- Prospectul Monografiei arheologice a sitului

Perspective de dezvoltare pe termen scurt (2017-2018):

- Elaborarea și publicarea unui articol privind locuirea din epoca bronzului târziu din situl arheologic Zoltan (2017)
- Publicarea monografiei arheologice Zoltan (2018)

Perspective pe termen mediu (2019-2020):

- Prelucrarea științifică a loturilor de materiale din epoca bronzului târziu de la Jigodin și Olteni
- Elaborarea lucrării monografice *Epoca bronzului târziu în Valea Oltului Superior*
- Integrarea rezultatelor cercetării într-o expoziție tematică.

17. Proiect de cercetare de cabinet: *Instalații și unelte preistorice și medievale de lemn descoperite la Băile Figa*

(jud. Bistrița-Năsăud) în anii 2013-2016.

Proiect aflat în curs de desfășurare cu termen de finalizare sfârșitul anului 2017. Lider de proiect: V. Kavruk. Echipa: D. Ștefan, M.M. Ștefan, D. Buzea.

Activități:

- Realizarea documentației științifice (catalog și fișe analitice)
- Fotografierea artefactelor la rezoluție mare
- Desenarea și reconstituirea grafică a artefactelor

Rezultate intermediare:

- 87 de fișe analitice de artefacte.
- 300 fotografii de rezoluție mare
- 87 desene grafice

Perspective de dezvoltare: până la sfârșitul anului 2017, proiectul va fi finalizat

Perspective de valorificare pe termen scurt (2017-18):

- Elaborarea și publicarea unui articol științific
- Integrarea rezultatelor cercetării în proiectul unei expoziții tematice.

Perspective de valorificare pe termen mediu (2019 - 2021):

- Integrarea rezultatelor într-un studiu monografic asupra sitului arheologic Băile Figa.

18. Proiect de cercetare de cabinet: *Așezarea dacică de la Reci-Dobolyka, jud. Covasna* (prelucrarea științifică a patrimoniului rezultat din săpăturile preventive efectuate în anul 2015).

Lider de proiect: M.M. Ștefan. Echipa: D. Buzea, D. Ștefan, Al. Popa.

Activități 2017:

- Realizarea catalogului ilustrat al complexelor (foto, desen, descriere, piese speciale descrise organizate pe complexe) asociat planului general
- Redactarea unui articol sintetic pentru revista *Angvstia*

Rezultate intermediare:

- Catalog ilustrat al complexelor

- Baza de date a complexelor georeferențiată

- Articol sintetic pentru revista *Angvstia*: M.M. Ștefan, D. Buzea, J. Puskas, *Cercetările preventive în situl din epoca fierului de la Reci Dobolyka, jud. Covasna. Raport preliminar*

Perspective de valorificare pe termen scurt:

- Redactarea finală a monografiei cercetărilor din 2015.

19. Proiect de cercetare de cabinet: *Sud-estul Transilvaniei în perioada post-romană (Etapa 1)*

Lider de proiect: Al. Popa. Echipa: D. Buzea

Activități:

- Achiziționarea de coordonate geospațiale în format GPS a siturilor post-romane de pe valea Oltului și Râului Negru
- Digitizarea Planului General al sitului Olteni cu complexele din perioada postromană;
- Sistematizarea bazei de date cu fotografii pentru fiecare complex (360 de complexe);
- S-au realizat fișe (text descriere, desen plan și profil, reconstituire grafică) pentru 250 de fragmente ceramice postromane din 2 locuințe.
- Dezvoltarea și testarea bazei de date pentru prelucrarea materialului arheologic descoperit în situl de la Olteni „Cariera de Nisip”, integrarea bazei de date în sistem GIS.

Rezultate intermediare:

- Plan general al complexelor din perioada postromană de la Olteni
- Al. Popa, D. Buzea, *Stadiul cercetărilor vestigiilor arheologice din perioada postromană de la Olteni*, Comunicarea științifică la Ședința Consiliului Științific al MNCR, 5 februarie 2017, Sf. Gheorghe-Arcuș.

Perspective de dezvoltare:

- Din 01.09.2017 acest proiect va fi integrat într-un proiect mai mare finanțat de UEFISCDI

Perspective de valorificare pe termen scurt (2018-2019):

- Elaborarea și publicarea unui Raport monografic al sitului Olteni.
- Integrarea rezultatelor cercetării într-un proiect expozițional privind sud-estul Transilvaniei în epoca postromană.

► **Program: Cercetarea Siturilor arheologice-cheie din estul Transilvaniei**

20. Proiect de cercetare: Situl arheologic fortificat de la Coldău-Varbă (jud. Bistrița-Năsăud) Planificat pentru toamnă.

Lider de proiect: V. Kavruk. Echipa: Al. Popa, D. Ștefan, M.M. Ștefan

Activități planificate:

- Sistematizarea și corelarea datelor existente privind integrarea sitului în peisajul natural și arheologic al Bazinului Someșului Mare.
- Corelarea rezultatelor săpăturilor arheologice efectuate în anii 1960 și a cercetărilor noninvazive (geofizice și geospațiale) efectuate în anii 2013 – 2016.

21. Proiect de cercetare de teren: Situl eneolitic Aninoasa – La Șezut, jud. Covasna (așezarea deschisă Cucuteni-Ariușd)

Lider de proiect: D. Buzea. Echipa: Al. Popa, D. Ștefan, M.M. Ștefan

Activități:

- Achiziționarea de coordonate geospațiale în format GPS în zona sitului
- Recoltare de material arheologic descoperit la suprafața terenului
- Identificarea în teren și delimitarea sitului eneolitic
- Cercetări de suprafață în proximitatea sitului

• Documentare fotografică aeriană de la joasă altitudine

- Cercetare magnetometrie
- Cercetare k-metrie – etapă preliminară

Rezultate:

- Ortofotograma sitului
- Model digital al suprafeței terenului
- Imagini aeriene oblice și perpendiculare ale sitului și microregiunii
- Filmări aeriene de documentare de mare rezoluție
- Schița topografică a sitului
- Harta magnetometrică a unei zone din sit
- Harta cu delimitarea sitului pe baza măsurătorilor de susceptibilitate magnetică.

Perspective de valorificare pe termen scurt (2018-2019):

- Elaborarea și publicarea unui articol științific în care va fi prezentat stadiul cercetărilor noninvazive din acest sit.

22. Proiect de cercetare de teren Situl arheologic Zoltan-Nisipărie, com. Ghidfalău, jud. Covasna. Lider de proiect: V. Kavruk. Echipa: D. Buzea, D. Ștefan, M.M. Ștefan, Al. Popa.

Activități:

- Cercetarea aeriană a sitului Zoltan - Nisipărie
- Măsurători de susceptibilitate magnetică pe suprafața sitului și în zona de nord a acestuia
- Măsurători k-metrice pe sit și la nord de acesta
- Documentare fotografică de la sol a sitului
- Elaborarea prospectului *Raportului monografic de cercetare*.

Rezultate:

- Planul topografic al sitului
- Plan magnetometric în sectorul nord-vestic al sitului (suprafața 60x30 mp)
- Prospect: Raportul monografic.

Valorificarea parțială a rezultatelor în cursul anului 2017:

- V. Kavruk, D. Ștefan, D. Buzea, M.M. Ștefan, *Situl arheologic Zoltan*, la Consiliul Științific al MNCR, 5 februarie 2017, Sf. Gheorghe.

Perspective de valorificare pe termen scurt (2018):

- Articol în Revista *Angvstia* în care sunt prezentate rezultatele cercetărilor și investigațiilor noninvazive (Al. Popa, D. Ștefan).
- Elaborarea și publicarea Raportului monografic al sitului.

23. Proiect de cercetare noninvazivă de teren: *Situl arheologic Merești – Dâmbul Pipașilor*, jud. Harghita (a doua epocă a fierului: cultura dacică)

Activități:

- Identificarea în teren și delimitarea sitului din a doua epocă a fierului
- Cercetări de suprafață în proximitatea sitului
- Ridicarea topografică a sitului folosind instrumente topo-geodezice
- Documentare fotografică aeriană de la joasă altitudine
- Documentare fotografică de la sol a sitului
- Testarea răspunsului magnetic al solului în zona sitului.

Rezultate:

- ortofotografia sitului
- model digital al suprafeței terenului
- imagini aeriene oblice și perpendiculare ale sitului și microregiunii
- filmări aeriene de documentare de mare rezoluție
- schița topografică a sitului
- profile altimetrice ale sitului și zonelor adiacente
- hărți ale microregiunii

Perspective de valorificare pe termen scurt:

- Materialele grafice, hărțile, imaginile vor fi folosite în cadrul expoziției virtuale *Pe urmele dacilor din estul Transilvaniei*

- Susținerea prezentării : *Living at extremes during the end of the Iron Age. The case of Dacian tribes in Eastern Transylvania* (D. Ștefan, M. Ștefan) în cadrul celui de-al 13-lea Congres Internațional de Tracologie de la Kazanlak (3-7 septembrie 2017)

Perspective de continuare pe termen mediu:

- Realizarea unor investigații geofizice în zona Dâmbul Pipașilor-Șanțul Tătarilor
- Continuarea cartării siturilor arheologice din zona Cheilor Vîrghișului
- Realizarea unui proiect de cercetare și valorificare culturală a microregiunii Cheilor Vîrghișului (semnalizări de sit, hărți tematice, catalog, evenimente culturale etc).

24. Proiect de cercetare noninvazivă de teren: *Situl arheologic Bădeni*, jud. Harghita (a doua epocă a fierului: cultura dacică)

Activități:

- Identificarea în teren și delimitarea sitului
- cercetări de suprafață în proximitatea sitului
- măsurători de susceptibilitate magnetică
- documentare fotografică aeriană de la joasă altitudine
- documentare fotografică de la sol a sitului
- Identificarea traseului unui posibil drum roman de graniță.

Rezultate:

- ortofotografia sitului
- model digital al suprafeței terenului
- imagini aeriene oblice și perpendiculare ale sitului și microregiunii
- filmări aeriene de documentare
- schița topografică a sitului
- profile altimetrice ale sitului și zonelor adiacente
- hărți ale microregiunii.

Perspective de valorificare pe termen scurt:

- Materialele grafice, hărțile, imaginile vor fi folosite în cadrul expoziției virtuale *Pe urmele dacilor din estul Transilvaniei*
- Susținerea prezentării *Living at extremes during the end of the Iron Age. The case of Dacian tribes in Eastern Transylvania* (D. Ștefan, M. Ștefan) în cadrul celui de-al 13-lea Congres Internațional de Tracologie de la Kazanlak (3-7 septembrie 2017)

Perspective de continuare pe termen mediu:

- Stabilirea unui parteneriat de colaborare cu Muzeul din Odorhei
- Continuarea cercetărilor noninvazive în scopul lămuririi existenței siturilor preistorice
- Fiind vorba de un ansamblu de situri din mai multe epoci, concentrate într-o microregiune cu valențe strategice, dar semnificative și din punct de vedere al resurselor de sare, cercetările de la Bădeni pot fi incluse într-un program complex de cercetări la nivel microregional.

25. Proiect de cercetare noninvazivă de teren: Situl arheologic Bixad – Cetatea Vapa, jud. Covasna (a doua epocă a fierului: cultura dacică)

Activități:

- Identificarea în teren și delimitarea sitului
- Cercetări de suprafață în proximitatea sitului
- măsurători de susceptibilitate magnetică în sit și în exterior
- documentare fotografică aeriană de la joasă altitudine în condiții de vegetație minimă
- documentare fotografică de la sol a sitului.

Rezultate:

- ortofotografia sitului
- model digital al suprafeței terenului

- imagini aeriene oblice și perpendiculare ale sitului și microregiunii
- filmări aeriene de documentare
- schița topografică a sitului
- profile altimetrice ale sitului și zonelor adiacente
- hărți ale microregiunii

Perspective de valorificare pe termen scurt:

- Materialele grafice, hărțile, imaginile vor fi folosite în cadrul expoziției virtuale *Pe urmele dacilor din estul Transilvaniei*
- Susținerea prezentării *Living at extremes during the end of the Iron Age. The case of Dacian tribes in Eastern Transylvania* (D. Ștefan, M. Ștefan) în cadrul celui de-al 13-lea Congres Internațional de Tracologie de la Kazanlak (3-7 septembrie 2017).

Perspective de continuare pe termen mediu:

- Publicarea unui articol colectiv privind recente cercetări și colectări de material
- Realizarea unor miniforaje cu sondă în interiorul și exteriorul sitului pentru analiza stratigrafiei.

26. Proiect de cercetare noninvazivă de teren: Situl arheologic Biborțeni – Cetatea Tiburț, jud. Covasna (a doua epocă a fierului: cultura dacică)

Activități:

- Măsurători de tomografie de rezistivitate electrică peste fortificație
- Documentare fotografică aeriană de la joasă altitudine
- Documentare fotografică de la sol a sitului
- Măsurători ale conturului incintei cu GPS geodezic
- Identificarea materialelor arheologice descoperite de Szekely, aici în depozitul MNS și a celor documentare (materialele așa zis dacice sunt de fapt mai târzii, foarte probabil epocă postromană).

Rezultate:

- Ortofotografia sitului;
- Model digital al suprafeței terenului
- Imagini aeriene oblice și perpendiculare ale sitului și microregiunii
- Filmări aeriene de documentare
- Schița topografică a sitului
- Profile altimetrice ale sitului și zonelor adiacente
- Profil electric al fortificației

Perspective de valorificare pe termen scurt:

- Materialele grafice, hărțile, imaginile vor fi folosite în cadrul expoziției virtuale *Pe urmele dacilor din estul Transilvaniei*
- Susținerea prezentării *Living at extremes during the end of the Iron Age. The case of Dacian tribes in Eastern Transylvania* (D. Ștefan, M. Ștefan) în cadrul celui de-al 13-lea Congres Internațional de Tracologie de la Kazanlak, Bulgaria (3-7 septembrie 2017).

Perspective de continuare pe termen mediu:

- Continuarea investigațiilor geofizice
- Realizarea unor relevee de arhitectură (eventual fotogrammetric pe porțiunile de zid păstrate în elevație)
- Realizarea unor sondaje pentru înțelegerea stratigrafiei.

27. Proiect de cercetare noninvazivă de teren: Situl arheologic Sînzieni – Ceta-tea Cece, jud. Covasna (a doua epocă a fierului: cultura dacică)

Activități:

- Identificarea în teren și delimitarea sitului din a doua epocă a fierului
- Cercetări de suprafață în proximitatea sitului
- Documentare fotografică aeriană de la joasă altitudine
- Documentare fotografică de la sol.

Rezultate:

- imagini aeriene oblice și perpendiculare ale sitului și microregiunii

- hărți ale microregiunii.

Perspective de valorificare pe termen scurt:

- Materialele grafice, hărțile, imaginile vor fi folosite în cadrul expoziției virtuale *Pe urmele dacilor din estul Transilvaniei*
- Susținerea prezentării *Living at extremes during the end of the Iron Age. The case of Dacian tribes in Eastern Transylvania* (D. Ștefan, M. Ștefan) în cadrul celui de-al 13-lea Congres Internațional de Tracologie de la Kazanlak (3-7 septembrie 2017).

Potențialul sitului:

Dintre toate siturile fortificate cu vestigii din epoca dacică vizitate până în acest moment în județul Covasna, acesta are potențialul cel mai mare de a deveni un șantier pe termen mediu pentru epocă dacică relevant pentru MNCR, aflându-se totodată relativ aproape de Sf. Gheorghe. Este suficient de mic, dar spectaculos pentru a se preta unei cercetări scurte, dar cu rezultate. Poate fi inclus într-un circuit turistic, având zidurile de incintă bine păstrate.

Activități necesare pe viitor:

Cercetări geofizice. Măsurători topogeodezice. Releveu de arhitectură. Curățarea vechilor secțiuni ale lui Z. Szekely. Identificarea materialului săpat în anii 1970 în depozitele MNS. Clasarea sitului. Studii, articole. Excavații noi.

► Programul Educație Muzeală:

28. Proiect: *Dragobetele la Prima Școală Românească din Sf. Gheorghe*

Perioada: 20-26 februarie 2017. Loc de desfășurare: Prima Școală Românească din Sf. Gheorghe. Lider de proiect: F. Herțeg. Echipa de proiect: C. Felea-Baubec, E. Filip, L. Dănilă, M. Mureșan, M. Domboși.

Activități:

- Realizarea unui Power-Point despre sărbătoarea de Dragobete, cum era sărbătorit evenimentul în diferite regiuni ale României.

- Realizarea unui atelier de pictură pe piatră având ca temă sărbătoarea de Dragobete.

Rezultate principale ale proiectului:

- 1 Power-Point de prezentare „Dragobetele”
 - Un atelier de pictură pe piatră
- Beneficiari: 924.

29. Ateliere creative în cadrul proiectului „Tradiție și Modernitate, ediția a X-a”

Perioada de desfășurare: pe tot parcursul anului 2017

Lider de proiect: C. Felea-Baubec. Echipa de proiect: E. Filip, L. Dănilă, M. Mureșan, F. Herțeg, M. Domboși, A. Dobreanu, D. Dobreanu.

Activități:

- Asigurarea cadrului logistic (materiale, parteneriate, comunicate de presă, unelte etc.)
- Prezentarea tradiției Mărțișorului.
- Realizarea unui atelier de confecționare mărțișoare
- Ateliere de pictură pe piatră, pe vase ceramice și pe lemn.
- Ateliere de modelare manuală a lutului în unități școlare, la șezători, nedeie, Ziua Cetății Zânelor.

Rezultate principale ale proiectului:

- Power-Point de prezentare
- Ateliere creative
- Comunicate de presă și postări de promovare
- Raport de activitate

Valorificarea rezultatelor:

- Articole și comunicate în presa locală
- Perspective de valorificare pe termen scurt (2018):

- Organizarea unei expoziții cu mărțișoarele realizate în cadrul atelierelor desfășurate în anii anteriori pe care beneficiarii le-au lăsat la sediul MNCR.

Beneficiari: 2478

30. Proiect: Școala Altfel, ediția a IV-a
Perioada: 15-30 mai 2017. Octombrie-noiembrie 2017

Loc de desfășurare: toate sediile MNCR la Sfântu Gheorghe, Miercurea-Ciuc și Araci. Lider de proiect: C. Baubec-Felea și D. Dobreanu. Echipa de proiect: L. Dănilă, E. Filip, M. Mureșan, L. Cornea, M. Domboși, Fl. Herțeg, A. Dobreanu.

Activități:

- Vizite ghidate la toate sediile MNCR și MOMS
- Organizarea unor ateliere creative având ca punct de pornire elemente din patrimoniu MNCR.
- Organizarea unor jocuri creative legate de elementele costumului popular și de expozițiile de arheologie de la sediul MNCR și MOMS.
- Vizite ghidate la sediile MNCR și MOMS
- Ateliere creative și jocuri
- Proiecția filmelor documentare: „Fortificațiile dacilor în estul Transilvaniei” (MNCR 2010), „Granița de est a provinciei Dacia” (MNCR 2010), „ZBOR” (Ziduri. Bastioane. Orașe. Ruine-MNCR 2016).

Beneficiari: 2063

31. Proiect: Noaptea Muzeelor la MNCR, ediția a X-a

Perioada: 20.05.2017. Loc de desfășurare: sediul central MNCR, MOMS Miercurea Ciuc. Lider de proiect: C. Baubec-Felea și A. Dobreanu. Echipa de proiect: L. Cornea, M. Mureșan, E. Filip, L. Dănilă, M. Arseni, D. Dobreanu, D. Buzea.

Activități:

- Jocuri interactive și ateliere creative, pornind de la tematica expozițiilor
- Rezultate principale ale proiectului:

- 5 tipuri de ateliere creative
- 2 jocuri interactive

Beneficiari: 201.

32. Proiect: Ultimul clopoțel la Prima Școală Românească, ediția a III-a

Perioada: 16.06.2017. Locul de desfășurare: Prima Școală Românească, Sf. Gheorghe. Lider de proiect: L. Cornea. Echipa de proiect: C. Baubec-Felea, L. Dănilă, M. Macovei.

Activități:

- Ghidaj în punctul muzeal Prima Școală Românească
- Ateliere creative
- Atelierul „Povestim și desenăm cu Romulus Cioflec”
- Tipărirea diplomelor, promovare în mass-media a evenimentului.

Rezultate principale ale proiectului:

- Diplomă (2 variante pentru elevi și pentru profesor)
- Raport al proiectului
- O broșură tipărită

Număr participanți: 26.

► **Program: Lecții deschise la Muzeu**

33. În anul 2017 la MNCR s-au organizat 13 lecții deschise după cum urmează:

- 23.01.2017, Ana Dobreanu: „Unirea și Domnul ei” la Colegiul Național „Octavian Goga” și Școala Gimnazială „Liviu Rebreanu” din Miercurea Ciuc, jud. Harghita; 25.01.2017, Florin Herțeg: 24 ianuarie 1859 - Mica Unire, la Liceul Teoretic „Mircea Eliade” din localitatea Întorsura Buzăului, județul Covasna; 15.02.2017, V. Kavruk, *Arheologia sării în Transilvania și Maramureș*, la Muzeul de Istorie Turda, jud. Cluj; 20.02.2017, Al. Popa, *Granița de Est a Daciei Romane*, la Școala Gimnazială „Mikes Kelemen” din Zagon, jud. Covasna; 10.03.2017, Dan Ștefan: *Dacii din estul Transilvaniei*, Colegiul Național „O. C. Tăslăuanu” din Toplița, jud. Harghita; 18.03.2017, D. Ștefan: *Metode de cercetare noninvazive utilizate în arheologie*, la Universitatea București; 18.03.2017, Al. Popa: *Limesul roman și cercetarea noninvazivă*, la Universitatea București; 27.03.2017, D. Buzea: *Descoperiri arheolo-*

gice din sud-estul Transilvaniei, la Colegiul Tehnic Energetic „Remus Răduleț”, Brașov; 06.04.2017, Al. Popa: *Limesul roman și cercetarea non-invazivă*, la Universitatea din București; 13.04.2017, D. Buzea: *Descoperiri arheologice din sud-estul Transilvaniei*, la Școala Gimnazială Păpăuți, jud. Covasna; 23.05.2017, V. Kavruk, *Arheologia sării în Transilvania*, la Universitatea Valahia din Târgoviște; 06.06.2017, D. Buzea: *Fortificațiile dacilor din estul Transilvaniei*, la Școala Gimnazială „Avram Iancu” din Covasna, jud. Covasna; 27.11.2017, Ana Dobreanu: *Etapele Marii Uniri și desăvârșirea unității naționale*, la sediul MOMS din Miercurea-Ciuc.

34. Proiect: Joc și sport. De la tradiții la competiții

Lider de proiect: D. Buzea. Echipa de proiect: C. Baubec-Felea, F. Herțeg

Activități:

- Organizarea unor competiții de tenis de picior, tenis de câmp, oină, țurcă și participarea echipei MNCR la un campionat de baschet amator în județul Covasna; Selectarea voluntarilor care să facă parte din echipa MNCR.

Rezultate principale ale proiectului:

- 2 competiții la care a participat echipa MNCR.

Perspective de valorificare pe termen mediu (2018-2019):

- Continuarea activităților dedicate sportului și jocului tradițional prin organizarea unor competiții la nivel local și regional.

► **Program: Publicații**

35. Raport monografic de cercetare arheologică a sitului Reci – Dobolyka. Elaborarea și pregătire spre editare.

Raportul cuprinde sistematizarea, clasificarea, analizarea, reconstituirea, încadrarea cronologică și interpretarea patrimoniului arheologic rezultat din cercetările efectuate de MNCR - *Locuirea dacică în situl arheologic de la Reci-Dobolyka*

(jud. Covasna) în lumina cercetărilor efectuate în anii 2015-2016.

S-a realizat catalogul ilustrat al complexelor (foto, desen, descriere, piese speciale descrise organizate pe complexe) asociat planului general și baza de date de complexe în sistem GIS pentru cartarea automată a principalelor descoperiri.

Responsabil: Magdalena Ștefan

Echipa proiectului: Dan Buzea, Dan Ștefan

36. ANGVSTIA, Revista anuală a MNCR. Elaborarea și pregătire spre editare.

În cursul anului 2017, a fost editat numărul 20 al revistei anuale a MNCR, ANGVSTIA.

Acest număr este format din studii și articole științifice privind cercetările arheologice efectuate în arealul complexului Cucuteni-Ariușd-Tripolie, cultura arheologică, descoperiri atribuite epocii bronzului, cercetări geofizice, perioada postromană, un studiu arheozoologic de la Păuleni-Ciuc, precum și un studiu privind materiile dure animale din județul Galați.

Revista este publicată în limba română, cu rezumate în limba engleză și cuvinte cheie în română și engleză (ISSN 1454-8275).

Lider de proiect: MNCR

Redactor șef: dr. Valerii Kavruk,

Redactor responsabil: dr. Hab. Alexandru Popa.

Echipa proiectului: Ana Dobreanu, Dan Buzea, Magdalena Ștefan, Dan Ștefan

37. Caietele de la Araci / nr. 7-8 / 2017 Elaborarea și editarea.

Proiect editorial: Program editorial: **Caietele de la Araci / nr. 7-8 / 2017**

Activități: Selectarea materialelor; Stabilirea portofoliului; Corectarea materialelor primite de la cei 22 de autori.

Rezultate: Tipărirea numerelor 7 și 8 ale revistei.

Lider de proiect: L. Cornea. Echipa: C. Baubec-Felea.

► Program: Manifestări culturale 38. Ziua Culturii Române la Miercurea-Ciuc

Perioada: 16.01.2017. Locul de desfășurare: MOMS.

Activități:

- Asigurarea cadrului logistic și pregătirea parteneriatelor
- Omagierea a doi mari creatori de cultură „Eminescu-Vieru”
- Moment liric și artistic.

Perspective de valorificare pe termen mediu

- Continuarea activităților artistice cu Centenarul din anul 2018

Lider de proiect: A. Dobreanu. Echipa de proiect: D. Dobreanu.

Beneficiari: 105.

39. Masa rotundă "Prioritățile de cercetare a patrimoniului cultural în sud-estul Transilvaniei în anul 2017"

Perioada: 06 februarie 2017. Loc de desfășurare: Sfântu Gheorghe – Arcuș, jud. Covasna.

Au participat cercetători și muzeografi implicați în cercetarea patrimoniului cultural în sud-estul Transilvaniei, din Cluj, Brașov, Târgoviște, Sf. Gheorghe, Miercurea-Ciuc.

Activități: Prezentarea proiectelor realizate și a celor de perspectivă imediată, medie și lungă privind cercetarea patrimoniului cultural în sud-estul Transilvaniei. Discuții.

Rezultate: Recomandări privind stabilirea realistă a priorităților relevante pentru misiunea MNCR.

Lider de proiect: D. Buzea. Echipa: V. Kavruk, M.M. Ștefan, D. Ștefan, Al. Popa.

40. Scriitorul Romulus Cioflec la aniversarea a 135 de ani de la naștere.

Perioada: 29 martie 2017. Loc de desfășurare: Casa Memorială *Romulus Cioflec*. Lider de proiect: L. Cornea. Echipa: I. Sas, C. Baubec-Felea, D. Buzea, M. Macovei

Activități:

- Stabilirea programului
- Machetarea afis, program și diplome
- Vizitarea punctului muzeal
- Lecturarea unei opere a scriitorului Romulus Cioflec
- Activitatea „Poveste din poveste”

Rezultate:

- 2 diplome acordate
- 15 povestiri realizate de elevi.

Număr participanți: 16.

41. Serata literară „Rotonda de la Araci”.

Perioada: 8 iulie 2017. Loc de desfășurare: Prima Școală Românească, Sf. Gheorghe

Lider de proiect: L. Cornea. Echipa: L. Dănilă, C. Baubec-Felea.

Activități:

- Vizitarea punctului muzeal
- Lansarea revistei „Caietele de la Araci” nr. 7
- Dezbaterile „Memoria timpului trăit”
- Program artistic susținut de actrița Duța Guruianu și de eleva Alexandra Voiculescu

Număr participanți: 45.

► Programe distincte finanțate în totalitate din fonduri suplimentare:

42. Program: Programul Național Limes. Sectorul estic (finanțat în mod distinct de MCIN)

Cercetarea Limesului Daciei romane, sector Est: cercetarea arheologică și valorificarea rezultatelor acesteia în vederea realizării documentației pentru clasarea în LMI și Lista tentativă a Patrimoniului mondial UNESCO a obiectivelor de patrimoniu cultural ce au alcătuit frontiera imperiului roman pe Sectorul de Est al

Provinciei romane Dacia. Lucrările s-au desfășurat conform planurilor de lucru și fișei bugetare ale „Programului național Limes”. În acest cadru s-au efectuat 43 de profile de tomografie de rezistivitate electrică, au fost prospectate 7 ha de suprafața *extra-muros* din castrul de la Brețcu, s-a inventariat materialul achiziționat până în prezent într-o bază de date georeferențiată (GIS), s-au diseminat lucrările comisiei la nivel local, național și internațional.

Responsabil din partea MNCR: Alexandru Popa

43. Proiect: Sud-estul Transilvaniei în perioada romană târzie: identități, interacțiune și integrare după părăsirea Daciei romane” (finanțat de UEFISCDI - PN-III-P4-ID-PCE-2016-0352)

Obiectivul principal al proiectului îl reprezintă generarea de noi cunoștințe despre structura și dinamica în timp și spațiu a Identităților sociale și culturale din SE Transilvaniei, despre interacțiunile lor și integrarea reciprocă. Estimăm un impact pe termen scurt și lung, generat de: creșterea calitativă și cantitativă a informațiilor științifice despre SE Transilvaniei în perioada postromană; un nou model de bune practici în domeniul strategiei cercetărilor asemănătoare; dezvoltarea profesională a tinerilor cercetători, care vor deveni mai competitivi la nivel național și internațional; educarea culturală a publicului, un important stakeholder al proiectului. La încheierea proiectului, materialele științifice acumulate vor putea fi valorificate expozițional.

Responsabil din partea MNCR: Alexandru Popa

Echipa din partea MNCR: Dan Buzea

44. Program: Etnoarheologia sării în spațiul intracarpatic din România / EthnosolRo3 (finanțat de UEFISCDI- contract finanțare nr.151/2017). Titular – Universitatea Al. I. Cuza, MNCR – partener.

S-au realizat activități de documentare arheologică de teren în zona județelor Bistrița-Năsăud și Harghita, cu privire la repertoriul siturilor din apropierea surseilor saline și la activitățile de *arheologie experimentală* și descrierea experimentelor cu privire la metodele de exploatare sare (rocă și slatină) cu ajutorul instalațiilor de lemn.

Au fost pregătite mostrele de apă sărată și materiale ceramice în vederea analizelor chimice de specialitate la Universitatea din Iași. În cadrul experimentelor, MNCR a asigurat baza logistică și tehnică cu privire la confecționarea obiectelor necesare experimentului (troacă, lopeți, cepuri, ace, sfori împletite etc.), la montarea și utilizarea lor în timpul experimentelor.

Documentația este depusă la Arhiva Științifică a MNCR în format digital (fotografii și filme din timpul experimentelor arheologice).

Responsabil: Marius Alexianu (Universitatea „A.I. Cuza” din Iași)

Responsabil din partea MNCR: Valerii Kavruk

Echipa din partea MNCR: D. Buzea, D. Ștefan, M. Ștefan.

► **Programe distincte finanțate din surse atrase (contracte de prestări-servicii):**

45. Studiu de fundamentare arheologică pentru elaborarea planului urbanistic general al comunei Dobârlău, județul Covasna

Beneficiar: Primăria Comunei Dobârlău

S-au întocmit referatele de specialitate, devize, anexe și în cadrul secției am atribuit această activitatea în vederea implementării

Obiectivul general este identificarea, descrierea, instituirea și delimitarea zonelor cu patrimoniu arheologic (situri arheologice clasate în Lista Monumentelor Istorice, situri arheologice înscrise în Repertoriul Arheologic Național, terenurile

cu potențial arheologic reperat și descoperiri arheologice întâmplătoare) și a zonelor de protecție a acestora.

S-au realizat activități de teren din cadrul proiectului, s-au întocmit baze de fotografii și filme precum și Raportul final al acestui proiect.

Bugetul proiectului: 5.000 lei (Primăria Dobârlău).

Documentația este depusă la Arhiva Științifică a MNCR, în format tipărit și format digital, la dr. Magdalena Ștefan.

46. Studiu de fundamentare arheologică și istoric pentru elaborarea planului urbanistic general al comunei Sita Buzăului, județul Covasna

Beneficiar: Primăria Comunei Sita Buzăului

În anul 2017 s-au pregătit referatele de specialitate, devize, anexe și în cadrul secției CCVP s-a încheiat contractul de evaluare arheologică pentru PUG.

Am participat la activitățile de teren din cadrul proiectului, la întocmirea bazei de fotografii și filme precum și la întocmirea Raportului acestui proiect (Etapa 1 - 2017).

Studiul s-a realizat în scopul fundamentării istorice și delimitării siturilor arheologice și a zonelor de protecție ale acestora, pentru documentația de urbanism: Plan Urbanistic General Sita Buzăului.

Obiectivul general este identificarea, descrierea, instituirea și delimitarea zonelor cu patrimoniu arheologic (situri arheologice clasate în Lista Monumentelor Istorice, situri arheologice înscrise în Repertoriul Arheologic Național, terenurile cu potențial arheologic reperat și descoperiri arheologice întâmplătoare) și a zonelor de protecție a acestora.

Din cauza condițiilor meteorologice și la inițiativa Primăriei acest proiect s-a prelungit prin act adițional la contract pentru realizare în trimestrul I al anului 2018.

Bugetul proiectului: 9.000 lei (Primăria Sita Buzăului).

În 2017, s-a plătit de către Primăria Sita Buzăului suma de 8.000 lei, pentru etapa 1 din cadrul acestui proiect.

Documentația este depusă la Arhiva Științifică a MNCR, în format tipărit și format digital.

Responsabil proiect: dr. Dan Ștefan.

Echipa MNCR: Dan Buzea, Magdalena Ștefan.

47. Raport de evaluare arheologică „Cariera de nisip Zoltan Nord” – Com. Ghidfalău, jud. Covasna

Beneficiar: S.C. Axon SRL

Prin act adițional la contractul de evaluare arheologică semnat între MNCR și Axon, în anul 2016, s-a prelungit termenul de execuție pentru întocmirea Raportului final de evaluare arheologică până în prima jumătate a anului 2017.

Bugetul proiectului: 400 lei (Axon).

Documentația este depusă la Arhiva Științifică a MNCR, în format tipărit și format digital.

Documentația a fost depusă și la Direcția Județeană pentru Cultură Covasna care a dat și avizul favorabil acestei lucrări de exploatare a nisipului.

Responsabil proiect: D. Ștefan și D. Buzea.

48. Raport de supraveghere arheologică „Transformare. Reamenajare. Anexă din cărămidă și copertină. Structură metal-lemn pentru Spațiu Comercial și Amplasare siglă pe fațada imobilului - Sfântu Gheorghe, strada Gării, nr. 1, județul Covasna”

Beneficiar: S.C. Profi FOOD S.R.L

În anul 2017 s-au pregătit referatele de specialitate, devize, anexe și în cadrul acestei lucrări.

Obiective: Supraveghere arheologică în zona de protecție a sitului arheologic „Dealul Fragilor / Cod. RAN: 63401.07” aflat în zona Sfântu Gheorghe, str. Gării, nr 1.

S-au desfășurat activitățile de teren din cadrul proiectului (supraveghere și sonda-

je arheologice), s-a întocmit baza de fotografii și filme precum și raportul final de supraveghere arheologică.

Pe toată suprafața supravegheată arheologic în municipiul Sfântu Gheorghe, jud. Covasna, strada Gării, nr. 1, NU au fost depistate *vestigii arheologice* care să impună elaborarea și punerea în practică a unui proiect de cercetare arheologică preventivă.

Bugetul proiectului: 6.000 lei (Profi).

Documentația este depusă la Arhiva Științifică a MNCR, în format tipărit și format digital.

Responsabil proiect: D. Buzea.

49. Raport de supraveghere arheologică „Construire magazie lemn și depozit seră în municipiul Toplița, jud. Harghita, strada Ștefan cel Mare. Nr. 85”

Beneficiar firma C.M&M Silvic Grup SRL

S-au pregătit referatele de specialitate, devize, anexe și în cadrul acestei lucrări.

Obiective: Supraveghere arheologică în zona de protecție a monumentului istoric din lista LMI- Zona de protecție a Bisericii de lemn a mănăstirii „Sf. Ilie” (strămutată din Stânceni), monument istoric LMI - HR-II-m-A-12989.

Supravegherea arheologică s-a realizat în timpul decopertării și excavării solului și subsolului cu mijloace mecanizate și a acoperit în plan suprafața de 275,14 mp. Adâncimea atinsă de săpăturile mecanizate a fost de -1,50 m față de nivelul actual de călcare.

S-au realizat activități de teren din cadrul proiectului, întocmirea bazei de fotografii și filme precum și întocmirea Raportului final.

Pe toată suprafața supravegheată arheologic în municipiul Toplița, jud. Harghita, strada Ștefan cel Mare, nr. 85, NU au fost depistate *vestigii arheologice* care să impună elaborarea și punerea în practică a unui proiect de cercetare arheologică preventivă.

Bugetul proiectului: 1.600 lei (C.M&M Silvic Grup SRL).

Documentația este depusă la Arhiva Științifică a MNCR, în format tipărit și format digital.

Documentația a fost depusă și la Direcția Județeană pentru Cultură Harghita care a dat și avizul favorabil acestei lucrări de construcție.

Responsabil proiect: D. Buzea.

► Programe MNCR realizate suplimentar față de Planul Minimal din 2017

50. Raport de cercetare arheologică sistematică în situl Beclean – Băile Figa, jud. Bistrița-Năsăud (S.XV).

Documentare arheologică în S.XV (zona vestică a secțiunii) și a două sectoare din cursul *Pârâului sărat*, aflate la nord și la sud de S.XV. În aceste sectoare au fost identificate structuri și elemente de lemn din care unele pot fi atribuite unor „troci” de lemn.

S-a întocmit documentația pentru toate obiectele de lemn descoperite în cadrul acestei campanii de cercetare arheologică și desenele (planuri și profile) fotografii și filme.

Bugetul proiectului: surse proprii și surse din proiecte de cercetare (MNCR).

Documentația este depusă la Arhiva Științifică a MNCR, în format tipărit (desene pe hârtie milimetrică) și în format digital.

Responsabil: Valerii Kavruk

Echipa din partea MNCR: D. Buzea, D. Ștefan, M. Ștefan, F. Herțeg, M. Domboși.

51. Raport de documentare arheologică în situl Sândominic, jud. Harghita

- Identificarea în teren și delimitarea sitului (nu s-au identificat materiale arheologice, dar fortificația cu zid din piatră locală este clară); nu putem confirma apartenența fără dubiu la epoca dacică)
- Realizarea unei schițe a sitului cu aju-

torul unui GPS geodezic

- Testarea răspunsului magnetic al sitului
- Verificarea paramentului exterior al zidului de pe latura vestică.

Responsabil proiect: M. Ștefan,

Echipa de proiect: D. Ștefan, D. Buzea și Kosa Antal (DJC Harghita).

52. Raport de documentare arheologică în situl Mihăileni, jud. Harghita

- Identificarea în teren și delimitarea sitului din a doua epocă a fierului
- Realizarea unei schițe a sitului cu ajutorul unui GPS geodezic
- Testarea răspunsului magnetic al sitului
- Identificarea materialelor de la Mihăileni în depozitul Muzeului Militar București

Obținerea acordului de principiu privind preluarea de către MNCR a materialelor dacice provenite de la Mihăileni.

Responsabil proiect: M. Ștefan,

Echipa de proiect: D. Ștefan, D. Buzea și Kosa Antal (DJC Harghita).

53. Eveniment cultural-literar de excepție, „O poveste a limbii române – de la Romulus Cioflec la Adrian Munteanu”

Data de desfășurare a evenimentului: 1 septembrie 2017

Lider de proiect: Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni

Parteneri: Despărțământul ASTRA Covasna-Harghita

Activități:

- Promovarea evenimentului
- Moment liric oferit de invitatul special Adrian Munteanu, poet reprezentativ al literaturii române contemporane, membru al Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Brașov.
- Moment artistic - eleva Alexandra Voiculescu a interpretat melodia pe versurile celebrului poem „Sara pe deal”, de Mihai Eminescu.

Raportarea activității

Rezultate principale ale proiectului:

- 1 Afiș
- 1 Broșură.

Valorificarea rezultatelor în 2017: Articole în presa locală

Beneficiari: 20 direcți, 60 indirecti.

54. Sesiunea Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni, ediția a XIV-a

Data evenimentului: 20 decembrie 2017

Locul de desfășurare: sediul central al MNCR

Echipa de proiect: Cristina Felea-Baubec, Florin Herteg.

Scopul principal al acestei sesiuni a fost acela de a pune în evidență și a analiza activitatea Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni din anul 2017, dar și stabilirea priorităților de activitate pentru anul 2018. Lucrările sesiunii au cuprins următoarele teme:

- Cercetările arheologice realizate de Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni (arheologia sării, neo-eneoliticul și epoca bronzului, civilizația dacică-cetățile dacice, perioada romană, epoca post-romană);
- Etnografie (patrimoniul etnografic în sud-estul Transilvaniei);
- Istorie (istoria modernă și contemporană a comunităților românești din sud-estul Transilvaniei);
- Managementul patrimoniului cultural (conservarea, restaurarea și evidența patrimoniului M.N.C.R)
- Valorificarea publică a patrimoniului (expoziții permanente, expoziții temporare, manifestări culturale, activități de pedagogie muzeală, activități culturale - sportive din anul 2016.)

Responsabil: Dan Buzea, Valerii Kavruk

Beneficiari: 20

55. Expoziția fotodocumentară „Marea Unire”

Lider de proiect: MNCR-MOMS

Perioada: 27.11-29.12.2017

Expoziția reunește documente și fotografii, din perioada 1916-1923, referitoare la intrarea României în război, pașii spre Marea Unire (unirea Basarabiei, Bucovinei și actul istoric de la 1 Decembrie 1918, unirea Transilvaniei), delegați din fostele Comitate Ciuc și Odorhei (județul Harghita de azi) la Marea Unire de la Alba Iulia, tratatele de pace, încoronarea lui Ferdinand ca rege al României și noua lege fundamentală etc.

Responsabil MNCR: Ana Dobreanu

Beneficiari: 229

56. Proiectul „La mulți ani, România!”, ediția a IV-a - concurs de desene, colaje, compuneri și poezii adresat claselor II-IV

Organizator principal: MNCR- MOMS

Parteneri/coorganizatori: Colegiul Național „Octavian Goga” și Școala Gimnazială „Liviu Rebreanu”, cu sprijinul Instituției Prefectului Harghita.

Locație - faza finală: MOMS

Perioada de desfășurare: faza pe clase 13-23.11.2017; faza finală 28 noiembrie 2017

Concursul de desene, colaje, compuneri și poezii adresat claselor II-IV și dedicat Zilei Naționale a României a cuprins două etape: faza pe clase, ce s-a desfășurat în perioada 13-23.11.2017 și faza finală, ce a avut loc în data de 28.11.2017. Finalizarea concursului a avut loc la MOMS, unde au fost expuse lucrările calificate. Activitatea a cuprins o evocare a actului istoric de la 1 Decembrie 1918, prezentarea lucrărilor de către fiecare participant, premiarea finalștilor.

Responsabil MNCR: Ana Dobreanu

Beneficiari: 336

► **Programe la care MNCR a participat în calitate de PARTENER:**

57. Proiectul cultural Tradiție și culoare în ochii tăi, copile! Ediția a IV-a.

Perioada: 14.06.2017. Barcani, jud. Covasna.

Lider de proiect: Asociația Cultural Științifică „Carpații Răsăriteni”. MNCR – partener. Responsabil din partea MNCR: C. Baubec-Felea. Echipa de proiect: D. Buzea, M. Mureșan, E. Filip, L. Dănilă. Parteneri: Centrul de Prevenire Evaluare și Consiliere Antidrog Covasna, Școala Gimnazială Barcani, Consiliul Județean Covasna.

Activități:

- Ateliere dedicate sărbătorii de 1 iunie „Ziua copilului”

Rezultate principale ale proiectului:

- 4 Ateliere creative (atelier de pictură, atelier de modelaj lut, atelier de țesut, atelier quilting)
- Organizarea concursului pentru fiecare atelier.

58. Proiect: Ziua Cetății Zânelor, ediția a II-a. Perioada: 6.08.2017. Orașul Covasna, cetatea dacică (*Cetatea Dacică-Valea Zânelor*). Lider de proiect: Asociația Culturală „Cetatea Dacică-Valea Zânelor” din Covasna. Parteneri: Casa Orășenească de Cultură Covasna, Muzeul Național de Istorie a Transilvaniei, MNCR, Muzeul Brăilei „Carol I”, Asociația cultural-creștină „Justinian Teculescu” și Centrul de Prevenire Evaluare și Consiliere Antidrog Covasna și Primăria Orașului Covasna.

Activități:

- 2 ateliere dedicate sărbătorii Cetății Zânelor
- 7 prelegeri adresate grupului țintă.
- Promovarea evenimentului
- Jocuri tradiționale: *țurca* și *țărușul*.

59. Proiect: Tabăra Omul Caverelor-Cheile Vârghișului. Perioada: 8-28 iulie 2017. Loc de desfășurare: Cheile

Vârghișului (jud. Covasna). Lider de proiect: Asociația Cultural Științifică „Carpații Răsăriteni”. Parteneri: MNCR, Universitatea „Valahia” din Târgoviște, Centrul de Prevenire Evaluare și Consiliere Antidrog Covasna. Consiliul Județean Covasna – finanțator.

Activități:

- 4 ateliere

Rezultate principale ale proiectului:

- 4 ateliere creative- Atelierul „Săpătura arheologică”, Atelierul „Modelaj lut”, Atelierul „Vânător sau Agricultor” și Atelierul „Sunetul Peșterii”.

Valorificarea rezultatelor în 2017:

- Articole în presa locală.

Perspective de valorificare pe termen mediu (2018):

- Organizarea ediției a III-a și dezvoltarea la nivel național a proiectului.

Responsabil din partea MNCR: D. Buzea. Echipa de proiect: Cr. Baubec-Felea.

60. Expoziția itinerantă „Podoabe străvechi”

Expoziția este organizată de Muzeul Județean Buzău, în colaborare cu Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan” București; Institutul de Cercetări Eco- Muzeale „Gavrilă Simion”, Tulcea; Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova; Muzeul Județean Teleorman; Muzeul Civilizației Gumelnița, Oltenița; Muzeul Brăilei „Carol I” și Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni, Sfântu Gheorghe.

În cadrul acestei expoziții sunt prezentate și piese muzeale din patrimoniul Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni, descoperite în siturile de la Păuleni-Ciuc „Dâmbul Cetății” jud. Harghita și Olteni „Cariera de nisip” jud. Covasna.

În perioada 16 noiembrie 2017 – 4 februarie 2018, expoziția a fost găzduită de Muzeul Județean Buzău. Pentru anul 2018, urmează muzeele din Ploiești, Alexandria și Miercurea-Ciuc (în funcție de spațiile disponibile pentru trimestrele III-IV).

Coordonator proiect: Roxana Munteanu
Echipa de proiect din partea MNCR: D. Buzea, M. Mureșan, E. Filip, L. Dănilă, C. Baubec-Felea.

61. Proiectul de educație ecologică pentru tineret „MAKE IT ECO-FRIENDLY!”

Proiectul pentru tineret „MAKE IT ECO-FRIENDLY!” inițiat de Consiliul Județean al Elevilor Covasna și Inspectoratul Școlar Județean Covasna, depus spre finanțare la Consiliul Local Sfântu Gheorghe de către Asociația Cultural-Științifică „Carpații Răsăriteni”.

Partenerii proiectului: Uniunea Artiștilor din Transilvania- Apărarea Interesului Social, Asociația Fritillaria Meleagris Sf. Gheorghe, Asociația Vadon Sf. Gheorghe, Palatul Copiilor Sf. Gheorghe, Centrul de Prevenire, Evaluare și Consiliere Antidrog Covasna și Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni Sf. Gheorghe.

Proiectul are ca scop educarea tinerilor în spiritul protejării mediului înconjurător, prin implicarea directă și responsabilă în acțiuni variate de plantare și de îngrijire a plantelor. Totodată, pe lângă educația pentru mediu, se are în vedere și educația estetică a elevilor, precum și petrecerea timpului liber prin activități utile și prietenoase față de natură.

Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni din Sfântu Gheorghe și Muzeul Cinegetic din Sfântu Gheorghe au oferit echipelor câștigătoare și echipelor participante la proiectul „Make It Eco-Friendly!”, bilete gratuite pentru vizitarea expozițiilor.

Coordonatorii proiectului au fost: Zăgoni Imola - inspector educativ I.Ș.J. Covasna, Gabor Denisa - președinte CJE Covasna, Ceorapin-Török Andrea - prof. coordonator CJE.

Promovarea proiectului: promovarea pe paginile de FaceBook ale ACSCR și ale partenerilor, realizarea materialelor promoționale; afișe, diploma și articole în presa locală.

Lider de proiect: Asociația Cultural Științifică „Carpații Răsăriteni”

Coordonator proiect: Zăgoni Imola
Echipa de proiect din partea MNCR: D. Buzea, C. Baubec-Felea, M. Mureșan, E. Filip, L. Dănilă.

62. Expoziția fotografică „Oina din bătrâni”, Ediția a V-a, 26 august 2017

MNCR - lider de proiect

Parteneri: A.S „Ciucaș” Întorsura Buzăului, Primăria Comunei Barcani și Școala Gimnazială Barcani.

Expoziția temporară „Oina din bătrâni” a fost organizată cu ocazia *Evenimentelor culturale și sportive dedicate „Sărbătorii Bărcănenilor”*, ediția a VIII-a și a prezentat jocul de oină sau *hoină*, conform denumirii populare din *Zona Buzaielor*, joc menționat în toate comunele și satele din Depresiunea Întorsura Buzăului ca reprezentând, în trecut, un mod de petrecere a timpului liber de către copii și tineri.

MNCR a montat această expoziție la Barcani – Lunca Lughetului, jud. Covasna.

Documentația este depusă la Arhiva Științifică a MNCR în format digital (fotografii și filme din timpul activităților).

Echipa de proiect din partea MNCR: Dan Buzea, Florin Herțeg, Cristina Baubec-Felea.

63. Proiectul „Naționalismul online”

Proiect inițiat de Rețeaua Națională a Muzeelor din România și cofinanțat de Administrația Fondului Cultural Național. MNCR a fost partener în cadrul acestui proiect.

În cadrul proiectului, MNCR a promovat și a prezentat personalitatea și activitatea unionistă a scriitorului Romulus Cioflec din preajma evenimentelor Marii Uniri de la 1918. S-a realizat o prezentare filmată cu doamna dr. Luminița Cornea.

Data evenimentului: octombrie 2017

Echipa de proiect: Luminița Cornea, Cristina Felea-Baubec, Dan Buzea.

64. Raport de cercetare arheologică „Peisajul cultural-natural Cheile Vârghișului”

Siturile: Peștera Gabor și Abri 122.

Lider de proiect: Universitatea „Valahia” din Târgoviște.

Parteneri: MNCR; Direcția Județeană de Cultură Dâmbovița; Muzeul „Haáz Rezső” din Odorheiul Secuiesc.

Colectiv: Marian Cosac – responsabil (UV Târgoviște), George Murătoareanu (UV Târgoviște), Alexandru Radu (DC Dâmbovița), Daniel Vereș (ISER Cluj Napoca), **Dan Buzea** (MNCR Sf. Gheorghe), Loredana Niță (UV Târgoviște).

În anul 2017, s-au cercetat și documentat vestigiile din Peșterile Gabor și Abrii 122. Materialul arheologic rezultat în urma acestor campanii se află la MNCR pentru prelucrare științifică (fotografii, descriere, desene etc.).

Bugetul proiectului: alte surse (UVT).

Raportarea activității s-a realizat în cadrul ședințelor CCVP și CȘ.

Documentația este depusă la Arhiva Științifică a MNCR în format digital (fotografii din timpul activității arheologice). Drepturile de proprietate științifică aparțin UVT.

65. Proiectul educațional național „Cunoaște și protejează patrimoniul cultural național”

Data evenimentului: 28 februarie 2017

Organizatori: Inspectoratul Județean de Poliție Covasna -Serviciul Protejarea Patrimoniului Cultural Național în parteneriat cu Fundația Colegium XXI.

MNCR -partener și gazda activităților.

Activități:

Participanții, elevi din clasele a V-a, de la Colegiul Național “Mihai Viteazul” din Sfântu Gheorghe, au aflat informații interesante și utile despre cunoașterea și protejarea patrimoniului național. De aseme-

nea grupurile de elevi au vizitat expoziția de arheologie „Așezarea preistorică Păuleni-Ciuc, Dâmbul Cetății”, de la sediul central al M.N.C.R.

La sfârșit, participanții au fost premiați, de către organizatorii proiectului, cu diplome și mici cadouri.

Echipa de proiect: Cristina Felea-Baubec, Eugenia Filip.

66. Sesiunea Națională de comunicări „Românii din sud-estul Transilvaniei. Istorie. Cultură. Civilizație” Ediția a XXIII, Covasna, 29-30 septembrie 2017.

Organizatori: Episcopia Ortodoxă a Covasnei și Harghitei, Centrul Ecleziastic de Documentare „Mitropolit Nicolae Colan”, Centrul European de Studii Covasna-Harghita, Liga Cultural-Creștină „Andrei Șaguna” și Asociația „Ștefadina”.

Parteneri: Consiliul Județean Covasna, Consiliul Local Sfântu Gheorghe, Asociația Cultural-Creștină „Justinian Teculescu”, Asociația de Tineret GRIT Covasna, Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni

La acest eveniment au fost prezentate peste 90 de comunicări ale unor cunoscuți specialiști – cercetători, cadre didactice universitare, muzeografi, arhiviști, etnografi, sociologi, teologi, profesori, preoți și alți oameni de știință și cultură, din aproape 20 de localități din întreaga țară, precum și din Germania. În cadrul evenimentului, au fost lansate 14 noi apariții editoriale care abordează teme de interes integrate în programul sesiunii.

Aflată în pragul Centenarului Marii Uniri cele mai multe teme ale sesiunii au avut în prim plan participarea românilor ardeleni la Primul Război Mondial. S-a prezentat situația interetnică din Transilvania în preajma anului 1918.

Din partea MNCR au participat Herțeg Florin și Ana Dobreanu.

Participarea salariaților instituției la manifestări științifice naționale

Ana Dobreanu, *Cercetări privind situația rețelei școlare la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea în Comitatul Odorhei* prezentat la simpozionul „Noi cercetări privind istoria și cultura românilor din sud-estul Transilvaniei” în cadrul „Zilelor Andrei Șaguna”, ediția XXV, Sfântu Gheorghe, 23 iunie 2017.

Ana Dobreanu, *Cotidianul „Brassói Lapok” despre intrarea României în Primul Război Mondial*, prezentat în cadrul sesiunii naționale de comunicări „Românii din sud-estul Transilvaniei. Istorie.Cultură. Civilizație.” Ediția a XXIII, Covasna, 29-30 septembrie 2017.

Ana Dobreanu, *Colecția de documente a MNCR referitoare la învățământul confesional din Trei Scaune (secolul al XIX-lea – începutul secolului al XX-lea)* prezentat în cadrul Simpozionului „Repere ale patrimoniului cultural românesc din județele Covasna și Harghita”, Sfântu Gheorghe, 27 noiembrie 2017.

Marian Cosac, George Murătoreanu, Alexandru Radu, Daniel Vereș, **Dan Lucian Buzea**, Loredana Niță, Katalin Hubay, Christoph Schmidt, Ulrich Hambach, Monica Mărgărit, Valentin Dumitrașcu, Ștefan Vasile, Alexandru Petculescu: *Cercetări interdisciplinare în situl Abri 122 – Cheile Varghișului (jud. Harghita)*, Sesiunea anuală a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”, „Metodă, teorie și practică în arheologia contemporană”, București, 29-31 martie 2017.

Valeriu Sîrbu, **Maria-Magdalena Ștefan, Dan Ștefan**, Mihai Ionescu, Anișoara Sion - *Ansamblul funerar monumental de epocă elenistică timpurie din Movila Documaci de la Kallatis. Reevaluare și contextualizare* – prezentare în cadrul Sesiunii anuale a Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan”, „Metodă,

teorie și practică în arheologia contemporană”, București, 29-31 martie 2017.

Dan Ștefan, Magdalena Ștefan, Dan Buzea - *ZBOR (Ziduri, Bastioane, Orașe, Ruine). Mai aproape de cetățile dacice din estul Transilvaniei (Proiect cultural cofinanțat de Administrația Fondului Cultural Național)* – Ziua Cetății Zânelor, Covasna, 7 august 2017.

Maria-Magdalena Ștefan, Dan Ștefan, Dan Buzea - *Modele de ocupare a teritoriului în Depresiunea Târgu Secuiesc la sfârșitul celei de-a doua epoci a fierului* – prezentare în cadrul sesiunii științifice „Milenii Tezaurizate – Creație și spiritualitate” organizate de Muzeul Județean Buzău, Sărata Monteoru, 16-18 noiembrie 2017.

Dan Buzea „*Situl arheologic de la Ani-noasa - La Șezut, jud. Covasna*”, Sesiunea de comunicări științifice „Milenii tezaurizate Creație și spiritualitate”, Ediția XVII-a, Muzeul Județean Buzău, 16-18 noiembrie 2017.

Maria-Magdalena Ștefan, Dan Ștefan, Dan Buzea - *Modele de ocupare a teritoriului în Depresiunea Târgu Secuiesc la sfârșitul celei de-a doua epoci a fierului* – prezentare în cadrul sesiunii științifice „Milenii Tezaurizate – Creație și spiritualitate” organizate de Muzeul Județean Buzău, Sărata Monteoru, 16-18 noiembrie 2017.

Valerii Kavruk, Dan Buzea, Magdalena Ștefan, Dan Ștefan - Proiectul „*Etnoarheologia sării în spațiul intracarpatic al României*” (CNCS-UEFISCDI, PN-III-P4-ID-PCE-2016-0759), Sesiunea Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni, 20 decembrie 2017, Ediția a XV-a, Sfântu Gheorghe.

Cristina Baubec-Felea - Seminarul intitulat „*Museums meet museums*”, ediția I, Muzeul Țăranului Român, București, 15-16 septembrie 2017. Organizator: Rețeaua Națională a Muzeelor din România.

Cristina Baubec-Felea - *Activitățile muzeu-public ale MNCR în anul 2017*, Sesiunea Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni,

20 decembrie 2017, Ediția a XV-a, Sfântu Gheorghe.

Florin Herțeg - *Manuale vechi păstrate la Muzeul Național al Carpaților Răsăriteni în „Colecția Prima Școală românească”(secolul al XIX –lea și începutul secolului al XX-lea), prezentat în cadrul Simpozionului „Repere ale patrimoniului cultural românesc din județele Covasna și Harghita”, Sfântu Gheorghe, 27 noiembrie 2017.*

Florin Herțeg - *Oina din bătrâni – în comunitățile românești din Depresiunea Întorsurii Buzăului, prezentat în cadrul sesiunii naționale de comunicări „Românii din sud-estul Transilvaniei. Istorie. Cultură. Civilizație.” Ediția a XXIII, Covasna, 29-30 septembrie 2017.*

Andrea Chiricescu, **Alexandru Popa**, *Castrele romane din sud - estul Transilvaniei. Oportunități și riscuri ale includerii în lista patrimoniului mondial UNESCO, prezentat în cadrul Simpozionului „Repere ale patrimoniului cultural românesc din județele Covasna și Harghita”, Sfântu Gheorghe, 27 noiembrie 2017.*

Luminița Cornea, *Valori de patrimoniu păstrate la Casa Memorială „Romulus Cioflec” din Araci, prezentat în cadrul Simpozionului „Repere ale patrimoniului cultural românesc din județele Covasna și Harghita”, Sfântu Gheorghe, 27 noiembrie 2017.*

Participarea salariaților instituției la manifestări științifice internaționale:

Valerii Kavruk, (The National Museum of the Eastern Carpathians, Sfântu Gheorghe, Romania), - *The prehistoric Transylvanian salt exploitation, 20st-23rd of October 2017, The Deutsche Bergbau-Museum Bochum (BDM), Germania.*

Dan Lucian Buzea (National Eastern Carpathians Museum, Sfântu Gheorghe, Romania), European Project TRADWOC

(TRADitional Wrestling, Our Culture), Perioada: 13 – 17 September of 2017, Verona (Italia), Comunicarea: *“Traditional games in the Curved Carpathians”.*

Dan Lucian Buzea (National Eastern Carpathians Museum, Sfântu Gheorghe, Romania), Corneliu Beldiman (University of Pitești, Faculty of Theology, Letters, History and Arts, Department of History, Romania), Diana-Maria Beldiman (Central High School, Bucharest, Romania), International Symposium *“The Image of Divinity in the Neolithic and Eneolithic. Ways of Communication”, Sibiu, Romania, 26th-28th October 2017 - Artefacts, Signs and Symbols in the Aeneolithic of Transylvania: Discoveries from Păuleni-Ciuc Site, Harghita County.*

Magdalena Ștefan, Dan Ștefan, Valeriu Sîrbu - *Valul lui Traian Șuțești-Brăila - Interdisciplinary researches* - prezentare în cadrul evenimentului - International Symposium *Tracing linear archaeological sites, 1st-2nd of July 2017, Pitești, Romania.*

Valeriu Sîrbu, **Maria-Magdalena Ștefan, Dan Ștefan** - *Change and continuity in the funerary practice in the beginning of the second Iron Age in North-Eastern Thrace* - Event: 13th International Congress of Thracology, Kazanlak, 3rd-7th of September 2017.

Dan Ștefan, Maria-Magdalena Ștefan - *Living at extremes during the end of the Iron Age. The Case of the Dacian Tribes in Eastern Transylvania* - Event: 13th International Congress of Thracology, Kazanlak, 3rd-7th of September 2017.

Dan Ștefan, *Non-destructive investigations in the Ferigile type necropolis of Valea Stânii (Argeș, County)* – Event: *Funeralkultur der Thraker und Skythen des 7. bis 5. Jahrhunderts v. Chr. an der unteren Donau, Marburg, 30.11. – 02.12.2017.*

Valeriu Sîrbu, **Maria-Magdalena Ștefan** - *Tumuli in the Lower Danube Area 5th-3rd centuries BC* – în cadrul evenimentului 16th International Colloquium of Funerary Archaeology ‘Funerary Practices at the

Thracians and the Celts in the Second Iron Age', Alun 11th-14th May 2017.

Valeriu Sîrbu, **Maria-Magdalena Ștefan, Dan Ștefan** - *Change and continuity in the funerary practice in the beginning of the second Iron Age in North-Eastern Thrace* - Event: 13th International Congress of Thracology, Kazanlak, 3rd-7th of September 2017.

Valeriu Sîrbu, **Maria-Magdalena Ștefan** - *Funerary practices during the 6th -5th c. BC in Telița-Celic Dere, at the Lower Danube* - Event: Funeralkultur des 7. - 5. Jh. v. Chr. an der unteren Donau, University Marburg 1-2 December 2017.

Alexandru Popa, 24-25 august 2017, Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova, Sesiunea Internațională de Comunicări Științifice „Arheologia Mileniului I p. Chr.”, Comunicarea „Sud-Estul Transilvaniei în perioada post-romană. Considerații privind stadiul principalelor probleme de cercetare / Southeast Transylvania in the post-Roman epoch. Considerations on the state of research of the main issues”.

Alexandru Popa, 16-19 octombrie 2017, Museo de Málaga/Spania, Workshop al Institutului German de Arheologie, Forschungscluster 6 cu tema „Transported Landscapes and the Mobile Inventory of the New Arrivals / Transportierte Landschaften und das mobile Inventar der Neuankömmlinge” cu comunicarea „Von Dacia capta zum nach-römischen Gotia: Kulturwandel, Akkulturation und Besiedlungsveränderungen im Osten des Karpatenbeckens nach dem Abzug der römischen Truppen aus Dakien”.

Alexandru Popa, 15-16 noiembrie, Römisch-Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts Frankfurt/Main, Sesiunea „Im Westen was Neues? Wechselwirkungen von Temporalitäten, Mobilitäten und Identitäten in der Spätantike zwischen Alpen und Nordsee”, Moderator al Secțiunii „Identitäten”.

Lucrări publicate de salariații instituției:

Alexandru Popa, *Sud-Estul Transilvaniei în perioada post-romană. Considerații privind stadiul principalelor probleme de cercetare*. În Rezumatele comunicărilor. Sesiunea internațională de comunicări științifice „Arheologia mileniului I p. Chr.”, Ploiești 24-26 August 2017.

Alexandru Popa, *Cercetări magnetometrice recente la Zoltan, jud. Covasna. Observații privind limitele și structura interioară a așezării culturii Noua din punctul „Nisipărie”*, Angvstia 20.

Magdalena Ștefan, Dan Ștefan, Valeriu Sîrbu - *Valul lui Traian/Trajan Wall at Șuțești (Brăila County) Interdisciplinary researches*. În Eugen S. Teodor (ed.), *Tracing Linear Archaeological Sites Symposium organized by LIMES TRANSALVTANVS Project, The County Museum Argeș and Cetatea de Scaun Publishing House, Pitești, 1-2 July 2017*, p. 51-56.

Valerii Kavruk, Maria-Magdalena Ștefan, Dan Buzea, Dan Ștefan, Zsigmond Lóránd Bordi - *O analiză arheologică și etnografică a rutelor de aprovizionare cu sare din sud-estul Transilvaniei/Towards an Archaeological and Ethnographic Network Analysis of Salt Supply Routes in Southeastern Transylvania*. În ISTROS, XXIII, 2017, Brăila, p. 381-43.

Magdalena Ștefan, Valeriu Sîrbu, Dan Ștefan - *Tumuli, roads and plots. Decoding the monumental funerary space of the 4th-3rd centuries BC Kallatis*. În *Journal of Ancient History and Archaeology*, 4(1), 2017, p. 52-84, DOI: 10.14795/j.v4i1.218.

Dan Ștefan, Bogdan Ciupercă - *Salt control and distribution in the southern part of Eastern Carpathians. A story of a lost Dacian hillfort*, M. Alexianu, R.-G. Curcă, O. Weller, A. Dumas (eds.), *Mirrors of Salt. Proceedings of the First International Congress*

on the Anthropology of Salt, 20-24 August 2015, „Al. I. Cuza” University, Iași, Romania, Archaeopress, Oxford, 2016 (apariție 2017), ISBN 978-1-78491-456-1 (print), 978-1-78491-457-8 (ebook.).

Alexandru Popa, Dan Ștefan - *Anything new about the Trajan's Valla in Southern Bessarabia? An argument for beginning an interdisciplinary investigation*. În Eugen S. Teodor (ed.), *Tracing Linear Archaeological Sites Symposium organized by LIMES TRANSALVTANVS Project, The County Museum Argeș and Cetatea de Scaun Publishing House, Pitești, 1-2 July 2017*, p. 37-40.

Dan Ștefan, Alexandru Popa - *Geophysics and Aerial Archaeology contributions to the study of the inner structure and morphology of the Southern Trajan's Vallum*. În Eugen S. Teodor (ed.), *Tracing Linear Archaeological Sites Symposium organized by LIMES TRANSALVTANVS Project, The County Museum Argeș and Cetatea de Scaun Publishing House, Pitești, 1-2 July 2017*, p. 41-44.

Dan Ștefan - *Cercetarea relației dintre mediul natural și comunitățile umane din trecut. Studiu de caz în așezarea din epoca bronzului de la Zoltan, „Nisipărie” / Exploring the relation between the natural environment and human communities. Study case – the Bronze Age settlement at Zoltan ‘Nisipărie’*. În ANGUSTIA, nr. 20, 2016 (apariție 2017), p. 167-188.

Cosac, M., Murătoareanu, G., Vereș, D., Niță, L., Schmidt, C., Hambach, U., Alexandru, R., Cuculici, R., **Buzea, D.L.**, Mărgărit, M., Dumitrașcu, V., Vasile, Ș. Petculescu, A., Dénes, I., 2017, *in press. Multi-proxy archaeological investigations of a Middle Palaeolithic occupation context in Eastern Transylvania, Romania*. Quaternary International: 1-16;

► Proiecte subsumate Programului Evidența și clasarea patrimoniului muzeal:

Proiect: **Evidența patrimoniului muzeal**

Perioada: 2017. Loc de desfășurare: Spațiile MNCR.

Activități:

- Înregistrare a obiectelor de patrimoniu în Registrul Unic de Inventar (RUI),
- Completarea fișelor analitice,
- Completarea fișelor de conservare,
- Completarea dosarelor de restaurare,
- Introducerea fișelor în baza de date DOCPAT.

În anul 2017 - Total poziții în RUI = **21679**

- obiecte de patrimoniu înscrise în RUI în 2017: **13721** numere de inventar;
- fișe de conservare completate: **255** fișe;
- fișe analitice de evidență (FAI) completate: **2569** fișe;
- fișe introduse în DOCPAT: **2806** fișe.

Tabel. Situația privind evidența patrimoniului muzeal la data de 30.12.2017

Categorii evidența patrimoniului	2015	2016	2017
Numere de inventar completate în RUI	1322	363	13721
Fișe de conservare	759	981	255
Fișe analitice de Evidență	1431	569	2569
Fișe introduse în DOCPAT	1277	525	2806

În proiectul de BVC transmis pentru anul 2018 sunt incluse cheltuieli de capital în valoare de 823.000 lei. În acest sens, instituția a înaintat Autorității solicitări care au fost avizate favorabil, după cum urmează:

1. Extinderea clădirii MNCR (2017-2018) – amânată realizarea în 2017 a Studiului de fezabilitate

(inclusiv studiile de teren, de urbanism, avize și acorduri, preliminară elaborării proiectului tehnic) în vederea extinderii clădirii sediului central al Muzeului Național al Carpaților Răsăriteni, și a proiectului tehnic.

2. Nota de fundamentare achiziție **calculator portabil**, pentru activitatea în cadrul Programului Național Limes 2016-2019; 2003/15.12.2016 – nr. MC 7819/16.12.2016 – 8 mii lei, avizat favorabil – finanțare în așteptare;

3. Nota de fundamentare achiziție **sistem geodezic GPS GNSS**, pentru activitatea în cadrul Programului Național Limes 2016-2019; 2004/15.12.2016 – nr. MC 7820/16.12.2016 – 46 mii lei, avizat favorabil – finanțare în așteptare;

4. Nota de fundamentare achiziție **softuri de analiză științifică**, pentru activitatea în cadrul Programului Național

Limes 2016-2019; 2005/15.12.2016 – nr. MC 7821/16.12.2016 – 9 mii lei, avizat favorabil – finanțare în așteptare;

5. Nota de fundamentare achiziție **sistem georadar GPR**, pentru activitatea în cadrul Programului Național Limes 2016-2019; 2006/15.12.2016 – nr. MC 7822/16.12.2016 – 130 mii lei, avizat favorabil – finanțare în așteptare;

6. Nota de fundamentare achiziție **sistem de teledetecție LIDAR**, pentru activitatea în cadrul Programului Național Limes 2016-2019; 2007/15.12.2016 – nr. MC 7823/16.12.2016 – 80 mii lei, avizat favorabil – finanțare în așteptare.

7. Nota de fundamentare achiziție **studiu de fezabilitate și proiect tehnic de execuție pt. înființarea unui muzeu în aer liber în orașul Covasna, pe terenul primit în administrare de MNCR**; 2030/15.11.2017 – nr. MC 8875/22.11.2017 – 90 mii lei pt. anul 2018 (din total 2.610 mii lei), avizat favorabil – finanțare în așteptare.

Pentru anul 2018, MNCR și-a propus o creștere a numărului de beneficiari în jurul cifrei de 30.000. Numărul beneficiarilor poate să crească mai mult, în cazul în care MNCR va reuși să organizeze secția Muzeul în aer liber de la Covasna.

Ziua Culturii Naționale (15 ianuarie 2017) la Muzeul Oltului și Mureșului Superior din Miercurea-Ciuc (coordonator proiect Ana Dobreanu).

Vernisajul expoziției foto-documentare Mica Unire – 24 ianuarie 1859, la Muzeul Oltului și Mureșului Superior din Miercurea-Ciuc (coordonator proiect Ana Dobreanu).

Școala Altfel 2017 (organizarea de MNCR a unor ateliere creative la unitățile de învățământ din județele Covasna, Harghita și Brașov; coordonator proiect Cristina Baubec-Felea).

Școala Altfel la Prima Școală Românească din Sfântu Gheorghe (coordonator proiect Florin Herțeg)

Proiect de pedagogie muzeală organizat la Casa memorială Romulus Cioflec din Araci
(coordonatori proiect Cristina Baubec-Felea și Luminița Cornea)

Evenimentul literar *La umbra nucului bătrân* organizat la Prima Școală Românească
din Sfântu Gheorghe (coordonatori proiect Luminița Cornea și Cristina Baubec-Felea)

Noaptea muzeelor
(coordonator proiect Cristina Baubec-Felea)

Expoziția itinerantă de arheologie ZBOR la Muzeul Oltului și Mureșului Superior (coordonatori proiect Magdalena Ștefan și Ana Dobreanu)

Ziua Cetății Zânelor, ediția a II-a, 2017 (eveniment cultural organizat de Asociația Culturală Cetatea Dacică-Valea Zânelor în parteneriat cu mai multe instituții din țară)

Proiectul Țurca – voluntariat pentru patrimoniu (eveniment organizat de Asociația Cultural-Științifică Carpații Răsăriteni din Sfântu Gheorghe, responsabil din partea MNCR, Dan Buzea).

Abrevieri / Abbreviations

ActaMN	Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
AnnUnivApulensis	Annales Universitatis Apulensis, Alba Iulia
ArchAus	Archaeologia Austriaca
ArchÉrt	Archaeologiai Értesítő, Budapest
ArchRozhl	Archeologické rozhledy, Praga
Археологія	Археологія, Київ (Kiev)
ASM Communicationes	Archaeologica Slovaca monographiae. Communicationes
BerRGK	Bericht der Römisch-Germanischen Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts, Frankfurt am Main
BiblArh	Biblioteca de Arheologie
BiblBrukenthal	Bibliotheca Brukenthal, Sibiu
BiblIst	Biblioteca Istorică
BiblMarmatia	Biblioteca Marmatia, Baia Mare
BiblMusApulensis	Bibliotheca Musei Apulensis
BiblMusMarisiensis	Bibliotheca Musei Marisiensis, Tg. Mureș
BiblMuzBistrița	Bibliotheca Muzeului Bistrița
BiblThracologica	Bibliotheca Thracologica
Dacia N.S.	Dacia. Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne. Nouvelle Série
EphNapocensis	Ephemeris Napocensis, Cluj-Napoca
GOTARC ser. A	GOTARC Series A, Gothenburg Archaeological Studies, Göteborg
MuzNaț	Muzeul Național, București
PAT	Patrimonium Archaeologicum Transylvanicum, Cluj-Napoca
PBF	Prähistorische Bronzefunde, München / Stuttgart
PPMAAEHU	Papers of the Peabody Museum of American Archaeology and Ethnology, Harvard University, Cambridge, MA
RevArh S.N.	Revista Arheologică, Chișinău
RevBistriței	Revista Bistriței, Bistrița
RGF	Römisch-Germanische Forschungen, Mainz am Rhein
RJA	Romanian Journal of Archaeology, București
SAM	Studien zu den Anfängen der Metallurgie
SCIV	Studii și Cercetări de Istorie Veche
SCIVA	Studii și Cercetări de Istorie Veche și Arheologie
StComSatu Mare	Studii și Comunicări Satu Mare
SympThracologica	Symposia Thracologica
TMOM	Travaux de la Maison de l'Orient et de la Méditerranée, Lyon
TransRev	Transylvanian Review, Cluj-Napoca
Tyragetia, s.n.	Tyragetia, seria nouă, Chișinău
UpA	Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie, Bonn

